Leonardo Sciascia

Sicilyalı Amcalar

ÖYKÜ

Çeviren: Neyyire Gül Işık

YKY
Yapı Kredi Yayınları

SİCİLYALI AMCALAR

Leonardo Sciascia (Recalmuto, 1921-Palermo 1989) Sicilya'nın iç kesiminde, Recalmuto'da kükürt ocağında çalışan bir memurun üç çocuğundan birisi olarak dünyaya geldi. Yazı hevesi ve yeteneğiyle, Sicilya'nın toplumsal ortamına olan ilgisi çok erken yaşında kendini belli etti. 1935'te ailesiyle birlikte Caltanissetta'ya taşınınca, orada lise öğrenimi sırasında zihinsel donanımına temel oluşturacak Aydınlanma dönemi yazarlarını tanıdı. 1941'de Tahıl Ofisi'nde çalışmaya başladı, bu sayede Sicilya kırsalının gerçekleriyle yüz yüze gelme olanağı buldu. 1949'dan sonra kendini ilkokul öğretmenliğine adadı. 1952'de *Diktatörlük Masalları* başlıklı nesirleri ve *Sicilya, Yüreği* başlıklı şiirleriyle yazarlık yaşamına adım attı, ertesi yıl Pirandello Ödülü'nü kazandı, ardından *Galleria* ve *Galleria Defterleri* adlı edebiyat ve etnoloji dergilerini yönetti. 1956'da başyapıtlarından sayılan *Regalpetra Kiliseleri* romanı ile *Sicilyalı Akrabalar* başlıklı kitabını oluşturan öyküleri basıldı. 1961'de mafyayı konu alan *Baykuşun Günü* romanıyla ünü yayıldı, Sicilya âleminin müzmin sorunlarının irdeleyicisi olarak aydın konumu belirlenmiş oldu. Bu kitaplarını, Sicilya toplumunu ve kültürünü tarihsel boyutları bağlamında ele alan, çoğu gerçek olaylardan esinlenmiş çeşitli yapıtları izledi. Katolik çevrelerine yönelttiği keskin eleştiriyle dikkati çeken yazar 1975-1977 yıllarında Komünist Parti saflarına katıldıysa da, çok geçmeden partinin radikal tutumunu reddederek uzaklaştı, bağımsız eleştirici aydın tavrıyla ülkesinin genç kuşaklarına örnek oldu. 1979-1983 yılları arasında Parlamento'ya seçilince Aldo Moro'nun kaçırılıp öldürülüşünü inceleyen soruşturma komisyonunda yer aldı. Sciascia yazma etkinliğini 1989'da Palermo'da kanserden ölünceye değin yoğun olarak sürdürdü. *Mısır Konseyi* (1963), *Oyunun Kuralı* (1966), *Engizisyoncunun Ölümü* (1967), *Candide ya da Sicilya'da Görülmüş Bir Düş* (1977), *Açık Kapılar* (1987), *Şövalye ve Ölüm* (1988), *Basit Bir Öykü* (1989) diğer başlıca yapıtlarıdır.

Neyyire Gül Işık Yükseköğrenimini İtalya'da Floransa Üniversitesi Edebiyat ve Felsefe Fakültesi'nde yaptı. Yurda dönünce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Roman Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'ne okutman olarak girdi (1971). 1986'da yeni kurulan İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nın yönetimine atandı. Bu görevlerini 1997 güzüne değin kesintisiz sürdürdü.
Madrid Complutense Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri veriyor, yazarlık ve çevirmenlik uğraşını sürdürüyor.
Montale'nin Şiir Evreninde Anlamsal Yapılar (1978), *İspanya, Bir Başka Avrupa* (1991) başlıklı kitaplarından başka, I. Svevo'dan *Zeno'nun Bilinci* (Azra Erhat Çeviri Ödülü) ve *Yaşlılık*; I. Calvino'dan *Varolmayan Şövalye*; L. Sciascia'dan *Oyunun Kuralı*; Juan Goytisolo'dan denemeler (*Yeryüzünde Bir Sürgün* –seçki–, 1993) ve *Osmanlı'nın İstanbulu* (2002); Ortega y Gasset'ten denemeler (*Tarihsel Bunalım ve İnsan* –seçki–, 1992), *İnsan ve Herkes* (1995), *Üniversitenin Misyonu* (1998); Antonio Muñoz Molina'dan *Ne Mutlu!* (1999) başlıklı çevirileri vardır.

Leonardo Sciascia'nın
YKY'deki kitapları:

Şarap Rengi Deniz (*2012*)
Sicilyalı Amcalar (*2013*)

LEONARDO SCIASCIA

Sicilyalı Amcalar

Çeviren:
Neyyire Gül Işık

Öykü

Yapı Kredi Yayınları

Yapı Kredi Yayınları - 3860
Edebiyat - 1091

Sicilyalı Amcalar / Leonardo Sciascia
Özgün adı: *Gli zii di Sicilia*
Çeviren: Neyyire Gül Işık

Kitap editörü: Filiz Özdem
Düzelti: Ömer Şişman

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Kapak resmi: Remigio Legat, *Giuseppe Garibaldi Calitafimi Çarpışması'nda*, 1860, ayrıntı.

Baskı: Mas Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mah. Soğuksu Cad. No: 3 Kağıthane-İstanbul
Telefon: (0 212) 294 10 00 e-posta: info@masmat.com.tr
Sertifika No: 12055

Çeviriye temel alınan baskı: Giulio Einaudi editore, Torino, 1961, 2005
1. baskı: İstanbul, Nisan 2013
ISBN 978-975-08-2500-2

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2011
Sertifika No: 12334
© Leonardo Sciascia Estate

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

İçindekiler

Sunuş • 7
Amerikancı Teyze • 21
Stalin'in Ölümü • 73
Kargaşalı Kırk Sekiz• 105
Antimon • 169

Sunuş

Ve kendimi ip üstünde oynayan bir cambaz gibi hissediyordum, hani dünyaya bir uçuşun keyfiyle bakar, sonra tersine çevirir dünyayı, kendisi başaşağı döner ve altında ölümü görür, insan kafalarının ve ışıklarının, ölümü çalan trampetin üstünde onu havada tutan yalnızca bir iptir. Uzun lafın kısası, her şeyin iç yüzünü görme tutkusuna kapılmıştım, sanki herkes her şey her olay insanın açıp okuyabileceği bir kitaptı: Hem kitap da bir şeydir, insan onu masanın üstüne koyup bakmakla yetinebilir, ya da masa tepeleme doluysa kaldırıp birinin kafasına fırlatmak için kullanabilir ama açıp da okuyacak olursan bir dünya serer önüne; öyleyse neden her şey açılıp okunmasın ve önümüze bir dünya sermesin?"

Bu kitabın son öyküsü "Antimon"da, okuma yazması kıt, adı belirtilmeyen Sicilyalı kükürt ocağı işçisinin, İspanyol İç Savaşı'nın cehenneminde bilinçlenerek memleketine su verilmiş çelik gibi keskinleşmiş döndükten sonra, konumunun yalnızlığı içinde düşüne taşma vardığı sonuçtur bu: Yani, kitaplar bir dünya serer insanın önüne – açıp okunacak olursa elbette. Öyleyse, yalnızca kitapları değil, her şeyi, insanın başına gelen bütün olayları –özellikle de dehşet ve acı verenleri– açıp "okumak" gerekir – tek başına düşüne taşına, düşüncenin imbiğinden geçirerek elbette. O zaman bir dünya serilecektir önümüze. Öyküdeki, yerin yedi kat dibinde didinen, toprağın üstüne çıkmaya ancak grizu ateşinin harlamasıyla karar veren kükürt ocağı işçisini bir simge olarak alırsak, kendi cehennemî yeraltımızdan bizi bekleyen yine

cehennemî bir yeryüzüne çıkacak olursak, gide gide varacağımız sonuç Leonardo Sciascia'nın öyküsünün –ve kitabının– bitiminde tumturaksız sözlerle önerdiği işte o okuma, okuyarak ve düşünerek bilinçlenme olgusudur. O sayede "yeni şeyler görmek" isteği uyanabilir içimizde, yüzyıllar boyunca düşünerek bilinçlenen Sicilyalıların yaptıkları gibi.

Sicilya'nın, İtalya'nın hem bir parçası olan, hem olmayan, yüzyıllar boyunca Akdeniz'de hüküm sürmüş bütün halkların konak ya da durak yeri olmuş bu adanın, 19. ve 20. yüzyıllarda başına gelen olayları zaman içindeki gelişimleriyle, uzun soluklu öyküler biçiminde hikâye eden *Sicilyalı Amcalar*'ın dört "bilinçlenme öyküsü"nden oluştuğunu söyleyebiliriz: Adayı yeni kurulmakta olan İtalyan Devleti'ne kesin biçimde bağlamak üzere girişilen Garibaldi seferi; İspanya İç Savaşı'nın Sicilya'ya yansıması; İkinci Dünya Savaşı sonunda yenik düşen İtalya'ya Müttefik çıkarması; en katı uygulamasıyla komünizme uzaktan gönül bağlayanların Soğuk Savaş yıllarındaki düşleri. Hepsi birbirinden çok farklı zamanlarda birbirinden farklı olaylar ve hepsi bir Sicilyalının, kendine özgü tarihsel ve coğrafi konumunun ürünü özgün bakışıyla izleniyor. Hepsi de birer "bilinçlenme öyküsü" olarak okunabilir, onları birleştiren ve yazar tarafından açıkça dile getirilmeyen ortak yanları bu: Ömrünü Aydınlanmacı bilinçlenmeye ve okuyanları anlatı yoluyla bilinçlendirme çabasına adamış Leonardo Sciascia tarafından.

YKY tarafından daha önce yayımlanan *Şarap Rengi Deniz*'de yer alan, Sicilya ve İtalya'dan çarpıcı enstantaneler sunan kısa öykülerden farklı olarak, *Sicilyalı Amcalar*'da o enstantanelerdeki olayların nedenlerini ve sonuçlarını buluyoruz.

1958'de çağdaş yazar Elio Vittorini'nin önde gelen yayınevi Einaudi için oluşturup yönettiği, çağdaş İtalyan yazarlarını tanıtmaya yönelik ünlü "Gettoni" dizisinde basılan ilk üç öyküye, kitabın 1961 baskısında aslında başlı başına bir kısa roman sayılabilecek ve Sicilya ile birlikte, doğal ve toplumsal yapısında

onu çağrıştıran ve kıyaslamalar esinleyen 1930'lar İspanya'sının da yürek paralayıcı gerçeklerini sergileyen, o niteliğinden ötürü türünde benzersiz bir öykü oluşturan "Antimon" öyküsü eklenmiştir.

Dört öykü de dünyayı değiştiren –ya da değiştiremeyen– savaşların fonu üzerinde gelişiyor. Sonuçta ortam değişmese de o çatışmaları içinden, kıyısından ya da uzağından yaşayan, veya elindeki kıt olanaklarla gözlemleyen birey –birinci ve üçüncü öyküde, çocukluktan ergenliğe geçiş sürecindeki küçük Sicilyalı– kendisi değişiyor; o değişimin, o bilinçlenmenin sonucu, üçüncü ve dördüncü öyküde yöresel gerçeğinden yılarak uzaklaşma, dünyaya atılma oluyor. Büyük toprak sahipleri-Kilise-Devlet-Mafya dörtlüsünün kıskacında çaresiz ve eğitimsiz yoksul kitlelerden oluşan o âlemde öbür iki öykünün kahramanları ise böyle bir şanstan yoksundur.

Öykülerin üçünde anlatıcı konumunda bulunan birinci kişi, yazarın o kahramanlarda kendinden, kişiliğinden, kendi Sicilyalı konumundan bir şeyler aktardığını düşündürüyor.

İlk öykü "Amerikancı Teyze", tarihsel ve toplumsal bağlamında doğrudan doğruya özyaşamsal öğeler içeriyor: 1921 doğumlu Sciascia, İkinci Dünya Savaşı sonuna yaklaşırken 1943'te Müttefiklerin Sicilya'ya yaptığı askerî çıkarmayı yöreye özgü trajikomik yönleriyle bizzat yaşamıştı. Burada, dünyayı ve cinselliği yeni yeni keşfederek büyüklerin şiddet ve çıkar âlemine kendince ayak uydurmaya çabalayan bir kasaba çocuğunun gözleriyle anlatıyor. Diğer öykülerde ve Sciascia'nın bütün yapıtlarında başlıca özelliği olan ince ve keskin mizah duygusuyla.

Öykü sonuçta, 19. yüzyıl sonlarından başlayarak, Yeni Dünya'ya göç veren her ailenin ABD'de bir ya da birkaç hısmı bulunan, Sicilya'da serpilmiş bolluk ve refah ülkesi "Amerika efsanesi"nin eleştirel çözümlenmesi: Ustalıklı çizgilerle çarçabuk çiziliveren o tabloda "gidenler"in hali bir türlü, "dönüş yapanlar"ınki bir türlü, "gidemeyip kalanlar"ınki bir başka türlü.

Müttefiklerin ABD önderliğinde Sicilya'ya yaptıkları çıkarma, koskoca adanın yıldırım hızıyla ele geçirilmesi sonucunu sağlamış, savaşta bir dönüm noktası olarak İtalya-Almanya eksе-

nine karşı kesin zaferin kazanılmasına yol açmıştı. Ancak o hızlı zafer, daha önceki uzun hazırlığın sonucudur. İtalya'ya geniş çaplı bir askerî güçle yüklenilmesi, Amerikalılar ve İngilizler tarafından 1943 başlarında Casablanca Konferansı'nda kararlaştırılmıştı. Winston Churchill'in "İtalya, Eksen'in yumuşak karnıdır" ünlü deyişi o bağlamdadır. Hazırlık aşamasında ve çıkarma sırasında Amerikalılar iki değerli destekten yararlandılar: Ülkelerindeki Sicilya asıllı göçmenler, özellikle onların arasında bulunan mafyacı gangsterler ve adadaki Mafya kuruluşları. Sicilya'nın işgali kararlaştırılınca gerekli bilgileri toplamak ve adalıların olaya psikolojik olarak hazırlanmasını sağlamak üzere başlı başına bir casus takımı oluşturuldu. 1976'da Roma'da kurulan, çalışmalarına sonradan Sciascia'nın da katıldığı *Mafya Araştırma Komisyonu* raporlarında açıkça belirtildiği gibi, bir ayağı ABD'de, öbür ayağı Sicilya kent ve kasabalarında bulunan Mafya ağının Müttefik çıkarmasının başarısındaki payı çok büyüktür. Nitekim, o bağlamda aracılığına ve yardımlarına başvurulan ünlü gangster Lucky Luciano "savaş sırasında Birleşik Devletler'e yaptığı büyük hizmetten ötürü" 1946'da ABD'deki suçlarından bağışlanarak cezaevinden salıverilmiş, Napoli'ye dönerek sigara kaçakçılığını ve uyuşturucu trafiğini canlandırmıştır.

Sonuçta, 10 Temmuz 1943'te Amerikalılar denizden ve havadan uygulanan yoğun bir bombardımanın ardından, adanın güneyindeki kıyılara çıkarma yaptı. Aynı gün ve ertesi günü Alman ve İtalyan birlikleri Gela ovasında karşı saldırıya geçti, ama müttefik ordusunun ezici üstünlüğü sayesinde, şiddetli çarpışmalardan sonra, yalnızca bir haftada Palermo'ya ulaşıldı, Eksen kuvvetlerinin geri çekilmesiyle gerisi kendiliğinden geldi. Müttefiklerle birlikte mafyacıların da bayramı oldu bu; yine Komisyon raporunda belirtildiğine göre, "yeniden canlanan Mafya, zamanında ABD'nin mutlu kıyılarına göç etmiş eski dostlarının kendisine verdiği yükümlülük sayesinde yeniden sahneye çıkmanın yolunu buldu, daha sonra, uygun zamanı geldiğinde, işgal kuvvetlerine yardımının faturasını çıkaracak"tı.

Yerel halk, henüz ateşkes ilan edilmemişken işgalcileri alkışlarla, çiçeklerle kurtarıcı gibi karşılayıp ânında hizmetine girdi. Adanın kıt burjuvazisinin onayını almak için ise savaştan

sonra Sicilya'nın bağımsızlık kazanabilmesi olasılığı öne sürüldü. Ateşkesin ardından kurulan Ayrılıkçı Parti toplantılarına Amerikalı subaylar da katılıyordu. Ancak her ne kadar ABD'de yaşayan ve anayurtlarındaki siyasal gelişimleri izleyen ve etkilemeye çalışan Sicilya asıllı göçmenler bağımsızlığa pek yatkın idiyse de, uyandırılan umutlar boşa çıktı, çünkü artık Eksen'in yenilmesiyle Müttefik yanma geçen İtalya'nın zayıflatılması uygun görülmedi.

"Amerikancı Teyze"de bu tarihsel olayların kasaba toplumuna hem acıklı, hem gülünç yönleriyle yansıyışını izliyoruz.

Amerikan çıkarması aslında 83 yıl önce yapılmış bir başka çıkarmanın, Garibaldi seferinin örneğini izlemişti. O tarih sayfasını da Sciascia kitabın üçüncü öyküsü "Kargaşalı Kırk Sekiz"de anlatıyor. Sicilya'da hâlâ *kargaşa* anlamını çağrıştıran *quarantottu* deyimi, Avrupa'da devrimler yılı olan 1848'i anar. Adada yüzyıllardır sürüp giden, taşlaşmış ekonomik-toplumsal sınıflara dayalı, zaman zaman patlak veren ayaklanmaların altüst edemediği baskı ve sömürü düzeni ilkin o yıl sarsılmıştır. Sarsılmıştır, ama ne oranda değişmiştir? Garibaldi çıkarması ise Sicilya'yı yeni kurulan İtalyan Birliği'ne katarak yeni bir düzen getirmiştir. Yeni bir düzen, evet, ama ne oranda yeni olabilecektir? Sicilya'nın tarihsel katmanlaşmanın ve halkının ruhsal yapısının ürünü olan, kendine özgü bir düzeni vardır ki, devrimci girişimlere de, Garibaldi olsun Müttefikler olsun yabancı çıkarmalarına da direnecektir.

Avrupa'da, 19. yüzyılın ortasında "halkların ilkbaharı" olarak adlandırılan devrimci hareketlerin ilki 12 Ocak'ta Sicilya'da baş göstermiştir. Sicilya Devrimi, "yeni" bir Sicilya Krallığı'nın ilanıyla sonuçlanmıştır. İtalya'nın güneyindeki mutlakiyetçi yönetimi ancak Napoléon zamanında sekteye uğrayan Bourbon Hanedanı, bu kez Sicilya'dan çekilmek zorunda bırakılmış, yerine bağımsız bir devlet kurulmuştur. Devrime Avrupa, özellikle de Fransız kültürüyle yetişmiş Aydınlanmacı soylular ön ayak olmuş, o sayede Fransa ve İngiltere'nin politik desteği sağlanmıştır. Yeni Sicilya Krallığı'nın çağı için çok ilerici sayılacak liberal anayasası daha sonra kurulan İtalya Devleti'ne esin kaynağı

olmuştur. Ancak varlığını yalnızca on altı ay sürdürebilmiştir. Parlamentosu içinde farklı, hatta zıt görüşleri barındıran bu yeni siyasal oluşuma kral bulmak da ayrıca sorun yaratmış, bu nedenlerle anayasal hükümetin ömrü uzun sürmemiştir. Kırsal kesimin denetimi elden çıkmış, yönetim zayıfladıkça zayıflamış, bu durumdan yararlanan eski Bourbon Hanedanı'ndan II. Ferdinando sonunda bir askerî çıkarma yaparak adayı yeniden ele geçirmiştir. Böylece eski rejim bütün kurumlarıyla yeniden baştacı edilmiştir. Ve o arada olanlar, devrime inanmış, şu ya da bu biçimde elini taşın altına sokmuş kimselere olmuştur – ya da ipleri asıl elinde tutanlar kişilere özel nedenlerden ötürü ters düşmüş kimselere.

19. yüzyılın ikinci yarısına değin hâlâ farklı devletçiklerden oluşan İtalya'da aslında hep var olmuş, 16. yüzyılın büyük politika yazarı Machiavelli'yi bile esinlemiş birlik fikri, bu olaylardan on iki yıl sonra canlanmıştır. 1860 baharında Kuzey ve Orta İtalya'da kamuoyunun geniş kesimlerinde birleşme bilinci olgunlaşmıştı. Ulusalcı aydınların ve çoğunluğu burjuva kökenli eylem adamlarının toplandığı "Partito d'Azione" (Eylem Partisi), hedefe ulaşmak için en uygun kuruluş olarak görülüyordu. Parti aynı politik ülkü ve amacı taşıyan kişileri birleştirmekle beraber, politik yönetimden yoksundu ve üyeleri çok farklı görüşlerin savunucusuydu; düşünce ağırlıklı cumhuriyetçilerin yanı sıra, daha önceki girişimlerinden ötürü halk arasında çok tutulan Garibaldi ve Pisacane gibi devrimci demokratlar da bulunuyordu. Ancak, birleştirilmek istenen topraklarda, gerek yarımadada gerekse Sicilya'da, gündelik yaşam çarkının içinde ezilmiş eğitimsiz, bilinçsiz yoksul kitlelerin temsilcisi ve katılımı eksikti. Yarımadada siyasal durum o bağlamdayken 1848'in devrimci ruhunun canlanmasına yol açan olay, 1860 Nisan'ında, genç ve deneyimsiz kral II. Francesco'ya karşı Palermo'da patlak veren ayaklanma oldu. Eylem Partisi o fırsattan yararlanarak, doğrudan doğruya Sicilya'daki duruma el koymak üzere Garibaldi'yi harekete geçirdi.

Mayısın ilk günlerinde Garibaldi İtalyan ulusçuluğunun "La spedizione dei Mille" (Bin kişilik sefer) olarak anılan efsanevi girişimine atıldı: yarımadanın çeşitli bölgelerinden gelen,

birleşme idealini paylaşan sayıları bin dolayında gönüllü gençle, deniz yoluyla Cenova limanından yola düşüp Sicilya'nın batısındaki Marsala limanına çıkarma yaptı. O gönüllüler çağın ilerici sol fikirlerine bağlıydılar ve çoğunlukla orta sınıftan gelen aydınlar, serbest meslek sahipleri, zanaatkârlar, tüccarlardı; işçilerin sayısı azdı, halk tabakasından ve kırsal kesimden kimse yoktu. Sırtlarında, artık efsaneleşmekte olan kırmızı gömlekli üniformalarıyla adanın içlerinde ilerleyen Garibaldiciler, başlangıçta toprak reformu umuduna kapılan Sicilya köylülerinin ve rençperlerinin desteğini aldılar.

Ama sefere katılan devrimcilerin çabalarına karşın, o toprak reformu asla gerçekleşemedi; Garibaldi seferin başarıya ulaşabilmesi için çok geçmeden büyük toprak sahipleriyle uzlaşmak zorunda kaldı, hatta kırsalda patlak veren ayaklanmalar sertlikle bastırıldı. Sciascia'nın bu öyküsüyle aynı yıllarda Tommaso di Lampedusa tarafından kaleme alınan ünlü *Gattopardo* (Leopar) romanında da görüldüğü üzere, toprak sahibi soylular sonuçta "hiçbir şeyin değişmemesi için her şeyi değiştirmeye" razı oldular: Yani kendi konumlarını korumak koşuluyla Sicilya'daki Bourbon Hanedanı'ndan bir kraldansa, Garibaldi'nin temsil ettiği Torino'daki Savoia Hanedanı'ndan bir kralı kabullenerek liberal tavırlar almaya yöneldiler. 15 Mayıs'ta Garibaldi kuvvetleri çetin Calatafimi Çarpışması'nda Bourbon ordusunu yenmeyi başardı ve ada başkenti Palermo'yu ele geçirdi. Hatta Sicilya Krallığı donanması da ayaklanarak hemen tümüyle Binler'in yanına geçti. Karmaşık bir gelişim gösteren olaylar, ekim ayında yarımadanın güneyinin artık birleşme yolunu tutmuş olan İtalya'ya katılması ve Savoia kralı Vittorio Emanuele'nin hükümranlığını kabul etmesiyle sonuçlanacaktı.

Sciascia bu tarihsel gelişimi, yine çocukluktan gençliğe geçen bir Sicilyalının deneyimleriyle, Castro ilçesine yansıdığı kadarıyla ve ince, keskin nüktelerle örülü bir dille hikâye ediyor. Belli aralıklarla yinelenen çeşitli başkaldırılara karşın, toplumsal yapısı bir türlü değişmeyen Sicilya'da, aslında eski rejimin farklı adlar altında nasıl hep sürüp gittiğini anlatıyor.

Kitapta ikinci sırada yer alan "Stalin'in Ölümü" öyküsü üçüncü kişi üzerinden anlatılıyor; anlatıcı olaylara dışarıdan bakan yazar. Sciascia öbür öykülerdeki bakış açısını paylaşırken, bu kez öykü kahramanının psikolojisini anlamakla birlikte, asla paylaşmamış olduğunu belirtir gibi. Komünist kundura tamircisi Calogero'da kendinden hiçbir şey bulmuyor, yine de onun çağın Sovyet propagandasına kanarak Stalin'i putlaştıran "kişiye tapınma" tavrına ta Sicilya'dan canı gönülden katılmasının nedenlerini biliyor: Yeryüzündeki yoksullara sahip çıkacak, onları koruyacak, güçlü sömürücüler karşısında davalarını savunacak babaca bir figüre inanma, güvenme yolunda acıklı bir gereksinimdir bu. Hem öylesine güçlü bir gereksinimdir ki, İkinci Dünya Savaşı'nın kafa karıştıran çelişkili gelişimlerine, ardından Soğuk Savaş döneminin dehşet verici olaylarına, hatta Stalin'in ardından puta tapınmanın iç yüzünün ortaya dökülmesine bile direnecektir. Calogero ile dükkânına gelip giden başpapazın çekişmeleri, okurların belki de hatırlayacakları Giovanni Guareschi'nin *Don Camillo* mizah dizisini anıştırır. Olaylar sonuçta başpapazı haklı çıkarır, ama İspanyol yazarı Miguel de Unamuno'nun ünlü deyişindeki gibi: "Yenmek inandırmak anlamına gelmez"

Son uzun öykü "Antimon", yapıtın, her türlü gülümsemeyi okurun dudaklarında donduran trajik parçası: Hem iki başlı bir trajedi, kardeşin kardeşi vurduğu bir iç savaş çerçevesinde Sicilyalıların ve İspanyolların yürek parçalayan öyküsü.

Öykü üç bölümden oluşuyor: Bir kükürt ocağı işçisinin salt grizu patlamasının dehşetinden kaçmak için İspanya Savaşı'na paralı asker olarak gönüllü yazılması; savaşta yaşadığı olaylar ve yanlış tarafta savaşmakta olduğunu kavrayarak politik bilinç kazanması; memleketine döndükten sonraki konumu ve tutumu.

İkinci bölümdeki tarihsel göndermelerin yerli yerince anlaşılması için yararlı olabilecek bilgileri özetleyelim:

İspanya'da İç Savaş ülkede uzun yıllardır süregelen siyasal kutuplaşmanın sonucu olarak 18 Temmuz 1936'da Afrika'daki İspanyol sömürgelerinde konuşlanmış ordunun Madrid'deki

Cumhuriyet hükümetine karşı ayaklanmasıyla patlak vermiştir. Darbenin hazırlayıcısı generallerden biri olan Francisco Franco kısa sürede yönetici konumuna gelmiştir. İspanyol ordusu ikiye bölünmüş, Deniz ve Hava Kuvvetleri Cumhuriyet'e bağlı kalmıştır. Hükümet darbeye karşı direnmiş, ülke iki karşıt bölgeye ayrılmış, böylece darbe girişimi üç yıl sürecek kanlı bir kardeş kavgasına dönüşmüştür. Darbecilerin *Milliyetçi Cephe*'si Afrika'daki Yabancı Lejyon'dan ve İspanyol subayların komutasındaki Mağribi *regulares* birliklerinden başka, İspanyol faşizmini temsil eden *Falanj Partisi* milisleri ile Navarra bölgesi *requeté* milislerinden oluşuyor ve Kilise ile toprak sahiplerinin desteğini alıyordu; cumhuriyetçi *Halk Cephesi*'nde ise halkın ve politikacıların sosyalist ve komünist kesimi, işçi sendikaları ile anarşist milisler bulunuyordu. Dışardan yardım, binbir güçlük ve belirsizlik arasında, Stalin'in Sovyetler Birliği'nden ve çeşitli ülkelerden antifaşist-demokrat gönüllülerin toplandığı *Uluslararası Tugaylar*'dan geldi. Darbeciler ise daha başlangıçtan Avrupa topraklarını istilaya hazırlanan Nazi Almanya'sından ve Mussolini İtalya'sından esaslı bir destek aldı.

Savaşın ilk aşamalarında milliyetçiler az sayıda ve sınırlı askerî bölgeyi denetleyebiliyordu, o durumda Alman Condor Lejyonu ve Wehrmacht gibi, İtalyanların kara ve hava desteği de temel önem kazandı; örneğin, Afrika'daki kara ordusu yarımadaya İtalyan nakliye uçaklarıyla taşındı. Ayrıca İtalyan Donanması da Cumhuriyet'e Akdeniz'den ikmal yapılmasını engellemek amacıyla seferber edildi.

İtalyan birlikleri bütünüyle *Corpo Truppe Volontarie* (Gönüllü Tümenler Kolordusu) adını alıyor ve toplam 50.000 kişiyi buluyordu; yalnızca İtalyanlardan oluşan 4, İtalyan-İspanyol karması olarak 2 tümen vardı. Hepsi tanklar, zırhlı araçlar ve topçu kuvvetleriyle donatılmıştı. İtalyanlar hemen, 1936 Ekim'inde Mayorka Çarpışması'na katıldı; ardından 8 Şubat 1937'de milliyetçiler Malaga'yı, özellikle İtalyan motorize birliklerinin sayesinde ele geçirdi. Cesaret bulan Mussolini kendi ordusunun askerî gücünü kanıtlayarak şan kazanması için daha geniş çaplı bir harekâta girişme gereğini duyarak, Madrid'e karşı genel milliyetçi saldırısına gerek hava gerekse kara kuvvetleriyle katıldı.

Ancak tarihte Guadalajara Çarpışması adıyla anılan bu harekât, *Corpo Truppe Volontarie* açısından tam bir felaket oldu. Çarpışma "faşizme karşı ilk zafer" olarak nitelendi, çok sayıda İtalyan askeri Uluslararası Tugaylar'ın *Garibaldici*leri tarafından tutsak alındı. O tarihten sonra İtalyanlar girişkenliği elden bırakarak, İspanyollara destek vermekle yetindi.

Kuzeyde, yine öyküde sözü edilen Aragon cephesinde de uzun çarpışmalar yaşandı. Ebro nehrinin kuzeyini anarşist milisler, güneyini general Enrique Lister komutasındaki komünistler tutmuştu. Neredeyse eşit güçler arasında bir hayli kan döküldükten sonra, cumhuriyetçiler ev ev, göğüs göğüse çarpıştıkları Belchite kentini elde tutmakla birlikte, Aragon'un başkenti olan ve yirmi kilometre kadar yaklaştıkları Zaragoza kentini alamadılar.

Savaşın bitiminde İtalyan birlikleri hemen ülkelerine geri döndü, Almanya'nın Polonya'yı istila etmesiyle İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine ancak birkaç ay vardı.

Diyebiliriz ki, Sicilya'nın ayrı dönemlerde farklı tarihsel dönüşümler sırasındaki durumunu Sicilyalı bir aydının gözüyle anlatan bu öyküleri okuyup bitirdiğinizde, adanın bütüncül bir toplumsal tablosu belirecektir zihninizde.

Başka yerlerde başka çağlarda sürmüş ve günümüzde sürüp giden sömürü düzenlerini de anıştıran, onları gerçekçi, çokyönlü bir bakışla irdelemeye yönelten bir tablodur bu, Leonardo Sciascia'nın okurunun önüne acı bir gülümsemeyle serdiği eşitsiz ve çaresiz dünya.

Neyyire Gül Işık
Madrid, Ocak 2013

SİCİLYALI AMCALAR

Amerikancı Teyze

Öğleden sonra saat üçtü, Filippo sokaktan ıslık çaldı. Pencereye çıktım. Geliyorlar – diye bağırdı. Merdivenlerden aşağı koştum, annem arkamdan bağırarak bir şeyler söyledi.

Sokakta güneş gözleri kamaştırıyordu, ortalıkta bir köpek bile yoktu. Filippo karşıki evin kapısına yarı gizlenmiş duruyordu. Belediye başkanı, başpapaz, jandarma çavuşu meydandalar diye anlattı, Amerikalıları bekliyorlarmış, bir köylü haber getirmiş, geliyorlarmış, Canalotto Köprüsü'nün oradalarmış.

Oysa meydanda yalnızca iki Alman vardı: Yere bir harita yaymışlardı, içlerinden biri kurşunkalemiyle bir yolu gösterip bir ad söylüyor, gözlerini jandarma çavuşuna dikiyordu, o da –evet, orası uygun– diyordu. Sonra haritayı katladılar, kiliseye doğru ilerlediler, kemerin altında badem dallarıyla örtülü bir otomobil duruyordu. Bir somun ekmek, biraz jambon çıkardılar. Şarap istediler. Jandarma çavuşu, neferlerden birini başpapazın evinden bir şişe şarap almaya yolladı. Hiç istiflerini bozmadan sakin sakin karın doyuran o iki Alman yüzünden diken üstündeydiler, korku ve sabırsızlık içindeydiler; öyle ki başpapaz bir şişe şarabı feda etmeye karar verdi. Almanlar açlıklarını giderdi, şarap şişesini kafalarına diktiler, birer puro yaktılar. Selam bile vermeksizin yola düzüldüler. Jandarma çavuşu ancak o zaman biz ikimizi fark etti, tekmeyi basarın ha tehdidiyle kovaladı bizi.

Amerikalılar falan yoktu yani. Ortalıkta yalnızca Almanlar vardı, Amerikalılar kim bilir ne zaman gelecekti. Oyalanmak için mezarlığın oraya yollandık; yüksekçe bir yerdi, çift kuyruklu uçakların Montedoro karayoluna doğru pike yaptıkları görülüyordu, ardından karayolu boyunca kapkara bulutlar kabarıyorken yeniden gökyüzüne yükseliyordu, testilerin parçalanmasını andıran bir gürültü işitiyorduk. Kapkara kesilmiş tanklar

karayolunun üstünde kalakalıyordu, sessizlik yayılıyordu ortalığa; derken çift kuyruklular geri dönüp tankın dört bir yanına patlamalar yağdırıyordu. Karayoluna ok gibi pike yaptıktan sonra ânında gökyüzüne yükselişlerini seyretmek hoştu. Ara sıra üstümüzde alçaktan dönüş yapıyorlardı, biz de bize bakıyor sandığımız Amerikalıyı el kol sallayarak selamlıyorduk. Ama hemen o gece köye karnı deşilmiş bir arabacı ile kalçasından yaralanmış biz yaşlarda bir çocuk getirdiler; selam olsun diye el kol sallamışlardı, çift kuyruklu da mitralyözle tarayıvermişti. Nişan talimi yapıyorlardı o çift kuyruklular, buğday yığınlarına da, ekin kökleri arasında otlayan öküzlere de ateş ediyorlardı. Ertesi gün Filippo ile ben kırda arabacının vurulduğu yere gittik, babamın on iki çaplı tüfeğininkilerin iriliğinde kovanlar saçılmıştı. Ceplerimize doldurduk. Kırın tamamı bizimdi, sessiz sedasız, güneşin alnında ışıl ışıl. Köylüler kasabadan çıkamıyordu, yolları asker tutmuştu, biz bir keçi yoluna sapıyorduk, ilkin bir taş ocağına, ardından açık araziye iletiyordu bizi. Meyvelerden yeşil, sert kabuklu bademler vardı, içleri bembeyaz, burada süt bademi dediklerinden; bir de ağızda kekremsi bir tat bırakan mayıs erikleri, henüz yemyeşil, ekşiydiler. Taşıyabileceğimiz kadarını yükleniyorduk, sonra askerlerle değiş tokuş yapıyorduk, karşılığında bize asker sigarası veriyorlardı. Asker sigarası bizim gelir kapımızdı, bütün bir yıl boyunca büyük bir zenginlik olarak kaldı. O zamanlar erkekler sigara niyetine ne bulursa içiyordu; amcam üstlerine şarap püskürtüldükten sonra fırınlanmış asma sürgünlerini, üzerine bal serpilip güneşte kurutulmuş patlıcan yapraklarını, şarapta bekletildikten sonra fırınlanmış enginar köklerini tüttürmeyi denemişti; o yüzden, bir asker sigarasına yarım liret ödemeye hazırdı. Ben ilkin pazarlık ediyor, avans istiyordum, sonra o günün iki üç sigarasını ortaya çıkarıyordum. Akşam olunca paralarını geri almaya çalışıyorlar ya da başka sigara arıyorlardı; ben uyuyor gibi yapıyordum, bakıyordum elbiselerimi silkeliyorlar, ceplerimi karıştırıyorlar. Ama bir şeycik bulamıyorlardı, eve dönmeden önce son kuruşuna değin harcamaya hep özen gösteriyordum, elimde kalan sigaraları da şemsiyeliğin içinde saklıyordum. Amcama sağladığım o sigaralardan ötürü kimse benimle arayı bozmak istemiyordu, babam

öyle tefeci gibi davranıyorum diye öfkelendiğinde, amcam bu alışverişin sonu gelir korkusuyla onu sakinleştiriyordu. Amcam evde hep –bir sigara içmezsem öleceğim– diye söylenerek dolanıp duruyor, beni nefretle süzüyor, sonra tatlı bir sesle bir asker sigaran var mı diye soruyordu. Bir keresinde Zara'dan gelen bir asker, evden yürüttüğüm iki yumurtaya karşılık bana yirmilik bir paket verdiydi, amcam da bana on iki liret ödediydi. Akşama cebimde tek kuruşum kalmamıştı, babam beni öldüreyazdı; ama amcam araya girip beni savunduydu, başka çaresi yoktu, çünkü öyle yapmasa ertesi gün arpa kahvesinden sonra bile içecek sigara bulamayacaktı, ki tütün arzusuyla yanıp tutuştuğu andı bu. Kilisenin çanları acil durumu çaldığından ve sokaktan Amerikalılar Gela'ya vardı diye haykırdıklarından beri, amcam çılgına dönmüştü; ben, asker sigaralarının tanesini bir lirete çıkarmıştım. Acil durumun üçüncü günü okulun hademesi yoldan geçerken pencerede duran amcama bağırdı – geri püskürttük onları, Almanlar Favarotta'da karşı hücuma geçti, kan gövdeyi götürdü – amcam da bağırarak içeriye girdi – kumsalla denizin arasında, söylemişti ya Duce,[1] kumsalla denizin arasında – ardından, artık sigara başına yarım liretten fazla ödemeyeceğini bildirdi. Oysa havadis yalan çıktı, akşama rayiç yeniden bir liret olarak belirlendi.

Filippo sigaraları ağabeyine satıyordu, bir de soylular kulübünün garsonuna, o da onları kulüp üyelerine devredip avantadan biraz para kazanıyordu. Biz paraları öbür çocuklarla bilye ya da yazıtura oynayarak harcıyorduk, keçiboynuzundan yapılmış tatlımsı bir bulamaç satın alıyorduk, o da yetmiyordu, her akşam sinemaya gidiyorduk. Filippo'nun özel bir hüneri vardı, tükürüğünü on adım öteden iki paralık bir meteliğe, güneşe serilmiş bir kedinin burnuna, Sosyal Yardım Kurumu'nun önünde oturmuş gevezelik eden ihtiyarların piposuna isabet ettirebiliyordu. Ben ancak hedefin bir karış ötesine varabiliyordum, ama sinema için yeterliydi, hedefi şaşırmanın yolu yoktu. Sinema eski bir tiyatrodan bozmaydı, biz hep balkona çıkıyorduk. Yukarıdan, karanlıkta, iki saat boyunca aşağıdaki koltuklara tükürüyorduk, dalga dalga, bir saldırı ile öbürü arasında birkaç dakika

1 *Duce* (Başbuğ): İtalyanların Mussolini'ye verdikleri ad. (ç. n.)

geçiyordu: İsabet ettirdiklerimizin bağırtısı sessizlikte şiddetle çınlıyordu –sizi gidi orospu çocukları–. Sessizlik geri dönüyor, bir iki gazoz şişesi açılıyordu; ardından yeniden – sizi gidi – o kuyudan belediye zabıtasının tehditkâr sesi de yükseliyordu – bir çıkarsam yukarı, okurum ha canınıza – ama biz yukarı çıkmaya asla kalkışmayacağını adımız gibi biliyorduk. Filmde sevişme sahneleri geçtiğinde dayanılmaz bir arzuya kapılmış gibi hızla soluk alıp veriyorduk ya da öpücükleri taklit olsun diye salyangozları emdiğimiz zamanki sesleri çıkarıyorduk; balkonda büyüklerin de yaptığı bir şeydi aslında. O da koltuklardan itirazlar gelmesine yol açıyordu ama, bir oranda hoşgörüyle, acıyarak – ne oluyor, geberiyor musunuz? Hiç mi kadın görmediniz, orospu çocukları – bütün o şamatanın çoğunun filmdeki sevişme sahnelerinden, ancak gözleri yuvalarından uğramış seyreden o salakların üstüne tükürme esini alan biz ikimizden çıktığı akıllarına gelmiyordu.

Ama acil durum günlerinde sinema kapalıydı. Jandarma çavuşunun izni olmaksızın ortalıkta dolaşmak yasaktı, babam daireye gitmek için izin almıştı, ıssız sokaklarda jandarmalarla askerlerden başka kimsecikler yoktu. Okullarda askerler kamp yataklarına uzanmış vakit öldürüyor, tek mi çift mi oynuyor, küfür ediyorlardı; üstelik açtılar. Komut veren beyaz keçi sakallı binbaşı ortadan yok olmuştu, yüzbaşı da kayıplara karışmıştı, teğmen de. Bir üsteğmen vardı, o da deli gibi borazan çalmadığı vakitler sıkıntıdan patlayarak ayak altında dolaşıyordu. Film oynadığında onlardan hiçbiri gitmeye heveslenmiyordu, buradaki hâlâ sessiz sinemaydı, onlara gülünç geliyordu. Hem şimdi sinema da kalmamıştı, 10 Temmuz'un tansökümünde çanlar çekiç gibi çaldı ve kasaba deniz kabuğu gibi boşaldı: Yaşantının bomboş, akıl sır ermez bir sesi vardı, bir deniz kabuğunu kulağınıza yaklaştırdığınızdaki gibi; millet evlerine kapanmış; dükkânlar cenaze alayı geçtiği zamanlardaki gibi yarı aralık ve bir bekleyiş, bir kaygı mırıltısı. Biz jandarmaya yakalanmamak için duvarlara sürtünerek, kapı içlerine sığınarak yürüyorduk. Bomboş, güneşle dolu haliyle güzeldi kasaba, çeşmelerin şırıltısının kulağımıza öyle serin, öyle tatlı geldiği olmamıştı hiç; sonra yine bomboş ve büsbütün uzak görünen gökkubbede vın-

layan pırıl pırıl uçaklar. Amerikalılar, öylesine sessiz, öylesine ölü duran kasabaya gelmeyi istemiyor gibiydi; çevresini sarıp öylece, o bekleyişin kaygısı içinde bırakacaklardı sanki: Mezarlık gibi bembeyaz, sessiz haliyle yukarılardan seyretmekle yetineceklerdi.

Filippo'nun babası marangozdu; zamanında sosyalistmiş, sık sık kışlaya çağırıp birkaç gün alıkoyuyorlardı; askerlere bakarken Filippo hep –namussuzlar– diyordu, elinden geldiğinde sırtlarına bir tükürük yapıştırıveriyordu nişan misali. O nedenle Amerikalıları bekliyordu, babası kendisini ikide bir kışlaya alan o namussuzlara günlerini göstermek istiyormuş. Benim babam faşistlerin hakkında hiç kötü bir şey söylemediği halde, ben Filippo'nun tarafını tutuyordum, tahta ve cila kokulu bir dükkânı olan babasının tarafını; dışarıda, sobanın üstünde kaynayan bir tutkal kabı olurdu hep, ağzıma tuhaf bir lezzet veren tatlımsı dumanı tüterdi. Ben de bekliyordum Amerikalıları. Annem bana Amerika'yı anlatıyordu, orada zengin, koskocaman bir *storo*[2] sahibi bir ablası vardı, ablasının dört çocuğu olmuştu, içlerinden biri büyüktü, o beklediğimiz askerlerin arasında olabilirdi pekâlâ. Ve benim için Amerika, teyzemin o koskocaman *stor*uydu, Kalenin meydanı kadar geniş, her türlü nimetle, giysilerle, kahveyle, et parçalarıyla dolu bir mağaza ve teyzemin oğlu yanında bütün o nimetlerden getirecekti, hem hiç kuşkusuz *fayt*[3] yapmayı iyi bilirdi, Amerika'daki o *stor*u bize anlatacak, Filippo'nun babasının göstereceği namussuzlara şöyle bir *fayt* çakacaktı.

Ama Amerikalılar gelmiyordu bir türlü. Belki de komşu kasabada duraklamışlardı, kamp yataklarına uzanmışlar, onlar da oyun oynuyordu; aynı bizim buradaki askerlerin yaptıkları gibi, sıkılmış yumruklarından ânında parmaklarını çıkarıverirken birtakım sayılar bağırıyorlardı, sonra tutsak düşeceklerini de söylüyorlardı. Bir gün bizden, eski elbiseler istediler, tutsak düşmemek için üniformalarını çıkarmaya niyetlenmişlerdi. Anneme söyledim, babamla amcamın ne kadar eskisi varsa verdi, Filippo da bir şeyler getirdi. Askerler sevindi, elbisesiz kalanlar

2 *stor* (*store*): Mağaza.
3 *fayt* (*fight*): Dövüş, yumruk.

da ortalığa düşüp araştırmaya girişti. Ben bu durumdan memnundum, çünkü Amerikalılar sahiden geliyor demekti.

Amerikalılar geliyor dedikleri gün haber kasabada esrarlı bir biçimde yayılıverdi, oysa gerçekte yoldan geçen iki Almandı. Babam ile amcam faşist kimliklerini Mussolini portrelerini Akdeniz ve İmparatorluk konulu broşürleri yakmaya koyuldu; rozetlerle üniformaların madenî pırpırlarını karşıki evin damına fırlattılar. Ama ertesi gün yine aynı esrarlı biçimde Almanların bu kez sahiden, Gela ile Licata arasında Amerikalıları denize dökmekte oldukları haberi yayıldı. Birkaç gündür ihtiyat önlemi olarak evine kapanan Parti sekreteri yeniden ortaya çıktı. Bakışlarıyla çevresine yıldırımlar saçıyordu, babama kalırsa, gözlerini her zaman karafatmanın[4] takılı olduğu noktaya dikiyor, rozet yerinde yoksa insanın yüzüne buz gibi bir kınama ve küçümsemeyle bakıyordu, yani rozetlerini damın üstüne fırlatmış olan bütün o alçaklardan amansızca hesap soracağını anlatmak ister gibi. Babam Almanların Amerikalıları sahiden denize dökebileceklerini sanmıyordu, ama Parti sekreterinin o sert bakışlarından tedirgin olmaktaydı. Benimle Filippo'ya gidip karşı evin damında rozetleri aramamızı önerdi, karşılığında iki liret vermeyi vaat etti. Zor bir iş değildi, ancak annem paniğe kapılmıştı, Fascio'ya da rozetlere de ağzına geleni sayıyordu; dama Filippo'nun çıkmasına göz yumabilirmiş, çünkü çocuk hem çevik, hem güçlü kuvvetliymiş; ama kendi oğlu çıkamazmış, çünkü çırpı bacaklıymış, hatta balıkyağı içmek zorundaymış. Filippo pohpohlanmaktan memnundu, ama mırın kırın ediyordu; bense ille de tırmanayım derdindeydim. Karşılığını peşin istedim, babam bana sövüp sayarak ödedi. Tahta merdiveni sırtlayıp dama tırmandık. Babam bizim evin balkonundan araştırmamızı yönetiyordu – bir tanesi önünüzde parlıyor işte, kör müsünüz?; daha sağda, senin arkanda, gözünüzün önünde yahu, yok, daha solda.

Damın üstünde yalınayak dolaşıyorduk, rozetleri bulduktan sonra da bir süre oyalandık.

Babam beyhude yere iki liretinden oldu: çünkü tam o sırada Amerikalılar gelmekteydi, rozetleri bir kez daha ortadan yok etmek zorunda kaldı, ama bu kez el altında tuttu, maydanoz tar-

4 Faşist parti rozetine biçiminden ötürü verilen aşağılayıcı ad. (ç. n.)

hının altına gömdü.

Biz öyle damın üstünde geziyorken birden yüksek perdeden, karmakarışık sesler geldi kulağımıza, sanki futbol maçı veren bir radyo ansızın hem de tam gol atılmak üzereyken açılmış gibi. Çıt çıkmayan kasabada o şamatayı işitince birden taş kesildik; ama nedenini hemen kavradık, merdivenden aşağı kaydık, ayaklarımızı sokakta bıraktığımız pabuçlarımıza sokuşturduk, giyebilmek için üstünde tepindik, çünkü pabuçlarımız hep ayağımıza küçülmüş olurdu, koşa koşa kendimizi sokağın ucunda bulduk, annem yüreği ağzında, eve dönün diye haykırıyordu, üstümüze ateş edebilirlermiş, bizi alır götürürlermiş, zenciler varmış, kimbilir nereye götürürlermiş bizi.

Meydanda büyük bir kalabalık toplanmıştı, haykırıyor, alkışlıyorlardı, ama avukat Dagnino'nun sesi bütün diğerlerini bastırıyordu, *eja*![5] diye haykırışına hayran olduğum, uzun boylu, gürbüz bir adamdı, şimdiyse –yaşasın yıldızlı cumhuriyet– diye bağırıyor, el çırpıyordu. Elden ele aktarılan şarap testileri kalabalığın üstünden geçiyordu. Onların yolnu izleyerek Amerikalılara ulaştık, beş kişiydiler, kara gözlükleri, uzun namlulu tüfekleri vardı. San Rocco'nun papazı, pantolonlu, yakalıksız, beti benzi atmış, kan ter içinde onlara laf yetiştirme derdindeydi, durmadan *–plis, plis–* diyordu, ama Amerikalılar onu dinlemiyordu, sarhoş görünüyorlardı, çevrelerine bakınıyorlar, sigaralarından sinirli nefesler çekiyorlardı. Bardaklar yakutlaşıyor, tatlılıkla, büyük bir ısrarla askerlere sunuluyordu, askerler istemem diyordu. Avukat Dagnino kulübün iskemlelerinden birine tırmanmış –yaşasın yıldızlı cumhuriyet– diye esip gürlüyordu, derken Filippo'nun babası bizi kalabalığın arasında aramaya geldi, oradan çekip götürdü, giderken söylenip duruyordu –eve gelin, şu namussuza bakın nasıl avaz avaz haykırıyor, memlekette ne kadar kalleş varsa hepsi ortaya dökülmüş!– Bana kalırsa Avukat Dagnino'nun bile öyle –yaşasın yıldızlı cumhuriyet– diye bağırması güzel bir şeydi, daha önce de istasyonun terasından bağırmıştı –Duce, sana canım kurban– diye. Bir bayram olduğunda Avukat Dagnino hep bağırırdı zaten; Filippo'nun babası Amerikalıları onca beklemişken, şimdi bayram etmemesini

5 *Eja*: Faşist selamı olan bir ünlem. (ç. n.)

anlayamıyordum, bizi tutmuş götürüyordu, benzi atmış, yüzü asılmıştı, omuzuma bastıran elinin titrediğini hissediyordum.

Dükkâna vardığımızda ben –kendi evime gideyim– deyip tüydüm. Şenliğin hiçbir şeyini kaçırmak istemiyordum. Meydanda, baktım Amerikalılar çevrelerini biraz genişletmeyi başarmış, tüfeklerini babamın kekliklerin geçişini beklerken yaptığı gibi eğik tutuyorlardı: Kalabalık, Faşist Evi'nin tabelalarının altında toplaşmıştı, sopalarla o tabelaları indirmeye çabalıyorlardı, ama balkona mıh gibi yapışıp adamın birini heyamolayla yukarı kaldırarak balkon parmaklığına tutunmasını sağladılar, içeriye atlar atlamaz alkışladılar. Tabelalar gürültüyle aşağı düştü, tekmelendi, meydanda sürüklendi. Amerikalılar öylece bakıyordu, aralarında tek tük kelimeler ediyorlardı, *–plis, plis–* diyen papaza kulak vermiyorlardı, Avukat Dagnino şimdi bağırtıyı kesmiş, bölüğün yanma yanaşmış, kolunda siyah çizgiler bulunan, herhalde onbaşı olan askerin kulağına bir şeyler fısıldıyordu, ona da aldırış etmediler. Derken çavuş dört jandarmayı almış, geldi, askerlerin tüfekleri onlara doğru kalktı: İyice yaklaştıklarında Amerikalılardan biri jandarmaların gerisinden dolaştı, tabancalarını ustalıkla çözdü. Bir alkış daha koptu. –Yaşasın hürriyet– diye haykırdı Avukat Dagnino. Birdenbire kalabalığın üstünde bir Amerikan bayrağı dalgalandı, ilkokulun hademesi sımsıkı yakalamıştı, her cumartesi, üniformasıyla kasabada dolaşan bir adamdı, faşist mangalarının kırmızı rozetini takardı; öflendiğinde çocukları okulun avlusunda tekmelerdi, aile babaları şikâyete gittiğinde de müdür derdi ki –ne gelir elden, adam aksi işte, bakarsınız bir gün bana bile el kaldırır; ama Faşist Yürüyüşüne katılmış, hatta Duce ona bir radyo bile armağan etmiş–. Şimdi Amerikan bayrağına sarılmıştı, –Yaşasın Amerika– diye haykırıyordu. Oysa Amerikalılar bayrağın ardında toplaşmakta olan kalabalığa aldırış etmiyordu. Papazla konuştular, papaz çavuşa –sizin onlarla birlikte gitmenizi istiyorlar– dedi. Çavuş peki dedi, bölükle birlikte gitti. Filippo olsaydı peşleri sıra giderdik; ama yalnız başıma cesaret edemiyordum. Orada kalıp kalabalığı seyrettim, silahları alınmış dört jandarmanın çevresini sarmışlardı, adamlar dayak yemiş köpeğe dönmüşlerdi, ne

yana bakacaklarını bilemiyorlardı.

Derken dört bir yandan zırhlı arabalar ve kamyonetler akın etti. Kalabalık alkışlarla iki yana açıldı, askerler sigaralar fırlatıyor, kimisi paketlere üşüşen kalabalığın fotoğrafını çekiyordu.

Bilmem nasıl oldu, apansızın içimden dalga gibi bir ağlama isteğinin kabardığını hissettim; belki jandarmalardan ötürüydü, belki kalabalığın tepesinde yükselen o bayraktan, dükkânda yalnız kalmış olan Filippo ile babasından ötürü, annemden ötürü. Evceğizimin kaygısı yüreğimi sızlattı, bir daha bıraktığım gibi bulamayacakmışım gibi geldi: Şimdi neşeli seslerle dolu sokağı koşarak boydan boya geçtim; kapıyı ardımdan kapadığımda kendimi bir düşün içinde hissettim, sanki biri düş görüyordu ve ben o düşün içindeydim, basamakları yorgun tırmanıyordum ve gözyaşlarım yumruk gibi boğazıma takılmıştı.

Babam, Badoglio'dan[6] söz ediyordu. Fena bozum olmuş, bir talaş çuvalına dönmüş olan amcam içeri girdiğimi görünce canlandı: Cebinden bir paket sigara çıkardı, üzerinde sakallı bir adam resmi olan *Raleigh*ler, sesinde yapmacıklı bir tatlılıkla sordu –böyle bir paketi kaça satardın bakayım bana?

Gözyaşlarına boğuldum. –Ağla, ağla– dedi, kârlı ticaretin sonu geldi; bunlar beni idama bile mahkûm etseler sigara vermezlik etmezler.

–Sataşma çocuğa– dedi annem.

6 Mareşal Pietro Badoglio (1871-1956), döneminde önde gelen asker ve siyasetçisi. Başlangıçta faşizme karşıt iken sonradan desteklemiş, Genelkurmay Başkanlığına getirilmiş, Habeşistan istilasına komuta etmiştir. Nazi Almanya'sıyla pakta karşı çıkmış, 1940'ta Yunanistan istilasının başarısızlıkla sona ermesi üzerine istifa etmiş, faşistlerce bozgundan sorumlu tutulmuştur. (ç. n.)

Meydana ilanlar astılar. Biri –*I, Harold Alexander*– diye başlıyordu, babam dedi ki tüfeklerin, tabancaların, hatta kılıçların bile teslim edilmesini istiyorlarmış. Bir başka ilan, askerlerin kasabadan uzak kalmaları gerektiğini söylüyordu; ama askerler tabii kulak asmıyorlardı, akşamları meydan ciplerle doluyordu, askerler kadın arıyor, kadınları kafelere götürüyor, içiyorlardı; pantolon ceplerinden avuçla madeni para çıkarıp masanın üstüne atıyor, şişelerden içiyorlardı. İğrenç, pasaklı kadınlardı, insanı rahatsız edecek kadar çirkindiler; içlerinden biri vardı, kasabada "bisiklet" adını takmışlardı, yokuş yukarı bisiklet süren biri gibi yürüyordu, bana daha çok bir yengeci anımsatıyordu: Onlar kadını dizlerine oturtuyordu, bir askerden öbürüne geçiyordu, şişeyi ağzına yapıştırıyorlardı, o da kör kütük sarhoş sallanıyordu, inleyerek açık saçık laflar ediyordu. Askerler gülüyordu, sonra onu çuval gibi cipe atıyor, alıp götürüyorlardı. Birçok asker Sicilya lehçesi konuşuyordu; ilk günler tek kelime lehçe bilmediklerini sanıyorduk, ilk gelip geçenler, "Teksas" adlı bir birliktendi ve galiba sahiden anlamıyorlardı; ama sonra, bir kafede bir Amerikalı bir şişe içki almak isteyip rafta gösterdi, ödemek istediğini işaret etti; kafede bulunan bir delikanlı patrona –on dolar iste– dedi, Amerikalı cinleri başına çıkmış döndü –baban olacak hergeleden istesin on doları– dedi su katılmadık Sicilya lehçesiyle.

Sarı damgalı dolarlar ve Amerikan liretleriyle beslenen yerel fuhuş pazarı coştukça coşuyordu. Birileri askerlere daha *derli toplu* kadınlarla buluşmalar ayarlıyordu; kafelere asla gitmeyecek, el âlemin, özellikle de kaynanaların esasen güvensiz gözlerinden ırak kalmak isteyen kadınlarla; kocaları uzakta olan kadınlarla. Askerler o kadınlar için akşamın geç saatlerinde geliyorlardı ve kasaba boşalsın diye, bazı evlere o saatlerde asker-

lerin konuk edildiği bilinmesin diye, meydanın ortasında durup sıkı bir yaylım ateşi açıyorlardı; kulaklarına aracıların fısıldadığı bir icattı bu, parlak bir buluş, o kadar ki, kamyonlarını kimseler görmeden yükleyip boşaltabilmek için sonradan karaborsacılar da yararlandılar bundan. Yaylım ateşi başlayınca millet evlerine kapanıyordu, akşamın serinliğiyle ferahlamak için balkona bile çıkılmıyordu; amcam balkonda durmakta ayak diremişti, sanırım merakındandı, ama kendisi sıcaktan patlıyorum da ondan diyordu, derken kulağının dibinde bir merminin vızıldadığını duyunca, sövüp sayarak kendini balıklama içeri attıydı. Ama Amerikalıların *derli toplu* kadınların şerefini kurtarmak için aldıkları o ihtiyat önlemi pek de işe yarıyor değildi: Çeşmenin çevresinde bir dalaş yeterliydi, hani testi doldurma sırası için şiddetli çekişmeler yapılan o kavgalardan biri ve derhal yerli yerince, günü saati simsarın adı belirtilen suçlamalar kasabada patlak veriveriyordu. Biz çetelesini tutuyorduk: Filippo kendi mahallesindeki kadınları biliyordu, ben benim mahallemdekileri. O kadınların Amerikalılarla ne yaptıkları, bir erkeğin bir kadınla ne yaptığı ise bizim kafamızda bulanık hayallerden öteye geçmiyordu. Bir kere kadınların soyundukları kesindi; biz sık sık kocaman bir çeşmesi bulunan Mattuzzo'ya gidiyorduk, bir çalılığın ardına gizlenip çamaşır yıkamaya gelenlerin bacaklarını seyrediyorduk: Bizi fark ettiklerinde gidip analarınızı ya da ablalarınızı seyredin siz diye bağıra çağıra kovalıyorlardı; Amerikalılar, herhalde kovalanmadan durup seyredebilmek için ya da sinemadaki gibi öpmek için para ödüyordu. Rousseau'nun deyişiyle, zihinde nesnelerden fazla sözcüklerin bulunduğu yaştaydık; doğrusu sözcüklerimiz eksik değildi, aslını faslını bilmediğimiz ve hayalimizde canlandıramadığımız şeyler için en aşağılık, en ağza alınmaz sözcükler. Biz yaşlarda bir çocuk bize "asker tayını"ndan kutular getiriyordu, içinde şekerlemeler, küp şekerler, pembe renkli bir peynir ve bisküvi vardı, –sana kim veriyor bunları? Ananın Amerikalısı veriyor değil mi, anan Amerikalıyla ne yapıyor, hiç gördün mü?– diye tekrarlaya tekrarlaya sonunda ağlatıyorduk onu ve hayalimizden uydurduğumuz el kol hareketlerine en yasak sözler eşlik ediyordu. Çocuk, hayır diyordu, Amerikalı bizim hısmımız olur, annem öyle şeyler yap-

maz diyordu; ardından yine gözyaşlarına boğuluyordu; ama ertesi gün gelip yine bizi arıyor, "asker tayını" getiriyor, –ama Amerikalı benim amcam olur, öyle kötü şeyler söylemeyeceksiniz– diyordu ve sonu hep aynı bitiyordu.

İlana göre Amerikalılar tüfekleri topluyorlardı; sonradan geri vereceklermiş. Babam tüfeğin kabzasına adını kazıttı, kaliteli bir Belçika tüfeğiydi, eşi benzeri yok diyordu, kendisine geri verecekleri hayaline kapılmıştı da onun için adını kazıttı. Ardından, benim o zamana değin hiç görmediğim bir çift tabanca çıkardı, o kol kadar büyük tabancalardan biri ağzından dolduruluyordu; artık iyice paslanmış bir kılıç da eklendi, ucu bile yoktu, ama kim bilir, Amerikalılar onu evimizde bulursa başımıza bir dert açılabilirmiş. Teslim gününde ben de birlikte gitmek istedim; bir Amerikalı askerle jandarma çavuşu oradaydı, çavuş bir deftere kayıt yapıyordu, bizim için şöyle yazdı: Bir tüfek iki tabanca bir kılıç; babam dedi ki silahların sicil numarasıyla markasını da kaydetmesi gerekirmiş, çavuş terslendi, artık durumu iyileşmişti ya, Amerikalılarla birlikte kadınlara gidiyordu ve söylendiğine göre, bir oda dolusu gıda kutusuyla sigara paketi biriktirmişti; –siz hepsini şuraya bırakın, ben icabına bakarım– dedi, iyice terslenmişti, halinden belliydi. Koskoca bir silah yığını vardı, babam uysallıkla bıraktı tüfeği. Sanırım o an anladı ki bir daha görüp göreceği yoktu, bütün gün öfkesi burnunda dolaştı, ertesi gün de öyle, laf tüfekten açıldığı her seferinde de öyle. Sonradan kendisine bir tüfek, iki tabanca bir kılıç iade ettiler etmesine ama yalnızca kılıç işe yarar bir şeydi, tüfekle tabancalar olsa olsa hurda demir olarak satılabilirdi.

Filippo epeydir kışlanın avlusunda silah tesliminin keyfini sürüyordu. Babam çekip gitti, ben de onunla kalıp seyrettim, bir dinî alayı andırıyordu, köylüler silahlarını teslim eder etmez ağız dolusu küfrederek çıkıyorlardı –şimdi hırsızların elinde mitralyözler var, dürüst insanların elinde bir külüstür tüfek bile kalmadı– diyorlardı; doğruydu da, ortalıkta hırsızlar kol geziyordu, iki tanesini kısa namlulu tüfekler ve maskeyle yakalamışlardı, Amerikalı binbaşı babacan bir davranışla serbest bırakmıştı, bembeyaz, dimdik bir adamdı, kendi memleketinde

felsefe öğretmeniymiş diyorlardı, belki de acayip gelen her şeyi felsefeye yüklediklerinden ötürü öyle söylüyorlardı. Binbaşı iki hırsızı serbest bıraktı, sakin, namuslu bir hayat sürmelerini, çalışmalarını öğütledi; tercüman çevirisini yaparken, yüzünden –ben bu işten bir şeycik anlamıyorum, bu Amerikalılar amma da salak, görüyorsunuz işte– ifadesi okunuyordu, tek laf etmesine fırsat kalmayan sanık avukatı ise Kristof Kolomb'a bile sövdü, öyle ayak üstü salıverilince o ikisinden birkaç yüz liret koparmasının bile yolu yoktu. Biz Amerikalı binbaşıya ısınmıştık, peşi sıra Belediye'nin salonlarında dolaşıyorduk, bizi kovaladığı falan yoktu, ara sıra bize bir göz atıyor ve heceleyerek –küçük Sicilyalılar– diyordu. İyi bir adamdı herhalde, belki de Amerika'da, evinde çocukları vardı. Tüfeklerin tesliminde hazır bulunan asker de temiz yüzlüydü, çiklet çiğniyordu, gülümsüyordu; arada bir çavuşla birkaç laf ediyordu, sonra yine ses çıkarmadan gülümsemeyi ve çiklet çiğnemeyi sürdürüyordu. Belki de evini düşünüyordu, yüksek yüksek evlerin, otomobillerin Amerika'sını, yükseklerde bir pencereden bakan annesini. Bizim varlığımızı fark etmiyor gibiydi; bize çiklet uzatmak üzere kımıldandığında kovalayacak sandık, oysa elimize çikletleri verdi, –güzel çiklet, naneli değil– dedi, demek nane sevmiyormuş, ben de sevmiyordum. –Teşekkür ederim– dedim, Filippo da teşekkür etti, yabancıların önünde terbiyeli çocuklar gibi davranmayı beceriyorduk, aslında melek gibi davranmasını bile biliyorduk, ama o beceriyi din dersine saklıyorduk. Amerikalı gülümseyerek bakıyordu bize. –Benim Amerika'da bir teyzem var– dedim, ahbaplık gösterme gereği hissetmiştim.

– Ah, Amerika'da demek – dedi Amerikalı.

– Evet – dedim ben – Burukulin'de.

– Ben de Burukulin'de oturuyorum – dedi Amerikalı – Burukulin büyüktür.

– Ne kadar geniş – diye sordum – bu kasaba kadar mı büyük?

Bizim kasabayla Canicattí ve Girgenti'nin toplamı kadar, hatta daha bile büyük olduğunu biliyordum, üstelik New York'un yalnızca bir mahallesiydi; ama sözü sürdürmek için söylemiştim.

– Daha büyük, daha büyük – dedi.

– Palermo kadar büyükmüş – dedi Filippo – biliyorum ben; babam Amerika'ya gitmişti.

– Evet, Palermo kadar büyük – dedi asker.

– Palermo'da deniz var – dedim ben –Porto Empedocle'de de deniz var; ben Porto Empedocle'ye gittim, savaştan önce, ama yalnızca kayıklar kaldı aklımda. Burukulin'de deniz var mı?

– Deniz yakında – dedi asker – otomobile atlayıp denize gidiyoruz.

– Burukulin güzel mi? – diye sordu Filippo, oysa ben otomobillerden söz etmeyi yeğlerdim.

– Hayır – diye yanıtladı – güzel yer burası.

– Peki savaş – dedim – savaşmaktan hoşlanıyor musun?

Asker gülümsedi, – Savaş da çirkin şey – dedi – siz yaşta çocuklar da ölüyor; ama burası güzel.

Avlunun tepesinde gökyüzü içine çamaşır çiviti atılmış suya benziyordu, köpük niyetine de bulutlar; San Giuseppe Kilisesi'nin kumtaşından çan kulesi altına dönmüştü. –Benimle geliyor musun?– dedi jandarma çavuşu. Asker bize hoşça kalın demeksizin çekip gitti.

Kışlanın avlusuna ertesi gün döndük; asker aynı yerde oturmuştu, kitap okumaya dalmıştı, çiklet çiğniyordu. Bizi gördüğünde –Hello– diyerek okumasını sürdürdü. Az sonra kitabı kapattı, çiklet paketini çıkarıp bize ikram etti. –*Çunga*[7]– dedi – buna böyle denir.

– Şekerlemelerin adı nasıl? – diye sordu Filipppo.

– Adı *kendi*[8] – dedi – Amerika'da binbir çeşit *kendi* vardır.

– Burada – dedim ben – *kendi* yok.

– Patates bile yok – dedi Filippo– papatesin tadı nasıldı, unuttum, küçükken hep patates yerdim oysa.

– Bir belediye zabıtası var, patatesi el altından satıyormuş – dedim ben, – pahalı satıyormuş, babam diyor ki et almak lazımmış.

– Yok yav – dedi Filippo, – ekmeğimiz yok, sen kalkmış et bulmak istiyorsun.

7 *çunga*: Chewing-gum.
8 *Kendi*: Candy.

– Neden buğday getirmiyorsunuz? – diye sordum Amerikalıya – babam diyor ki buğdayı denize döküyormuşsunuz.

– Denize döktüğümüz doğru değil – dedi – getirecek gemimiz yok da ondan; savaş bir bitsin, getiririz buğdayı.

– Peki savaş çabuk biter mi? – dedim – Savaş bittiğinde teyzem gelecek de.

– Burukulin'den gelir – dedi o – Burukulin'den gelir; ama savaş uzun sürüyor, kim bilir ne zaman bitecek.

– Teyzemin Burukulin'de bir *storo*su var – dedim – koskocaman bir *storo*; savaştan önce bize paketler gönderiyordu, mektupların içine de dolarlar koyuyordu; Noel'de bana da bir dolar yolluyordu.

– Bunun teyzesi var ya, zengin – dedi Filippo askere.

– İki otomobili var – dedim ben – biri kocaman, pırıl pırıl, fotoğrafını gördüm.

– Savaş bir bitsin – dedi Amerikalı – teyzen kocaman güzel arabasına atlar, gelir; ben de gelirim arabamla, burası güzel yer.

– Araban var mı? – diye sordum – Nasıl araban?

– Amerika'da herkesin arabası var; benimki işte – cebinden cüzdanını, cüzdanından bir fotoğraf çıkardı. Upuzun pırıl pırıl bir otomobil vardı, kendisi, eli arabanın kapısında, çiçekli elbise giymiş şişman bir kadınla kazaklı iki çocuk; arkalarında ağaçlar.

– Baban yok mu – dedim.

– Hayır, yok – dedi – babam öldü.

– Ben bir seferinde bir ölü gördüm – dedi Filippo – bir Almandı, uçaktan cesedini indirdiler; buraya yakına düştüydü. Sonra gece rüyama girdi, canlı gibiydi, bir daha ölü görmeye gitmem.

– Ölüler insana ne yapar ki? – dedim; hiç ölü görmemiştim, görmeye de hevesli değildim – Ölüler bir kere öldü mü yok olur gider. Almanın cesedini görmeyi isterdim ben. Sen ölmüş Alman gördün mü? – diye sordum Amerikalıya.

– Evet – diye yanıtladı – bir dolu gördüm; ölmüş Amerikalılar da gördüm, İngilizler de, Fransızlar da, Avustralyalılar da gördüm.

– Ama Almanlar kötü – dedi Filippo – Almanlar ölsün daha iyi.

– Şimdi savaşta olduğumuza göre ölsünler daha iyi – dedi Amerikalı – Almanlar ölür, biz de savaşı kazanırız.

– Rusya da kazanır – dedi Filippo.

– Ah, Rusya – dedi asker.

– Rusya Amerika gibi değil – dedim ben.

– Evet – dedi asker – Rusya başka hikâye.

Amcam evde sabahtan akşama kadar radyo dinliyordu. –Orospu çocukları– diyordu – kim bilir nereye götürdüler onu.

– Kes şunu artık – diye yerinden fırlıyordu ara sıra babam – hâlâ karnavala katılmaya hevesin kalmış, bütün yaptıkları yetmedi mi sana?

– Ne yaptı ki? – diyordu amcam – İtalya, sayılan ve korkulan bir memleketti; halimiz vaktimiz yerindeydi; dirlik düzenlik vardı. Karnavala sen de katılıyordun, aman ne büyük adam diyordun. Peki şimdi sana ne yaptı ki, gözünün üstüne yumruk mu attı?

– Ya çıkardığı savaş, hiç mi umurunda değil? – diyordu babam – Tabii senin için hava hoş, haklısın, cezasını çeken başkaları nasıl olsa, sana vız gelir tırıs gider...

Bir akşam radyoda Orlando[9] konuştu, dedi ki Sicilya'dan Calabria'ya varan top atışları Sicilya'yı İtalya'ya bağlayan bir ilmek gibiymiş, o imge hayalime öylece yerleşti, kaldı.

Babam –büyük adam bu Orlando– diyordu. Amcam ellerini ovuşturuyordu, – ya, İtalya'yı kurtarmak ona kaldı, şu bunak ihtiyara.

– Evet, ya – diye yanıtlıyordu babam sesini yükselterek – bu ihtiyarın aklı başında; senin Duce ise kaçığın teki, tımarhanelik deli, Bocchini de söylüyordu, bir keresinde aralarında kalmak üzere Ciccio Cardella'ya da öyle söylemiş, Bakanlık'taki kodamanlar var ya, onlardan biri.

– Aman, Bocchini – diye dudak büküyordu amcam – kalkmış bana Bocchini'den bahsediyor: Hain sürüsü hepsi.

– Ya, ona herkes ihanet ediyordu – derken babam giderek

9 Vittorio Emanuele Orlando: Sicilyalı siyaset adamı, faşizmin çöktüğünü ilan eden ve Badoglio tarafından imzalanan bildiriyi kaleme almıştır. Savaştan sonra Meclis Başkanlığı yapacak, 1946-48 arasında Kurucu Meclis üyesi olacaktır. (ç. n.)

sesini yükseltiyordu – bir tek sen ihanet etmiyordun, nasıl ihanet edebilirdin ki kıçını şu koltuktan kaldırdığın yoktu, sadece emri alınca bayramlarda Duce Duce diye bağırıyordun?

– Bağırıp durma – diyordu amcam – dışarıdan duyacaklar; o zaman görevliydim diye beni alır dosdoğru Orano'ya[10] postalarlar, o da oraya kadar varırsam tabii, bir de bakarsın yol üstünde denize atıvermişler beni.

Amcam kafayı yemişti, ben de onun bu durumundan yararlanıyor, kendimce eğleniyordum. –*Duce Duce canım kurban sana*– diye şarkı söylemeye başlıyordum – amcam da yukarı fırlıyordu, çünkü gidip tavan arasında söylüyordum şarkımı, amcam –patlayasıca, anlamıyor musun, başımı belaya sokacaksın; sonra alıp Orano'ya götürürler beni.–Ben kahkahayı basıyordum, o ise tumturaklı bir öğretmen havası alıyordu – İtalya ağlamakta, sense gülüyorsun; anlasana be adam, düşman evimizin içinde...

Amerikalı askerin adı Toni'ydi, Calabria'da doğmuştu, Amerika'ya bir yaşındayken götürmüşlerdi, şimdi izin bekliyordu, Calabria'ya gidecekti, Calabria'nın bir köyünde hısımlarıyla emmioğulları vardı. Amerikalılar Calabria'ya girmişti, adayla kıta arasında top ateşinin ilmeği bağlanmıştı.

Calabria'daki hısımlarıyla emmioğullarını seviyor mu diye soruyordum, teyzemle evlatları da benimle annemi severler mi acaba diye kararlaştırmak istiyordum. Toni dedi ki – yoksul onlar.

Sordum – nasıl yoksul? Biz buradakiler yoksul muyuz şimdi?

– Sizden daha yoksullar – dedi Toni – koyunlarıyla birlikte yatıyorlar, çocuklar yalınayak dolaşıyor.

– E sen onlara Amerika'dan para gönderirsin – dedi Filippo – onlar da kendilerine pabuç alır.

– Evet, bazen gönderiyorum – dedi Toni.

– Şimdi savaş bitiyor ya – dedim diplomatça bir niyetle, her şey Toni'nin kararına bağlıymış gibi – Amerikalılar herkese pabuç getirir, gemiler dolusu pabuç, buğday.

– Amerikalılar çalışıyor – dedi Toni – çalışıyorlar da ondan pabuçları var; güzel giysileri güzel evleri otomobilleri de var; İtalyanların çalışmaya hevesleri yok.

10 Kuzeybatı Cezayir'de İtalyan hükümlülerin gönderildiği Oran kenti. (ç. n.)

– Ben çalışmayı isterim – dedi Filippo – hem babam çalışıyor; babam diyor ki, ekmeğimizi ağzımızdan zenginler alıyormuş.

– Zengin olmak için sen de çalışmalısın – dedi Toni – Amerika'da herkes çalışıp zengin olur.

– Benim babamın bir amcası var, hiç çalışmıyor – dedim – ama zengin.

– Burada kimsenin çalıştığı yok – dedi Amerikalı – ne zenginler, ne yoksullar; zenginlerin işi iş burada, Amerika'dakinden daha rahatlar.

– Amerika'ya gitmeyi isterim ben – dedim – para yaparım, sonra da dönerim; güzel bir otomobil alır öyle dönerim.

– Ben istemem – dedi Filippo – savaş bittiğinde zengin kalmayacak ki.

– Eskisinden çok zengin olacak – dedi Toni – zenginler daha da zengin olacak, o zaman da hiç kimsenin canı çalışmak istemeyecek.

– Ama siz faşistleri kovmayacak mısınız? – diye sordu Filippo. – Siz onları kovarsanız sosyalizm gelecek.

– Biz savaşalım, siz de kalkıp sosyalizmi getirin – dedi Toni – iyi yerde dükkân açtık demek: Bana kalsa bu lafı kime söyleyeceğini bilirim.

– Kime söylersin? – diye sordum.

– Amerika'daki birisine.

Çanlar çalmaya başladı akşamüstü; annem bilmem nerede yangın çıktı ya da bir tehlike var sandı, ama sokaktan ateşkes yapıldı diye bağırdılar, annem şükür duaları okumaya koyuldu, artık ana kuzuları ölmeyecekmiş. Amcam sinirli sinirli geziniyordu, diyordu ki – şimdi Almanlar ne diyecek işitmek isterim; bir bu utanç eksikti; Almanlar da benim gibi düşünüyorsa, görmek isterim o Mareşal Badoglio olacak hergeleyi... öbürünü de görmek isterim, o gırtlağına kadar hıyanete batmış sünepeyi.

Babam diyordu ki – e, ne yapsınlar istiyordun yani? Savaşı gidip sen sürdürseydin bari, bana çocuk masalı gibi geliyor: Yok efendim şerefmiş paktmış dostlukmuş; emektar tüfeğini al git de sen düzelt bari işleri.

Tartışmanın alevlenmesini fırsat bilip dışarı tüydüm. Meydanda Sant'Anna Kilisesi'nin önünde kalabalık toplanmıştı, çanların korosuna katılmayan tek kiliseydi, halk rahip çanları çalsın istiyordu, rahip de papazevinin penceresinden bakıyordu – ne yani bayram mı sanki, savaşı kaybettik, anlamıyor musunuz, hiç mi aklmız yok? – diyordu; sonunda birisinin sabrı tükendi, çanlara ateş etti, çaldırmanın bir yoluydu bu da, rahip –sizi serseriler– deyip telaşla pencereyi kapattı.

Amcam sonradan dedi ki kasabada erkek denecek bir kendisi varmış bir de Sant'Anna Kilisesi'nin papazı.

Toni uzun boyluydu, sarışındı, babam ana babasının Calabrialı olduğuna bir türlü inanamıyordu, bildiği bütün Calabrialılar ufak tefek esmermişler, babam diyordu ki Calabrialılar kalın kafalı olurmuş; İtalya büyükmüş ama Calabrialılar kalın kafalıymış, Sardinyalılar kalleşmiş, Romalılar terbiyesizmiş, Napolililer dilenciymiş...

Pazarları Toni ayine gidiyordu, ayağa kalkıldığında kasabalılardan hiçbirinin onun boyuna varmadığı görülüyordu. Ayinde komünyon yapıyordu, ardından kafeye gidiyorduk. Amerika'da kilise var mı diye soruyorduk. Kiliseler varmış, insanlar da buradakinden daha dindarmışlar. Peki Amerika'da pazar günleri nasıl geçiyor diye soruyorduk. Anlattıklarından neşesiz bir pazar anlaşılıyordu, bizim için pazar günü demek meydanın tıklım tıklım dolması, tezgâhların kurulması, satıcıların bağırtıları demekti, onlarsa tersine yalnızlığı ve sessizliği ararlarmış, ava ya da balığa giderlermiş.

– Peki çocuklar ne yapar? – diye soruyordum.

– Oyun oynarlar – diye yanıtlıyordu – çeşit çeşit oyunlar oynarlar.

– Teyzem – dedim – bir kez bana paten gönderdiydi, pateni ne yapayım ben, denemeye kalkıştım, az kalsın kafamı yarıyordum.

– Burada paten kullanılamaz – dedi – yollar bozuk.

– Amerika'da yollar nasıldır?

– Büyük ve dümdüzdür – dedi – toz da yoktur, en az on araba yan yana geçebilir.

– Amerika'da – dedi Filippo – trenler yerin altından gidiyormuş, havada da gidiyormuş; binmeyi isterdim, yeraltındakine değil, havadan gitmeyi isterdim.

– Nasıl yani, tren uçak mı ki? – dedim ben. – Trenlerin uçtuğunu hiç duymadım.

– Yok – dedi Toni – uçmuyorlar, yüksek köprüler var, demirden, trenler oradan geçer; yüksek köprüler, tren kentin üstünden gider.

– Tren evlerin üstünden mi gidiyor – diye sordum – peki ya düşerse?

– Niye düşsün ki – dedi Filippo – demirden köprü; bahse girerim, sen olsan binmeye korkardın.

– Ben altındaki evler için korkardım, köprünün altındaki bir evde olsam korkardım.

– Ben hiçbir şeyden korkmam – dedi Filippo.

– Ölülerden korkuyorsun ya – dedim ben – bir ölü görüyorsun, sonra gece korkuyorsun işte.

– Ölülerin ne ilgisi var – dedi Filippo – ölülerin ilgisi yok ama, değil mi? – diye sordu Toni'ye.

– O da aynı şey – dedi Toni – insan ölülerden korkar çünkü ölmek istemez.

– Ben ölmek istemiyorum – dedim.

– Öyleyse ölülerden korkuyorsun işte – dedi Filippo zaferle – ölmeyi kimse istemez onun için hepimiz ölülerden korkarız.

– Askerler ölmeyi istiyor – dedim ben.

– Askerler faşistleri kovmak zorunda o yüzden ölmeyi istiyorlar – dedi Filippo – babam hapse girmeyi istiyordu, askerler de ölmeyi ister, ama o başka iş.

– Faşistler ne yapıyordu? – diye sordu Toni.

– Hiçbir şey yapmıyorlardı – dedim ben – amcam faşistti ve hiçbir şey yaptığı yoktu, hayatında hiçbir şey yapmadı.

– Belki de bir şey yapmıyorlardı – dedi Filippo – babamın canı hapse girmek istiyormuş, annem öyle söylüyor.

Kuzenim İtalya'daymış, burada savaşıyormuş, mektuptan nerede bulunduğunu çıkaramadık; izin alabilirse bizi görmeye ge-

leceğini yazıyordu. Onun mektubuyla birlikte teyzemin de bir mektubu gelmişti, içinde bin liretlik beş altı banknotla.

"Sevgili kardeşim – diyordu teyzem – oğlumu belki de İtalya'ya yollayacaklar, bu mektubu onun için yazıyorum, umarım sizin hepinizi de Tanrı'ya şükür bizim olduğumuz gibi sıhhatte bulur. Bu oğlum Charlie savaşa gidiyor ya, yüreğim ağzımda, umarım Kutsal Meryem onu korur. Bizim işlerimiz yolunda gidiyor, kızım Grace bir *cuda*[11] ile evlendi, ama iyi niyetli, çalışkan bir çocuk, bizim *stor*a komşu bir berber *şoppa*sı[12] var; ama şu sıra o da asker oldu, Kutsal Meryem onu koruyacaktır. Bu savaş ne kötü açıldı başımıza, ama Tanrı evimizi felaketten koruyacaktır, ben bizim kasabanın *Madonna*sına[13] şu parmağımdaki elmaslı yüzüğü adak adadım, savaş bittiğinde kendim gelip getireceğim, aman çabuk bitsin, Amerika kuvvetlidir, zaferi kazanacaktır..."

Mektubu okurken annem sevinçten ağlıyordu; en önemli havadisleri babama yineliyordu –Grazia evlenmiş, ablam Prato Madonnasma bir yüzük adamış– amcam Amerika'nın gücünü ve zaferini işittiğinde ciğer yiyen kedi gibi yapmaya başladı –Amerika kazanacak ha, hay alçaklar hepsi unutmuş: Oysa nasıl saygı görüyorlardı, önceden İtalyanların suratına tükürüyorlardı, Fascio onlara dünyanın saygısını kazandırdıydı; şimdi gelip yeniden suratımıza tükürecekler, bu keşmekeş bir bitsin, güleceğim o zaman.– Annemin, üstelik tam o da sırada damarına basmamak için yüksek sesle söylenmiyordu; ciğer yiyen bir kedi gibi inatla oflayıp pufluyordu.

Toni'ye dedim ki – teyzemden mektup var, Amerika savaşı kazanır diyor.

– Faşistleri yener – dedi Filippo kafasına takmıştı bir kere – faşistleri de Almanları da yener.

– Savaşı kazanırız – dedi Toni – savaşı bir kazanalım Amerika'ya dönerim.

– Burukulin'e – dedim ben – sonra arabanı alır buraya dönersin.

– Evet – dedi – dönerim, ama çalışmaya hevesim kalmayınca dönerim, buralar insan çalışmadığında güzel.

11 *Cuda: Jew*, Musevi.
12 *Şoppa: Shop*, dükkân.
13 Madonna: Meryem.

Ekim ayında bir gün gitti Toni, bir cip gelip aldı onu, ben ağlamaklı olmuştum. Bize *çunga* ve *kendi* paketleri armağan etti, hani şu boru biçimindekilerden, cipten bize el sallayıp *–kubbai–*[14] dedi. O gün bize upuzun, bomboş geldi, en azgın oyunlarımıza dalarak geçirdik.

Okula gönülsüz gidiyorduk. Filippo'nun tuzu kuruydu, çünkü babası Kurtuluş Komitesi'ndeydi ve öğretmen onun bölükbaşı olmuştu; benim durumum yaştı, öğretmen babamı çağırtıyor, benimle uğraşmanın boşa nefes tüketmek olduğunu söylüyordu, babam da beni eve kapatıyor, okulu asmamın sorumluluğunu anama yüklüyordu; ama ben biliyordum ki hepsi havada kalacak, çünkü babam eğitim konusunda dramatik bir söyleve giriştiğinde amcam hemen sözünü kesiyordu –ne ekersen onu biçersin, eğitim vardı bal gibi ama istemediniz, işte şimdi çocuklar domuz gibi büyüyor– diyordu, bu da lafı değiştirip her zamanki tartışmalardan birini alevlendirmeye yetiyordu.

Kuzeydeki faşistler Cumhuriyet'i kuruyordu,[15] amcam radyoyla yekvücut olmuştu, geceleyin bile yanından ayırmıyordu, ellerini ovuşturup Hitler'in kabataslak şu anlama gelen bir sözünü yineliyordu –saat on ikide savaşı kazandıklarını sanacaklar, oysa on ikiyi beş geçe zafer bizim olacak– Hitler benim gözümde panayır çadırlarında beş paraya üzerlerine top atılan nişangâhlara benziyordu, o tahta kafalar hep biraz ürkütmüştür beni. Amcam, Hitler adını ağzına aldığında ben –tahta kafa– diyordum, öfkesi başına vurunca da üsteliyordum –Amerika deve yapacak onu, tahta kafayı bir lokmada yuta-

14 *Kubbai*: *Good bye.*

15 Almanların kuklası haline gelen Mussolini kuzeyde, Garda Gölü yakınlarında "Saló Cumhuriyeti"ni kurmuştu. (ç. n.)

cak, kedi pençesine düşmüş sıçana dönecek– sonunda amcamın gözünü kan bürüyünce kendimi basamaklara atıyordum. Basamaklardan bir kez daha bağırıyordum ki ta kapıya kadar kovalanmak için bahane olsun: Böylece babam çıkışımı bağışlıyordu, hatta öyle kurban konumundayken saygı bile uyandırıyordum.

Kırsalda her Allahın günü soygunlar, cinayetler oluyordu, insan kaçırdıkları bile olmuştu, bu noktada babam amcama biraz hak vermiyor değildi – yaptığı iyi işleri inkâr eden kim, doğrusu ya, böyle şeyler olmuyordu; ama göreceksin, her şey düzelecektir sonunda.

– Demokrasiyle mi düzelecek? – diye yerinden sıçrıyordu amcam – Kuvvetli bir hükümet gerek bize, demokrasi dediğin yılanbalığı misali.

Amcamın hoşuna gitmiyor diye ben demokrasinin erdemine inanmaya başlıyordum. Ama o arada kasabanın son evlerinden öteye geçme tehlikesine atılmıyordum, çalılıkları silahlı maskeli adamlarla kaynaşıyormuş gibi görüyordum, bir gece düşümde beni kaçırdıklarını gördüm, bağırmayayım diye ağzıma bir paket dolusu pamuk tıkıyorlardı, uyandığımda ağzım pamuktan ötürü kupkuru olmuştu, haykırmaya koyuldum, annem gelip hâlâ gece dedi. Filippo diyordu ki – beni kaçırmazlar; beni bir yıl esir tutabilirler, ama karnımı doyurmaları gerekir, tek kuruş bile geçmez ellerine nasıl olsa – yine de ödü patlıyordu. Hışır hışır sarı yapraklarla dolu kır duygusunu ancak kilisenin bahçesinde buluyorduk, başpapaz şimdi bizi eskisinden daha ısrarla din dersine çağırıyor, bize kuru incirle kavrulmuş badem ikram ediyordu.

Kasabada yine iki partinin tabelaları ortaya çıkmıştı, birinde "Sosyal Demokrasi" yazıyordu ve güzel bir buğday başağı demeti vardı, öbürü "İtalyan Bağımsızlık Hareketi" diyordu ve tekerlek gibi dönen üç bacağın ortasında bir kafa vardı. Bağımsızlıkçılar o pek sözü edilen ayrılıkçılardı, Sicilya'nın İtalya'dan ayrılmasını istiyorlardı, babam diyordu ki haksız sayılmazlarmış, Sicilya'yı hep ayaklar altına almışlarmış. Ah, zavallı İtalya –diyordu amcam– İtalyam benim, surları kemerleri gözümün önüne geliyor da... bu caniler surlarımızı bile ayakta

bırakmıyor, leblebi yer gibi bomba atıyorlar; şimdi de biri çıkmış efendim Sicilya'nın bağımsızlığını istiyormuş, o da soytarı, peşinden gidenler de soytarı.

Ben ayrılıkçıların peşinden gidiyordum, bir çift şeritten oluşan bir rozet takmıştım, şeritlerden biri sarıydı, öbürü pıhtılaşmış kan rengi. –Soysuz, ne olacak– diyordu amcam rozetime bakarak. Keyfimden yanıma varılmıyordu. Akşam olunca renkli rozetlerimizi takınmış olarak ayrılıkçı gençlerle birlikte kasabada volta atıyorduk, duvarlara –Yaşasın Finocchiaro Aprile, Yaşasın bağımsız Sicilya, kahrolsun Sicilya'nın düşmanları, Sicilya'ya sanayi istiyoruz– diye yazıyorlardı. Derken hep aynı şeyleri yazmaktan usanınca, gençler bir an geliyor –halkı aç bırakanlar kahrolsun, buğdayı 2500 lirete satanlara ölüm– diye yazmaya koyuluyorlardı ve bir tür yarışma başlıyordu, böylece ertesi günü kasabalılar kıpkırmızı bir karış boyunda harflerle yazılmış olarak Don Luigi La Vecchia'nın hırsız, Don Pietro Scardia'nın hem hırsız hem boynuzlu olduğunu öğreniyordu. Bu böyle hoş bir oyundu bizim için, özellikle fırçadan –Yaşasın Amerika, Yaşasın kırk dokuzuncu yıldız– yazısının döküldüğünü gördüğümde ayrılıkçı imanım bağnazlığa varıyordu; kırk dokuzuncu yıldızın Sicilya olacağını biliyordum, Amerikan bayrağında kırk sekiz yıldız vardı çünkü, Sicilya ile etti kırk dokuz, Amerikalı olmanın yolu açılıyordu yani.

Teyzem hep mektup yazıyordu, mektupları oğluna gönderiyordu, oğlu da İtalya'dan postalıyordu, belki de Napoli'deydi. Annesinin mektubunun altına İngilizce bir selam yazıyordu. Ama annem yanıt veremiyordu, İtalya'daki yeğenine bile yazamıyordu.

"Sevgili kardeşim –diyordu teyzem– burada bize söz verdiler, yakında İtalya'ya mektup yazabilecekmişiz, paket de yollayabilecekmişiz, ben sana ve kocana gönderecek yığınla şey hazırlıyorum, özellikle de oğlun için, çünkü biliyorum ki çocuklar çok çile çekiyormuş, öyle fotoğraflar gördüm ki gözlerim yaşardı. Bizi bu cehennemin içine atanların cezasını Tanrı versin..."

– İyi de bizi bu cehennemin içine atanlar kim peki? – dedi amcam zevkle. – Gelip anamızı ağlatan o felçli başkanları... Bir

felçlinin aklıyla iş görülür mü? Bu saate İngiltere'yi yakıp kül etmiş olurduk; dünyaya çoktan barış gelmiş olurdu.

– Ne barış ama – dedi babam – başımızda Hitler'le amma güzel barış olurdu.

– Tahta kafayla – dedim ben. Amcam artık bana dayanamaz olmuştu.

– Albay Moscatelli'ymiş[16] – dedi amcam – aman Tanrım, kusacağım geliyor; kim oluyor bu Moscatelli, hangi mapushanenin dibinden çıktı? Ya Parri,[17] hiç bu Parri'nin adını duymuş biri var mı ki? Hapisteydi tabii, şimdi bütün hapishane kaçkınları dışarı çıkmakta.

– Ama onlar yol kesen haydut değil ya – dedi babam – hapse siyasal sebeplerden ötürü düşmüşlerdi.

– Yol kesen hayduttan da beterler – dedi amcam – yol kesenler cüzdanını ister, vermezsen bir atışta seni öbür dünyaya gönderiverirler; ama bunlar İtalya'yı öldürdü, isyancı takımı, kıyameti koparmak istiyorlar. Tanrı aşkına bir şey deme bana; ikimizin konuşmasına imkân yok, hiç konuşmayalım daha iyi. Albay Moscatelli'ymiş! Kutsal Meryem aklımı sen koru, yoksa çıldıracağım.

Kahkahayı patlattım.

– İtalya'nın ne olacağını görüyorum – dedi öfkesinden gözleri yuvalarından uğrayarak – Parri'nin, Albay Moscatelli'nin ve senin gibi alçakların İtalya'sı: Ne eğitim, ne duygu; ben senin yaşındayken vatanımdan bahsedildiğini işittiğimde gözlerim yaşarırdı, "Giovinezza"nın[18] söylendiğini işitince heyecanımdan yerlerde yuvarlanırdım, o marşı bir işittim miydi yapmayacağım şey yoktu.

Ben amcamın eşeklerin sırtı kaşındığında yaptıkları gibi yerlerde yuvarlandığını gözümün önüne getirdim; yine güldüm.

Gözlerimde, otların üstünde sırtını kaşıyan bir eşek görmedi, siyasal bir günah okudu, öylesine öfkelendi ki sahiden çıldır-

16 Vincenzo Moscatelli: Partizan komutanı. (ç. n.)

17 Ferruccio Parri: Faşizm karşıtı İtalyan siyasetçisi; partizan olarak çarpışmış, 1945'te kurulan Ulusal Birlik Hükümeti'nce önce Başbakanlık, ardından İçişleri Bakanlığı yapmıştır. (ç. n.)

18 *"Giovinezza"* (Gençlik): Faşist marşı. (ç. n.)

dı sandım. – Komünistler – dedi – ne sen ne baban olup bitenlerden bir şey anlıyorsunuz, şimdi aşağı iniyorlar, göreceksiniz o katiller buraya kadar gelecektir, kiliseleri yakar, aileleri dağıtır, insanları yataklarından çekip kurşuna dizer onlar.

Amcam kendi kendisini görüyordu, günün en az on altı saatini yatakta geçirirdi: Ben onu ayaklarından yakalayıp yataktan çıkardıklarını gözümün önüne getirdim, pek hoşuma gitti, yine de kurşuna dizeceklerini düşünmek hoşuma gitmedi.

– General Cadorna[19] var ortada – dedi babam – ne sanıyorsun, onun gibi bir general onların peşi sıra sürüklenir mi hiç? Ya Amerikalılar, Amerikalıları hesaba katmıyor musun? – şimdi o da biraz bozulmuş gibiydi.

– Devrim bu – dedi amcam – bir devrim olduğunda kim durdurabilir ki? Amerikalıların silahlarını ellerine geçirdiler, kim bilir aralarında kaç Rus vardır, ne yani, Amerika kalkar da Rusya'yla savaşır mı sanıyorsun? Bunlar bizim bokumuz, temizlemesi bize düşer. İşler sonunda nereye varacak biliyorum ben, gidip manastıra kapanacağım.

Manastırın hayali onu bir an yatıştırdı. Sonra güvensizlik ve öfke yeniden başkaldırdı – manastır falan ham hayal; papazlar beni teslim eder, diri diri yaktırır, güvenilir soydurlar ha; Tanrı adamı, kutsamalar, ilahili ayinler falan filan, sonra canını kurtarmak için kalkar kardinale gidersin, bir de bakarsın Moscatelli senden önce orada.

– Saçmalama – dedi babam – Almanlarla birlikte sıvışıyorken yakaladılar onu.

– Sen de bir yandan böyle konuşuyorsun, bir yandan kalkmış kiliseleri yakan komünistlere atıp tutuyorsun – dedi annem – bir kardinal bir azizdir.

– İsterse bir aziz olsun – dedi amcam – ben ona köpeğimi bile emanet etmem; hakkında bütün söylenenler doğru olmasa da zayıfları korumak için parmağını bile oynatmadığı kesin.

– Zayıflarmış – dedi babam – zayıf dediklerin bir gün öncesine değin ana kuzularını kurşuna dizenler; bir katili jandarma tutukladı mı zayıf sayılıyor.

19 Cadorna: Birinci Dünya Savaşı'ndaki bozgunuyla şan almış bir general, buna karşın 1924'te Mussolini kendisini mareşalliğe yükseltmiştir. (ç. n.)

– Kurşuna dizenler isyancılardı – dedi amcam – isyancılarla hainler.

– Kralın hükümetine baş eğenler isyancı değildi – dedi babam – bu kadar basit bir fikri bile senin kafana sokmanın yolu yok.

– Kralın hükümetiymiş! Güleyim bari kralın hükümetine, gelip Amerikalıların arasına sığınan kralın. Ben ne derim, biliyor musun? İşleri rayına oturtmak için Giuliano'yu[20] kral yapmak gerekir, Giuliano senin kralından daha şereflidir.

– Benedetto Croce[21]... – diye başladı babam.

– Aman Tanrım, bir de Benedetto Croce'den mi konuşmamız lazım? O da, yazdığı kitaplar da vız gelir. Dante Alighieri de vız gelir. Sen de. Bütün bu İtalya'nın tamamı da. Ben bir köşeye çekilip gebereceğim, farz edin ki sağır dilsiz oldum.

– Amerikalılar partizanları silahsızlandırıyorlar – dedi babam.

– Oh neyse – dedi amcam – sonunda doğru bir iş yapıyorlar demek.

Teyzem şöyle yazdı: "Sevgili kardeşim, savaş bitti diye burada hâlâ bayram yapıyoruz, Tanrı dualarımı kabul etti, evimi korudu, oğlum Almanya'da ve sağlığı yerinde, Japonlara karşı savaşan damadım da iyi. Bu yeni bomba çok gerekliydi, Amerika'nın birçok bilimadamı var, hep yeni yeni icatlar yapıyorlar, Mussolini Amerika'yla dalaşmakla hata etti, Amerika'yla hep dost kalmalıydı; öyle yapsaydı hâlâ hayatta olurdu ve hükümet ederdi, çünkü hükümet etmeyi beceriyordu ve İtalya onun buyruğundayken rahattı, onu nasıl öldürdüklerini öğrenince nasıl fena oldum bilemezsin, burada Amerika'da herkes fena oldu. Ama Tanrı'nın hikmetinden sual olunmaz; ben hep dua ediyorum, İtalya'daki o boğazlaşmaları hele bir durdursun

20 Sicilya'nın ünlü haydudu. (ç. n.)

21 Benedetto Croce (1866-1952): İtalya'da 20. yüzyılın kültür yaşamını derinden etkilemiş yazar, filozof, tarihçi ve siyaset adamı. 1924'te sosyalist milletvekili Matteotti'nin öldürülmesinin ardından faşizm hareketine karşı çıkmış, 1925'te "Antifaşist Aydınlar Manifestosu"nu kaleme alarak ülkedeki şiddet ve baskı rejimini açıkça kınamıştır. Savaştan sonraki belirsizlik döneminde antifaşist partilere arabuluculuk yapmaya çalışmış, daha sonra kurulan farklı hükümetlerde çeşitli görevler almıştır. (ç. n.)

diye. Sevgili kardeşim, Meryemimize yaptığım adağı yerine getirmek, hem de seni ve akrabalarımızı kucaklamak için oraya gelmek hep aklımda. Şimdi diyorlar ki artık İtalya'ya paket gönderebilecekmişiz, sizler için ne kadar çok şey hazırladım hayalin almaz, yiyecekler de, çünkü biliyorum ki İtalya'da açlık çekiyorsunuz..."

– İnsanca laf diye buna derim – dedi amcam – elbette ki Mussolini'nin de hataları oldu; ama atom bombası Almanların işi, böyle bilimadamları ancak Almanya'da bulunur.

Filippo'yla birlikte özel derse gidiyordum, seçme sınavlarına hazırlanıyorduk, ödevlerimizi birlikte onun evinde yapıyorduk, babası güvenmiyordu, gözlerinin önünde çalışsın istiyordu –sana harcadığım her lireti kazanmanın– diyordu –bana neye mal olduğunu bir düşün– benzeri bir cümleyi De Amicis'in *Çocuk Kalbi* romanında okumuştu. Parri hükümeti kuruyor diye Filippo'nun babası piyango kazanmışa dönmüştü, Parri'nin yaşamını ve birtakım partizan öyküleri anlatıp duruyordu, ben pek hoşlanıyordum, kendisi onları gazetelerde, kitaplarda okuyor, sonra bize anlatıyordu, dükkânında hep daha başka sosyalistler de bulunuyordu, bir çeşit kulüp gibiydi. –Senin babanın aklı olsa– diyordu Filippo'ya annesi – burada böyle durup tahtaları çivileyeceğine, gevezelik edeceğine kendine bir iş ayarlardı, onca hapis yattıktan sonra Belediye'de bile iş bulabilir, avukatlardan iyi okuması yazması var.– Ama Filippo'nun babası tahtaları rendeleyip çivilemeyi seviyordu, o arada ahbaplarıyla Parri'den ve partizanlardan laflıyordu, bu uğraş benim de hoşuma gidiyordu, okula gitmektense marangoz olmayı yeğlerdim, o kulüp havası da hoşuma gidiyordu.

Amcam diyordu ki Parri'nin adını işittiğinde bağırsakları düğümlenir gibi oluyormuş. –Hele bana Parri'den bir söz edin– diyordu –sindirimimim felce uğruyor, adını her duyduğumda bir avuç karbonat almam gerekiyor.

– Ya Moscatelli – diyordum ben – ya Pompeo Colajanni?[22]

22 Pompeo Colajanni: Sicilyalı partizan, 1945'te Torino'nun faşistlerden kurtarılmasında ön safta çarpışmış, savaştan sonra Sicilya'da ve yarımadada önemli siyasal görevler üstlenmiştir. (ç. n.)

– Colajanni'nin adını anma bana – diyordu, ne muzır olduğunu gözlerimle görüyordum ben: Caltanisetta'da, Canicattí'de; Marx ile Rusya'yı dilinden düşürmüyordu, gençleri peşine takıp sürüklüyordu. Bir hapishane köşesine tıkıp da orada geberinceye kadar bırakmadık ya, ne salakmışız ama!

Artık amcamı piyano çalan birinin tuşları tanıdığı gibi tanıyordum. Diyordum ki – tamam işte, salakmışsınız. Salaklar sizi!

– Yo – diye toparlanıyordu – biz salak değildik: Duce iyi insandı, oysa demir gibi bir yumruk gerekirdi.

– Ama Matteotti'yi öldürdüler ya – diyordum.

– Varsa yoksa Matteotti! Binlerce haini öldürmeliydik aslında.

– İyi de şimdi başta onlar var – diyordum –seni de Matteotti gibi yakalayıp öldürüverirler. Sen Colajanni'yi öldürmek istiyordun ya, şimdi Colajanni seni arabaya attırır, eğeyle vura vura öldürtür.– Matteotti'nin bütün öyküsünü biliyordum ben.

Amcamın yüzü allak bullak oluyordu. –Ben ne yapmışım ki?– diyordu –ben kimsenin ölümünü istiyor değilim, Colajanni genel sekreter yardımcısı oldu ben de evceğizimde oturuyorum, herkes memnun mesut. Sen şimdi kalkıp da o adama... Filippo'nun babasına demek istiyorum, bütün bu söylediklerimi anlatacak değilsin, değil mi? Bir şeycikler demiyorum ben, kendi işime bakıyorum; insanları tepe üstü yürür görsem bile ağzımdan tek laf çıkmaz.

Teyzemin paketleri geldi, bir ayda on kadar koli, içlerinde öyle şeyler vardı ki hayalimdem bile geçiremezdim, nane tadında bisküviler, kutu içinde spagetti, ringa balığı konserveleri, portakal suyu konserveleri; sonra elbiseler havai fişek desenli kravatlar kazaklar. Elbiselerin ceplerinde sigaralar vardı, kollarından *çunga* paketleri çıkıyordu; dolmakalemler kurşunkalemler çengelliiğneler bile eksik değildi; teyzem her şeyi düşünmüştü doğrusu.

Gelen her kolinin açılışına amcam nezaret ediyordu, bakıyor kokluyor seçiyor kendi kendisine konuşuyordu –sigaraları ben alayım, sen zaten içmezsin, sen hep yerli sigara içiyorsun; bu dolmakalem çok işime yarar, benimkinin pompası bozuldu; bu gömlek çok iyi, tam benim bedenim; işte bu kravatı takabilirim,

renkleri cafcaflı değil; belki şu elbise de bana olabilir, sana çok küçük gelir...– babam ne evet diyordu ne hayır, amcam ganimeti yüklenip odasına götürüyordu.

– Ama – diyordu – bu Amerikalılar da nasılmış yani! Amerika'da yok yok, savaşı elbette kazanırlar.

Teyzemin benim için yolladığı giysiler ya üstümde düdük gibi kalıyordu, fukaraya dönüyordum ya da üstümden dökülüyordu, üstümden dökülenler daha iyiydi, çünkü annem bedenime uyduruyordu; teyzemim benim hakkımda, boyum ve zayıflığım hakkında fikri yoktu, körü körüne satın alıyordu. Üstü Miki Fare baskılı tişörtler vardı, tam geliyordu, mavi, bir de sarı desenli gömlekler vardı ki kesinlikle sırtıma geçirmedim. Kasaba desenli gömlekli, Miki Fareli tişört giymiş çocuklarla dolmuştu; büyükler Amerikan kesimi olduğu besbelli elbiselerle boy gösteriyordu, cepli gömleklerdi, krizantemli borazanlı çıplak kadın resimli kravatlar da takıyorlardı; kadınlar da kravatlara benzer emprime elbiselerle salınıyorlardı. –Amerika giydirip kuşatıyor bizi– diyordu annem. Doğrusu bütün kasaba Amerikan giysilerine bürünmüştü, bütün kasaba Amerika'daki akrabalarının yardımlarıyla yaşıyordu, bütün kasabada Amerika'da bir akrabası olmayan aile yoktu. Meydanın bir köşesinde bir kambiyo tezgâhı bile bitivermişti, bir dolar karşılığı dokuz yüz lirete kadar veriyordu, babam daha yükselir diye dolarlarını bozdurmuyordu. Her yanda Amerikan eşyası alım satımı yapılıyordu, konserve yiyecek ve sabun, ayakkabı elbise sigara; en kârlı ticaret ilaçlar üzerindendi, bir penisilin ampulünü altın fiyatına satıyorlardı, bir penisilin ampulü alabilmek için bir arşınlık tarla satmak gerekiyordu, sahiden umutsuz durumlarda doktor kollarını iki yanma açıp şöyle diyordu –ne diyeyim istiyorsunuz? Penisilin bulabilirseniz dilediğiniz kadar umut veririm– ve herkes penisilini nerede ve ne fiyata bulabileceğini biliyordu, kasabada kimileri Amerika'daki akrabalarından sigara ve konserve et istemek yerine ilaç istiyor, dünyanın parasını kırıyordu. Babam diyordu ki –ablana yaz da bir paket penisilin göndersin– annem sağduyulu bir yanıt veriyordu –sen kalkar onu ihtiyacı olan birine armağan edersin, kazancın da hapsi boylamak olur.

Teyzem yazdıkça yazıyordu, paketler ve ince kâğıt parçaları arasına katlanmış dolarlar gönderiyordu; hep aynı şeyleri söylüyordu, Tanrı İsa'nın Kutsal Yüreği Yüce Kutsal Bakire, Meryem'e yaptığı adak, bir de evlatları *storo* New York'taki hemşerilerimiz.

Öğrenim yılı bitmek üzereydi, ama benim aklım okuldan başka bir yerdeydi, her gün mitingler yapılıyordu, kahvehanelerde kavga çıkıyordu, Filippo'nun babasının dükkânında toplantılar oluyordu, krallık mı cumhuriyet mi, cumhuriyet mi krallık mı, bana futbol maçı gibi geliyordu, komşu kasabanın takımı gelip de kıyamet koptuğundaki gibi. Kral o günlerde babama şövalyelik payesi vermişti, bir mektupla güzel bir sertifika göndermişti, Lucifero adında biri kralın adına yazıyordu, o isim beni etkiledi.[23] Babam diyordu ki bu paye umurunda bile değilmiş, hatta sertifikayla mektubu geri göndermeyi istiyordu, diyordu ki – ben oyumu krala vermeliyim, ilke olarak cumhuriyetçiyim, ama içinde bulunduğumuz durum oyumu ilkem doğrultusunda kullanmama izin vermiyor.

Ben gömleğime çengelliiğneyle tutturulmuş bir sarmaşık yaprağıyla dolaşıyordum, cumhuriyetçi parti bana cumhuriyetle aynı şeymiş gibi geliyordu, amcamın kafası da aynı karışıklıktaydı, şimdi Pacciardi'ye[24] takmıştı, sarmaşık yaprağıma bakıp söyleniyordu –istersen mezarlıktaki bütün sarmaşıkları tak da öyle gez, mahsus yaptığını biliyorum, kendi kendimi yediğimi biliyorsun da mahsus yapıyorsun– sonra sıra karanlıkta sıçrama kuramına geliyordu, babamın Mussolini'ye ettiği ihanetten sonra Tanrı bilir kral Umberto oyunu hak ediyor mu diye sonuçlandırıyordu sözü, ama yapacak bir şey de yoktu, oyu ona vermeliydiler: Cumhuriyet kazanacak olursa uyandığımızda başucumuzda bir kızıl muhafız bulacaktık; amcam var ya, tarihin büyük çalkantılarını hep kendi yatağının çevresinde gözünün önüne getiriyordu.

Teyzem o sıralar kendisi İtalya'da olsa oyunu krala vere-

23 Lucifero: Şeytana verilen adlardan biridir. (ç. n.)

24 Randolfo Pacciardi: Cumhuriyet yanlısı İtalyan siyasetçisi. İspanya İç Savaşı'nda 17. Uluslararası Tugay'a komuta etmiştir. Faşizmin düşmesinden sonra İtalya Cumhuriyetçi Partisi'nin başkanı olmuş, kurulan çeşitli hükümetlerde görev almıştır. (ç. n.)

ceğini yazdı, cumhuriyet Amerikalılar için iyi bir şeydi, oysa İtalya'da onca komünist varken kim bilir başımıza neler gelirdi.

Cumhuriyet kazandı. –Mahvolduk– dedi amcam –ister misin Togliatti'yi[25] cumhurbaşkanı yapsınlar? Başımıza gelecek var.

25 Palmiro Togliatti: 1927'den 1964'te ölümüne değin İtalyan Komünist Partisi'nin Genel Sekreterliğini yapmıştır. (ç. n.)

"Sevgili kardeşim, gelme isteğim hep baki, artık inanmıyorum diyorsun, ama seni temin ederim ki her an aklımda; önce kocam hastalandı, şimdi Tanrı'ya şükür daha iyi, sonra *storo*yu genişlettik; şimdi de kızım Grace bebek bekliyor, yeni yılın ilk günlerine. Meryem'in inayetiyle her şey yolunda giderse 1948 yılı içinde İtalya'ya geleceğim, ama daha önce şu sizin seçimler nasıl gidecek onu görmek istiyorum, burada hepimiz bunu düşünüyoruz, hem gazeteler de yazıyor..."

– Düşünüyorlarmış – dedi amcam – önceden düşünmeyene sonradan sızlanmak düşer, vakit varken düşünselerdi.

"Sevgili kardeşim, umarım ki seçimlerde komünistler hükümete gelmez, komünistler gibi din ve düzen düşmanları da. Bizim devlet büyüklerimiz De Gasperi[26]ile Hıristiyan Demokrat partiye güveniyor, De Gasperi olmazsa İtalya, Amerika'dan gelecek bütün yardımı kaybeder, çünkü biz burada ağır vergiler ödüyoruz ve paramızın iyi kullanıldığını biliyoruz, hep İtalya için para veriyoruz, kilisede olsun, derneklerde olsun; ama komünistler kazanacak olursa, Amerikan halkının parası artık İtalya'ya gitmez, paket falan da gönderemeyiz; Amerika'da çok büyük bir dinî anlayış var, Amerikalıların paraları Tanrısızların ellerine düşmemeli. De Gasperi dinibütün bir adam, ben fotoğraflarını gördüm, diz çökmüş ayini dinliyordu, partisi de dini savunuyor ve Amerika'yla dostça geçinmeyi istiyor..."

26 De Gasperi (1881-1954) "Avrupa'nın babaları" olarak anılan başlıca siyasetçilerden biri. İnanmış bir katolikti, faşizme karşı savaşmış, dört yıl hapse hüküm giymişken Papa'nın koruması üzerine cezaevinden kurtarılmış, savaştan sonra başbakanlık, dışişleri ve içişleri bakanlığı yapmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında İtalyan siyasal sahnesine egemen olan Hıristiyan Demokrat Parti'nin kurucusudur. (ç. n.)

– Duydun işte – dedi annem – ablam da öyle söylüyor.

– Ben doğru değil mi dedim? – dedi babam. – Ama oyumu liberallere verirsem de aynı şey.

– Hiç de aynı şey değil – dedi annem – Amerika yalnızca De Gasperi'ye güveniyor.

– Bu De Gasperi'yi ben içime sindiremiyorum – dedi amcam – ama şu da bir gerçek ki oylar bir büyük partide toplanmayacak olursa komünistlerin maksadına hizmet etmiş oluruz; De Gasperi'ye oy vermeye mecbur olmak ağır geliyor, ama şimdi niçin kalkıp da oyları dağıtayım ki? İyi kötü o da düzen partisi nasıl olsa.

"Sevgili kardeşim, kocanın oyunu liberallere vermek istediğini öğrenince üzüldüm, çünkü ben Rahip La Spina'ya sordum, hani hemşerimiz Michele La Spina'nın oğlu oluyor, sen mutlaka hatırlıyorsundur, hem çok bilgili bir papazdır, şimdi bana dedi ki bu liberaller Tanrı'nın inayetinden uzak kimselermiş, zaman zaman komünistlerle uzlaşıyorlarmış. Sen sen ol da yanlış bir oy vermenin tehlikelerini göster ona, hem evladınızın geleceği, hem kendi ruhunun selameti için..."

– Canım sen de oyumu De Gasperi'ye verdiğimi yaz – dedi babam – yoksa ablan benim ruhumun selameti için kalkıp Papa'ya bile mektup yazabilir.

– Sahiden de ona oy vermelisin – dedi amcam – hiç değilse evini nimetle dolduran baldızının hatırına; hem sonra sahiden tehlike var, komünistler ne kadar kuvvetli, görmüyor musun? Dün akşam bir miting yaptılar, korkunçtu, iki bin kişi vardı.

"Tanrı'ya şükrediyorum, kocana zamanında ışığını gönderdi diye, umarım bütün İtalyanların vicdanlarını da aynen öyle aydınlatır. Burada büyük bir bekleyiş var, şu sıralar gelmeye hazırlanan herkes yolculuğunu erteledi, biletini almış olanlar bile. İtalya'dan müjde haberleri gelir gelmez biz de gemiye bineceğiz, bavullarımız hazır, bekliyoruz."

– Bavullar ha – dedi amcam – kim bilir neler neler getiriyorlardır.

Oylama gününün arifesinde teyzemden bir telgraf geldi, bir kez daha De Gasperi'nin partisine oy vermemizi tembihliyordu, babam teyzemin aklının başında olduğundan kuşkulandığını belirtti, sonra sokağa çıktığında kasabaya benzeri iki yüz telgraf geldiğini haber aldı, amcam ellerini ovuşturuyordu. –Ne parlak fikir!– diyordu. Tabii insanın parası oldu muydu aklına güzel fikirler de gelir; bu telgraflar öyle insanların evine geliyor ki, telgrafı ancak ölü çıktığında falan alırlar, görürsün bak, nasıl etki yapacak. Hem bazıları sahiden düşünmeli, Amerika'daki hısımları bir şey göndermezse, katırın arpasını kesmek gibi olur, saman yerler artık.

Karşılaştıkça duruma göre birbirlerine selamlar ve hakaretler yağdıran arabacıların sesleri, kamçının şaklayışı ve araba tekerleklerinin dönüşü, hepsi o kadar: Tansökümünün buğulu perdesi, gündüzün şehri parlak bir hale gibi sarmalayan kızartma kokusunun sabah melteminde henüz solgun olduğu tembel bir kentin tansökümü, Palermo'nun sessiz sedasız evlerinin üzerinde duruyordu şafağın buğulu perdesi. Maqueda Caddesi, ardından Vittorio Emanuele Bulvarı; daha şimdiden seslerle dolan limana girdik. Bir kez daha babam buharlı geminin geliş saatini sordu –işte gözüktü bile– dedi birisi, ama hiçbir şey göremiyorduk. Çeyrek saat geçince buharlı gemi kesin çizgilerle çizilmişti, giderek yaklaşmaktaydı, önceleri kirli yeşil ve mavi bir kâğıda karalanmış olan gemiye birileri renkli kalemlerle giderek bir şeyler ekliyor gibiydi.

Yolcuların el kol sallayışları seçilecek kadar yaklaştığında –hem öylesine kalabalıktılar ki gemiyi bir kantarın kefesi gibi bir yana eğeceklerini sandım–, annem sabırsızlanarak yerinde duramaz oldu, elini yukarı kaldırmış –ablam mutlaka bizi görüyordur– diyordu ama biz de öyle bir kalabalığın ortasındaydık ki gemidekilerin birilerini seçmesi olanaksızdı. Gemi artık öylesine yakındı ki yüzler seçiliyordu, sinekkaydı tıraşlı Amerikalı suratları, altın gözlüklü, kocaman purolu. Karadan ve gemiden adlar çağrılıyordu, Turí Calí Pepé, öyle Turí'ler Calí'ler Pepé'lerden gemide yüzlercesi bulunuyordu herhalde, bir o kadarı da karada olmalıydı.

Annem ablasını ancak bize on adım yaklaşmışken tanıyabildi, zinciri aşıp kucaklamaya koştu. Teyzem şişmandı, koskocaman çiçekli bir entari giymişti, altın gözlük takmıştı; kocası uzun boyluydu, apak saçlarının altında yüzü buruşuksuz, genç havalıydı; kızı teyzem gibi ufaraktı ama biçimli ve şirindi; oğlu

çirkinceydi, ya da bana öyle geldi, çünkü suratı beş karıştı ve ayakta uyuyordu.

Teyzem kocasına bagajlara bakmasını söyledi, babam ona yardım önerdiyse de teyzem –o kendi başına halleder– dedi, hem öyle bir havayla söyledi ki az önce kavga etmişler sandım, oysa sonradan teyzemin kocasına hep öyle davrandığını gördüm. Annem mutluluk gözyaşları döküyordu, nasıl olup da ablasını küpeşteye dayanmış insanların arasında tanıyamamış olduğuna yanıp duruyordu, kuzinim bu gözyaşlarına biraz şaşkın bakıyordu, galiba birazcık da sıkılmıştı.

Eniştem döndüğünde dışarı yollandık, teyzem otellerin en iyisine gitmek istiyorum diyordu, babam bizimkinin iyi olduğunu söyledi, teyzem dedi ki –en iyisi olmalı, siz de bizimle geliyorsunuz– böylece babam şoföre Palme'ye gitmesini söyledi, annem biraz ürkmüştü.

Otelin holünde teyzem başını havaya kaldırıp kokladı, klima banyo duş elektrikli tıraş makinesi için priz ve radyo var mı diye sordu, pek de memnun kalmadı, babama –sahiden en iyisi mi bu?– diye sordu, babam Wagner Kayzer ve General Patton'un orada geceleddiklerini söyledi, teyzem ikna oldu.

Teyzemin soruları, garsonların bize, bana babama anneme alaylı bakmasına yol açıyormuş gibi geldi, öyle ya biz ne anlardık klimadan, ne anlardık elektrikli tıraş makinesinden? Oysa onlar Amerika'dan geliyordu ve bu tür şeyleri biliyorlardı, hem o otelin ücretini yıllar boyu ödeyebilirlerdi. Kendimi biraz rahatsız hissediyordum.

Biraz dinlenip üstümüzü değiştirmek üzere yukarı çıktık, teyzem öyle demişti, biz dinlenmedik, üstümüzü değişmek için başka giysimiz de yoktu. Yeniden holde buluştuğumuzda onlar güzelce dinlenmişlerdi, biz ise tren yolculuğunun kokusunu ve buruşuklarını koruyan giysilerimizin içinde kendimizi büsbütün yorgun hissediyorduk, bizim kasabadan Palermo'ya varabilmek için neredeyse bütün gün yolculuk etmek gerekir. Teyzem bir soru yağmurudur tutturdu, kasabanın planı sokakları ve evleriyle önündeymiş gibi, sanki parmağıyla rastgele bir sokağı, bir evi gösteriyor, sakinlerinin yaşamını ölümünü, mutluluklarını felaketlerini öğrenmek istiyordu. Çocuklarıyla

kocası ağızlarını açmıyordu. Yemek salonunda yine garsonların bakışlarının altında ezildiğimi hissediyordum, teyzem ise zenginlikten ve fakirlikten dem vuruyordu, ışık ve karanlık yani, garsonların bakışları bizi geldiğimiz yoksul kasabanın karanlık alanına itekliyorlarmış gibi geliyordu bana. Amerikanca konuşan bir garsona kuzinim anne babasına ve kardeşine çarçabuk danıştıktan sonra bir buyruk verdi; babam bizim için domatesli spagetti ile balık ısmarladı. Önümüze spagettiler konduğunda, Amerikalılara ikiye ayrılıp koyu renkli bir sosla doldurulmuş domateslerin yanı sıra çevresi tereyağından buklelerle bezeli bembeyaz, jöleli bir balık parçası getirilmişken büsbütün ezildik. Enişte beyaz ceketinde, üstünde mor bir üzüm salkımı işlenmiş rozet gibi bir siyah kumaş parçası bulunan bir garsonu çağırdı, onunla yoğun bir konuşmaya girişti; ardından garson birtakım şişeler getirdi, etiketlerini gösterdi, enişte de *–orrait*[27]– dedi. Enişte kendisi içiyordu, ama çocuklarına şarabı dikkatle koydu, oğlanın bardağına bir parmak, kıza yarım kadeh; teyzem işlemi gözleriyle izledi, derken bize uzun bir söyleve girişti, efendim şarap efendim dudak boyası efendim *boifrendo.*[28] Çetrefil bir söylevin ardından anladım ki *boifrendo* dediği bir kıza sürekli eşlik eden okul arkadaşı ya da komşu oğlanmış. –Hele bunun bir *boifrendo*su olduğunu bir duyayım, kolejden alır eve kapatıveririm ha– diyerek kızına kuşku ve tehditle baktı; kız gülümsedi. Annem canla başla onayladı; ama bu hangi kolej diye sordu, benim de sormak istediğim bir noktaydı. –Siracusa– dedi teyzem –bana kaça patladığını bir bilsen–. Annemin kafası büsbütün karışmıştı; babam açıkladı ki kolej dediği üniversiteymiş ve Siracusa da yüksekokulları bulunan bir Amerikan kentiymiş. Annem yeğenine yeni, gurur dolu bir saygıyla baktı. –Ne okuyor?– diye sordu. Yine çetrefil bir söylev, babam birdenbire durumu aydınlattı: –Tıp– –Oysa oğlan– dedi teyzem *–lofio*[29]– imiş, belki *aiskule*yi[30] bile bitirmezmiş; ama sonuçta fena da olmazmış yani, yanlarında kalıp *stor*oyu işletirmiş.

27 *orrait (all right)*: Tamam.
28 *boifrendo (boy-friend)*: Erkek arkadaş.
29 *lofio (loafer)*: Haylaz.
30 *aiskule (high school)*: Orta öğrenim.

Bize getirdikleri bütün o yemekleri ben tabağımda neredeyse olduğu gibi bırakmıştım, çatalımla karıştırıp duruyor, yemiyordum, o kadar sevdiğim muzları bile yemedim.

Annem ertesi gün kasabaya gitmemizi önerdi, ablası olmaz dedi, Palermo'nun keyfini sürmek istiyormuş, kentin 1919'da kendisi Amerika'ya gittiğinde nasıl olduğunu hatırlıyormuş, şimdi daha değişik, daha güzel görünüyormuş, Amerikan kentleri gibi değilse de güzelmiş; özellikle postane binasına hayran kaldı. Yolculukları Palermo'da sona ermeden önce gemi Cebelitarık'ta, Barcelona'da ve Cenova'da durmuşmuş; Barcelona'dan manavları, Cebelitarık'tan muhafızların nöbet değişimini anımsıyorlardı, Cenova'da asri mezarlığı ziyaret etmişlerdi, ömürlerinde gördükleri en güzel şey diye anlatıyorlardı, kız da mezarlığın çok güzel olduğunu söyledi. Palermo'dakini görmek istedilerse de düş kırıklığına uğradılar. Kraliyet sarayının önündeki bekçi kulübesinde duran muhafız, saraydaki şapelden daha fazla vaktimizi aldı; Boccadifalco Havalimanı'nda da Monreale Manastırı'nın avlusundan daha uzun süre durduk, bana kalsa manastırdan bütün gün çıkmazdım. Avlunun yanı başındaki tepeden babam bana Garibaldi'nin Palermo'ya gelirken geçtiği yolu gösterdi, ama sanki havaya çizer gibi, çünkü kentin ve kırın üstünde hafif bir sis parıldıyordu, ben okulda Abba'nın[31] *Noterelle*'sini okumuştum, pek sevdiğim bir kitaptı; teyzem dedi ki Garibaldi komünistmiş, babam durumun öyle olmadığını açıklamaya çalıştı, komünistler Garibaldi'yi seçim simgesi olarak almıştı, o kadar; teyzem ikisi de aynı kapıya çıkar diye kestirip attı.

Böylece Palermo'da beş altı gün dolaştık, Palermo sokaklarında aşırı güneşten bulanıklaşmış bir fotoğrafta sabitlenmiş gibi görüyorum grubumuzu: Caddeyi bir vapur pruvası gibi kesen teyzem, yorgun, sessiz annem, o tatilden ötürü biraz canlanmış olan babam; uyurgezer gibi yürüyen eniştem, suratı hiç gülmeyen oğlan, benimle ahbaplık etmeye başlayan, sürekli olarak gördüğü şeylerle Amerika'dakiler arasında kıyaslamalar yapan

31 Giuseppe Cesare Alba (1838-1910): İtalyan yurtsever yazar. Garibaldi'nin komutasında İtalya'nın birliği için gönüllü çarpışmış, savaş anılarını *Noterelle* (Kısa notlar) başlıklı kitabında anlatmıştır. (ç. n.)

kuzinim. Bu grup sonunda fırın gibi bir birinci sınıf vagonuna yerleşti, tren Sicilya'nın içlerine, bizim kasabaya doğru yol alıyordu; teyzem arasız konuşuyor, konuşuyordu, ben kuzinimin yanındaydım, terle karışık parfüm kokusu içimde bilmem ne biçim bir arzu ve sevecenlik uyandırıyordu, derken uyuyakalmışım.

Babam dedi ki –bir saate kadar evimizde olacağız– ve hava kararmıştı bile, duraklarda baktığımda köylerin ışıkları siyah bir giysi üzerinde parlak taşlı takıları andırıyordu, kuzinim tren penceresine dayanmış hafifçe ensesini kaşıyordu ve benim içimden kedi gibi mırmırlamak, yüreğimde doğmakta olan bütün aşkı miyavlamak geçiyordu. Kasabamız gecenin bağrından apansızın ortaya çıkıverdi, alçak evler arasında seyrek lamba dizileri, babam valizleri koridora taşımaya başlamış olmasa tanıyamayacaktım, yoksul bir kasabaydı işte, kuzinimin beğenmeyeceğini düşündüm ve biraz utandım.

İstasyondan aşağıdaki kasabaya baktı teyzem, sokak lambalarının çizdiği sokaklar yelpaze misali açılıyordu, –hiç mi hiç değişmemiş– dedi ve o gözleminde belli bir hoşgörüsüzlük, biraz da hınç varmış gibi geldi; ya da bana o izlenimi veren belki annemin ama eskisinin aynı değil diyen sesindeki savunma tonuydu, şimdi elektrik vardı, yeni evler, yeni sokaklar vardı. İstasyonda bizi amcam bekliyordu, bagajlar için bir yük arabası, bizim için de bir fayton getirtmişti, arabacının hemen yükleyiverdiği valizlere bakarak sordu –peki bavullar nerede?– Teyzem bavulların arkadan geleceğini açıkladığında içi rahatladı.

Bavullar ertesi gün geldi, açılmış bavulların önünde teyzem eşya dağıtımına koyuldu –bu sana bu kocana oğluna kayınbiraderine – benim için sevimsiz birtakım şeyler çıkıyordu, ben 36 çaplı bir tüfek isterdim, bir arkadaşımda görmüştüm Amerika'daki bir amcasından gelmişti, bir de bir sinema makinesi bir projektör hatta bir fotoğraf makinesi, oysa ortaya dökülenler hep giysiler, giysiler, giysilerdi. Bir pilli radyo vardı, amcam öylesine heveslendi ki teyzem ona armağan etmeyi kararlaştırdı, sonra içinde herhalde ilaç bulunan bir beyaz kutu; babamla amcama elekt-

rikli tıraş makineleri, hemen denemeye giriştiler, yüzleri gözleri yara bere içinde kaldı.

Ziyaretler başlamıştı bile, New York'ta hısım akrabası olanlar teyzem onları görmüş mü iyiler mi diye sormaya geliyorlardı, ardından kendilerine bir şey gönderip göndermediklerini soruyorlardı: Teyzemin elinde upuzun bir liste vardı, soranın adını listede arıyor, kocasına beş ya da on dolar ödemesini söylüyordu, New York'taki bütün hemşerilerimiz akrabalarına beş ya da on dolar göndermişti. Bir dinsel alaya benziyordu, yüzlerce kişi evimizin merdivenlerini tırmanıyordu, Amerika'dan gelen biri oldu muydu bizim buralarda hep böyledir. Teyzem keyiflenmiş gibiydi, her ziyaretçiye Amerika'daki akrabasının bir enstantane fotoğrafını sunuyordu: Sağlıktan pırıl pırıl parlayan bir aile grubu kavuşmuş olduğu ekonomik refahı simgeleyen öğelerin göze çarptığı bir fon üzerinde görülüyordu. Falanın bir *şoppası* vardı, filan kârlı bir *cobba*[32] bulmuştu, beriki bir *farma*da[33] çalışıyordu; hepsinin çocukları *ayskule* ve koleje gidiyordu, sonracığıma *karro*,[34] *aysebokkese*[35] ve de *vaşşetoppe*[36] vardı elbette. Anlamını pek az kişinin çıkarabildiği, ama hiç kuşkusuz iyi şeyler demek olan o sözcüklerle teyzem Amerika'ya övgüler düzüyordu.

Cardella diye birinin akrabaları geldi, teyzem dolarlarını ve armağanlarını verdi: Sonra bize açıkladı ki, Joe Cardella New York'ta güçlü bir adam olmuş; anlattığına göre bir seferinde karşısına iki kişi çıkmış, yirmi dolar istemişler –hem her hafta yirmi dolar isteriz– demişler, o da Cardella'ya başvurmayı düşünmüş, ertesi cuma Cardella *storo*ya gelmiş, bir kenara gizlenip onların içeri girmesini beklemiş; tam uygun zamanda ortaya çıkıp o ikisine demiş ki –aman çocuklar, ne yapıyorsunuz siz, bu *storo* benim sayılır, kimse gelip burada *smarto*[37] ayaklarına yatamaz– bunun üzerine o ikisi saygılı bir selam çakmış, çıkıp gitmiş.

– Tabii giderler! – dedi teyzemin kocası – o ikisini gönderen Cardella'nın kendisiydi zaten.

32 *cobba (job)*: İş.
33 *farma (farm)*: Çiftlik.
34 *carro (car)*: Otomobil.
35 *aysebokkese (icebox)*: Buzdolabı
36 *vaşşetoppe (washtub)*: Çamaşır makinesi.
37 *smarto (smart)*: (burada) kabadayı.

Teyzem eşekarısı sokmuşçasına yerinden fırladı. –*Şadap*![38]– dedi – sen her ağzını açtığında bir çam deviriyorsun, bazı şeyler vardır, insan düşünse de söylemez; hem sonra *store*su olan bütün herkes parayı ödüyor: Biz hiçbir zaman ödemedik.

– Ne yani, o Cardella denen adam mafyacı mı? – diye sordu amcam, bazı şeyleri ânında kavrardı.

– Ne mafyacısı canım – dedi teyzem, bakışıyla kocasını yıldırım gibi çarparak – kibar adam; zengin, şık giyimli; hemşerilerini koruyor...

– Ya, öyle – dedi kocası – La Mantia'yı koruduğu gibi.

Teyzem hiddetinden boğulacak gibi olmuştu. Kocası –burada aile arasındayız– diyerek anlattı: La Mantia diye biri, kafayı çekince Cardella'ya hakaret etmiş, arkadaşları derhal araya girip aynı akşam onları barıştırmışlar, herkes *şekkenze*[39] falan yapmış, birlikte içmişler; ama ertesi sabah La Mantia bir kaldırımda yatıyormuş, kafasında bir kurşunla.

Kuzinim – biz seninle bugün kasabadan dışarıya gezmeye gidelim, öff, bu kasabada da ne çok sinek var böyle? – dedi.

Onlar toz dedete getirmişlerdi, ama sineklerin sonu gelmiyordu, pencereleri bir açtınız mıydı topu birden içeri üşüşüyordu, annem Amerikalıların rahatsız olduklarını gördükçe umutsuzlanıyordu, sinekler tabakların, bardakların, etin, ekmeğin üzerine konuyor diye yiyeceğe tiksinerek el sürüyorlardı. Teyzem kasabaya sayıp döküyordu, değişmiş, yenilenmiş, temizlenmiş bulacağını umduğunu, oysa eskisinden de beter olduğunu söylüyordu. Teyzemin düş kırıklığı iki başlıydı: Biz akrabaları, Amerika'dayken sandığı gibi açlıktan ölür durumda değildik; kasaba umduğu gibi iyileşmiş değildi. O bizi yalınayak başı çıplak, gönderdiği giysilerle örtünmüş, vitaminli konserve kutularıyla beslenir bulacağını ummuştu; oysa bizim buğday ekmeğimizle zeytinyağımız, sütümüz etimiz yumurtamız eksik değildi; radyomuz da vardı, pencerelerde perdemiz, yumuşak döşeklerimiz de; teyzem Amerika'dayken kendisinin doğduğu bu evi kırmızı toprak döşemesiyle, karanlık bir bölmede, tahta

38 *şadap (shut up)*: Sus.
39 *şekkenze (shake hands)*: El sıkışma.

tabanı, kıl şiltesiyle sert yataklarıyla, tek mobilyası hasır iskemlelerle sandıklar olarak düşünmüştü: Kendisi farkında değildi, ama odaları apaydınlık, mobilyaları yerli yerinde bulunca düş kırıklığına uğramıştı. Biz onun sandığı kadar yoksul da değildik, kendisine ve ailesine Amerika'daki evinde ve bütün Amerikalıların evlerinde bulunmadığını söylediği rahatsızlıkları hissettirmeyecek kadar varlıklı da değildik. Üstüne üstlük sinekler vardı işte.

Bir gün teyzem kalkmış bize sineklerin taşıdığı bütün hastalıkları sayıp döküyordu ki, annem biraz da sinirlenerek dedi ki –seninle ben sineklerin arasında büyüdük, şimdikinden de fazlası vardı, ama Tanrı'ya şükür, sağlığımız pekâlâ yerinde.– O günlüğüne teyzemin sesi kesildi, sineklerin lafını ağzına almadı.

O gün kuzinimle çıktım; ondan sonra da her gün çıktık, akşamüzeri. Bir kır yolundan yürüyorduk, yalnızca kasabaya dönen köylülere rastlıyorduk, yüzleri güneşten yanmış, katırları eşekotu ya da hışır hışır yulaf yüklü. Köylüler bize hınzırca bakıyordu, kuzinim ya beni elimden tutmuş oluyordu, hâlâ kısa pantolon giymekle birlikte benim boyum da onun kadardı, ya da kolunu omuzlarıma dolayıp kulağıma bir şeyler fısıldayacakmış gibi beni kendine çekiyordu. Arkadaşlarımdan biri bizi görecek olursa ertesi gün bana yalnız rastladığında dalga geçmeye başlıyordu, Filippo da dalga geçiyordu benimle, boy atmış ekinlerin arasında kuzinimle mercimeği fırına veriyor muyum diye soruyordu; ben utancımdan ve öfkemden kıpkırmızı kesiliyordum, Filippo –eğer mercimeği fırma vermiyorsan salağın tekisin demektir– diye sonuçlandırıyordu, üstelik bir özdeyişi hatırlatıyordu: Tanrı galetayı dişleri olmayana verirmiş.

Kasabadan çıkar çıkmaz kuzinim sigara kibrit çıkarıyordu, Türk gibi fosur fosur tüttürmeye başlıyordu, bana da sigara içiriyordu. Evde yasaktı, annesi kuşkulanacak olsa dünyayı başına yıkarmış, o yüzden sinek bahanesiyle o ikindi gezintilerini icat etmişti; erkek kardeşi bizimle gelmek istediğini söylediğinde gezi erteleniyordu, çünkü çocuğun gammazlama huyu varmış.

Sigaradan başka kuzinim içki de içiyordu, bana gizlice para veriyordu, ben de içkileri eve gizlice sokacağım diye akla kara-

yı seçiyordum, tavan arasına saklıyordum şişeleri, o da ara sıra yukarı çıkıp kafasına dikiyordu. Bana diyordu ki, Amerika'da bütün kolejli kızlar içki içermiş, hep kim daha fazla içecek diye bahse girerlermiş, kendisi bir kez on dört bardağı sıraya dizip kafasına dikmiş, hem de bayağı sert bir içkiymiş. Teyzem de sofrada hep şarap konusunda söylev veriyordu, sonunda hiç sektirmeden parmağını kızına uzatarak uyarıyordu –eğer *karro* sürerken başına bir iş açacak olursan, gelip seni kurtarırım, isterse binlerce dolar tutsun; ama eğer *polise* nefesi viski kokuyordu derse, hiç anlamam seni Tombe'ye[40] gönderirim ona göre.– Kız ya sabır çeker gibi yapıyordu. Benim hoşuma gidiyordu: Hem annesinin karşısındayken, sessiz sedasız, alçakgönüllü, aynı bizim kasabanın kızları gibiyken; hem yalnız olduğumuz zamanlarda içki ve sigara içerken, hatta üzerinde sigara ve içki kokusunu hissettiğimde daha da çok hoşuma gidiyordu; kadınlar üstüne, kadın bedeni ve aşkı üstüne bir günah görüntüsü vardı kafamda ve o yasaklanmış şeyler, sigara ve içki içmek, günahı büsbütün yoğunlaştırıyor, lezzet katıyordu sanki.

Sıcak saatlerde kuzinim ince bir plaj elbisesi giyiyordu, giysi omuzlarını bembeyaz açıkta bırakıyordu. Ufak elektrikli makineyle koltukaltlarını tıraş ederken ben durup seyrediyordum, o bana aynadan gülümsüyordu, bu işlemde beni tedirgin eden bir şeyler vardı, hem çekici, hem tiksindiriciydi, günahkâr bir esrar, bu esrardan da daha günahkâr bir saptırmaca vardı. Bir kez o işe dalmışken amcam çıkageldi, temizlik ve estetik adına bu işlemi uygun bulduğunu belirtti, ardından beni fark ederek –bu kirpi de ne durmuş bakıyor öyle?– diye sordu; kuzinim ise ona hınzırca gülümsedi, ben utançtan ve nefretten kızardım. Şimdi amcamın salt varlığı bile beni yerin dibine geçirmeye yetiyordu, öç alma planları kuruyordum, o varken kuzinim bana aldırmaz oluyordu, amcamın çivi gibi dimdik duran saçlarım yüzünden bana yakıştırdığı kirpi lakabı öldürüyordu beni; kuzinim ise işittiğinde gülüyordu. Amcam bambaşka biri olup çıkmıştı, her gün tıraş oluyor, misler gibi kolonya kokuyordu; Amerikalılara yaranacağım diye yapmadığı kalmıyordu, o sevimsiz iltifatkâr ve nüktedan havası teyzemin pek hoşuna gidiyordu. Onlarla bir olup sineklere

40 *Tombe: The Tombs*, New York cezaevi.

lanet okuyordu, Mussolini'nin zamanında sinek yoktu diyordu, teyzem de ona inanıyordu. Ben –şimdikinden daha fazlası vardı– diyordum – ama o hemen suçlamaya koyuluyordu –komünist bu, kötü arkadaşlarının kurbanı oldu–, teyzem de bana amansız bir dehşetle bakıyordu. Annem bu suçlama karşısında yiğitçe savunuyordu beni. Teyzem bizden usanmaya başlamıştı, ancak annem ona olan büyük sevgisinden ötürü, babamla bana apaçık görünen soğukluğunu ve hıncını fark etmiyordu; her gün biraz daha uzaklaşıyordu bizden, evimizde geçirmesi gereken günleri sayıyordu, tozlu sinekli upuzun yaz günleriydi, çamaşır teknesinde yıkanılıyordu, geceler öylesine nemliydi ki pencereler açık bırakılırsa çarşaflar insanın vücuduna yapışıyordu, pencereleri kapatınca da fırma girmiş gibi oluyordu: Bunları her gün sayıp döküyordu. Üstelik yalnızca Amerikanca konuşan oğlu hastalık hastası olup çıkmıştı; Amerika'ya varır varmaz gidip helaları öpeceğini söylüyordu, o büyük lafı teyzem faydalanalım diye çevirdi bize ve sürekli olarak hatırlatıyordu, tekrarlarken de eteğinin dibinden ayrılmayan çocuğu kendine çekip öpüyordu: Okulda isteksizmiş, evet, ama aklı çok şeye eriyormuş.

Çıkan ufak tefek tatsızlıkların haddi hesabı yoktu. Teyzem sağa sola dolarlar saçıyordu, hatıra olsun, uğur getirsin diyeymiş; bütün hısım akrabaya onluk banknotlar armağan ediyordu, ama bir kez annem yoksul, dul, çocuksuz, sadakayla yaşayan bir akraba kadından söz açtığında teyzem tek dolar bile çıkarıp vermedi; ardından lafı o kadıncağıza getirerek dedi ki akrabalarının niyeti kendisini soymakmış, dolar saçıyor diye onu baştacı ediyorlarmış, hazır yiyiciymiş hepsi. Annem bu doğru değil dedi, ama teyzem üsteledi, öyle ki bizim de bedavacı olduğumuzu söylemeye getiriyor gibiydi. Oysa tam tersine, bazen babama fazladan masraf ediyor diye para önerdiğinde babam reddediyordu; o da reddetti diye biraz alınıyordu.

Sözün kısası, insan onu ne yanından alacağını şaşırıyordu. Günden güne ortaya çıkan şuydu: Evde onun hoşuna giden tek kişi amcamdı, teyzemin gözüne girmek için bir tür evcil Saroyan[41] olup çıkmıştı, Amerika'ya tiz perdeden övgüler düzüyor,

41 William Saroyan (1908-1981): Ermeni asıllı Amerikan yazarı. *İnsanlık Güldürüsü* başlıklı yapıtı 1943'te basılmıştır. (ç. n.)

Amerika'daki nimetleri ve iyi duyguları göklere çıkarıyordu, hayırsever, zengin Amerika'nın sıcağında dondurma gibi erimekteydi. Ben ise, Amerikan askerlerinin bizi Amerika'ya eğitmek amacıyla getirdikleri *İnsanlık Güldürüsü* başlıklı bir elkitabında Saroyan'ı kutsal kitap yerine koymuştum; şimdi biraz bıktırmaya başlıyordu, gözüme bir oyun gibi görünmeye başlamıştı, keyifli bir yemekten sonra bazılarının kürdanlar ve ekmek içiyle yaptıkları şu eften püften oyunlardandı sanki; Saroyan nihayet karnını güzelce doyurmuş, kürdanlarla oynarken minnettarlık içinde Amerika'yı göklere çıkaran adamdı.

Kuzinim hep öyle benimle gezintiye çıkıyordu, kır yollarında ikimiz yalnız başımıza; sonra tavan arasına da geliyordu, ben orada gün boyu saatler saati eski kitaplar ve gazeteler arasında ne olduğunu kendim de bilmediğim bir şeyler araştırıyordum, ara sıra şu ebru kapaklı, güveli kitaplardan birini çekip okumaya dalıyordum: *Marco Visconti*, *I Beati Paoli*[42] ve benzeri yüzlerce kitap okumuşumdur o yıllarda, Vincenzo Gioberti'nin[43] bütün eserlerini bile hatmettiydim. Ama kuzinim geldi mi araştırmayı ya da okumayı kesiyordum, o bir sandığın üzerine oturuyor, bana Amerika'yı anlatıyordu, şişeden ufak yudumlar alıyor ve anlatıyordu. Derken beni kendine çekiyordu, gülüyordu, ellerim, her gün biraz daha, bir körün ellerine dönüşüyordu sanki, bilinçleniyor, duraklıyordu; ellerimin arasında, incecik elbisesinin altında, müzik gibi akıyordu bedeni.

O arada teyzem kendince bir dolap çevirme peşindeydi. Anneme niyetini açmıştı, iyi bir kısmet çıkarsa, kızını kasabadan biriyle başgöz etmeyi istiyordu, gidip Amerika'ya yerleşmeyi isteyen dürüst bir delikanlı, kendisi ona bir *storo* açacakmış, ille bir hemşerisi olsun diyormuş. Derken amcama kanı kaynadı, anneme onu alıp Amerika'ya seve seve götürebileceğini bildirdi, öyle edepli, öyle sevimli bir delikanlının kızına iyi bir koca olacağından kuşkusu yoktu. Annem bir yandan

42 *Marco Visconti*, romantik yazar Tommaso Grossi'nin tarihsel aşk romanı; *I beati Paoli*: Luigi Natoli'nin zayıflar ve ezilenleri savunan bir tarikatı anlatan tarihsel romanı. (ç. n.)

43 Vincenzo Gioberti (1801-1852): İtalyan siyasetçi ve filozofu. (ç. n.)

kayınbiraderinin ayağına dolaşmasından kurtulacağına sevinirken, öte yandan yeğeninin geleceği açısından kaygılanarak, hiç kuşkusuz pek parlak bir fikir olduğunu, ama yaş farkını dikkate almak gerektiğini belirtti, hem kayınbiraderi ömründe hiç çalışmamıştı, güzel bir muhasebecilik diploması vardı, o sayede kasaba Fascio örgütünün idari sekreterliğine atanmıştı, ama elini sıcaktan soğuğa sürmüş değildi: Hatta, herkesin bildiği üzere, araklamayı beceremediğinden ve önüne çıkan herkesin onu tırtıklamasına memnun mutlu razı olduğundan ötürü, Fascio'daki görevlilerden biri amcamın hesap kitap konusundaki mutlak bilgisizliğinden yararlanarak elçabukluğuyla türlü dalavere çevirmişti. Annem bütün bunları açıkladı, ama ablası hiç merak etmemesini, hele Amerika'ya bir varsınlar, kendisinin amcamı işe koşmayı pek iyi bileceğini söyledi. Babama fikrini sordular, ilkin şaka sandı, –siz mi alıp götürürsünüz, yoksa ben mi arkanızdan göndereyim?– dedi, ama teyzemin ciddi konuştuğunu anlayınca dürüst davranıp işin olumsuz yanlarını göz önüne serdi, yine de teyzem tehlikeyi göze aldığını bildirdi. Ardından konuyu ilgilisine açtılar, pek etkilendi, düşünmek için zaman istedi; ama o yirmilik kız gözlerini kamaştırmıştı, düşünecek pek de bir şey yoktu, kendisi otuz beşine varmıştı ve Amerika'yı göreyim diye ölüp bayılıyordu, kız güzeldi, teyzem ve Amerika zengindi. Meğer her şey iki gün içinde hallediliverмiş, benim iş kotarıldıktan sonra haberim oldu, ayrıntılarını sonradan anlattılar: Kasabaya olayı bildirmek üzere bir gezinti düzenlendi, en önde amcamla kuzinim kol kola; yirmi adım geriden annemle teyzem; arkalarında babamla eniştem; ben ve kuzenim, oğlan hep öyle beş karış suratla, ben yüreğimde yayılmakta olan kapkara bir ölümcül lekeyle, kendi başımıza yürüyorduk; bir an geldi ben boş bir konserve kutusunu tekmelemeye koyuldum, bütün gezintiye o sesle eşlik ettim, babam gürültüyü keseyim diye ters ters bakıyordu, amcam bir keresinde kutuyu ayaklarının dibine fırlattığımda –insanı illet etmesen olmaz, değil mi?– dedi, ama gülümseyerek. Mutluluğu yüzünden akıyordu; kuzinim derseniz, kedi gibi adamın üstüne sürtünmekteydi.

Amcamın belgelerini hazırlamaları birkaç gün sürdü, kuzinim Amerika'dan kendi belgeleriyle gelmişti zaten. Belediyede nikâhlandılar, kilise evliliğini teyzem Amerika'da yapmaya karar verdi, büyük bir düğün olacakmış. Nikâhın arifesinde teyzem anneme dedi ki –bak, senin bir çocuğun var, benim dört, içinde yaşadığın evin yarısı benim, gitmeden bu işi de halletmek istiyorum, sana kendi payımı satayım.– Annem bu sözleri hiç beklemiyordu, babamla konuştu, paraları yoktu, babam ertelemeyi önerdi. –Şimdi olması gerekiyor– dedi teyzem –yoksa önüme ilk çıkana birkaç kuruşa satarım, bırakırım ne haliniz varsa görün.– Babam gırtlağının sıkıldığını hissedip çılgına döndü, teyzem bizim için yaptıklarını yüzümüze vurdu. Babam, abartarak, bize altı üstü birkaç parça çul göndermiş olduğunu söyledi, hepsi de kullanılmış eşyaymış. O laf bardağı taşırdı: Teyzem avaz avaz bağırdı –demek ben size *sekiniyenza*[44] eşya göndermişim, ha! Size yaptığım bütün hayrı böyle mi ödeyeceksiniz! Hepsi de yepyeni eşyaydı, sizin için satın aldım, dünyanın dolarını verdim, bin dolarlık eşya gönderdim size– kocası sessizce başını sallıyordu.

Amcam araya karışıp babamı haksız çıkardı, annem ağlıyordu. Sonunda şöyle uzlaştılar: Babam kardeşinin Amerika biletini ödeyecekti, amcam birinci mevki olsun diye belirtti; teyzem de ev üzerindeki payından vazgeçecekti. Ama hepimiz içerlemiştik, ertesi gün nikâh matem havasında kıyıldı.

Ardından hepsi çekip gitti, İtalya'yı gezeceklerdi: Napoli'den gemiye bineceklerdi, amcam karısının davetiyesini bekleyecekti, birkaç aylık bir şey. O arada onlarla birlikte balayına gidiyordu, Taormina'ya, ardından Roma'ya. İstasyona uğurlamaya gittik, annemin iki gözü iki çeşme, hıçkırıklar arasında onun kesin ayrılık olduğunu, ablasını ömründe bir daha göremeyeceğini söylüyordu, –artık öte dünyada görüşürüz ancak– diyordu. Teyzemin İtalya'ya bir daha dönmeyeceği kesindi, o düşünce beni de duygulandırıyordu. Lokomotif düdüğünü öttürürken iki kardeş son bir kez kucaklaştılar, sonra teyzem trenin sahanlığından dönüp dedi ki –size yolladığım eşya *sekiniyenza* değildi. – Tren ağaçların arasındaki dönemeçte kaybo-

44 *sekiniyenza (second-hands)*: İkinci el eşya.

lurken son gördüğüm kuzinimin mavi eldiveni oldu. Hiç düşünmeksizin, çünkü babamın önünde asla öyle bir şeyi ağzıma alamazdım, ağzımdan şu sözler döküldü –şuna yanıyorum ki ömür billah boynuzlu olacak.– Amcamı kastediyordum. Annem kızarmış gözleriyle bana şaşkınlıkla baktı, babamın suratıma patlattığı tokatla bir an için kulaklarım duymaz oldu. Bereket, istasyonda kimsecikler yoktu.

Stalin'in Ölümü

18 Nisan 1848 gecesi, tansökümüne doğru, Calogero Schiró düşünde Stalin'i gördü. Düş içinde bir düştü, Calogero düşünde dağ gibi yığılmış oy pusulaları görüyordu, bir gece önce bin kadarını imzalamıştı, çünkü parti tarafından sandık müşahidi olarak görevlendirilmişti; bütün o oy pusulalarını görüyordu, derken pusulaların üstünde eski biçim bir asker kaputunun kolundan uzanan ağır bir el beliriyordu. Düşünde, "bu gördüğüm düştür, Stalin bu" diye aklından geçiriyor ve gözlerini kaldırıp Stalin'in yüzüne bakıyordu. Yüzü karanlıktı, Calogero "tepesi atmış, ortada bir terslik var galiba" diye düşündü, derhal bir vicdan muhasebesi yaptı, hem kendi hesabına hem de partinin Regalpetra şubesi hesabına, ufak tefek pürüzler bulmadı değil, başkan yardımcısı belediyede bir miktar Unrra[45] şekerini iç ettiği halde ihraç edilmemişti, madencilerin sekreteri kimi işlemleri yapmak için para alıyordu: Tedirginliğe kapılmaya başladı. Stalin dangul dungul bir Napoli vurgusuyla konuştu –Calí– dedi –bu seçimleri kaybedeceğiz biz, parsayı papazlar topluyor.

Calogero "düş bu" diye düşünüyordu ama Stalin onun suratında düş kırıklığı ve üzüntü okumuş olmalıydı ki hafifçe gülümseyerek şöyle dedi –ne yani, altından kalkamayız mı sanıyorsun? Bugün kaybedeceğiz, çünkü halk henüz olgunluğa erişmedi, ama görürsün, başaracağız sonunda.– Elini onun omuzuna koydu, sarsıyordu; onu öyle sarsıp duran karısı diyordu ki – Calí, saat altı, Carmelo geldi, seni çağırıyor.

Calogero uyandı, ama gördüğü düş kapkara bir ahtapot gibi yüreğine oturmuştu. Bir yandan giyinirken, karısına Carmelo'yu yukarı göndermesini söyledi; yoldaşı neşeyle geldi, düğüne gider gibi giyinmişti, bağırarak selamladı –bugün o na-

45 Unrra (United Nations Relief & Rehabilitation Administration): Savaştan sonra yıkılan Avrupa'yı yeniden toparlamak üzere oluşturulan kuruluş. (ç. n.)

mussuz papazlara göstereceğiz günlerini– ama Calogero eğilmiş ayakkabılarını bağlıyordu, yanıtsız bıraktı.

Karısı kahve getirdi, yudumlarken Carmelo söyleniyordu –başpapazın suratını görmek istiyordum, insanları asmak için urganı hazırladığımızı söyleyerek milleti ürkütüyor, urganı sahiden göstereceğim ona– Calogero ise onun yüzüne hiç bakmaksın dedi ki – ne göstereceksin yahu? Papazları ümüğümüzden kaldırmak için yıllar ister daha...

Carmelo şaşırdı – nasıl yani, hani dün bahse giriyordun ki...

– O dündü – dedi Calogero – sonra gece oluyor, daha etraflı düşünüyorsun; papazlar parsayı toplamakta, biz henüz olgunlaşmış değiliz.

Düş konusunda bir şey söylemek istemiyordu, Carmelo gençti, düşlere gülüp geçerdi, onun gibi gençler düşlerinde loto numarası bile görmezler. Calogero öte dünyadaki ruhlara da, öte dünyadaki ruhların loto numaralarını fısıldayacağına da inanıyor değildi, ama bazı düşlere inanırdı, özellikle tan sökerken görülen düşlere, Dante de onlarda gerçek payı olduğuna inanmıştı. Calogero sürgünde anarşist bir şair tanımıştı, *İlahî Komedya*'nın neredeyse on bölümünü ezberlemişti, Carducci'nin ve anarşist dostunun şiirlerini de. Üstelik Stalin'i düşünde görüşü bu ilk değildi, sonra olaylar düşün gerçekliğini doğrulamıştı. Ortada doğaüstü bir durum yoktu elbette: Stalin düşünmekteydi, kendisinin de düşünde algıladığı işte o düşünceydi, bilim adamlarının da kabul ettikleri bir şeydi yani. Calogero 1939'da, Stalin'in Hitler ile pakt yaptığını okuduğunda az kalsın yüreğine inecekti. Sürgünden döneli iki ay kadar olmuştu, dükkânı yeniden açmıştı, gelgelelim bir Allahın kulu yoktu ki pençe yapılacak ya da yamalayacak bir çift ayakkabı getirsin, bütün gün elindeki birkaç kitabı okuyup duruyordu, günün en güzel ânı *Sicilya Postası*'nın gelişiydi, tek satırını atlamadan okuyordu, reklamlara ve ölüm ilanlarına değin. Duce'nin kurdeleler kestiğini nutuklar attığını havalarda uçtuğunu okuması güzel oluyordu, haberlerle nutukları yüksek sesle yorumluyor, o her yerde hazır ve nazır bedene ülserler frengiler musallat olsun diye beddua okuyor, gazeteden hiç eksik olmayan o gülümser ya da tehditli surata sunturlu küfürlerle tüyler ürpertici lanetler yağdırıyordu. Kimse dükkânına

çene çalmaya takılmıyordu, yalnızca başpapaz uğrayıp aklını başına almasını, ihtiyatlı davranmasını öğütlüyordu; ara sıra da şöyle ekliyordu –Tanrı büyüktür, bu kuduz köpek hak ettiği cezayı bulacaktır.– Tanrı'ya inanmayan Calogero ise teselli buluyordu, kuduz köpek Hitler'di, *Osservatore Romano*'da[46] başpapazın açık seçik söylediklerini ima ediyordu zaten. Derken paktın havadisi geldi ve başpapaz şöyle yorumladı –işin buraya varacağı belliydi, köpekler gibi koklaştılar– ve Calogero ihtiyatı elden bıraktı, başpapazın verdiği günlük teselliden de mahrum kaldı, olmaz öyle şey diye haykırmaya koyuldu, ya o havadis yanlıştı ya da işin içinde bir iş vardı, hem Stalin Papa'dan daha iyiydi. Başpapazın suratı sakin gökyüzünden dolu yağmaya başladığını gören biri gibi allak bullak oldu; ona sırtını döndü, aylarca dükkânının önünden geçmedi.

Doğrusu bu havadis Calogero'yu çıldırtıyordu. Yanlış olması umudu yoktu. Derken fotoğraflar geldi, Stalin, von Ribbentrop'un yanındaydı, eski dostlar gibiydiler. Peki nasıl olur da Stalin, Yoldaş Stalin, Rusya'yı insanlık için umudun vatanına dönüştürmüş olan adam, o caniye, öyle bir onun bunun çocuğuna elini uzatırdı? Tabii o eli şemsiyeli ihtiyar bunak da onu kendi tarafına çekmek için hiçbir şey yapmamıştı, belki de Mussolini İngiltere'nin çöküntüsünü alaya almakta haklıydı; ama Stalin bu nedenle kalkıp da o caniyle bir olamazdı. Dost olmuş gibi yapıp da ölümcül bir tuzak hazırlıyorduysa o başka.

Bunun üzerine Calogero, Stalin'i düşünde gördü, Stalin ona güvenip sırrını verdi –Calí, o zehirli yılanı ezmemiz gerek; hele zamanı gelsin bak ona nasıl bir darbe indireceğim, görürsün– ve Calogero huzura kavuştuğunu hissetti, Hitler'in asıl darbeyi günü gelince Stalin'den yiyeceği gün gibi aydınlıktı artık. Bir arkadaşı ona Dimitrov'un nutkunu getirdi, iki emperyalist blok arasında SSCB'nin durup seyre bakacağını söylüyordu. Calogero o sözleri bir yere kadar doğru olarak kabul etti: Ona bakılırsa Dintrov'un söylemediği, tabii ki söyleyemeyeceği bir şey vardı, Rusya, Alman kuvvetlerinin muzaffer de olsalar tükenmiş bulunacakları ânı bekliyordu: İşte o zaman saldırıya geçecekti. Gizli hazırlıkları hayalinde canlandırıyordu: Halkın tezgâhlarından

46 Vatikan'ın sözcüsü gazete. (ç. n.)

çıkmış, Hitler'in güvenli sandığı sınırlar boyunca muazzam bir kamufle hat boyunca dizim dizim dizilmiş uçaklarla tanklar; Stalin en elverişli anda verecekti emri, ne önce ne sonra, bir an bile şaşmayacaktı: Derken Kızıl Ordu faşist Avrupa'nın dağlarına ovalarına sel gibi yayılacaktı, Berlin'e değin, Roma'ya değin. O arada Hitler Polonya'yı yutuyordu, ordusu fındıkkıran gibi ilerliyordu, Polonya da birdenbire un ufak oluyordu; ağalıkla çürümüş Polonya, diye düşünüyordu Calogero, yiğit Leh halkı, o çürümüş toprak ağaları Hitler'in tanklarına karşı süvari saldırıları yapıyorlardı, tekmil Polonya bir tek kocaman yürek olmuştu, yaşasın yiğit ve bahtsız Polonya. İçinden meydanın ortalık yerinde dikilip –yaşasın Polonya– diye haykırmak geliyordu, savaş haberlerini okudukça gözlerinden yaşlar fışkırıyordu, ölümüne giden Polonya'yı anlatırken faşist gazeteciler bile duygulanır gibiydi, içlerinden birinin Varşova'nın düşüşü üstüne döktürdüğü yazıyı Calogero gazeteden kesip cüzdanında sakladı. Rusya Polonya'dan kendi payını almak üzere ilerlediğinde başpapaz yeniden ortaya çıktı, kapının eşiğine dayanıp dedi ki –sen Mameli'nin marşını[47] biliyorsundur–, Calogero onun lafı nereye getirmek istediğini anlamadı, Mameli'nin marşını biliyordu, tamamını hatırlamıyordu ama kitaplarından birinde vardı. Başpapaz dedi ki – oku onu, "Kazaklarla birlikte Lehlerin kanını içtim" diyor ya hani, orasını güzelce bir düşün, vicdanın neye el verirse artık.

– Ben düşüneceğimi düşündüm bile – dedi Calogero. – İster misiniz biraz konuşalım?

– Konuşalım bakalım... – dedi başpapaz.

– Şu saldırmazlık paktı dedikleri var ya, aldatmacadan ibaret, tam sırası geldiğinde Stalin o bilmem ne çocuğuna bir vuracak, darmadağın edecektir.

– Bum! – diye yorumladı başpapaz.

– Aynı, şu sizin iman ettiğiniz Tanrı kadar gerçek ki – dedi Calogero – bu iş başka türlü olamaz: Faşizm Stalin'in eliyle ölecektir, yalnızca faşizm değil, başka nice şey de, faşizmin bayraklarını kutsayanlar da öyle ölecekler.

47 Adını söz yazarı Goffredo Mameli'den alan İtalyan ulusal marşı. Açıkça özgürlük yanlısı ve cumhuriyetçi içeriğiyle Mussolini diktasında antifaşist gruplar tarafından "Giovinezza"ya karşıt olarak kullanılmıştır. (ç. n.)

– Bana bak – dedi başpapaz – biz ne faşizmin ne de seni alıp götüresi şeytanın bayraklarını kutsuyor değiliz; biz o bayrakların altında yürüyen bütün o ana kuzularını, onların arkasında yürüyen bütün o Hıristiyanları kutsuyoruz. Hem sonra sana şunu da açık söyleyeyim, Mussolini Hitler'le aynı şey değil, onun yüreğinde Tanrı ve Kilise korkusu var.

– Keselim konuşmayı – dedi Calogero – yoksa şimdi deli gibi haykırmaya başlayacağım. Bırakın ben kafama göre mantık yürüteyim, sonra siz ne isterseniz söylersiniz. Diyorum ki: Stalin, Hitler'e saldıracaktır; şimdilik cephelerini takviye etmekte, Almanya'ya doğru ilerlemekte. Hem sonra en önemlisi, şimdilik onun elinden Polonya'nın yarısını alıyor, Nazi zulmünden kurtarıyor oraları, taze soluk getiriyor. Öyle, çünkü Polonya köhnemişti, adaletsizliklerle doluydu, işçi sınıfı inim inim inliyordu, oysa zenginler...

– Eh, doğrusu Lehlerin başına talih kuşu kondu – diye onun sözünü kesti başpapaz – Hitler'in yerine Stalin, kazançlı çıkmak diye buna denir, piyangodan büyük ikramiye vurdu.

– Ne yani, mantıklı konuşamayacak mıyız? – dedi Calogero.

– Ne mantığı yahu – dedi başpapaz – sen bu ağzından çıkan lakırdılara da mantık diyorsan artık, mantık ölmüş de gömülmüş demektir. Yok bilmem Stalin Hitler'e saldıracakmış da, Stalin konumunu değiştirecekmiş de, Stalin Polonya'nın yarısını kurtaracakmış da... yeni doğmuş sübyanların bile yutmayacağı şeyler.

– Siz de buradasınız, ben de – dedi Calogero, kendisini zor tutuyordu – birkaç ay geçsin, en fazlası birkaç yıl geçsin, kim haklı çıkacak görürüz.

– Sen daha bekleyedur... – dedi başpapaz.

O da bekliyordu: Derken Rusya, Finlandiya'ya saldırıyordu ve Calogero Finlilerin tarafını tutmakta olduğunu fark edip şaşakalıyordu, birdenbire öyle gelmişti içinden, Finlandiya direniyordu ve kendisi o küçük halkın iyi bir sınav verdiğini düşünüyordu, dayan Finlandiya, dayan Mannerheim; küçük bir faşist general; yo, faşist değil; evet, faşist; Rusya'nın çevresindeki herkes faşistti, Rusya'ya karşı direnen ya da Rusya'dan korkmayan herkes faşistti. Finlandiya da faşistlerden kurtarılmalı – diye dü-

şünüyordu – ve, eğer orada faşist yoksa bile, Almanlardan önce varmak, Almanlara karşı savaşın temel taşlarını ele geçirmek gerekirdi. "Ruslar Mannerheim hattında kanlı biçimde geri püskürtüldüler", gayret Finlandiya, ufacık bir faşist halk, bir faşist general, belki de gizli görevle sızmış Almanlar vardır, durum pek de berrak değil. Calogero kendi kendine konuşarak özeleştiri yapmaya koyuldu, gelgelelim yüreğinde Finlandiya'dan yana sempati duygularının filizlenmesini engelleyemiyordu bir türlü; Sovyet ordusunun gerçek gücü üstüne kuşkularla kıvranmaktan da kurtulamıyordu. O kuşkulardan onu kurtaran başpapaz oldu, Rusların aldıkları yenilgilerden ötürü onunla biraz dalga geçmeye niyetlenmişti, oysa Calogero'nun olanca mantık gücünü toparlamasını sağladı, olayların karanlığını bir anda dağıtan bir şimşek çaktı. –Hepsi numaradır– dedi Calogero – Stalin zayıfmış gibi yapıyor, niyeti Hitler'e güven kazandırmak, dünyadaki faşistlerin tamamı Rusya'yı zayıf bellemekte, Hitler de onun sona bırakılacak kolay bir lokma olduğuna inanmakta; halbuki Rusya kuvvetli ve cidden ayağa kalktığı gün Hitler de hempası da "aman" diyecek fırsatı bulamayacaklar.

– Doğrusunu istersen – dedi başpapaz – ben de ondan kuşkulanıyorum, ama durum da biraz garip görünüyor.

Calogero o âna değin öylesi bir numaranın kuşkusu bile aklma gelmemişken gerçeğin birdenbire içine doğduğunu söylemedi. Zaferin tadını çıkardı keyifle. –Stalin dünyanın en büyük adamıdır– dedi – böylesi tuzakları tasarlamak için dev gibi bir beyin lazım insana.

İşler olacağına vardı, Finlandiya Rusya'ya toprak verdi; hemen ardından Almanlar Norveç'i aldı, bir taşla iki kuş vurmuş oldular: İngiltere'ye hücuma elverişli bir konuma yerleştiler ve Rusların Finlandiya'yla elde ettikleri avantajı sıfırladılar, o çılgın belki de Stalin'in kurduğu tuzaktan kuşkulanmaya başlamıştı. Calogero, Almanlar Norveç'e el attıklarında Stalin'in darbeyi indirmesi gerektiğini düşünüyordu; oysa Stalin hiçbir şey yokmuş gibi davranıyordu. Almanlar Belçika'yı ve Hollanda'yı sel gibi kaplamaktaydı, "işte şimdi tam zamanıdır" diye fikir yürütüyordu Calogero: Gelgelelim Stalin yerinden kımıldamıyordu. Bereket, İngilte-

re'deki o eli şemsiyeli mumya çekip gidiyordu, iktidara Churchill geliyordu, Calogero beğendi adamı, Churchill'in Münih soytarılığına kanmamış tek tük kişiden biri olduğunu biliyordu –güzel bir buldog suratı var– diyordu – bir yanda o bir yanda Stalin, Almanları analarından doğduklarına pişman edecekler. Derken bir kaygı daha doğdu içinde: Ya Mussolini ortaya atılmaz, yansız kalıp son dakikada galiplerden yana çıkıverirse. Ama Almanlar artık Fransa'ya yayılmışlardı, Mussolini savaşı kaybedilmiş gördü ve Calogero'yu gizli niyetleri hakkındaki her türlü kuşkudan kurtardı. Stalin suskunluğunu korumaktaydı, ama Calogero onu Kremlin'de koskocaman bir salonda, Fransa haritasının üzerine eğilmiş olarak canlandırıyordu hayalinde, duygulanmış, yüreği merhametle kabarmış olmalıydı, duyguları derhal Fransızların imdadına koşmasını öğütlüyordu, aklı ise onu duruma ne zaman ve nasıl el koyacağını yerli yerince hesaplamaya yöneltiyordu. Paris düştü, Calogero 1920-1924 yılları arasında orada bulunmuştu, haziran ayında Paris cennet gibidir, Antoinette sokağında bir pansiyonda kalıyordu, akşamları Pigalle'de bir kahveye ya da Madrid kafeye gidiyordu, orkestra çalardı orada, zayıf, cin suratlı bir adam alçak sesle şarkılar söyler, fıkralar anlatırdı, sonra İtalyan Bulvarı, Montmartre Bulvarı; şimdi Almanlar vardı Madrid kafede, Bois'da geçit yapan Almanlar, Lüksemburg'da, Pigalle'de hep onlar. Ya Pigalle'deki Yahudi kızlar, o keman çalan Yahudi kızı? Calogero nefret içinde, yüreği kan ağlayarak Reynaud'nun Başkan Roosevelt'e gönderdiği imdat çağrısını sayıkladı durdu. – Yerlerinden kımıldamıyor bu namussuz Amerikalılar; Fransa'yı ölüme terk ettiler; hayvan bunlar, Fransa da, Avrupa da vız geliyor tırıs gidiyor onlara...

– E, Rusya da durmuş bakıyor ya – diye üsteliyordu başpapaz.

– Rusya'nınki farklı – diyordu Calogero – Rusya beklemede.

– Ne bekliyor öyleyse? Hitler kendisine kemirecek bir kemik bıraksın diye bekliyor, hepsi bu – diyordu başpapaz.

– Bir seneye kalmaz ne beklediğini görürsünüz, hele Stalin bir versin kararını, Hitleri de bu bizim domuzoğlu domuzu da parmağında oynatacaktır.

– Bir seneye kalmazmış; geçen yıl da aynısını söylüyordun ya – diye bağlıyordu lafı başpapaz.

1940 yılının 1 Ekim'inde gazeteler çifte manşet attı: Serrano Suñer, İspanyol bakan ve anlaşıldığına göre Franco'nun kayınbiraderi, Duce ile konuşmaya geliyordu; ve "Rusya Üçlü İttifak devletleriyle ilişkilerinin değişmemiş olduğunu teyit ediyordu" İspanya Savaşı Calogero'ya iki yıl sürgüne patlamıştı, Amerika'daki kayınbiraderi gönüllü tugaylara katılmıştı, savaşın ve kendisinin faşistlere karşı çarpışmaya gidişinin nedenleri üstüne güzel bir mektup döşenmişti, Calogero mektubun içeriğini polis merkezinde öğrenmişti, kayınbiraderine karşı ne duygular beslediğini sormak üzere çağırılmışlardı kendisini; mektuptan birkaç bölüm okumuşlar, ardından dosdoğru Lampedusa'ya postalayıvermişlerdi onu. Ve şimdi gazetenin aynı sayfasında yer alan o iki haber kendisiyle, bütün sürgün arkadaşlarıyla, kayınbiraderiyle, İspanyol Cumhuriyeti uğruna çarpışırken ölen bütün komünistlerle alay eder gibiydi. Peki nasıl oluyor da Stalin, yani Rusya'yı insanlığın umudu haline getiren adam kalkmış hâlâ faşistlere dostluğunu ilan ediyordu ve o arada Avrupa kan kusuyordu, o yeni boktan hükümetiyle Fransa da, o papaz suratlı amansız generalin pençesinde İspanya da. "Düşündükçe aklımı kaçırıyorum" dedi kendi kendine; derhal kararını verdi, birileriyle görüşmesi gerekiyordu, durumu konuşmalıydı, onunla aynı duyguları besleyen ve elbette ki onun gibi yüreği parçalanan kişilerle birlikte olmalıydı. Caltanissetta'ya gitmeliydi: Sayın milletvekili Gurreri vardı orada, Michele Fiandaca vardı; politikayı ondan daha iyi izleyen kişilerdi.

Sayın milletvekili onu yarım saat beklettikten sonra kabul etti, Calogero onu tanıyamaz olmuştu, adamın saçları dökülmüştü, sürekli mendiliyle kel kafasını kuruluyordu, ona siz diye hitap etti, ne istediğini sordu. Calogero iyiden iyiye saçmalamakta olduğunu fark etti, dedi ki –doğrusunu isterseniz... benim istediğim... bilmem hatırlar mısınız, hani savaşın sonunda, Regalpetra'da... benim adım Schiró.– Hep öyle mendiliyle alnını kurulayarak –evet, hatırlıyorum, Schiró; hatırlamaz olur muyum?– dedi sayın milletvekili. Calogero rahatladı – hatırlıyor musunuz ne mücadele verdik ama? Ben Partinin bölge sekre-

teriydim hani, Nicola Barbato'nun bölgesi; sizin Lo Presti'lerin balkonundan verdiğiniz o söylev...

– Oh – dedi sayın milletvekili, gülümsemek için dudaklarını aralarken dilinin ucunda bir biber tanesi bulmuş gibi oldu, suratı ekşidi – geçmişe mazi derler – diye davrandı hemen – bunları anmak zaman kaybı oluyor... Konumuza gelelim, tabii ki bir tavsiye vereyim diye gelmişsinizdir...

– Aslına bakarsanız – dedi Calogero, yeniden kendini ateşe düşmüş gibi hissediyordu – durumu biraz konuşalım diye gelmiştim, beni aydınlatırsınız diye, benim pek aklım ermiyor da: Rusya öylece durup duruyor, Almanya da dünyanın yarısını ayakları altında çiğnemekte...

Sayın milletvekili şimdi sahiden ter dökmekteydi. –Tam söylediğiniz gibi, azizim: Rusya'nın kılı kıpırdamıyor ve Almanya dünyayı fethetmekte, hem dünyayı bileğinin hakkıyla fethediyor doğrusu. O ne halktır öyle! O ne ordudur!.. Ama, muhterem dostum, benim işim avukatlık; burada siyasetten laflamak için oturmuyorum– koltuğundan kalktı, Calogero da ayaklandı; sayın milletvekili bir elini onun omuzuna koydu, nazikçe kapıya doğru itti, açtı, –buyurun– dedi – ve unutmayın, benim işim avukatlık: Yalnızca avukatlık.

Utanç ve öfke içinde, Calogero kendini kapının dışında buluverdi. Sayın milletvekili, odanın ortalık yerinde hareketsiz, terini kurularken söyleniyordu – alçakoğlu alçaklar, on beş yıldır kendi işimle gücümle meşgulüm, ama hâlâ ille de ayak diriyorlar, bir türlü inanmak istemiyorlar... Kalkmış casus yolllamışlar bana, casus.

Calogero, Vittorio Emanuele Caddesi'ne çıktı, Re d'Italia Caddesi'ni sordu, nerede olduğunu anımsamıyordu, onca yıl sonra Caltanissetta yeni bir kent gibi görünüyordu gözüne, oysa hiçbir yeniliği yoktu. Koyu renkli ufak kapıyı, döne döne tırmanan merdivenleri buldu; hep öyle pişmiş lahana ve çürümüş yumurta kokulu. Michele Fiandaca evdeydi, saat tamirciliğini evinde yapıyordu, çocuklar kıyameti koparmaktaydı, o ise büyütecini gözüne yerleştirmiş, minicik makinelerin üstüne iki büklüm olmuş, hiç istifini bozmuyordu.

Sayın milletvekiliyle karşılaşmasından sonra, Michele Fiandaca'nın karşılaması Calogero'yu ferahlattı. Michele'nin karısı soluk benizli, sessiz bir kadındı, arkadaşına arpa kahvesini bir çabuk hazırlayıverdi, Michele kıyılmış tütünle sigara kâğıdını ortaya çıkardı. Birbirlerine karşılıklı sürgünlük arkadaşlarının havadislerini sormaya başladılar, sonra Calogero meselenin özüne girdi.

– Gidip milletvekili Guerreri ile konuştum – dedi – durumu nasıl görüyor diye sormaktı niyetim, ama ödü patladı...

– Boş versene, adam manyak oldu, çıktı – diye açıkladı Michele – sokakta yürürken görmelisin, arkasından vahşi bir köpek sürüsü geliyormuş gibi gidiyor... Yapacak bir şey kalmadı artık; durumu öyle görüyor ki, Faşist Ocağı'ndan çağırıp üye kimliği verecek olsalar bayram eder.

– Peki sen durumu nasıl görüyorsun? – diye sordu Calogero.

– Ne diyebilirim ki? Huzursuzum. Ama yani dünya bir katil çetesinin de eline kalacak değil ya artık.

– Ya Rusya? – dedi Calogero. –Rusya ne yapacak?

– Altı aya kalmaz Rusya Almanların üstüne saldırır, Pompeo öyle diyor. Pompeo ile konuşmayı ister misin? Her akşam görüşüyoruz, akşama kadar beklersen seni de götürürüm; Pompeo güvenilir adamdır.

– Bilirim – dedi Calogero – güvenilir olduğunu bilirim, tanımayı isterdim doğrusu; ama karım akşamları evde yalnız kalmayı istemiyor, öğleden sonra dönerim diye söz verdim. Pompeo'nun ne düşündüğünü senden işittim ya, yeter. Demek öyle diyor, altı aya kadar yani.

– Evet, o durumu açıklamayı iyi biliyor; öyle bir mantık yürütüyor ki dinlemesi bir zevk; hani dertop olup ölen köpekler vardır ya, eğer o da olmasa ben kendimi öyle hissederdim, ama o beni yüreklendiriyor, her zaman öylesine sakin ki... Sonra bir avukat daha var, Halk Partisi'nden, o da güvenilir biri, ara sıra görüşüyoruz.

– O avukat Rusya için ne söylüyor, faşistlere saldıracak diyor mu?

– O da Pompeo gibi düşünüyor – dedi Michele.

– Pek güzel! – dedi Calogero – Başpapaza söylerim, bana

hep o avukattan söz ediyor, ne düşündüğünü söyleyeyim bari.

– Burada da papazlarla dirsek temasındayız – dedi Michele – bir anlaşıyoruz ki deme gitsin.

– Hinoğlu hinler – dedi Calogero – rüzgârın ne yandan estiğini kolluyorlar, ona göre yelken açıyorlar, hep dört ayak üstüne düşme derdindeler.

– Bizim çıkarımız şimdilik kervanı büyütmek, bütün antifaşist güçleri birleştirmek: Papazlarla burjuvalarla daha sonra hesaplaşırız. Stalin'in yaptığı oyunu görmüyor musun?

– Muazzam bir şey – dedi Calogero –altı ay sonra üstlerine atıldığında faşistler serseme dönecek.

– Bu arada kapitalist güçler de ölüyor, bu dünyanın tek galibi Stalin olacak. Napoléon da kim oluyor! Napoléon da Stalin'in yanında solda sıfır kalır.

Mussolini yalınayak askerlerini Yunanistan'ın belini kırmaya yolladı, Yunanistan'da kar ve belini kırdırmaya hiç de niyetli olmayan bir halk vardı; ilkbahar geldi, ilkbaharla Almanlar geldi, İtalyanlar Atina'ya Almanlarla birlikte ulaştı, Yugoslavya da işgal edildi, Yunan ve Yugoslav halklarının üstüne bir yas perdesidir indi. Altı ay geçti, bir yıl geçti ve sonunda Rusya savaşa girdi, ya da Almanya ona saldırdı, Calogero o noktayı pek anlamıyordu. Alman birliklerinin Rus topraklarında kıskaç düzeninde İtalya'nın tamamı genişliğinde bölgeleri, hem de teslim bayrağını çeken Sovyet kolordularıyla birlikte içine alarak hızla ilerlemesi Calogero'nun gözünde bir anlam taşımıyordu. İki şıktan birisiydi: Ya Hitler Rusların saldırısını birkaç gün önceden sezip planlarını alt üst etmişti ya da saldırıya geçen Stalin'di, ama çok az kuvvetle, sanki ufak bir sınır çatışması gibi; böylece Almanlar da Napoléon'un Fransız ordusu gibi uçsuz bucaksız Rus topraklarının içine çekilecekler, sonra vurulup yok edileceklerdi. Birkaç gün kararsız kaldıktan sonra, Calogero artık Stalin'in Rusya'nın kapılarını Almanlara mahsus açmış olduğuna kanaat getirdi.

Şimdi Calogero'nun dükkânına gelenler oluyordu, bir öğrenci, bir simsar, Consorzio'nun ardiye memuru, bir de büyük

kilisenin zangocu; kilisenin zangocu oradan ancak çanları çalma zamanı geldiğinde ayrılıyordu, başpapaz bu durumdan tedirgindi, bir gün öğleden sonra onu kilise odasında bir sandığın üzerine uzanmış, kilisenin 1630'dan beri gelmiş geçmiş başpapazların portrelerini seyrederken yakalamıştı, bir yandan da alçak sesle şarkı söylüyordu –kahrolsun papazlar casusluk yaparlar, kahrolsun saray muhafızları, kahrolsun burjuva sınıfı– başpapaz yeni bir zangoç edinmeye niyetlendi. Calogero bu dört kişiyle kendisini mutlu hissediyordu, o Stalin'in stratejisini tutkuyla açıkladıkça onlar tam bir güvenle evetliyorlardı. Yine Stalin'i görmüştü rüyasında, ama bu kez karmakarışıktı, her yanda karlar, karlar, rüzgâr kayın ağaçlarının arasında ıslık çalıyordu; kopuk kopuk insan dizileri karların arasında karınca dizileri gibi kaynaşıyordu; ardından sahneyi kapatırcasına Stalin'in çehresi belirmişti, keskin zekâsıyla anlarsın ya der gibi gülümsüyordu.

Calogero *Savaş ve Barış*'ı okumuştu, hayalinde Stalin'in günleri romandaki Kutusof'un günleriydi, bir ay süren savaştan sonra Stalin ordunun komutasını eline almıştı: Calogero köylülerin evlerinde yapılan savaş konseylerini, o adamın bilinçli sükûneti karşısında tedirgin ve kafası karışık generalleri görüyordu, o gülümseyen, babacan adamın önünde köylülerin kara ekmeğiyle balını görüyordu. Kuşkusuz, Almanların ilerleyişi üstüne havadisleri aldıkça Stalin, "Eh, bırakın koşuştursunlar! Deli tayların koşusudur bu!" diye düşünüp piposundan mutlu memnun nefesler çekiyordu. Ağustos ayında Mussolini, Hitler'den Rusya'ya bir ordu gönderme onurunu kendisine bağışlamasını dilediğinde Calogero "Zavallı çoçuklar, sıçan gibi kıstırılacaklar" diye aklından geçirdi, Stalin de acı bir alayla, yüreği sızlayarak aynını düşünmüş olmalıydı.

1941 Kasım'ında Almanlar Moskova, Leningrad ve Rostov önünde durakladı, Calogero –şimdi başlarına taş yağacak, bakın neler olacak– diyordu ama 1942 Mayıs'ına değin hiçbir şey olmadı; derken Almanlar yeniden ilerlemeye başladı, Moskova ve Leningrad önünde durmuşlardı, ama Kafkasya yönünde harekete başladılar. Calogero hiç tedirgin olmadı –tayların koşusu devam ediyor işte– diye tahminde bulundu, altı aya kalmaz

Rusların amansız karşı saldırısı dizginlerinden boşanırdı. –Kış gelsin hele– diyordu –bekleyin kış bir gelsin, Bolşevik düşmanı Haçlı seferinin sonu ne olacak göreceksiniz, Stalin Alman ordusunu bir salamura fıçısına dönüşmüş halde elinize verecektir.– Tanrı'dan dehşetengiz bir kış yollamasını diliyordu, öyle bir kış ki o güne değin zaferi kazanmış olan o orduyu Rus vatanından muazzam bir tıraş bıçağı misali kazıyıp atsın.

Daha sonbahar gelir gelmez sayılar işitilmeye başladı. Stalingrad önlerinde elbette, ne de olsa adını Stalin'den almış bir kentti, Almanlar durakladı; ardından karşı saldırı başladı, şimdi gitgide sıkıştıran kıskacı oluşturma sırası Ruslara gelmişti ve kıskacın içinde yarım milyon insan bulunuyordu. Calogero'nun yüreği paralanıyordu karların ortasında ölüp kaskatı kalan askerciklerimize, halkın evlatlarını güneş ülkesinden o buz gibi ovalara telef olmaya gönderen namussuza küfrü basıyordu.

Mareşal von Paulus'un Alman ordusuyla birlikte bizimki de ezilmekteydi; von Paulus teslim olduğunda Almanlar yasa boğuldu, ama hemen von Paulus'un Ruslarla anlaşmış olduğu konusunda dedikodular dolaşmaya başladı, Calogero Almanya'da bir komünist devrim olasılığını göz önüne almaya koyuldu. Ona göre savaş daha aylarca hatta yıllarca öyle sürebilirdi, ama Rusya savaşı Stalingrad'da kazanmıştı ya, artık komünizmin dünyada zafere ulaşmasını hiçbir kuvvet engelleyemezdi.

Mussolini'yi Roma'da tutukladıklarını öğrendiklerinde Amerikalılar Regalpetra'ya varmıştı bile, havadis bir başka dünyadan gelir gibiydi, Regalpetra'da millet on gündür faşizmi hatırlatan her işareti parçalayarak, ateşe vererek, üstüne tükürerek hıncını çıkarmaktaydı; Calogero Faşist Ocağı'nın casuslarıyla alçak rütbeli faşistleri çılgınlar gibi faşizm karşıtlığına soyunmuş gördükçe birazcık hüzünleniyordu, Amerikalıların çevresini sarmış, fısıldayarak onu bunu ihbar edip duruyorlardı, Amerikalılar da muhbirlerin gönlü olsun diye Parti sekreterini belediye başkanım jandarma komutanını alıp götürdüler. Calogero Amerikalıların *ilk bilgiyle yetinen* kişiler olduklarına karar verdi, önlerine ilk çıkana kanıyorlardı, Ruslar olsa öyle davranmazlardı. Onu büsbütün içerleten bir şey daha oldu: Jandarma çavuşu

gelip Amerikalıların dükkânda yaptığı toplantılardan hoşlanmadıklarını bildirdi, aslında belki de Amerikalıların o toplantılardan hiç haberi yoktu da yalakalarından biriydi hoşlanmayan. İnat bu ya, Calogero da bir Amerikan dergisinden Stalin'in iki portresini kesip çıkardı, güzelce çerçeveletti, birini dükkâna astı, öbürünü yatak odasına, karısının kendi yanma astığı Pompei Meryemi'nin yakınına. Karısı acı bir yorumda bulundu –kim o, baban mı?– ama Calogero'nun suratının nasıl allak bullak olduğunu görünce bir daha ağzını açmadı; başpapaz daha şiddetli bir çıkış yaptı, okkalı laflar sarf ettiler karşılıklı. Dükkâna astığı o portre ta meydanın dibinden görünüyordu, bir süredir dükkâna ayak basmayan başpapaz meraklanarak yaklaştı, sonra resmin kim olduğunu anlayınca zor tuttuğu öfkesinden tir tir titreyerek, saflık numarası yapıp sordu –bu da kim böyle?– Calogero da onun dünyanın en büyük adamı olduğu yanıtını verdi, yeryüzünü değiştirecek olan adamdı o, bütün insanların en büyüğü, en adili.

– Aman da ne güzelmiş – dedi başpapaz – ağzında kocaman bir kertenkele tutan bir kediye benziyor.

– Rodolfo Valentino sayılmaz tabii – dedi Calogero sabırla – hem kediye benziyorsa da bunu fark etmenize sevindim: Böylece nasıl bir ölümle öleceğinizi bilmiş olursunuz; Stalin kedi ise, kertenkelenin kim olacağı belli.

– Benim kedinin ölümü – dedi başpapaz – kertenkele avlama huyundan oldu: Kertenkeleler midesine oturuyordu, sara tutmuş gibi ağzı köpürüyordu, sonunda bir deri bir kemik kaldıydı.

– Bu kedi başka kedi – dedi Calogero – yılanı yutsa sindirir.

– Yılandan muradın benim tahmin ettiğimse – dedi başpapaz – onu yiyecek kedi daha anasından doğmadı, hem doğmayacağına da emin olabilirsin. Gel şu kedileri yılanları falan bir yana bırakalım sen resmi oradan kaldır, ben gelip dükkânı kutsayayım, hem sana bir de güzel marangoz Aziz Giuseppe resmi armağan ederim.

– Bakın ne yapalım – dedi Calogero – siz bana Aziz Giuseppe'yi verin, Stalin'in yanma yerleştireyim, mübarek bir emekçidir, pek güzel yakışırlar birbirlerine; onun karşılığında

başucumdaki Stalin'i size armağan edeyim, siz de onu kiliseye asm, ama iyi yürekli bir azizin yanma, yani Aziz Ignazio ya da Aziz Domenico gibi İspanyol Engizisyoncularının yanına değil, demem o ki arif olan anlar.

– Seni lanetli ruh – diye haykırdı başpapaz, üst üste birkaç kez ıstavroz çıkararak – nalları dikeceğin zaman görürüm seni, Tanrı'nın huzuruna çıkıyorken; o zaman seni kutsamayı reddedeceğim.

Calogero derhal demir kerpetenine dokundu –sözlerin dağa taşa– dedi – siz papazlar ağzınızı açtınız mı bir tek şeyinize inan olur, uğursuzluk getirmede üstünüze yoktur.

– Hayvan, n'olucak – dedi başpapaz suratı allak bullak uzaklaşırken.

Kurtuluş Komiteleri kuruldu, kıtada faşizme karşı olanlar çarpışıyordu, işkence görerek asılarak boğazlanarak ölüyorlardı, Almanlar kudurmuş köpeğe dönmüştü; Sicilya'da ise Amerikalılar vardı, Kurtuluş Komiteleri yapboz oyunu oynar gibi ilçe yönetimleri oluşturuyor, ardından lağvediyorlardı, temizleme işlemleriyle de uğraşıyorlardı. Partiler vardı, her parti Komite'ye iki temsilci gönderiyordu, Calogero kendisine Komite'de bir yer düşeceğine güveniyordu, oysa Parti posta müdürünü gönderdi, adam faşistin tekiydi, düpedüz militanlarından: Bir süre bozum oldu, sonra düşündü ki, Parti'nin verdiği her kararda olduğu gibi, o seçimin de bir hikmeti vardı herhalde. Ona karşılık kendisini Belediye Encümeni'ne atadılar, bayındırlık işlerini verdiler; Calogero'nun bazı güzel projeleri vardı gerçi, gelgelelim Belediye'nin kasalarında metelik yoktu.

O arada Ruslar sel gibi yayılmaktaydı, başpapaz tasalıydı, ikinci cephenin, yani İngilizler ile Amerikalıların cephesinin ilerleyişini sabırsızlıkla izliyordu; ama madem Aziz Giovanni Bosco'nun Rus ordusunun atlarına dair bir kehaneti vardı, hani Vatikan'ın San Pietro Meydanı'ndaki çeşmelerden su içeceklermiş, başpapaz takdiri ilahîye boyun eğmeyi de bilirdi –Tanrı'nın iradesi o yoldaysa Ruslar Roma'ya kadar inecekti; yeni barbarları imana getirmek de Kilise'nin şanı olurdu–, oysa Calogero'nun beslediği umutlar bunun tam zıddıydı. Stalin

Avrupa'nın ta yüreğine kadar inecekti; ardından gelsin komünizm, gelsin adalet; hırsızlar ile tefeciler tir tir titremekteydi, dünyanın zenginliğini ve eşitsizliğini ağ misali ören bütün bu örümcekler; Kızıl Ordu'nun ulaştığı bütün kentlerde Calogero karanlık bir kaçışmanın kaynaşmasını hayal ediyordu, adaletsizliği ve baskıyı tezgâhlamış olan kişiler hayvanca bir korkuya kapılmış olmalıydı: Emekçiler ise ışıklı meydanlarda Stalin'in askerlerinin çevresini sarmıştı. Yoldaş Stalin, Mareşal Stalin; *lu zi' Peppi*,[48] herkesin amcası, yoksullarla zayıfların koruyucusu, adaleti yüreğinde taşıyan adam. Regalpetra'da ve dünyada yapılan bütün yakışıksız işleri koyup kaldırdıktan sonra, Calogero resmi göstererek noktalıyordu *–lu zi' Peppi* halleder nasıl olsa– artık Regalpetra'daki bütün yoldaşların kullanmakta olduğu o samimi lakabı Stalin için icat edenin kendisi olduğuna inanıyordu; oysa Sicilya'da bütün rençperler, kükürt ocaklarında çalışan bütün işçiler, yüreklerinde umut filizlenen bütün yoksullar *–lu zi' Peppe–* diyorlardı, aslında bir zamanlar Garibaldi'ye de öyle demişlerdi, adalet ya da intikam getiren herkese amca diyorlardı, kahraman olsun, mafya babası olsun, adalet fikri her zaman öç alma düşüncelerinin yüceltilmesinde parıldar. Calogero sürgünde bulunmuştu, sürgünde yoldaşları ona öğretiyi belletmişti; ama Stalin onun gözünde ancak öç almayı kuran bir amcaydı, ima yoluyla, yani Sicilya'nın bütün *amcalar*ının argosuyla Calogero Schiró'nun düşmanlarını yıldırım gibi çarpacak bir amca, başka türlüsünü düşünmek elinden gelmiyordu: Onu sürgüne yollamış olan *cavaliere* Pecorilla'yı, pabucuna vurduğu pençenin parasını ödememiş olan kükürt işçisi Gangemi'yi, kasıklarına attığı bir kasap bıçağı yarasının karşılığı olarak iki hektara yakın tarlasının buğdayını haczettiren *doktor* La Ferla'yı. Calogero Tahran ve Yalta toplantılarının fotoğraflarını saklıyordu, Roosevelt, Churchill ve Stalin; Ama Stalin farklıydı, öteki ikisi kuşkusuz büyük adamlardı, ne yaptıklarını biliyorlardı, ama bugün için biliyorlardı; oysa Stalin'in elindeki kartlar yarma oynamak içindi, her zaman içindi, Calogero Schiró'nun ve dünyanın oyunuydu o; Stalin bir kâğıt *açtığında*, o Calogero Schiró'nun da dün-

48 Sicilya dilinde "Giuseppe Amca" (Giuseppe, Stalin'in adı Jozef'in İtalyancası). (ç. n.)

yanın da geleceği için hayırlı olan kâğıttı. Roosevelt ile Churchill kazanmaları gereken savaşı düşünüyorlardı, kapkara tehlikeyi bertaraf eden dünyayı, İngiltere ile Amerika'nın gemilerininin dünyada ticaret ağını kurmalarını düşünüyorlardı; oysa Stalin Regalpetra'daki tuz işçilerini, Cianciana'daki kükürt işçilerini, ağalık topraklarındaki köylüleri, çalışırken kan tüküren bütün emekçileri düşünüyordu ve Regalpetra ve Cianciana'daki insanlar hayvanlar gibi yaşamayı sürdürecekse Almanya'yı yenmenin önemi yoktu.

Savaş olaylarını izlerken, Calogero General Timoşenko'nun yaptıklarına hayalinde tutkuyla sarılmıştı, Stalin'in sağ kolu olduğuna inanıyordu, Stalin düşünüyordu, Timoşenko darbeyi indiriyordu, halktan bir generaldi. Timoşenko'nun ağaç kütüğü gibi bir kafası var –üstünde et doğrayabilirsiniz– diyordu Calogero sevecenlikle; kurnaz, kimselere güvenmeyen dik kafalı bir köylüydü; alaydan geliyordu, devrim sırasında yoldaşları onu subay seçmişti, şimdi generaldi ve Almanların tuzağına düşmüyordu, Rusya'dan gelen ilk iyi haberler onun adını taşıyordu. Rusya'da başka generaller de vardı: Leningrad'da direnen, sonra Stalingrad'daki, Don'daki; ama Calogero savaşın kaderini bir eksen gibi Timoşenko'nun çevresinde döner görüyordu. Sonra keçi sakallı Rus generalleri vardı, doğrusu keçi sakallılardan Calogero hoşlanmıyordu, De Bono'nun, Giuriati'nin, Balbo'nun, tanıdığı bütün faşist yüzbaşıların keçi sakalı vardı, keçi sakalı olan bir adamın bir kusuru da olmalıydı mutlak; Timoşenko ise asker tıraşı oluyordu, aynen alaya yeni katılmış acemi er gibi. Evet, askere yeni alınmış köylü suratıydı o, kolhozu savunmak üzere silah altına alınmış adam, meslekten general değil, generallik mesleğini icra etmek de neyin nesi. Calogero askerliğini süvari birliğinde yapmıştı, gelirdi keçi sakallı general, teftiş ederdi, sonra durup bakardı, üzengilerin alt tarafı da parlıyor mu diye, üzengilerin alt tarafı pırıl pırıl değilse öfkelenip keyfi kaçar, avaz avaz bağırırdı; o generali Rusya'dan geri çekilirken görmeyi isterdi doğrusu, üzengileri çevirip de altları parlıyor mu diye bakıyor muydu acaba? Timoşenko erlerin yüzüne bakan adamdı, üzengilere değil, herhalde erlerle şakalaşırdı da, kaba saba

köylü şakaları; sonra o erler, öküz gibi ağır ve yavaş hareketli erler, Almanları durduruyor, eziyordu işte.

Calogero Timoşenko'nun bütün hareketlerini biliyordu, tuttuğu mevzileri, düşmandan geri aldığı kentleri; Timoşenko'nun payına düşen övgülerle nişanları da. "Yüz yıl sonra, umarım gecinden versin, Stalin ölünce, Timoşenko dizginleri ele alabilecek adamdır" diye düşünüyordu ve Stalin'in daha şimdiden o veraseti kararlaştırmış, gizlice vasiyetini yapmış olduğunu hayal ediyordu.

Oysa savaş sona erdi ve Timoşenko'dan söz edilmez oldu, Stalin'in yanında başka generallerin resimleri çıkıyordu, Timoşenko'nun adı unutulmuş gitmişti. Bir seferinde Calogero Rusya'dan dönen bir Parti milletvekiline havadis sordu, adam bu adı ömründe duymamış gibi davrandı; sonra biri Calogero'ya dedi ki Stalin bazı generalleri uzaklarda bir yerlere sürgün gibi yollamıştı: Belki Timoşenko da aralarında olabilirdi. Calogero ilk kez olarak birilerinin Stalin'e kötü öğütler verdiği kuşkusuna kapıldı, Parti'nin il merkezinde birisiyle konuştu; adam ona ters ters baktı, sonra sevecen bir sabırla nasıl öyle bir şeyin imkânsız olduğunu, iyi niyetle de olsa öyle bir kuşku beslemenin çok vahim bir hata olduğunu anlattı. Calogero da Timoşenko'yu bir daha düşünmedi.

18 Nisan 1948'de Calogero işte o düşü gördü ve ertesi gün seçim sonuçları düşün gerçekliğini kanıtladı, Calogero'nun hiç kuşkusu yoktu, öylesine emindi ki haber bültenini radyodan dinlemeye Parti merkezine bile gitmedi; 18 sabahında son kehanetlerini işitmiş olan arkadaşları önce ona şeamet kuşu dedi, ardından hepsi mantıklı düşünmüş olduğunda birleşti. Calogero o kehaneti düşünde kendisine Stalin'in fısıldamış olduğundan hiç kimseye söz etmedi.

Stalin'in fotoğrafına baktıkça, o kafada her gün biraz daha berraklıkla bir düşünce radyografisi görüyordu, çeşitli noktaları sürekli olarak aydınlanan bir harita gibiydi, şimdi İtalya şimdi Hindistan şimdi Amerika, Stalin'in her düşüncesi dünyada olay yaratıyordu; yeryüzünün satranç tahtasında Stalin piyonlarını oynatıyordu ve Calogero, Stalin daha onları oynatmadan önce,

esrarlı bir esinlenmeyle hangi hareketi yapacağını biliyordu. O sayede *L'Unità* gazetesi Güney Kore Kuzey Kore'ye saldırdı dediğinde, Calogero bir kez olsun olayın faşist ve burjuva gazetelerin yazdığı gibi gerçekleştiğini biliyordu. Kore meselesinde yeni bir düş görmüş değildi, Kore'de bir hareketlenme olacağını öngörmüş de değildi, dahası dünyada Kore diye bir yerin varlığından bile habersizdi: Ama Stalin'in bir hareket yapmak zorunda olduğundan emindi, hiç değilse Amerikalıların ne tepki vereceğini görmesi için. Amerikalılar ânında Güney Kore'yi savunmaya koştu; yapılması gereken bir denemeydi bu, şimdi Stalin biliyordu ki kendisi saldırırsa Amerikalılar koşa koşa gelecek, barıştan söz etmek lazım –barış bizim lehimize işler– diyordu Calogero, barış güvercini olup çıktı, barıştan ve atom bombasının denetiminden yana imzalar topladı, ceketinin yakasına Picasso'nun güvercinini iliştirdi; aslına bakılırsa niçin Picasso ile güvercininden o kadar çok söz edildiğini anladığı yoktu, kendisi daha düzgün güvercinler çizebiliyordu, açık-koyu tonların dağılımıyla sahici gibi görünüyorlardı. Picasso, Stalin'in portresini çizip de Parti'ye beğendiremeyince Calogero memnun oldu –bazı şeyleri açık seçik söylemekte yarar var, Picasso herhalde iyi bir komünisttir ama bize uygun bir ressam değil, gitsin portreleri ona para ödeyen o salak burjuvalara yapsın– diyordu; Picasso konusunda şöyle bir fikir edindi: Zenginler ile Amerikalıları aptal yerine koyarak gırgır geçiyordu; hakkını teslim etmek lazımdı, bu konuda Picasso'nun üstüne yoktu.

Gazetede her gün düşünülmesi ve tartışılması gereken yeni yeni olaylar çıkıyordu; dükkânı fikir kulübüne dönmüştü, komünizme bozuk çalan biri geldiğinde Calogero keyifleniyordu, arkadaşlarına bir göz kırpıyordu –şimdi hesabını görürüm, çanına ot tıkarım bunun– der gibi ve işe tatlılıkla girişiyordu; ama gitgide kabalaşıyordu –bir mantık silsilesi izlemek herkesin harcı değildi ne de olsa, hele faşistler ve papazlarla havanda su dövmek anlamına geliyordu: Taş kafalılar!– ama aslında dükkânda tartışmayı kabullenen faşistlerle papazlar onca komünistin ortasında ihtiyatı elden bırakmıyorlardı; saldırıya geçen hep Calogero oluyordu, Stalin'in adı ortaya atılmcaya kadar da sükûnetle tartışıyordu, ama beriki ihtiyatsız davranıp o adı ağzına aldı

mıydı konuşma zıvanadan çıkıyordu. Stalin'in adıyla kendisini bağrından vuran başpapazı Calogero midesinde kanser gibi hissediyordu; üstelik 1945'teki büyük korku uzaklarda kalmıştı ya, başpapaz artık duruma hâkimdi, ülke onundu. Artık Stalin'in portresine handiyse acıyarak bakıyordu, şimdi –hiç kuşkusuz yaptıklarının hesabını verecek Tanrı'ya– diyordu, –ama takdiri ilâhî, bakarsınız insanların önünde de hesap verdirtir ona, bakarsınız yatağında ölmek nasip olmaz– ve Calogero ateşleniyor, kilise adamlarının tekmiline şiddetli bir ecel diliyordu, hem de zangoçtan başlayarak, öyle ya, bir vakitler komünistken şimdi Hıristiyan Demokrat Partisi'nin belkemiği olmuştu.

Regalpetra'da Stalin'in öldüğünü en son haber alan kişi Calogero oldu. O sabah geç kalktı, dükkâna indiğinde saat dokuzu geçmişti, iki saat kadar işine daldı; giderek işkillenmekteydi çünkü ahbaplarından hiç kimse ortalıkta görünmüyordu. Hava esintili olmakla birlikte güzel bir gündü, arkadaşları kıra gitmiş ya da gezinerek güneşin tadını çıkarıyordur diye düşündü; onun da canı dışarı çıkmak istedi; dükkânı kapattığı sırada tembellik ve güneş arzusunun içinde şiddetle kabardığını hissederken arkadaşları üstüne kötü düşünceler doğmaktaydı yüreğinde, işsiz olmaları onların suçu değildi elbette, ama hiç kuşku yok, boşta gezmeye alışıyorlardı ve keyfini sürmekteydiler: Arkadaşları o gün kendisiyle yarenlik etmeye gelmediler diye düşünüyordu bunu.

Parti merkezine üstünde bir siyah şeritle bayrak asmışlardı, Calogero herhalde yoldaşlardan biri ölmüş olmalı diye düşündü. İçeride arkadaşları, o her gün dükkâna gelenler, masanın çevresinde suskun oturuyorlardı, masanın üstünde halka olmuş o elleri görünce Calogero ruh mu çağırıyorlar ne diye düşündü, az kalsın bir şaka yapacaktı ama dışarıda asılı duran siyah şeritli bayraktan ötürü kendini tuttu; –kim öldü yav?– diye sordu – şaşkınlık içinde baktılar kendisine.

– Sen hangi dünyadan geliyorsun be? – dedi biri – Stalin ölmüş.

Calogero dizlerinin titrediğini hissetti, başpapazın uğursuz kehaneti kafasında şimşek gibi çaktı, ânında sordu – yatağında mı ölmüş peki? Nasıl ölmüş?

– Öylece ölüvermiş işte – dedi arkadaşlarından biri – ecel gelmiş, götürmüş işte.

Bir keresinde başpapaz ona dünyanın şiddetli bir ecelle ölen bütün tiranlarının listesini çıkarmıştı, fikrince Stalin de öyle bir sondan kurtulamayacaktı; oysa Stalin vadesi gelmiş iyi bir aile babası gibi ölmüştü işte, Calogero o vefatın huzurunu görüyordu zihninde, ölmekte olan büyük adamın çevresi sessiz bir acıyla taçlanmıştı. Ama birden acaba haber yalan olabilir mi kuşkusuna düştü, bazı gazetecilerin neler yapabileceği malûm, –haber güvenli yerden mi? siz nasıl öğrendiniz? – diye sordu.

– Radyodan – dediler – gazetelerden.

Calogero artık başka bir şey söylemedi. Demek Stalin ölmüştü ha; fikir yaşıyordu, dünyada yayılmasının önüne geçilemezdi; ama yirmi yıl bayraktarlığını yapmış olan Stalin ölmüştü. Şimdi hüküm tarihindi. Ama Stalin tarihin kendisiydi. Tanrı'nın hükmü. Haydi diyelim ki Tanrı var, kara kitap ile ak kitabı elinde tutuyor, adalet terazisini elinde tutuyor: Peki Stalin adalet dağıtmaktan başka ne yaptı ki? Adalet sağlayamadığı insanlara da umut olsun vermiyor muydu? İman umut iyilikseverlik. Yo, iyilikseverlik, hayır: İman ve umut. Bir de adalet. İnsanları ezip ıstırap çıkarmıştı Stalin; devrimin adımlarıyla yürümüştü, şiddetli ve kanlı adımlardı; ama devrim dediğin devrim gibi olmalıdır. İsa bile İsa olduğu halde kan damlayan yeni bir kelam getirmişti, Calogero *Quo vadis?*'i[49] okumuştu, o insanlar gerçi öldürmüyorlardı, kendilerini öldürtüyorlardı, eh o da aynı şeydi. – İşte aklım dine gitti yine, bir ölüyle karşılaştım mıydı kafama bu düşünceler gelir hep; kendi ölümümü düşünürüm, hiçbir şey göremem, Tanrı, öbür dünya, hiçbir şey görmem: Tabutu görürüm, çukuru görürüm, beni iyi bir yoldaş olarak anacak birilerini, dünyanın tamamı sosyalist olduğunda ben tabutun içinde bir iskelet olacağım, hepsi o kadar; ama başkalarının ölümü dini aklıma getirir. Annemin ölümü mesela, ama annem Tanrı'ya inanırdı. Çanların *gloria* ilahisini çaldığını işittiğimde, bir çocuğun öldüğünü düşünürüm. Tren kazası olduğunda gördüğüm bütün o ölüler. Ama Stalin'in onlarla ilgisi

49 Leh yazar H. Sienkiewicz'in tarihsel romanı: Neron zamanında Roma'da ilk Hıristiyanlara yapılan eziyetleri anlatır. (ç. n.)

yok, öyle bir adam söz konusu olduğunda ruhcağızınm kanatlandığını düşünmek gülünç olur, Stalin'in ölümsüzlüğünü bizler taşımaktayız, bugün yeryüzünde yaşayan bütün insanlar, gelecekteki bütün insanlık.

Bu düşünceler kafasında dönüp dolaşıyordu, ama kopuk kopuk, insanın ateşi yükseldiğinde nasıl olursa öyle; hani sıtma nöbetinde insan üstüne kat kat battaniyeler çeker de yine üşür ya, o sırada düşünceleriyle anılarının akkor halinde bir hezeyana dönüştüğünü fark eder, direnmek ister, sağlam bir şeye sarılmak, herhangi bir nesneye, yatak pencere ağaç: Ama o nesne de hezeyanın ateşinde eriyip gitmektedir.

Böylece Calogero başka tek laf etmeksizin evine döndü. Onu öyle allak bullak olmuş gören karısı dedi ki – galiba yine böğrüne sancı girmiş.

– Evet – dedi Calogero buruklukla – tam üstüne bastın, böğrüme sancı girdi; bir ıhlamur kaynatıver bana.

Calogero iki gün evinden çıkmadı, kimilerinin suratını görmeyi istemiyordu, Stalin'in ölümünden arkadaşlarıyla bile konuşmak istemiyordu; Stalin'e anılarıyla, umutlarıyla bağlanmıştı, dostluk bağı gibi sağlam ve sıkı fıkı bir kişisel ilişkiydi sanki: Kendi duygusunun öbür arkadaşlarınınkinden biraz değişik olduğunu düşünüyordu, oysa Togliatti'nin parlamentoda verdiği söylevden anladı ki meğer bütün komünistler bu duyguyu paylaşıyormuş, Togliatti hepsinin adına konuştu, bütün yoldaşların acısını dile getirecek sözler etti. Calogero o sözleri kendi kendine yineliyordu ve gırtlağına ağlayacakmış gibi bir yumru tıkanıyordu –"Bu gece Josef Stalin öldü. Güçlükle konuşabiliyorum Sayın Başkan. Ruhum başka herkesten daha çok tapılan, sevilen o adamın kaybının acısıyla perişan, hocamızın, yoldaşımızın, dostumuzun kaybıyla... Josef Stalin fikriyatın devidir, eylemin devidir... Faşizme karşı kazandığı askerî zafer tarihte her şeyden önce Stalin'in adını taşıyacaktır..."– yürekten gelen sözlerdi, Calogero, Togliatti'nin bunları söylerken sesinin gözyaşlarıyla kesildiğini hissediyordu. Ölen yalnızca yüce bir şef değildi, aynı zamanda bir dosttu. Stalin'i zalim bir yönetici diye adlandıran-

lara gülüp geçilirdi ancak: Stalin'in hiçbir eylemi, hiçbir düşüncesi, hiçbir niyeti yoktu ki, her komünist kendi içinde tartışılmış, olgunlaşmış gibi duymasın; Stalin bir karar verdiğinde, yoldaşların her biri onunla birlikte karar vermiş gibiydi, onunla karşı karşıya, eski dostlar gibi konuşa konuşa, şarap şişesi ve tütün paketi masanın üstünde; dünyanın bütün gericileri Stalin'in gizli niyetlerini, ördüğü karanlık ağları (onların gazetelerinde böyle yazardı) çözmek için kıvrım kıvrım kıvranırdı: Oysa yoldaşlar apaçık görürdü onu, Stalin rakibinin karşısında bütün dostlarını arkasına almış bir oyuncu misali, oyuna bir kâğıt açmadan önce onu havaya kaldırıp rakibine göstermeden dostlarına gösterirdi ve o kâğıt her seferinde tam da açılması gereken kâğıt olurdu.

Stalin şimdi Kızıl Meydan'daki büyük anıtkabirde mumyalanmış olarak Lenin'in yanındaydı; üç gün süreyle o koca meydan bir şanlı senfoniyle çınladı. Ne muazzam bir adam ölmüştü! Ama Lenin de büyük bir adamdı; Lenin'in ardından da Stalin gelmişti. Yerine kimin geçeceği meselesi Calogero'yu biraz tedirgin etmekteydi, kimi gazeteler daha şimdiden iktidar kavgasının keyfini sürmeye başlamıştı; ama kavga çıksa bile, nasıl olsa en iyilerden başkası kazanamazdı: Nitekim Stalin, Troçki'den baskın çıkmamış mıydı? Ama elbette ki Stalin gibi bir adam dünya işlerini en sağlam kazığa sıkı sıkı bağlamadan ölmezdi. Ya Beriya ya Molotov; Calogero, Molotov'a yatkındı.

Oysa gelen Malenkov oldu, hiç kuşkusuz onu Stalin atamıştı ve Calogero nedenini gayet iyi anlıyordu. Mirasını henüz genç bir adama bırakmakla Stalin bir taşla iki kuş vurmuş oluyordu: Malenkov genç olduğundan ötürü iktidarda daha uzun bir süreklilik sağlanıyordu, üstelik tümüyle Stalin'in okulunda yetişmişti. Malenkov'un fotoğrafına bakarken Calogero arkadaşlarına şöyle dedi – iyi bir köpek olacaktır, Stalin'in eğittiği uslu bir enik, cins bir köpek yavrusu.

Gelgelelim Calogero'nun açıklamayı beceremediği şeyler olmaya başladı: Komplo kurup Stalin'i zehirlemiş olmakla suçlanan doktorlar serbest bırakıldı; Stalin'in sağ kolu Beriya tutuklanıp hain diye hüküm giydi; ardından Malenkov'un yerini Bulganin aldı. Bir general, hem de keçi sakallıydı. Calogero bir arkadaşına dert yandı–yüreğim kan ağlıyor: Şu Beriya işi var ya,

içime sindiremiyorum, Stalin yıllar yılı bir haini beslemişse, bir alay ihanet olmuş demektir; şimdi de bu general...– ama bir yerleşme dönemi geçirilmekte olduğuna inanıyordu, burjuvaların deyişiyle iktidar kavgası. Kruşçev'i beğeniyordu, ilk savrulmaların ardından sağlam bir elle o kavrayacaktı dümeni.

Calogero Rusya'da olup bitenlere tam sakin ve güvenli gözlerle bakmaya başlamıştı ki, Bulganin ile Kruşçev'in Tito'ya yaptıkları ziyaret onu yeniden kuşkulu kaygıların uçurumuna yuvarladı. Yirminci Kongre yapıldı, hatalardan söz edildiğini, *kişiye tapınma*nın eleştirildiğini okudu ve işitti, *kişiye tapınma*ya o da karşıydı, Stalin'in ima edildiğinden hiç kuşkulanmıyordu. Derken daha açık seçik dile getirildiğini işitmeye başladı, Stalin hatalar yapmıştı, iktidar başına vurmuştu, korkunç şeyler emretmişti Stalin. İdari seçimler için kampanya yaklaşıyordu, Calogero listeye dahil olması için davet aldı ve reddetti, Parti'nin iyiliği için listeye gir diye emrettiler, o da acı bir alayla *kişiye tapınmanın aşılmış olduğunu* hatırlattı: Adaylığın ona dayatmak istediği kişiliğin yani. Artık Parti merkezine girip çıkmak bile gelmiyordu içinden, her şeyi elden yitirmiş gibi hissediyordu kendisini –bir miktar parası olan ve o paracıkları kana tere batarak biriktirmiş birine birdenbire artık onların tedavülden kalktığını, hiçbir işe yaramadıklarını söylemişler gibi– geçmişin olaylarını yeni baştan, yeni baştan incelemeye, *hataların* nerede olduğunu bulmaya kafa patlatıyordu. İyi de, hangi hatalar? Rusya gibi uçsuz bucaksız bir ülke, binbir bölge, binbir ırk, endüstri nedir bilmeyen bir ülke, okuma yazma bilmeyen kara cahillerle dolu: Oysa şimdi büyük bir endüstri ülkesine dönüşmüştü, dört bir yanda atölyeler, okullar, birleşmiş bir halk, büyük, kahraman bir halk. Rus askerleri Berlin'e girmiş, faşizme öldürücü darbeyi indirmişti. Polonya Romanya Macaristan Bulgaristan Arnavutluk; sonra Almanya'nın yarısı ve Çin: Amma da yayılmıştı ideoloji. Hatalar neredeydi ki? Belki Yugoslavya meselesi hatalı olmuş olabilirdi, Yugoslavya'yı Kominform'dan atmak yani –ama Tito hiç hoşuma gitmiyor, adamda diktatör suratı var, Mussolini gibi, Peron gibi bir diktatör– kim bilir, belki de zaman Stalin'i haklı çıkarabilirdi hâlâ.

Seçim mitingine gelen bir milletvekili Calogero'nun davranışını haber alınca onunla konuşmak istedi; dükkânına gör-

meye gitti, başka zaman olsa Calogero bu özenden ötürü mutlu olurdu, ama şimdi ne yapacağını bilemiyordu, sıkılmıştı. Milletvekili, arkadaşlarına Calogero ile baş başa konuşmak istediğini söyledi, Calogero ise arkadaşlarının uzaklaştığını görünce büsbütün tedirgin oldu.

– Bak – dedi milletvekili yoldaş – son olayların seni üzdüğünü öğrendim, gerçekten de pek vahim şeyler, hepimiz altüst olduk, ben de öyle anlar yaşadım ki... Ne var ki durumu kavramak lazım, durup düşünmek lazım...

– Eh, düşünelim bakalım – dedi Calogero, ferahlayarak; mantık yürütmeye çağrıldığında hep rahatlardı.

– Bak şimdi – dedi milletvekili – hani insan çok iyiyim zanneder, demir gibi sağlam olduğunu söyler sağda solda, çalışır, ava çıkar, eğlenir; derken bir gün bir doktora rastlar, doktorlar nasıldır bilirsin, adam onu şöyle dikkatle süzer, laf olsun diye soruyormuş gibi "hiç muayene oldun mu sen?" diye sorar, o hayır der, doktor kaygılı bir hava takınarak bir daha bakar, "yarın gel de seni bir muayene edeyim" der beriki kaygılanmaya başlar, "yahu ben iyiyim; neyim var ki?" der, doktor der ki "bir şeyin yoktur canım, ama yarın gel". O da ertesi gün gider, doktor onu röntgene sokar bakar muayene eder dinler; idrar kan tahlili yapar; sonra bildirir, bir uru vardır, ya alınacaktır ya da üç aya kalmaz tahtalı köyü boylayacaktır. Adamcağız ayak direr, yine demir gibiyim sapasağlamım der; ama onu tekerlekli bir yatağa yatırırlar, uyuturlar, kesip biçerler. "Şimdi iyileştin işte – der doktor – çocuk kafası kadar bir urun vardı da farkına varmıyordun." Bizim durumumuz da buydu: Bir urumuz varmış da haberimiz yokmuş, hiç duyurmadan kesip çıkardılar; biz de hâlâ urumuz olduğuna inanmak istemiyoruz.

– Ur hikâyesi uygun bir mesel – dedi Calogero – ama ben onu önce içimde hissetmezsem doktora gitmem; çekip çıkardıklarında da uyutulmuş olmayı istemem; ben gözlerim açık ölmek isterim.

– Bu dediğin sahici ur için geçerli – dedi milletvekili – fakat burada durum farklı.

– Farklı değil – dedi Calogero – çünkü uykuydaysam sa-

hiden içimden ur çıkardıklarına neden inanayım ki? Ben daha önce iyi olduğumu bilirim, o kadar.

– Bak, ur sahiden vardı içimizde; ancak yavaş yavaş farkına varacağız. Bazı mahkemeleri aklına getir, Yoldaş Tito'nun başına neler geldi, doktorların meselesini...

– Ur sahiden var idiyse – dedi Calogero – ben urların yeniden oluştuğunu biliyorum. İçimden çekip çıkardıkları ilk uru görmedim, ama şimdi artık biliyorum ki içimde urlar oluşabilir, gözlerimi açık tutuyorum ve korkuyorum: Bu tür hastalar nasıl olur, bilirsin; içinde ur çıkan birinin iyileştiğini hiç görmedim ben.

– İyi de – dedi milletvekili – şimdi kalkmış hep urlardan söz ediyoruz: Ur dediğim öylesine bir misaldi...

– Benim hoşuma gitti – dedi Calogero – etraflıca düşünmek istiyorum.

– Hayır – dedi milletvekili – urları bırakalım artık. Ben de senin gibi acı çektim, neredeyse çıldıracak gibi oldum diyorsam sözüme inanmalısın. Öyle anlarım oldu ki... Hiç konuşmayalım. Sana bir tek şey söylemek isterim: Stalin öldü, hatalar yapmıştı; ama komünizm hayatta ve ölemez. Hem sonra Stalin yalnız hatalar yaptı demiyoruz ki, tam tersine, çok büyük işler de başardı.

– Stalingrad geliyor aklıma – dedi Calogero – sonra Berlin'e kadar ilerleyiş; Ruslar Berlin'e vardığında gözlerimden yaşlar aktıydı.

– Şanlı sayfalardı, o sayfaları kim silebilir ki? – dedi milletvekili. – Ama hataları da göz önüne almak şart.

– Olur, düşünürüm – dedi Calogero; sonra yine dedi ki – ben gözlerim açık ölmek isterim.

– Haklısın – diye kabul etti beriki – ama o arada Parti'den el çekme, ara sıra görün merkezde; bilirsin, düşmanlarımız laf çıkarır.

– Biliyorum – dedi Calogero – mezar kazıcıları ne olacak; ama bu kez biz de ellerine güzel bir fırsat verdik doğrusu; keyiflerinden dört köşe oldular.

– Eh, bunu önlemenin yolu yoktu – dedi yoldaş.

– Olabilir; ama ben bir şey bilirim – dedi Calogero – birisi öldüğünde, ister hırsız ister katil olsun, başına diktikleri taşta

büyük erdemlerinden, hayattayken işlediği hayırlardan dem vurulur; sana mezarlığı göstereyim de gör, teker teker hepsinin gerçek hikâyesini anlatabilirim. Oysa biz bunun tersini yapmaktayız.

– Aynı şey değil ama – dedi milletvekili – biz gerçeği söylemek zorundayız, yüreğimiz yansa bile; geçmişteki çarpıklıkları ve hataları ne kadar iyi görürsek, geleceği o oranda güvence altına almış oluruz; tarih gerçektir, biz de tarihin partisiyiz.

– Bunlar doğru sözler – dedi Calogero.

Stalin öleli beri başpapaz o her zamanki zalim yönetici hikâyesini açmaz olmuştu, bir ölü ne de olsa bir ölüdür, Calogero ile konuşmalarında başka bir tutum benimsemişti; ama idari seçimlerden sonra, her şeye karşın Stalin tarafı kaybetmişti ya, bir gün Calogero'ya bazı gazete sayfaları getirdi. Önce bir çocuğa şeker torbası gösterir gibi göstererek dedi ki – ne yazıyor, biliyor musun? Kruşçev raporunun tamamı, Stalin'i anlatan rapor hani, gizli şeyler. İstersen okuyasın diye bırakabilirim.

Calogero yüzünü ekşitti, dedi ki – her zamanki ham hayaller olmalı, gazete sayfalarına düşen gizli şeyler; bahse girerim kilise gazetelerinden biridir.

– Hayır – dedi başpapaz – *Espresso* bu, siz komünistlere bazı yararlı hizmetler de yapmış olan gazetelerden biri.

– Kulağıma geldi – dedi Calogero – radikallerin işi.

– Al da oku – dedi başpapaz – okumakla hiçbir şey kaybetmezsin, sonra bana fikrini söylersin.

Calogero raporu okumaya atıldı. Bir an geldi söylenmeye koyuldu –bak işi nereye vardırıyor bu orospu çocuğu Amerikalılar, tamamını kafadan uydurmuşlar– ve o arada hırsla okuyordu, bir yandan küfrü basıyor bir yandan okuyordu; doğru olsa soğuk ter dökmek gerekirdi, ama hepsi mi hepsi uydurmaydı. Okumayı bitirdiğinde karısı yemeğe çağırdı, ama yiyecek hali yoktu; *L'Unitá* gazetesi almaya sokağa çıktı, o yayma karşı bir yalanlama bekliyordu. Hiçbir şey yoktu. Eve döndü, makarnadan birkaç çatal aldı, karısına yola çıkacağını, akşam son trenle döneceğini söyledi.

İstasyonda *Sicilya Postası*'nı aldı, gözleri hemen Stalin'in ka-

rısını öldürmüş olduğu haberine takıldı. –İşimiz iş, evlatlarını yedi diye de yazacaklar artık; nereye varacak bunun sonu?– o anda *Espresso*'ya ya da *Sicilya Postası*'na değildi öfkesi, torbanın ağzını açanlaraydı.

Gideceği yere bir düşe kapılmış gibi vardı, seçimlerden önce onu ikna etmeye gelmiş olan milletvekilini aramaya gitti, kahvehanede buldu, arkadaşlarıyla şakalaşmaktaydı; "hepsi uydurma demek, sahiden evden ölü çıkmış olsa bu, burada şakalaşıyor olmazdı" diye düşündü. Milletvekili onu tanıdı, yanma oturttu, ilçeden haber sormaya başladı. Calogero lafı raporu yayımlayan *Espresso*'ya getirdi, havadisi uyduran o namussuzlar hakkında ne düşündüğünü söyledi. Milletvekili ciddileşti –uydurulmuş da olabilir tabii– dedi –ama şahsen doğru olduğundan eminim, doğru olması ihtimali yüzde doksan dokuz– o zaman Calogero başının döndüğünü hissetti. –Nasıl yani doğru?– dedi kekeleyerek – demek Stalin, Hitler gibiymiş, ne bir eksik ne bir fazla...

– Acı bir şey – dedi milletvekili – son zamanlarında böyle olmuş; ama Stalin'in sosyalist devletin doğasını saptırmış olduğu sanılmamalı...

– Evet – dedi Calogero – Kruşçev de öyle diyor; ama ben artık hiçbir şey anlamaz oldum.

Milletvekili açıklamalara girişti; çok açık seçik konuşuyordu, Calogero ikna oluyordu olmasına; yine de o diken yüreğinde kalıyordu: Stalin zalim bir yönetici olmuştu, aynen başpapazın dediği gibi, çılgın, insanları şiddetle ezen bir zorba, Mussolini'den beter, Hitler gibi. – Peki ya Amerikalılar değil de Kruşçev hepsini uydurmuşsa; Kruşçev ile o keçi sakallı general ve bütün çevresindekiler? Hayır, mümkün değilmiş. Demek doğruymuş hepsi.

Calogero milletvekiline *Sicilya Postası*'nı gösterdi –peki ya bu diğer haber?– diye sordu.

– Yoldaş – dedi milletvekili elini onun kolunun üstüne koyarak – hiçbir şey seni şaşırtmasın; ileri geri her şeyi söyleyecekler tabii, ama söylediklerinin doğru olması mümkün.

Daire biçimi bir salon vardı, zafer marşıyla çın çın çınlıyordu, müziği kendi bağrında titreşir gibi hissediyordu, muazzam bü-

yüklükte bir kemanın kasasının içindeydi sanki; boş kiliseler gibi soğuktu, yeraltından gelen uzak bir ışık. Stalin camdan tabutunun içindeydi, ellerini görüyordu Calogero, kupkuru, sert, tahta misali. Yüzünü cama yaklaştırıp Stalin'in bileklerindeki siyah şeridi iyice görmek istedi, "kadınlar hep böyledir işte, karım bana çaktırmadan tespih vermiş eline" diye düşündü doğrulurken, çünkü kesinlikle bilmiyordu ama Stalin onun evinde vefat etmiş gibi hissediyordu. Derken tabutun üstüne kocaman bir elin bastırdığını gördü, Stalin'in eliydi, hayattaydı o ve diyordu ki –beni öldürmenin bundan iyi yolunu bulamazlardı; iki kez öldürdüler... – ama ses mırıltıya dönüşmüştü, çünkü Calogero yengeç gibi geri geri giderek, kapıya doğru sıvışıyordu; dirseğini kapıya çarptı, o acıyla uyandı, soluk soluğa kalmıştı, ter içindeydi. Berrak bir düşünce doğdu kafasında "öldürmüşler onu, yarın istifamı veririm" derken yeniden uykuya daldı.

Kötü uyandı, başı ağrılar içindeydi, gördüğü düş zihninde belli belirsizdi, anımsamak için aklmda tutmaya çabalıyordu da beceremiyordu. Kafasını soğuk su dolu leğene daldırdı, iyileşir gibi oldu; bir Veramon yuttu, iki fincan kahve içti. Milletvekili yoldaşın söyledikleri yumak gibi çözüldü belleğinde. Demek öyleymiş. Stalin ölmüş, ama komünizm yaşıyormuş. Ve Stalin, savaştan zaferle çıkana değin büyük bir adammış.

Dükkâna varalı beş dakika olmuştu ki başpapaz damladı. Calogero nefretle baktı ona.

– Okudun mu? – diye sordu başpapaz. – Şimdi elini vicdanına koy ve bana ne düşündüğünü söyle.

– Okudum – dedi Calogero – ama konuşmak içimden gelmiyor; okudum işte, yeter de artar bile.

– Yani böyle mi karşılıyorsun? – dedi başpapaz. – Cesaretin varsa düşünceni açıklamalısın.

– Bakın – dedi Calogero – ben meseleyi şöyle görüyorum... Diyorum ki: Farz edelim ki hepsi doğru olsun. Diyorum ki: İleri yaştaydı, tuhaf şeyler yapmaya başlamıştı, birtakım kötü heveslere kapılmıştı. Ben Don Pepé Melisenda'yı hatırlıyorum da, hani seksenine varmıştı, günün birinde sokağa çırılçıplak çıkmıştı. Sonra Noter Caruso, siz noteri hatırlarsınız elbette, onunla yatmak istemedi diye garson kızın saç örgülerini kesmişti; ev-

latlarına sataşıyordu, boğazlamaya kalkışıyordu onları. Halbuki siz bilirsiniz, aslında Noter Caruso ne iyi bir adamdı. Olur böyle vakalar. Stalin'i bir düşünün, hep insanların hayrını düşüne düşüne kafayı bozmuştur: Bir gün gelmiş hepten oynatmıştır.

– Ya, demek mantığın böyle işliyor – dedi başpapaz acı bir alayla.

– Evet, mantığım aynen bunu söylüyor – dedi Calogero – hem sonra derim ki: Biraz da merhametle bakmak gerek, sonuçta o da bir insan kardeşimiz.

Başpapaz handiyse sara nöbetine tutulacakmış gibi bir dönüş yaptı, kan beynine sıçradığından parmağıyla yakasını gevşetti. –İnsan kardeşimiz ha!– diye haykırdı. – Demek şimdi insan kardeşlerimizden dem vuruyorsun; hayatında onları hiç düşündüğün oldu mu ki?

Ellerini savurarak çekti gitti, işittiği o dehşet verici şeyin anısını bile zihninden atmak istercesine.

Kargaşalı Kırk Sekiz

QUARANTOTTU (Kırk Sekiz), is. eril. Kargaşa, karışıklık. 1. Sicilya'da 1848 olaylarından ötürü. 2. *Fari la quarantottu, approfittari si lu quarantottu,* eğr. anlamı: Kargaşa çıkarmak, karışıklıkla sonuçlanmak, kargaşadaan yararlanmak.

GAETANO PERUZZO, *Sicilyaca-İtalyanca Sözlüğü,* Amato basımevi, Castro, 1881.

Babam Baron Garziano'nun bahçesinin bakımıyla görevliydi, sarayın yükseldiği meydanın çevresindeki üç buçuk hektarlık topraktı burası; öyle bir toprak ki sopayla kurcalasanız su fışkırır, gür ağaçlarla kaplı; dışarıyı güneş kavursa da simsiyah ağaçların ve toprağın arası gecenin saat ikisiymiş gibi karanlık olurdu: İç kısımlar mağara gibi serindi, insanın uykusunu getiren, kimi zaman da ürküten bir su şırıltısı işitilirdi, kuşlar şenlik şamata, sonra alakarganın çığlığıyla yırtılan ani sessizlikler. Baron oraya bahçe derdi, çünkü manolyalar ve gövdeleri halat yığınlarını andıran, dalları halat gibi aşağı sarkıp toprağa kök salan Hint ağaçları da vardı; ayrıca evin çevresindeki ufak yarım daire biçimi alanda çepeçevre bir dizi gül fidanı dikiliydi, mayıs ayı geldi mi göz gönül dolduran koskocaman güller açıverirdi. Baron eve saray derdi, oysa bahçe cephesi kocaman ve bir çiftlik evi gibi çirkindi, aslında yola bakan cephesi de yine öyle çirkindi ama cümle kapısının iki yanında kumtaşından iki çıplak kadın heykeliyle, balkonları destekleyen iri kedi kafaları vardı.

Babam kasabanın en iyi ağaç budayıcısıydı, bağlarda, zeytinliklerde çalışması için yakın köylerden istek gelirdi; ama baron ona bütün yıl boyunca günde üç *tarí*[50] ücret verirdi, babam da baronun izni olmadıkça başkalarına çalışmaya gidemezdi; günde üç *tarí*den başkaca baron ona sarayın yanında, içinde oturduğumuz evle dilediği gibi ekebileceği bir toprak parçası vermişti, babam oraya domates eker, annem de her yaz sonu Palermo'dan gelenlere satacak kadar bol salça yapardı. İyi bir işyeriydi, halimizden yakınamazdık doğrusu; babam yalnızca şu araba işinden yakınırdı, kendisine her pazar günü arabacılık yapmak düşüyordu, anlaşma öyleydi: Bahçeye bakmak, ambar-

50 İki Sicilya Krallığı'nın parası. Aşağı yukarı 1 gramlık altın sikkeydi, Sicilya'ya 913'te Fatımîler tarafından getirilmişti. (ç. n.)

ları temiz tutmak ve pazarları arabacılık etmek. Babam arabadan hoşlanırdı, atlara bayılırdı: gelgelelim gırtlağına kadar düğmeli uzun bir ceket ve kasket giymek zorunluluğu ağırına giderdi. Baron pazar günü arabayla çıkardı, öğle üzeri ayine gitmek için, akşama ziyaret yapmak ya da deniz kıyısında gezinmek için; pazar günü babam üstüne sinek üşüşmüş bir ata dönerdi, her şeyi mesele ederdi, hiç yoktan öfkelenir, cennetteki azizlere sayıp dökerdi: Öfkesini çıkarmak üzere el altında bulundurduğu azizler, kilisesine gittiğimiz Aziz Rocco ile ilçenin koruyucusu Azize Venera idi. Barona da sayıp söverdi, –bu namussuz– derdi ya da –o namussuz– artık öfke durumuna göre onu yakında ya da uzakta hayal ettiğine göre değişirdi. Ancak baron aşağı indiğinde babam elinde şapkasıyla açık araba kapısının yakınında dururdu, şapka siyahken artık yeşilimsiye dönmüştü ve sahiden de çirkindi. Baronun ardından Concettina Hanım gelirdi baştan aşağı hışırtılar arasında, elinde sırmalı kara kitap ve sedef tespihle; onun arkasında Vincenzino cin çarpmış gibi kupkuru, sırtında baronun terziye çocuğun büyüme çağında olduğunu hesaba katmasını söyleyerek diktirdiği giysiler, oysa Vincenzino pek öyle büyümüyordu da. Üçü arabaya yerleştiklerinde, kapı hâlâ açık, babam da yanında duruyorken, Concettina Hanım yaklaşıp –Cristina– diye çağırırdı, sonra yine –Cristina– derken Cristina koşa koşa aşağı inerdi, beyaz ayin kitabı ve yeşil tespihiyle, hep bir şeyleri düzensiz ya da eksik olurdu, Concettina Hanım da üst perdeden yakınır, Tanrı'ya sual ederdi kendisi öylesine derli topluyken Tanrı niçin ona aklı beş karış havada bir kız evlat verdi diye. Babam kapıyı nezaketsizce kapatırdı, bir sıçrayışta arabacı yerine atlardı, araba meydanın çakılları üstünde gıcırdar, gıcırtısı sarayın koskocaman girişinde yankılanırdı, atlar tırısa kalkarak yola çıkarlardı. Tam cümle kapısından çıkıyorken ben babama fark ettirmeksizin arka tekerleklerin dingilinin üstüne zıplar, kiliseye kadar öyle giderdim, araba durmadan bir saniye önce de yere atlardım.

Pazar benim için güzel bir gündü, öyle arka tarafta dertop olmuş durumda kiliseye kadar giderek, kordon boyunda dolaşarak ya da baronun ziyaretleri sırasında araba gezintisinin keyfini çıkarırdım; arabanın arkasına saklandığımı yalnızca Cristina

bilirdi, babam belki kuşkulanırdı: Araba geçerken birisi –Carmé Usta, arkaya bir kamçı atıverin– diye bağırırsa, babam herhalde benim orada olduğumu düşünerek kamçılamazdı, arabacılar genellikle arabanın arkasına tırmanan çocukları kovalamak için kamçıyla vururlar. Cristina durumu bilirdi, ama söylemezdi, bahçede oyun arkadaşıydık; pazarları da oyunu o suçortaklığında sürdürürdük, ben arabaya yengeç gibi tutunmuş giderdim, o orada olduğumu bilir, indiğinde gözleriyle beni arardı.

Concettina Hanım arkadaşlığımı Cristina için zararlı sayardı, bahçedeki oyunlarımızdan Cristina hep kan ter içinde dönerdi, annesi zatürree olacak diye korkardı, çünkü Vincenzino'dan büyük bir oğlu zatürreeden ölmüştü; üstelik toz toprağa batmış dönerdi, saç örgülerine değin çamur sıçramış, elbiseleri yırtılmış, elleri çiziklenmiş olurdu; hem sonra oyundan hep terbiyesi bozulmuş dönerdi, verdiği yanıtlarla ya da aksi suskunluğuyla her seferinde biraz daha terbiyesiz. Concettina Hanım hep derdi ki –şununla haşir neşir oldun mu hep iblis gibi dönüyorsun; ama ben seni uslandırmayı bilirim: Rahibelere yatılı vereyim de gör– ama onu rahibelere götürmeye karar veremiyordu bir türlü, Cristina da sekiz yaşına vardığı halde sesli harfleri bile bilmiyordu, yine de ayine elinde kitabıyla gidiyordu. Bense iri yazıları sökmüştüm, çünkü babam akşamları bana öğretiyordu; babamın okuyup yazması baronunkinden iyiydi, ileri yaşındayken bir rahipten öğrenmişti.

Bir kez Cristina eve canlı bir kertenkele götürmüştü, yakalamakta kullandığımız ottan ilmiğe takılmış çırpınıyordu, Concettina Hanım onu görünce incecik bir çığlık atıp bayılıvermişti, ayaklarını yükselterek yatağa yatırmışlar, şakaklarını sirkeyle ovmuşlardı; Concettina Hanım kertenkelenin irisi olsun ufağı olsun duvarda görse gözleri yuvalarından uğrardı, öyle apansızın önünde bir kertenkelenin çırpındığını görünce ne hale geldiğini tahmin edersiniz. Cristina'nın bu kez hiç gözünün yaşına bakmadan rahibelerin okuluna gitmesi kararlaştırıldı, arabayla götürdüler, ben de her zamanki gibi arka tarafta. Akşam duası vaktinde oraya bıraktılar, derken gece duasından önce baron gidip onu geri aldı: Concettina Hanım eve döner dönmez feryada başlamıştı, ev Cristina'sız bomboş kalmışmış, hem acaba rahi-

beler ona yumurtasını tam rafadan verirler miymiş; baron da azizlere sövüp sayarak onu geri getirmeye gitmişti, babama dert yanıyordu –hangi yüzle çıkacağım rahibelerin karşısına? Karım kaçık mı desem, öyle diyeyim bari!– gerçi Concettina Hanım ev işlerinde olsun, din meselelerinde olsun biraz kaçıktı doğrusu. Galiba Tanrı'dan çok şeytana inanıyordu, çünkü şeytanı her yanda ve en değişik biçimlerde gördüğünü sanıyordu, kendisi ona şeytan demiyordu da –günaha sokar– diyordu ve yeryüzündeki çirkin ve ürkek hayvanların hepsi, kaşındıran ya da yırtan otların tümü, yüz ve eller dışında bedenin çıplak duran her parçası günaha sokardı. Günah olasılığı karşısında Concettina Hanım sürekli ıstavroz çıkarır ve bertaraf etmek ya da etkisizleştirmek için derhal bir dua ınırıldanmaya koyulurdu; günah açık saçık laflar ya da azizlere sövgü biçiminde baronun ağzından çıkınca da öyle yapardı: Doğrusu ya, o önlem baronu öylesine etkilerdi ki, açık saçık laflar ya da sövgüler kat kat artar, hem dallanıp budaklanırdı.

Sık sık baronda yuvalanan günahtan dolayı Concettina Hanım duaları ve sadakayı artırma zorunluğunu hissediyordu; ama sadakayı asla pislik içinde, yarı çıplak gezdiklerinden günahı içlerinde barındıran yoksullara doğrudan vermez, Piskoposluk Vakfı'na[51] bağış olarak yapardı. Duaları günün hiçbir saatinde eksik etmezdi; geceleri, baronun azgınlıklarına katlanırken de. Her akşam, çanlar *avemaria* çaldığında, evdeki bütün kadınları kocaman, çıplak bir odada toplardı, birlikte tespih duası okurlardı, annem de giderdi: Aslında o zamanlar bütün soylu evlerinde yapılan bir şeydi, ama Concettina Hanım kendince kaskatı kurallarla uygulardı; o yüksek arkalıklı ve yastıklı bir iskemleye yerleşir, kadınlar ise at nalı biçiminde dizilmiş hasır iskemlelere otururlardı; duayı kendi başlatırdı, kadınlar da koro halinde karşılık verirdi. Kışın biz çocuklar da giderdik, hanımefendiden çekindiğimizden ötürü odanın bir köşesinde sessiz sedasız dururduk; giderek uyku ve soğuk beni uyuştururdu, kadınların mırıltılarıyla dokunmuş bir uyku tülü sarardı her yanımı; –Babaya Oğula Kutsal Ruha şan olsun, ezelden ebede ka-

51 Piskoposun ve makamının ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir araya getirilen taşınabilir ve taşınamaz malların bütünü. (ç. n.)

dar– denildiğinde silkinirdim çünkü sesler daha belirginleşirdi, "şan olsun" ile tespih duasının biri bitmiş olurdu, tamamı on beş taneydi, her biten yinelemeyle kadınların sırtından bir yük kalkardı sanki. Kimi akşamlar Aziz Rocco Kilisesi'nin rahibi don Vico da gelirdi tespih duasını yönetmeye; böylece yüksek arkalıklı sandalyelerin sayısı iki olurdu, don Vico duayı boğuk bir sesle sürüklerdi, her bölüm yinelenip bittikçe gırtlağından keçi gibi bir ses çıkarır ve tütün koklardı. O sesi çıkardığında boğuk bir gülüşme patlak verirdi, Concettina Hanım bizi bakışlarıyla yıldırım gibi çarpardı –günaha kapılıyorsunuz, *avemaria*larınızı okumaya bakın yoksa şimdi kırbacı indirtirim tepenize ha– biz bir mırıltı tuttururduk, hanım dua sanırdı.

Tespih duası vakti baron evden çıkıp şehir kulübüne giderdi; babam onu kulübün kapına kadar götürür, sonra da saat gecenin ikisini vurmuşken elinde fenerle almaya giderdi. O hizmet anlaşmada bulunmuyordu, ama babam yapardı, belki de koruyucu durumunda olmaktan hoşlandığındandı, çünkü gecenin ikisinde baron ürkek tavşana dönerdi, her gölgede her hışırtıda yerinden sıçrardı, o öyle sarsıldıkça babam –ne var muhterem baronum?– diye sorardı tok bir sesle; baron kendini toparlardı –hiç Carmé Usta, şurada bir kıpırtı görür gibi oldum da– derdi, babam el fenerini yukarı kaldırırdı, karanlıkta bir köpek bir kedi ya da kendi yolunda giden bir insan belirirdi. –Malum ya– diye haklı çıkmaya çalışırdı baron – gece kötüdür, bütün kötülüklerin anasıdır.

Babam baronun her gece ne korkular geçirdiğini anneme anlatırken–gece bütün kötülüklerin anasıdır demekte haklı, kendisi emniyet müdürüne gönderdiği mektupları da geceleyin yazıyor ya– derdi; polisin yaptığı bazı tutuklamaların kaynağında, baronun güvendiği bir adamla Trapani Emniyet Müdürü'ne yolladığı mektupların bulunduğunu kafasına takmıştı bir kere.

Yıl 1847'ydi (anılarım daha gerilere varmıyor; belki duyular yoluyla, bir koku bir tat bir şarkının ara nağmesiyle daha eski anılara ulaşabilirim, ama yakalamayı beceremiyorum); Cristina'yı birkaç saatliğine rahibelerin Meryem Koleji'ne kapattıkları yıldı 1847, hem o yılın bitiminde başka birçok şey oldu ve belleğime

yerleşti kaldı. Pastırma yazında bir gün, berrak, pırıl pırıl bir gün, limana güvenlik mensupları ve askerlerle dolu kocaman bir geminin demirlediği haberi geldi; limana koştum, baktım askerler kıyıya çıkıyor, hem o kadar çok idiler ki gemi karınca yuvasına benziyordu, kordon boyunda ilçenin kadınları sessizce seyrediyordu, içlerinde ağlayanlar vardı. Karaya ayak basan askerler sırt çantalarıyla tüfeklerini indiriyor, aralarında şakalaşıyor, kadınlardan yana işaretler yapıyor, gülüşüyor, çocuklara –*guaglió*[52]– diyorlardı.

O askerlerden hoşlanmamıştım; gördüklerimi anneme anlatmak için eve döndüm, annem etkilenmedi, –epeydir gelmiyorlardı– dedi. Niçin geldiklerini sordum –fena adamları tutuklayıp alıp götürmeye geliyorlar– dedi annem.

– Fena adamlar da kim?

– Hırsızlık edenler, katiller – dedi annem – bir kralın düşmanları var ki onlar daha da beter.

– Bu ilçede kralın düşmanları mı var? – diye sordum, çünkü hırsızlık eden, adam öldürenler olduğunu zaten biliyordum.

– Bu ilçede de var – dedi annem.

– Kim onlar? Kral Napoli'de oturuyor, burada ne işleri var ki?

– Bak ne diyeceğim – diye sabırsızlandı annem – sen git babanın ayağına dolaş, belki canı laflamak istiyordur, benim işim başımdan aşkın, bir senin nedenlerinle niçinlerinle uğraştığım eksik.

Babam havuzun yanında aşı yapıyordu, baron da altın başlı Hint bastonuna dayanmış onu seyrediyordu. Yaklaştım, barondan karısından olduğu gibi çekinmiyordum, dedim ki – askerler gelmiş, karaya çıkıyorlar.

– Ah – dedi babam doğrularak.

– Neden ah diyorsunuz ki – dedi baron – bırakın ah demek kime düşüyorsa o desin. Şunu aklınızdan çıkarmayın: Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın.

– Böbreğimin ağrısından ah dedim – dedi babam. – Dikeldim ya, ondan ah dedim.

– İyi öyleyse! – dedi baron. – Askerlerden dolayı dediniz sanmıştım.

52 *guaglió* (*guaglione* sözcüğünün kısaltılmışı): Gelen Napolili askerlerin lehçesinde "ufaklık" (ç. n.)

– Askerler – dedi babam – kralın elidir: Kralın eli hangi ayrıkotunu temizleyeceğini bilir.

– Doğru – dedi baron – doğru söz; bu akşam bütün Castro'da bir tek ayrıkotu kalmaz, görürsünüz... Ben de o arada ilçeye inip komutanı bir göreyim, bakarsınız dostlarımdan biridir.

Baron bastonunun altın sapının son bir parıltısıyla ağaçların arasında gözden kaybolduğunda, babam yine –ah– deyip bana gülümsedi. Sonra –ah bu namussuz– dedi.

Ben bir şey sormadım.

Öğleye doğru baron yanında askerlere komutan eden kişiyle birlikte geri döndü: Uzun boylu sarışın bir adamdı, güzel renkli bir üniforma giyinmişti. Hemen kümeste ve mutfakta bir koşuşturmadır başladı, yardım etsin diye annemi de çağırdılar. Baron üstü mermerli masalarla iskemlelerini karaağacın altına taşıttı; garson Pepé konuklar geldiğinde giydiği çizgili ceketiyle kahve servisi yapmak için ibrikle fincanları getirdi. Fincanlarda kahvenin dumanı tütüyordu, hava güzeldi; baron sandalyesinde gıdıklıyorlarmışçasma keyifle kımıldanıyordu. Bir zeytin ağacının tepesinden Cristina ile ben sahneyi seyrediyorduk.

– Kim bu? – diye sordum fısıldayarak.

– Kralın bir dostuymuş – dedi Cristina. Yanıtı uygun geldi bana, öyle ya, kralın düşmanlarını tutuklamaya gelmişse, dostu olmalıydı elbette. Fakat anlamadığım nokta kralın nasıl olup da dostları düşmanları bulunduğuydu, kral baştanbaşa altın yaldızlı resimlerle süslü bir sarayda yapayalnızdı, kraliçe ile prens de onunla birlikteydi; ben sanıyordum ki kralın bizler gibi yemek yeme gereksinimi yoktur, çünkü yemek yerse bizim gibi helaya gitmesi gerekir ki bir kralın oraya gitmesi inanabileceğim en son şeydi. Yüzüm kızararak Cristina'ya söyledim bunu, o güldü ama hayır dedi, elbette helaya gitmiyordu, kral bizim gibi yaratılmamıştı.

O arada baron bastonunu havaya kaldırmış bir odayı göstererek diyordu ki – bu gece şu odada kalacaksınız, şimdi hazırlattırırım. O odada kim yatmıştı, biliyor musunuz? Bir tahmin edin bakalım... Bakan Del Carretto... Otuz sekizde, Kral Hazretleri'nin maiyetinde geldiğinde... Evet ya, bana konuk olmuştu.

– Oo – dedi subay.

– Evet efendim, benim konuğumdu... Hem sonra Bakan Santangelo da. O odadan pek ünlü kişiler gelip geçmiştir.

Derken Concettina Hanım çıkageldi, subay ayağa fırladı, bileğini nezaketle bükerek elini aldı, öptü. O hareketine bayıldım; Cristina'ya dedim ki –Sen de git, senin de elini öpsün; elini öperse senin suratının ne hal alacağını görmek istiyorum– ama Cristina dedi ki, gidemezmiş, o gün Vincenzino'yla ayak altında dolaşmamalılarmış, konukları olduğunda baron onları sofrada bile görmek istemiyormuş; sofrada onlar bir oyun oynarlarmış, göz göze bakışıp gülmeye direnme yarışına girerlermiş, Cristina yarışı hep kaybedermiş; baron o oyuna sinirlenirmiş, hele bir de konuklar varsa oyun pek kötü kaçarmış, bir seferine Piskopos alınmış, sonradan baron demiş ki utancından yerin dibine geçmişmiş.

Subay Napoli'deki bir tiyatrodan söz ediyordu ki Pepé gelip yemeğin hazır olduğunu bildirdi. Ayağa kalktılar, subay sağ kolunu testi kulpu gibi kıvırdı, Concettina Hanım bir elini elbisesinin uzun kolundan fare burnu gibi çıkarıp oraya soktu; böylece, arkalarında gevezeliği sürdüren baronla birlikte ilerlediler.

Günbatımında askerler San Michele Manastırı'nn önünde tayınlarını yedikten sonra ilçeye dağıldılar: Belli bir düzen içinde, bir jandarmanın ya da silah arkadaşının yönetiminde beşli altılı gruplar halinde. Her caddede, her sokakta köşeleri tutmuş güvenlik kuvvetleri ve askerler görülüyordu, bazıları da kapılara vuruyordu. Evin yolunu tuttum, arkamdan bir devriye geliyordu, adımlarımı sıklaştırdımsa da askerlerin hızlı adımı ensemdeydi, korkuya kapıldım; arkama bakmamaya çalışarak cümle kapısından girdim, avluyu geçtikten sonra döndüm: Yine oradaydılar, kapının eşiğinde, ağır ve emin adımlarıyla kovalıyorlardı beni. Çığlığı bastım –Anam, anacığım: Tutacaklar beni... askerler... tutacaklar beni – annem elleri bembeyaz unlara bulanmış, telaşla dışarı uğradı. Ağlayarak boynuna atıldım, askerler düzlüğe girmişti, içlerinden biri anneme diyordu ki –ne o, bu ufaklık bizden mi korktu böyle?– Annem yanıtlamadı, asker değişik bir ses tonuyla dedi ki – merhum Bartolomeo oğlu Guastella Giuseppe, bu beyi arıyoruz.

– O da kim? – dedi annem; ama hemen ardından –tamam, anladım, Pepé'yi istiyorsunuz; adının Guastella olduğu aklımdan çıkmış, biz ona Sakar Pepé deriz de, lakabı işte– sonra seslendi – Pepé, hey Pepé... seni istiyorlar.

Korkum geçmişti, elinde bir paçavra, sırtında çizgili ceketiyle Pepé'nin çıkageldiğini gördüm, annem soruyordu –Pepé'den ne istiyorsunuz ki?– ama asker ona aldırış etmedi, elindeki kâğıda göz attı, Pepé'nin yüzüne bakıp sordu –merhum Bartolomeo oğlu Guastella Giuseppe siz misiniz?– Pepé evet dedi. –Tamam– dedi asker – gidelim.

Pepé'nin suratı gerildi, benzi attı, gözleri ölü gözü gibi camlaştı; asker yineledi – gidelim.

– Gidelim de nereye? – diye kekeledi Pepé. Askerler çevresini sarmıştı, biri tüfeği üstüne doğrultmuştu.

– Nereye mi gidiyoruz? – dedi asker. – Ne bileyim ben nereye gidiyoruz? Favignana'ya belki; iyi bir yere, merak etme – ve güldü.

– Ben mi Favignana'ya? – dedi Pepé şaşkınlık içinde. – Ben ne fenalık ettim ki Favignana'ya gideyim? Ben Baron Garziano'ya hizmet ediyorum, işimde gücümdeyim, kafamı kapıdan dışarı çıkarmam, Tanrı'nın her günü eşek gibi çalışıyorum.

– Demek yanılmışlar, yanlışlık olacak elbet – dedi asker, yanlışlık olduğunu hiç sanmadığını açıkça belli eden bir suratla.

– Elbette yanlışlık var – dedi Pepé –yanlışlık bu, sizinle gelip durumu düzelteyim– anneme dedi ki – bakın, karımı çağırın lütfen, ceketimle beremi getirsin.

Annem koştu, yanında Pepé'nin karısıyla geri geldi, kadın kollarını havaya kaldırmış haykırıyordu –vah evime ateş düştü! Başımıza gelecek vardı, biliyordum ah: Dün gece şekerlemeler gördüm düşümde, dünya kadar şekerleme, o kadar boldu ki az kalsın kusacaktım... Biliyordum ben, şekerleme demek felaket demektir– ama Pepé kabaca bir hareket yaptı –kes şunu– dedi – ceketimi ver, bir gidip geleyim: Bir yanlışlık vardır; yarım saatte dönmezsem barona haber ilet.

Yarım saat geçti, nemli gece üstümüze çöktü; babam döndü, Pepé'nin karısı ağlaya sızlaya olanları anlattı, gidip baronu arasın diye yalvardı, ne evde ne de kulüpteydi –baronu bulursak

hapishaneden kurtarır– diyordu. Babamın ise olay hakkında kesin bir düşüncesi olduğu anlaşılıyordu, Pepé'nin yakayı kurtarabileceğini sanmıyordu, babamın yüz ifadesini okumayı bilirdim ben; yine de baronu aramaya gitti. Neden sonra baronla birlikte dönüp geldi, baron bastonunu sallıyor, söyleniyordu –olacak iş değil yahu, Pepé gibi dürüst bir adam; üstelik bu yaptıkları bana hakarettir; evet efendim, hakaret sayılır: Ne yani, bir hırsızı bir katili ya da bilmemneyi hizmetimde mi tutuyorum ben; derhal gidiyorum, ben bilirim diyeceğimi, bir ağzımı açayım da görsünler– Pepé'nin karısına da dedi ki – sen yüreğini ferah tut; bak şurada yemin ediyorum, birazdan yanımda Pepé ile döneceğim.

Hep öyle bastonunu sallayarak çekip gitti, babam da yanında.

Bir saat geçti geçmedi döndüler; baron bastonunu sallamaz olmuştu, Pepé'nin karısının karşısına dikilip şöyle dedi – kızım, işler öyle göründüğü gibi basit değilmiş... Ya, öyle işte, mesele karışıkmış: Kocan olacak o mübarek adam... neyse, hiç konuşmayalım... İnsan, benim gibi biri yani, aldanıyor... Aman Pepé ne iyi yüreklidir, aman ne çalışkandır, titizdir, kusursuzdur... Derken bir de öğreniyorum ki Pepé, geceleyin, başkaları uyurken... Yeter, konuşmak istemiyorum... Şimdi onu Trapani'ye götürüyorlar, açıklanması gereken neyse açığa çıkarılacak: Ben meşgul olacağım, hem sonra Türklerin eline düşmüş değil ya; eninde sonunda geri dönecektir, orası kesin... Ama sana bir tek şey söylemek isterim kızım, sen de bu gece üstünde düşünürsün: Her sakallı baban değildir... Pepé meğer göründüğü gibi değilmiş; kötü arkadaşlıklar, berbat alışkanlıklar...

– Fakat nasıl olur – dedi annem – evden dışarı adımını bile atmıyordu ki.

– Sen kes sesini – dedi babam – baron efendimiz bize söyleyemeyeceği bazı şeyler biliyor, az önce öğrendi.

– Evet – dedi baron – aynen öyle: Bazı şeyler öğrendim ki tabii size söyleyemem. Bu kadarı yeter. Hayırlı geceler.

Pepé'nin karısı inlemeye koyuldu.

Pepé'nin karısını gidip yatması için ikna ettikten sonra eve döndük. Olup bitenlerin korkusu uykumu kaçırmıştı; ürpertiler ge-

çiriyordum. Annem sızlanıyordu –ah zavallı Rosalia, ne büyük felaket– babam taş gibi – ah zavallı salak sen de, ne büyük felaketmiş!

– Ne yani, köpek miyiz biz? – diye başkaldırdı annem. – Ben başkalarının başına gelen dertlere üzülürüm, senin gibi değilim; bu akşam boğazımdan bir lokma yemek gitmeyecek uyku tutmayacaktır, ben böyleyim işte.

– Pepé'nin durumuna yüreğim yanıyor – dedi babam – ama bana kalsa Rosalia'ya yapacağımı bilirdim; kan çıkıncaya değin kırbaçlatırdım, sonra da salamura gibi tuzlardım.

– Niye, ne yaptı ki o zavallı kızcağız?

– Bak şimdi – dedi babam – benim gözümden bir şey kaçmaz: Öyle şeyler görüyorum ki kendime saklıyorum. Bu akşam, sen barona Pepé iyi adamdır dediğinde kes sesini dedimse bir sebebi vardı. Ben de Favignana'ya atılmayı istemiyorum, eğer hapse düşmek varsa kaderde asla Pepé gibi düşmek istemem; gerekirse önce bu namussuzu gebertirim, ondan sonra girerim. Ben zaten biliyordum, şimdi sen de öğreniyorsun, Pepé'nin sonunun böyle olacağı belliydi, çünkü baron, Rosalia ile mercimeği fırına vermiş, işini rahat rahat görmek istiyor. Şimdi öğrendin ya, ağzını açayım dersen kafanı patlatırım, sonum Pepé'ninki gibi olsun istemiyorum.

Konuşmayı sürdürdüler, ama uyku bastırıyordu; uykumun arasında askerlerin adımlarını işitiyordum, Pepé'nin çehresini seçiyordum. Dış kapıya vurulan darbelerle ve köpeklerin havlamasıyla sarsıldım. Babam gidip açtı: Yatmaya gelen subaydı; Pepé askerler kendisini alıp götürmeye gelmeden hazırlamıştı odayı. Fenerli adamlar ve zabıtalar eşlik ediyordu subaya, baron elinde şamdanla onu karşılamaya indi, neşe içinde.

Ertesi gün askerlerin bütün tutukladıklarının adları belli oldu, hepsi otuz dört kişiydi, dağa çıkmış olan ve ara sıra ilçeye inip parası olanları haraca kesen, canı istediğini öldüren Vito Lacruna'yı tutuklamamışlardı tabii. Ama kralın iki düşmanını tutuklamışlardı (baronun da düşmanları, dedi babam): Eczacı Napoli ile Doktor Alagna'yı, evlerinde Malta'dan getirilmiş şeyler, basılı kâğıtlar ve mektuplar bulmuşlar. Bir kez bir parmak-

lığın sivri ucu kalçama battığında Doktor Alagna dikiş atmıştı, dikerken de –bu ufaklık pek kahraman, ağlamıyor, çok cesur– diyordu – sahiden de ağlamamıştım; sevimli bir adamdı doktor. Eczacıyı da tanıyordum, Concettina Hanım'ın reçetelerini yaptırmaya gittiğimde bana hep şekerleme verirdi.

Vapurun gidişini görmeye limana indim, rıhtımda tutuklulara çamaşır bohçaları ve yiyecek getirmiş kadınlar vardı, elinde bohçasıyla Rosalia da oradaydı. Tutuklular güvertedeydi, birbirlerine zincirlenmişti, askerler bekçilik ediyor, arada bir öbürlerinden daha yüksek sesle küfreden birini tüfeğin namlusuyla dürtüklüyorlardı. Başka askerler rıhtımda kadınlardan bohçaları topluyor, adlarını söyletip vapurdaki arkadaşlarına o adı bağırıyorlardı, bohça elden ele geçirilerek sahibine varıyordu; tutuklu bohçayı alır almaz zincirli elleriyle yukarı kaldırıp aldığını yakınlarına gösteriyordu. Bir an geldi aşağıdan –Guastella– diye bağırdılar ve Rosalia'nın bohçası kısa yolculuğunu yaptı, askerler –Guastella– diye yineleyerek elden ele geçiriyorlardı, öbürlerinin arkasında duran Pepé'yi o sayede gördüm. Bohça elinde, öne çıktı Pepé, Rosalia bağırdı –temiz çamaşır koydum, hep yenilerini getirdim; baron da sigara gönderdi, bir de o sevdiğin kepekli ekmekten– ama Pepé bohçayı havaya kaldırıp ellerini açtı, bıraktı denize düşsün. Bütün ağızlardan bir hayret çığlığı yükseldi, ardından sessizlik. Ve bağırdı Pepé –zehir getirmeliydin bana, çünkü gebermezsem dönüp ciğerinizi sökeceğim, hem senin hem o orospu çocu...– bunun üzerine askerlerden biri tüfeğin kabzasını böğrüne indirdi, Pepé sustu, gözlerinden yaşlar boşanarak küpeşteye dayandı, kaldı.

Onu hâlâ öylece görüyorum, aradan bunca yıl geçtikten sonra.

(Bu anıları yalnız başıma, Campobello topraklarında bir kır evine sığınmışken yazıyorum. Sadık dostlarım tutuklanmaktan kurtulmam için bu çareyi buldular, Castro'da jandarmalar ve askerler beni aramakta; o zamanlar Bourbon Hanedanı'nın askerleriyle jandarmalarının yaptıkları gibi, İtalya Krallığı'nın jandarmalarıyla askerleri de Castro'da ve Sicilya'nın bütün ilçelerinde insanlığın geleceği için mücadele eden kişileri tutukla-

maktalar. Tutuklanmaktan kaçtığımdan ötürü pişmanlık duyuyorum: Ama hapis ürkütüyor beni, artık yaşlıyım, yorgunum. Yazı yazmak bana avunup dinlenmenin bir yolu gibi görünüyor; hayatın zıtlıklarının dışında, nihayet bir gerçeğin menziline erişmiş buluyorum kendimi.)

Rosalia iki-üç gün evine kapandı, yastaymış gibi gelen ziyaretçileri kabul ediyordu, barones de onu teselliye indi, Tanrı üstüne bir alay şey söyledi ona, kuşkusuz günah Pepé'nin yüreğinde yer etmişti, ama adaletin eli yakasına yapışmıştı işte. Rosalia evetliyordu, iki ay var ki kocasının değişmiş olduğunu söylüyordu, hem sonra vapurdan bağırdığı o sözler de aklını kaçırdığını açıkça kanıtlıyordu. Barones dedi ki –sen namusunu koru ve yüreğini ferah tut; eğer Tanrı onu bağışlamak ve korumak isterse geri dönecektir; yok eğer günahları kapkaraysa başına geleni hak etmiş demektir– böylece Pepé'yi Tanrı'nın yargısına havale ettikten sonra Rosalia'ya en az iki yumurta içmesini salık verdi, çünkü yemeği reddetmek de günah sayılırdı.

Yemek yemek için Rosalia'nın Concettina Hanım'ın öğütlerine gereksinimi yokmuş doğrusu, evinden çıkıp her zamanki yaşantısına (kümes fırın çamaşırhane, akşamları tespih duası ve evdeki öbür kadınlarla ayak üstü gevezelik) geri döndüğünde şeftali misali pespembeydi ve saka kuşu gibi kıpır kıpırdı, capcanlıydı, pırıl pırıl parlıyordu. Mavi gözlü, koyu renk saçlıydı, dolgun vücutluydu, gülmekten hiç geri durmuyordu, tiz kahkahası çın çın çınlıyordu; Concettina Hanım o gülüşte günahın muzaffer çınlayışını duymalıydı, o gülüş aklını başından alıyordu baronun. İhtiyatla, gizlice, baronesin çalışma odasına kapanmış hesaplara ya da mektup yazmaya dalmış olduğunu düşündüğü saatlerde baron, Rosalia'nın evine iniyor tespih duası vaktine değin kalıyordu: Sonra evden ilkin Rosalia çıkıyor, yukarı, baronesin yanına gidiyordu, sonra mutfaktan bir şeyler aşırmış kedi havasıyla baron çıkıyordu, bahçenin ağaçları arasında gözden kayboluyordu, derken öte yandan beliriyor, kulübe götürsün diye babamı çağırıyordu. Artık gündelik hikâye olmuştu, ama öylece rahat rahat süremezdi. Rosalia iyi giyinmeye başlamıştı, baronesin görüşüne göre fazla iyi; kimi gün-

ler üstünde İtria Meryemi'nden fazla altın takı taşıyordu, bir de kumru rengi ipek elbise giyiyordu ki olanca güzelliğini ortaya koyuyordu. Concettina Hanım kuşkulanmaya başladı; kocasından değil, zavallıcık; yalnız düşünce günahına giriyordu (kendisi öyle diyordu) Rosalia'nın öyle altın takılar ve güzel giysiler edinmek için kötü şeyler yaptığı kuşkusu. Böylece kocasına baskı yapmaya başladı, Rosalia'yı evinden çıkarsın diye, öyle ya, artık Pepé yoktu ve ev hizmet karşılığında verilmişti; ama baron ayak diriyordu, o zavallıcığı sokağa atmaya yüreğinin elvermeyeceğini ileri sürüyordu, Concettina Hanım'ın Hıristiyan hayırseverliği duyarlığına yöneliyordu. Ama işte kocasının on sekiz yıllık evliliklerinde hiç ağzına almamış olduğu o Hıristiyan hayırseverliği Concettina Hanım'a kesin ipucunu verdi. Ve günün birinde Cristina, birlikte tırmanmış olduğumuz bir ceviz ağacının tepesinden babasının Rosalia'nın evine girdiğini gördü (ben babamın tehditlerinden ötürü baronun yaptıklarını ona asla fitlememiştim), öylesine sessizdi, korku dolu bir yüzle çevresine bakınıyordu ki, kızı oyun oynuyor sandı; sonra da şaşkınlık ve neşeyle annesine anlattı. Concettina Hanım da, tabii doğru yargıya vardı: Öfkesini hemen açığa vurmadı, ertesi gün pusuya yattı, baron içeri girdikten birkaç dakika sonra inip Rosalia'nın kapısını çaldı. Sessizlik, Rosalia'nın evde olmadığı düşünülebilirdi; ama barones durumun öyle olmadığını biliyordu, kapıya yeniden bu kez şiddetle vurmaya koyuldu; ardından eline bir taş aldı, kapıya gökgürültüsünü andırır darbeler indiriyordu. Annem kapıya çıktı, babam bahçeden koşup geldi, seyis, hizmetçi, Vincenzino; o saatte Vincenzino'ya ve biz bütün çocuklara –Cristina ile birlikte beş altı çocuktuk– ders veren papaz dışarı uğradılar. Barones babamla seyise buyurdu –kırın şu kapıyı, derhal– onlarsa kapının ardından kimin bulunduğunu bildiklerinden yerlerinden kımıldamadılar; seyis aptalca dedi ki –Rosalia evde yok, dışarı çıktı; baron hazretleri de çıktı– Concettina Hanım avaz avaz bağırmaya başladı –ya, ikisi de çıktılar demek! Ne olduğunuzu anladım ben, pezevenkler, hepiniz pezevenksiniz– öylesine zıvanadan çıkmıştı ki, başkalarından duysa ıstavroz çıkaracağı o sözler kendi ağzından dökülüyordu. Ve ağlayarak elindeki taşla kendisi vurmayı sürdürdü. Cristina

da ağlamaya koyuldu, ardından Vincenzino. Rahip ilerledi, taşı Concettina Hanım'ın elinden aldı, Cristina ile Vincenzino'nun bozulmaması gereken masumiyetlerinden dem vurdu, kuşkusuz yanlış bir tuşa basmıştı, çünkü kadın çığ gibi bir hınca kapıldı, kendi kendisine ve evlatlarına acınmaya koyuldu, çılgınca bir acınmaydı. O zaman rahibin aklına başka çare geldi; dedi ki – böyle meseleler vakarla, başka yoldan halledilmek ister, böyle uluorta olur mu hiç? Üstün bir aklın tavsiyesi lazım, öğüt verecek, yardım edecek mübarek birinin aklı; gelin piskoposa gidelim, size ben refakat ederim, nasıl davranmanız gerektiğini size ancak piskopos söyleyebilir.

O sözler Concettina Hanım'ı sakinleştirdi ama içeride bulunan barona tavşan inine girmiş sansar etkisi yaptı, hani tavşan ânında dışarı fırlar da ya tuzağın ya avcının kurşunlarının kurbanı olur. Dışarı çıktı baron, yüzü utançtan ve öfkeden kıpkırmızı olmuş, rahibin üstüne atıldı bağırarak – amma da güzel tavsiyede bulundunuz ha, papaz değil domuz; gebertene kadar kötek attırırım da piskoposa cesediniz gider sonra, ölünüz gider; hem kovuyorum sizi, kovuldunuz: Latinceyi gidin de Mariantonia'ya öğretin, bostancı Pietro'nun kızlarına öğretin, kiliseye dadanan bütün o şıllıklarınıza öğretin: Domuz papaz...

– Evet – diye haykırdı o çıkış karşısında taş kesilen Concettina Hanım – elbette piskoposa gideceğim, hem de derhal; afarozluksun sen namussuz zina düşkünü, zina düşkünüsün, zina düşkünü – sözcüğü bir daha bir daha yineliyordu, herhalde bağrından öylece kopan aşağılamalarla koruması gereken vakarı arasında bir denge kurmasına yarıyor olmalıydı.

– Hele piskoposluğa doğru bir adım at öldürürüm seni – dedi baron.

– Öldür öyleyse: Öldür de onunla evlen bari... Aman Tanrım sen yardım et de dilime hâkim olayım... Yeter: Öldür beni.

Baron elini havaya kaldırarak onun üstüne atıldı, bütün ötekiler çevresini sarıp durdurdular; Concettina Hanım da o haliyle kaçıp piskoposa koştu, baron fark etti ve kendisini tutan ellerden kurtulmak için şiddetle silkindi, eller onu daha da sıkı kavradı; o zaman bedenini gevşetti ve onu bıraktılar, ama artık baronesin ardından yetişmesi için çok geçti, piskoposluk sarayı

hemen yakındaydı. Baron dedi ki –iyi hizmet ettiniz bana; fakat ben kovarım sizi, hepinizi kovuyorum işte– seyise baktı – sen de ahmak herif... baron çıktı, Rosalia çıktı... tabii ki içinizden biri gammazlamıştır ki o da ayrı mesele: Kim olduğunu bir bulursam kendi ellerimle geberteceğim... geberteyim de görün.

Rosalia'nın çıtı çıkmıyordu, sessiz sedasız kapıyı kapatmıştı.

Concettina Hanım piskoposla konuşmasından öyle bir havayla döndü ki yaslı Meryem heykeli sanırdınız: Gözlerini yukarı dikmiş yürüyordu, ıstırabını taşıyabilmek için sessizlikten ve Tanrı'dan kuvvet almayı umduğunu anlatmak istiyordu, dolayısıyla hiç kimse yanına yanaşmasındı, hele baron hiç yaklaşmasındı. Hâlâ sağı solu suçlamaktaydı, ama işi oluruna bırakmış gibiydi: Babamla seyise davranışından, kovma kararından vazgeçmiş olduğu anlaşılıyordu. Karısının ortaya çıkmasıyla dondu kaldı baron; Concettina Hanım ona bakmaya bile tenezzül etmeksizin geçip gitti, peşinden koşuşturan rahiple bahçenin patikalarından birinde kayboldu. Baron seyise buyurdu –çağırın bana şu rahip bilmemkimi... neydi herifin adı?.. O domuz papazı: Gelmem derse söyleyin gidip ben yakalayacağım, koyun gibi boğazlayacağım– seyis seğirtti, yaprak gibi titreyen rahiple birlikte döndü.

– Aferin! – diye selamladı onu baron. – Verdiğiniz öğütlerden ötürü kutlanmayı hak ediyorsunuz doğrusu! Karıma öyle bir öğüt verdiniz ki ağırlığınızca altın eder. Ben böyle öğüdün... güzel yerinden yakaladınız yani. Şimdi bir öğüt de ben istiyorum: Sizi mi öldürsem daha iyi olur, kendimi mi...

– Baron hazretleri – diye kekeledi rahip – ben ne bileyim ki... hani o sırada uygun bir tavsiye olur diye aklıma gelmişti... barones hanımefendiyi o kapının arkasından çekmeyi istiyordum, siz kapana kıstırılmıştınız, kurtarayım dedim...

– Eh, tam kurtardınız – dedi baron – pek güzel kurtardınız, e mankafalık bu kadar olur... Şimdi yalnız karımla uğraşmak yetmeyecek, bir de piskopos çıktı başıma; kim bilir ne tepki vermiştir.

– Mesele oysa, piskopos işi alaya vurdu; bütün sahneyi güzelce anlatalım istedi, sonra hani piskoposun adı edilir edilmez

sizin dışarı uğradığınız noktaya geldiğimizde gülüyordu, yemin ederim, gülmekten gözlerinden yaşlar geliyordu...

– Demek öyle ha – dedi baron vahşileşmiş bir suratla – gülüyordu demek.

– Yemin ederim – diye yineledi rahip.

– Ya size – dedi baron suratını onun yüzüne öyle yaklaştırmıştı ki neredeyse burun burunaydılar – başıma gelen bu iş size gülünç geliyor mu?

– Bana mı? Aman efendim, ne haddime... nasıl gülerim, bana ağlanacak bir şey gibi geliyor.

– Ağlanacak şey ha? E niye ağlamıyorsunuz öyleyse? Ağlamanızı engelleyen biri mi var? – dedi baron bir eliyle zavallı rahibi tartaklayarak – Ağlayın da göreyim, bana verdiğiniz zararı hiç değilse öyle karşılayın.

– Fakat ne zararı? Zararı siz kendi kendinize verdiniz – rahip yüreklenmişti – siz günahın kucağına düştünüz...

– Tanrım! – diye söylendi baron, rahibin apansız tepkisi karşısında yumuşayarak. – Şimdi siz karımın ağzıyla konuşuyorsunuz! Günahmış... on sekiz yıldır bana günah günah deyip durur, şimdi sahiden girdim günaha... günahmış!

– Hah şimdi Hıristiyan gibi düşünmeye başladınız işte – dedi rahip – günaha girdiniz, şimdi de içinden çıkmak zorundasınız; piskopos size yardım edecektir, emin olabilirsiniz.

– Zarar dediğim de o işte: Bana yardım etmesi. Bana nasıl yardım edeceğini biliyorum ben.

– Peki ne yapsın istiyorsunuz? – dedi rahip bu kez iyice açılarak – piskopos, tövbe tövbe, size muhabbet tellallığı mı etsin?

– Bırakalım bunları – dedi baron – şimdi piskopos ne dediyse, hepsini söyleyin bakalım.

– Dedi ki vakayı kendisi üstleniyormuş ve en iyi şekilde halledecekmiş. Endişe buyurmayın.

– Alay mı ediyorsunuz? Endişe etmeyeyim ha? Bundan iyisi can sağlığı: Memnuniyetimden çalıp oynuyorum. Piskopos başıma gelene gülmüş, meseleyi halletmeyi vaat etmiş... Yaşadım gitti!

Piskopos o akşam baronu çağırttı, baronun fena halde paparayı yediğine kuşku yoktu, mürekkepbalığı gibi karalar saçarak

döndü, hıncını ücretli adamlarından çıkardı. Piskoposla konuşmasının sonuçları birkaç gün sonra belli oldu: Baron dua etmek ve daha başka birtakım dinî vecibeleri yerine getirmek üzere on günlüğüne San Michele Manastırı'na çekildi, Vincenzino papazların okuluna verildi, Cristina da rahibelerin Meryem Koleji'ne gönderildi; ama Rosalia yerli yerinde kaldı, hem eskisinden de güvenli, cıvıl cıvıldı. Manastıra gitmeden önce baron babamı çağırdı, –ne de olsa erkeğiz, beni anlarsınız, yalnızca size güvenirim– gibi laflarla çiçeklenmiş güzel bir söylev verdikten sonra Rosalia'yı korumasını tembihledi –çünkü– dedi – o zavallı kızcağız, yapayalnız kalıyor ya, kendini umutsuzluğa terk edebilir.

Baron Garziano ile Castro bölgesi piskoposu Monsenyör Antonio Calabró'nun aralarından su sızmazdı, pek sıkı fıkıydılar. Piskopos baron krallık yargıcı ve kaymakam öylesine uyumlu, daha sonra polisin pek acıklı olaylara dönüştürdüğü gizli kararlarında öylesine hemfikir bir dörtlü oluşturuyorlardı ki, Castrolu (ya da yerel tarihçi Sinyor Gaetano Peruzzo'nun deyişiyle *castrense*) biri için başına bir bela geldiğinde içlerinden birine, aynı zamanda dördüne birden topluca fücceten ölüm kanser verem dilemek doğal gelirdi. Piskopos, San Michele Manastırı ve Piskoposluk Vakfı yoluyla, Castro bölgesindeki toprak mülkünün şöyle rahat bir üçte birini elinde tutuyordu; baronun toprakları da bir o kadardı; arazinin kalanı ufak mülkiyet ve devlete ait topraklar arasında bölünmüştü ve baron yavaş yavaş ama güvenle devlete ait topraklara el koymaktaydı, ama o araziyi özel kişilerin ele geçirmesinden korumakla görevli *Decurionato Civico*'yu (Onlar Meclisi) işkillendirmeden. *Decurionato Civico* günümüzde Belediye Meclislerinde bulunan yetkilere sahipti, ama *decurione*leri atayan kişi kaymakamdı, o da günümüzde vali yardımcısında bulunan yetkilere sahipti (bugün Castro'da bulunan vali yardımcısı, Bourbon'ların bölge yöneticilerini rahmetle andırmakta): Krallık yargıcı günümüzde sulh hâkiminin yaptığı görevi yapmaktaydı; piskopos ise günümüzde piskoposların artık yapamadıkları şeyleri yapıyordu. Adaletin yerine getirilmesi konusuna gelince, şunu eklemek isterim ki, polisin pençesine düşen yurttaşın suçsuzluğunu kanıtlamak için pek az olanağı bulunuyordu; hem yargıcın önünde kanıtlamayı başa-

racak olsa ve yargıç onu beraat ettirecek olsa (sanık, yargıca yasalardan çok kendi vicdanından kaynaklanacak bir hüküm vermesi için emanet edilmiş olurdu) bile, sanık yine her zaman onu dilediğince hapiste tutabilecek olan polisin karşısında kendini temize çıkarmak durumundaydı, ki bu uzun yıllar da alabilirdi; o yüzden tutuklanmaktan ecelden beter korkulurdu ve köylü halk o durumdan acıklı dizelerle yakınmıştır.

Kaymakam ile krallık yargıcı Castro'da piskopos ne isterse onu yapardı; piskopos da sık sık Baron Garziano'ya danışırdı ya da açıkça söylemek gerekirse, baron şehir kulübünde ve eczanedeki akşam toplantılarında yapılan kimi konuşmalara kulak kabartıp derhal piskoposa yetiştirirdi; kimi kez son derece masum konuşmalardı bunlar, fiyatlar havaların kötü gitmesi ya da Azize Venera bayramı falan; ama arada birtakım yargılar, yarım bırakılmış laflar ve bakışmalar belirirdi ki baron derhal yakalayıp kayda geçirirdi; hem sonra aktarılacak hiçbir şey bulunmadığı zamanlarda da hain bir düş gücünün yardımına başvururdu.

Ama piskopos ile baron büyük bir işe el atıp da dayanacak arkası bulunmayan kişilerin başına bela açacakları zaman, kaymakam ile krallık yargıcını atlar, Trapani'deki valiye ya da Palermo ve Napoli'deki daha üst makamlara başvururlardı. Bendeki belgeler arasında baron ile piskoposun genel başkan yardımcısına yolladıkları mektuplar bulunuyor, 1960 Haziran'ında Palermo'da rastlantı sonucu elime geçtiler, baronunkiler (beş-altı tane mektup) hep aynı şekilde başlıyor ve bitiyor: "Yüksek makamınıza: Kral taraftarlarının ezilmesiyle Kralın düşmanlarının duruma hâkim olmasına imkân bırakmak efkâr-ı umumiyede infial uyandırmaktadır... falanın ve şürekâsının takibini ve iz'alini arz ederim"; piskoposunkiler ise hoş üsluplu, ince imalarla örülü, kimi zaman kurban olarak seçilen kişiler için sel gibi esef ve acıma akıyor satırlarından: "Üzüntü ve merhamet dolu yüreğimizle, ruhları zararlı huzursuzluk kaynağı fikirlerden uzak tutarak korumak maksadı ile... münasip tedbirleri almayı ihmal etmeyen, adaleti tevzi eden Hükümete malumat arz ediyoruz... aynı hususla Dinî Makamlar gibi Laik Mercilere de müracaatımız..."

Baronu hayatta en fazla korkutan şey piskoposun himmetinden yoksun kalmaktı, dolayısıyla çile doldurmaya koşa koşa

gitti, aslında her yıl yaptığı şeydi, ama bu kez sözgelimi sezon dışı ve kendine özeldi; çünkü her yıl çile ve dua uygulamaları Paskalya'dan önceki perhiz döneminde ve ilçedeki bütün soylular için düzenlenirdi. Manastıra kapandı baron, babam ona her gün evde ve kırda olup bitenler üstüne rapor vermeye gidiyordu, ama konuşmanın sonunda onun en çok kendine dert ettiği konu ortaya dökülüyordu, hem de şöyle dalgınlıkla sorarmış gibi yapıyordu – ha... bir dakika durun... bir diyeceğim vardı da aklımdan çıktı... ah, evet, o kızcağız ne diyor peki? Sıkıntılı mı? Karım onu rahat bırakıyor mu acaba?..

Concettina Hanım rahat bırakıyordu onu, öyle ki Rosalia yüreklenmişti, hatta inadına türküler söylüyordu

Ammátula ti spicci e fai cannola
Ca lu santu é di mármaru e nun suda[53]

Yani bununla demek istiyordu ki baron kendi erkeğiydi, Concettina Hanım saçlarını tarayıp kıvırmakla boşa vakit harcıyordu: Karısının yapay süslerini baron aziz heykeli örneği mermersi bir kayıtsızlıkla karşılayacaktı. Hatun saçlarına gerçi biraz lüle yapıyordu yapmasına da, elbette ki amacı baronu ateşiyle tutuşturmak değildi, alışkanlıktan yapıyordu, yıllar yılıdır; o kadar ki saç maşasını bir günah aleti gibi görmez olmuştu.

Baron manastırdan çıktığında Noel yaklaşmıştı, bahçe girift olmuş bir çıplak dallar yumağıydı, yalnızca zeytinlerin yaprakları rüzgârda titreşiyordu. İlçe ıssız kalmış gibiydi, denizin soluk soluğa sesiyle gitar gibi titreşiyordu, o ses geceleri uykumu kaçırıyor, korkulu düşüncelere boğuyordu.

Concettina Hanım baron ile açık konuştu: Rosalia çekip gitmeliydi – ya o ya ben– baron da Rosalia'yı sarayın yakınında ufak yeni bir eve yerleştirdi, her gün buluşmaya gidiyordu, artık rezalet olmaktan çıkmıştı; karısı artık aldırış etmiyordu, baronu hayatından silmiş gibiydi, onunla konuşmuyor, yüzüne bile

53 Sicilya dilinde bir halk türküsü:
"Boşuna takıp takıştırıyor, kıvırıyorsun saçlarını
Aziz mermerden heykeldir, ateşine yanmaz senin" (ç. n.)

bakmıyordu: Söyleyeceği şeyleri, o da kırk yılda bir, don Vico'ya ya da babama ya da hizmetkârlara söylüyordu. Manastırdan döndüğünde karısını salonda bir divanın orta yerinde oturmuş bulmuştu, don Vico ile babam ayakta duruyorlardı; cümle kapısında seyis kendisini doğruca salona gitmesi yolunda uyardı, baron bastonunu sallaya sallaya girdi, hiçbir şey olmamışçasına neşeliydi; o sessiz tablo karşısında buz kesti, Concettina Hanım onun yüzüne bakmaksızın don Vico'ya yöneldi –baron hazretlerine bildiriniz ki o kadının bu evden gitmesi şart, ya o gider ya da ben– don Vico da elçilik görevini yerine getirdi. Baron sanki kendisine şaka yapılıyormuşçasına keyifli bir suratla –ne o, hâlâ bunu mu düşünüyorsun?.. geçmişe mazi derler Concettinacığım, unutalım gitsin; şeytana uydum, sen bilirsin ne yapar şeytan, insanın kafasına güve gibi girer, insan ne de olsa zayıf yaratıktır direnemez... sonra sıra gelir nedamete, anlarsın ya... unutalım gitsin işte...– ama Concettina Hanım hep öyle gözleri rahibe dikilmiş şöyle dedi – ya o ya ben: Barona böyle söyleyiniz; hem bundan sonra artık benimle hiç konuşmasın.

– Bana bak – dedi baron yüzü allak bullak bir adım ilerleyerek – bana bak: Ben iyi insanımdır, iyiliğimin ispatı da on sekiz yıldır sana tahammül göstermem, ama sen de kanımı beynime sıçratma, Tanrı'nın inayetini falan unutup hayvanlaşmayı da bilirim ben.

Concettina Hanım kılı kıpırdamadan don Vico'ya sordu – ne dedi?

Don Vico çevirmenlik yaptı – baron hazretleri diyorlar ki iyiliği çetin bir sınava sokulmamalıymış.

– Siz lafını yumuşatmayı istiyorsunuz – dedi barones don Vico'ya hafif bir tiksinmeyle; ardından babama yöneldi. – Carmé Usta, barona açıkça söyleyin ki ben onun gibi hayvanlaşmam, dosdoğru piskoposa dönerim ve hemen Napoli'deki ağabeyime yazarım kendine düşeni yapsın kiminle konuşması lazımsa konuşsun da benim durumumu düzeltsin diye. O kadının buradan gitmesi lazım, kendisi de Tanrı'nın bana bağışlayacağı bütün ömür boyunca bir daha asla bana doğrudan hitap etmesin. Bana ne diyeceği varsa size ya da don Vico'ya ya da daha başka kime isterse ona söylesin: Ama benimle bir daha konuşmasın.

– Amma da tiyatro yapıyorsun ha! – diye bağırdı baron alelacele kendini dışarı atarken: Ama derhal Rosalia'yı evinden çıkarmanın yolunu buldu ve bir daha asla karısına tek laf etmedi. Duygularının değişebileceği hayaline kapılamayacak kadar iyi tanıyordu onu, diyordu ki –öyle taşkafalı bir aileden geliyor ki, Tanrı korusun; o kafalarla bir çorba yapmak için üç gün kazanda kaynatmanız lazım– ne var ki o kafalardan biri Ferdinando'nun pek yakınındaydı ve krala iyi ya da kötü birkaç sözcük fısıldayabilirdi, baronun o kafaya karşı hem saygısı vardı, hem korkusu.

16 Ocak 1848 günü baron her zamanki gibi şehir kulübüne gitmek üzere yola düştü; ama hemen beti benzi atmış, telaş içinde geri döndü, babamı çağırdı, cümle kapısını sürgüleyip kol demirini takmasını ve hiç kimseye açmamasını buyurdu –dışarıda kim kalırsa kalsın– hatta bazı suratlar görülürse ateş edilsindi. –Hangi suratlar?– dedi babam anlayamadan.

– Şeylerin suratları... ne demek istediğimi anlarsınız... beni sevmeyen kişilerin: Eczaneye gidenler, dünyanın altını üstüne getirmeye niyetlenenler... anlıyorsunuz ya.

– Tamam da, ne oluyor? – diye sordu babam.

– Olan şu ki, azizim Carmelo Usta, dünya tepetakla gidiyor, anlayan beri gele, mahvolduk.

– Niye mahvolmuşuz ki?

– Ne demek niye? Devrim oluyor, devrim, anladınız mı? Palermo'da devrim, bütün Sicilya'da, burada Castro'da: Meydan hareketlenmiş, işi alevlendirmek için üstüne körükle gidenler var, nice zamandır hapse atmış olmamız gereken kişiler... Ama fırtına hep böyle sürmeyecektir, hiç kuşkusuz, kral çaresini düşünmeye başlamıştır... göreceksiniz... Siz bu arada benimle gelin de baronese haber verelim.

Kocasını öyle allak bullak olmuş görünce Concettina Hanım babama sordu –ne oluyor?– baron da babama dedi ki – baronese bildirin ki bu ayın 12'sinde Palermo'da devrim yapmışlar, ardından Sicilya'nın tamamında, haber şimdi Castro'ya geldi, münafıklar harekete geçti.

– Devrim ha! – diye bağırdı Concettina Hanım, her zamanki gibi babamla konuşuyordu – Devrim olmuş ve siz öyle elini-

zi kolunuzu sallayarak gelmiş bana haber veriyorsunuz: Sanki vaftiz var. Ya evin dışındaki çocuklarım? Onlar umurunuzda bile değil, eve dönüp hiçbir şey yokmuş gibi devrim yapılmış diyorsunuz; ah benim zavallı evlatlarım...

– Barones Hazretleri – dedi babam şaşalayarak – benim bir ilgim yok ki: Baron alaş telaş döndü, devrim patlak vermiş kapıyı sürgüleyin dedi, sonra benimle gel dedi... ben de geldim işte...

– Benim sizinle ne alışverişim olabilir ki? – dedi barones – Ben size ne söylersem barona harfi harfine tekrarlamanızı istiyorum, o kadar.

– Unuttunuz mu yoksa? – diye söze karıştı baron acı bir alayla -- Azizim Carmelo Usta, isterse devrim patlak vermiş olsun, bu evde hep komedi oynamak zorundayız. Haydi, baronesin söylediklerini tekrarlayın bakalım: Sonra ben cevaplarım, siz de ona aktarırsınız. Komedi, hiç bitmeyen komedi...

Ama cümle kapısına şiddetle vurulmaya başlandı; baronun öfkeyle kasılmış yüzü davul derisi rengine döndü; Concettina Hanım korkuyla çırpındı, ardından düşüp bayıldı, ne baron ne de babam aldırış etti. Evin sessizliğinde kapıya inen darbeler uğursuz yankımalar yapıyordu. Baron dışarı çıktı, elinde bir çift tabancayla döndü, birini babama verdi, dedi ki –gidip bakın kimmiş, ama sakın ola açmayın; anam mezarından çıkıp gelmiş bile olsa, cümle kapısını asla açmayacaksınız; gelenler o ahaliyse eğer, hiç uzatmadan bir kurşun sıkın... hatta iki kurşun...– ve öbür tabancayı da verdi.

– Baron Hazretleri'ne haddim olmayarak söyleyeyim – dedi babam – ateş etmek bence saçmalığın daniskası olur: Arı kovanına çomak sokmak gibi bir şey; onlar ateş etmezlerse ben de etmem.

– Nasıl isterseniz öyle yapın – dedi baron bir koltuğa yığılarak – ne isterseniz yapın: Ama gidip bakın, kim gelmiş.

Babam geri dönüp kaymakamın geldiğini bildirdi. Baron yerinden sıçrayarak haykırdı – peki ne istiyormuş? Benim evime gelmenin sırası mı şimdi? O haydutlar onu arıyorlarsa, peşi sıra buraya kadar gelirlerse, Tanrı korusun, bir taşla iki kuş vurmuş olurlar: Onu da beni de yakalarlar, canımıza okurlar, canımıza. İçeri alacak değilim, her koyun kendi bacağından.

Kapı hâlâ güm güm vuruluyordu. Babam dedi ki – affınıza sığınarak söylüyorum, dışarıda bırakırsak daha kötü olur: Yoldan biri geçer, kaymakamı görür, öbürlerine haber salar... içeri alalım daha iyi.

– Evet – dedi baron – hakkınız var: İçeri alalım daha iyi.

Babam kapıyı aralar aralamaz kaymakam kediyi ensesinde hisseden fare atılışıyla içeri süzüldü. –Amma da çok beklettiniz kapıda ha! Keyfinize bakmanın tam sırasını buldunuz.– Terini kurulayarak koşa koşa çıktı basamakları, oysa buz gibi bir akşamdı.

Baron onu merdivenlerin başında beklemekteydi. –Beni arıyorlar– diye bildirdi kaymakam soluk soluğa.

– Ya, demek sizi arıyorlar! – dedi baron. –Haberiniz içimi rahatlattı doğrusu: sizi arıyorlarmış!.. Sizi arıyorlar, siz de benim evime geliyorsunuz; eh, arayan bulur, böylece sizi de beni de birlikte bulacaklar.

Öylesi bir karşılanma beklemeyen kaymakam şöyle dedi – fakat ben size dostumsunuz diye geldim, hep bana yakın dostum olduğunuzu söylemez miydiniz, evimi kendi eviniz sayın falan filan demez miydiniz...

– Öyle değil diyen kim? – dedi baron yumuşayarak. – Evim sizin eviniz sayılır gerçi... Öyle olmasına öyle de, siz bir başınızasınız, aileniz yok... Benimse evimde bir karım var ki, Tanrı korusun, o suratlardan birini görse öbür dünyayı boylar... Hem sonra çocuklarım var, anlarsınız işte...

– Anlıyorum – dedi kaymakam.

– Yani diyorum ki – diye sürdürdü baron – piskoposa gidebilirsiniz: Emin yerde olursunuz, kimse gidip de sizi piskoposun orada aramayacaktır; ben de burada elimden geldiğince kendi başımın çaresine bakarım.

– Pek güzel söylüyorsunuz – diye onayladı beriki –yerden göğe haklısınız; ama ben piskoposa zaten gittim, sizden de beter karşıladı beni. Beni kapıdan nasıl çevirdi, bilir misiniz? Aynen şu sözlerle: "Gidin evladım; müsterih olun, evinizde oturun, kaçmak suçluluğu kabul etmektir; kimse size bir kötülük etmeyecektir, çünkü siz kimseye bir kötülük etmediniz ki, rüzgâr ekmeyen fırtına biçmez", ben de işte buradayım, gördüğünüz

gibi– ve kaymakamın suratı ağlamaya hazırlanan bir çocuğunkine döndü.

– Amma da mübarek adammış! – dedi baron buruklukla. – Demek bizi köpek sürüsüne yem diye bırakıyor: İşte bunu beklemezdim ondan.

– Dahası da var: Ben tam çıkarken kapıya kadar geçiren Rahip Giammusso kulağıma fısıldadı, piskopos beni kapı dışarı etmekte sabırsızlanıyormuş, çünkü komiteyi kabul edecekmiş... devrim komitesini, anlıyor musunuz?

– E ne yani, bir piskopos kalkmış devrim mi yapıyor? – dedi baron. – Aman Tanrım, beynim uyuşuyor, hiçbir şey anlamaz oldum... artık ne Tanrı'ya ne azizlere inan kalıyor...

Ora arada Concettina Hanım kendisine gelmişti, babama döndü –barona söyleyin Hıristiyan gibi konuşsun: Yakınıp duracağına, küfredecek yerde evlatlarını düşünsün, evden dışardalar, zavallı yavrucuklarım benim...– ve başladı ağlamaya.

Baronun aklı başından gitti; bağırmaya koyuldu –şu kocamış mumyaya söyleyin, piskopos devrimciliğe soyunduğuna göre onun evlatları da bulundukları yerde emniyettedir; ben canımın istediği gibi konuşurum, şimdi başladım ya, yarına kadar durmadan küfredeceğim, takvimde ne kadar aziz varsa hepsine, teker teker... inat olsun diye yapıyorum... işte böyle yapıyorum, küfredeyim de görsün...– masanın üstündeki takvimi eline alıp azizlerin adlarını okumaya koyuldu, her birine küfürlü bir lakap takıyordu.

Kaymakam takvimi onun elinden koparırcasına aldı; Concettina Hanım yeniden düşüp bayıldı.

Daha sonra, ortalık yeniden sakinleşince, baron ile kaymakam meydanda ne olup bittiğini öğrenmek yerinde olur diye düşündüler, seyisi sokağa çıkıp haber getirmekle görevlendirdiler; seyis iki saat kadar sonra döndü, baron kaygılanmaya başlamıştı bile, olur ya, salt Garzianoların hizmetkârıdır diye öldürülmüş de olabilirdi; oysa neşe içinde döndü, buram buram şarap kokuları saçıyordu, dedi ki ilçe bayram yapıyormuş ve birtakım ahbapları onu bir kadeh içmeye davet etmişlermiş. Karmakarışık anlattığına göre, meydanda Papa'nın bir resmi varmış, hem

çevresinde o kadar çok mum yakılmış ki gün gibi aydınlıkmış ve herkes –yaşasın özgürlük, yaşasın Papa IX. Pius– diye haykırıyormuş, kralın arınaları yerlerinden sökülüp çıkarılıyormuş, karabinalarını omuzlamış gezen birçok saygıdeğer kişinin yanı sıra birçok sarhoş halktan kişi geziniyormuş ortalıkta: Ama hepsi neşe içindeymiş; jandarmalarla silahlı muhafızlar sırrolmuşlar.

Baron bir parça ferahladı, kaymakama mültefit davranmaya başladı, akşam yemeğini hazırlamalarını buyurdu. –Yarın– dedi – gün doğar doğmaz, ben piskoposa giderim: Ne olduğunu iyice görmem lazım, devrim yapılacaksa hep birlikte yaparız, değil mi ama?

– Ben kralı temsil ediyorum – dedi kaymakam – ve devrim yapmam: Yarın Palermo'ya ulaşmaya çalışacağım, üstlerim ne yapmam gerektiğini söyler...

– Elbette – dedi baron – sizin göreviniz bu; kral konusunda ben de bir adım geri atmaya razı olmam. Tamam, devrimi yapalım gitsin: Ama kral kraldır. Zambaklı armayı alaşağı edelim, madem ki ayaktakımı öyle istiyormuş, ama ben o armayı her zaman kalbimde taşırım... Palermo'da umarım üstlerinize benim krala ve subaylarına olan sadakatimi hatırlatmayı unutmazsınız... Ve şu anda size sunmakta olduğum misafirperverlik doğruca gönlümden kopuyor, inanın...

Kaymakam buz gibi bir sesle – teşekkür ederim – dedi.

Ama kaderde o gece Garzianoların evinde hiç kimsenin uyuyamaması varmış: Babam yatağa girmek üzereydi ve akşamın olaylarını anlatmaktaydı ki, kapı darbelerle gümbürdedi. –Ay ay!– dedi babam –bu kez fırtına sahiden patlak verdi: Üstelik ben de içinde kalacağım, ne talihsiz başım varmış!– yeniden giyinip dışarı çıkmak üzere kapıyı açtı, kapının önünde baron ile kaymakamı buldu hayalet gibi, babamın çıkmasını sessizce bekliyorlardı, dışarıdakiler duyar korkusuyla seslenmeye cesaret edememişlerdi.

– Aferin Carmelo Usta! – diye fısıldadı baron. – Size ihtiyacım olduğunu anladınız, aferin size!.. Şimdi, gidip bir bakın kimmiş, ama kapıyı açmadan... o malum kişilerse baron evde yok dersiniz, bu akşam yola çıktı dersiniz, hatta sanki sır verir

gibi yapın, sanki beni ele veriyormuş gibi: Fondachello'ya gitti deyin, çiftliğin kâhyası çağırmıştı deyin... Aklınıza ne gelirse söyleyin işte, duruma ne uygun düşüyorsa... ama sakın ola kapıyı açayım demeyin...

Babam gitti geldi, kapıdaki Rahip Giammusso dedi, tam göremediği bir başkası da varmış; Rahip Giammusso piskopos tarafından geldiğini söylüyormuş. –Derhal açın– diye buyurdu baron rahat bir soluk alarak. Derken korkunç bir kuşku düştü aklına – yo, bekleyin bir dakika: Altında bir tuzak olmadığı ne malum? Piskoposla devrimciler artık al takke ver külâh olmuşlar ya... Öyleyse şöyle yapalım: Siz tabanca elinizde açmaya gidin, önce yalnızca iki kişi olduklarına iyice kanaat getirin, sonra açın; biz ikimiz de öyle mevzilenelim ki, gelenler kötü niyetliyseler, köpek gibi leşlerini yere serelim... Tamam, şimdi gidebilirsiniz.

Oysa Rahip Giammusso ile Don Cecé Melisenda rahatlatıcı bir mesaj getiriyorlardı: Yeni kurulmuş bulunan ve piskoposun başkanlık ettiği Yurttaşlık Komitesi, Baron Garziano'yu kendilerine katılmaya davet ediyorlardı; elbette ki baronun adı duyulunca çok şiddetli muhalefet sesleri yükselmişti, ama piskopos yörenin soylularının gani gönüllerine ve muhaliflerin yurttaşlık duygusuna hitap ederek amacına ulaşmıştı.

– Ne büyük adamdır şu bizim piskoposumuz! – dedi baron; sonra kaymakama yönelerek. – Dememiş miydim ben? Piskopos beni hamiyetinden mahrum bırakmayacaktır: Müdahil olmak lazım... olaylara katılmak... dürüst insanları kötülüklerden, zorbalıklardan korumak lazım... Hem sonra, doğru doğru dosdoğru, işler çığrından çıkmaya başlamıştı: Kral, zavallıcık, her yandan ihanete uğramaktaydı, oyuncak olmuştu ellerinde, her biri bir yana çekiyordu...

– Gidiyorum ben – dedi kaymakam.

– Nereye gidiyorsunuz ki? – diye sordu baron şaşarak.

– Devrim komitesine teslim olmaya gidiyorum: Beni ister hapse atsınlar ister meydandaki sokak lambasına assınlar. Evet, gidiyorum ben.

– Madem düşünceniz bu yolda – dedi baron – ben ne diyebilirim ki? Yeter ki siz memnun olun, hepimiz memnun oluruz.

Kaymakam uzun bir an onun yüzüne baktı, ardından sertçe – hoşça kalın – dedi.

Ertesi gün Papa'nın resmi yine ortalıkta dolaştırıldı: Piskoposluk sarayından yola çıkan bir dinî alay oluşturuldu, en önde çevreyi kutsayan piskopos gidiyordu, gözlerini balkonlara kaldırdıkça gülümsüyordu, balkonlar öylesine salkım saçak insanlarla dolmuştu ki, kimileri handiyse düşecek gibi görünüyordu; piskopos sağma baronu almıştı, baron koyu renk giysiler içindeydi ve göğsüne iki üç Papalık nişanı takınmıştı; piskoposun solunda *Cavaliere* Melisenda vardı, servetinden fedakârlık ederek yaptığı hayır işlerinden ötürü büyük saygı uyandıran biriydi, hem öylesine zarafetle herkese hak verirdi ki liberaller kendisini liberal sanırlardı, kralcılar kralcı. Onların ardından Komite üyeleri gidiyordu, yirmi kişi kadardılar; sonra sancaklarıyla çeşitli meslek loncaları. Dinî alay meydanda durakladı, piskopos belediyenin balkonuna çıkıp kutsamalar ve gülücükler dağıttı; derken Doktor Amato bir söylev verdi, Bourbon kralına ve polise verip veriştirdi, hapiste bulunan Castro hemşerilerini andı ve tez günde serbest bırakılmaları dileğini dile getirdi, büyük şairlerin dizelerini anarak özgürlükten dem vurdu; Castro ilçesine ve bütün Sicilya'ya olan aşkını ilan ederek noktaladı. Onun ardından Liotta diye bir din adamı söz aldı, dedi ki Castro halkı ölçülü sağduyulu uyumlu davranışıyla âleme ibret olmakta ve örnek vermekteymiş, o nedenle övgüyü hak ediyormuş: O da geleceğinin daha iyi olacağının kesin kanıtıymış –o kadar ki belki bütün Sicilya'ya rehber bile olabilirmiş– ancak Tanrı korkusunun ve diğer insanlara saygının Sicilyalıları mutlu edebileceğini söyleyerek lafı bağladı.

Meyhaneler gecenin ileri saatlerine değin tıklım tıklım doldu; şehir kulübünde sazlı sözlü eğlenti verildi.

Aradan birkaç gün geçti, ilçe Eczacı Napoli ile Doktor Alagna'nın geri döndükleri havadisiyle çalkalandı: Sürgünden gelenlerin evlerinin önünde ziyaretçi kuyrukları oluştu; ikisi de zayıflamış, gözleri hummalı gibi çakmak çakmak, hemen bütün Castroluları teker teker kucaklamak durumunda kaldılar; her birine çektikleri çileleri, mahpushaneleri muhafızları sorguları

yiyecekleri ve uykusuzluğu anlatmaları gerekti. Baron da gitti, ama dediklerine göre hiç gizlenmeyen bir soğuklukla karşılanmış. Baron tedirgin görünmeye başladı, o ikisinin Komite'ye alınmalarından sonra işlerin ne yönde gelişeceğini görmek için birkaç gün ilçeden uzaklaştı. Baktı herhangi bir yenilik yok, geri geldi; rahatlamış olarak Komite'nin oturumlarına katıldı, ama silahlı muhafızlar konusunda çıkan bir tartışma sırasında, onları yeni kent polisi kadrolarına almanın doğru olup olmayacağı tartışılırken, ki baron o fikirdeydi, Doktor Alagna acı bir alayla iğneledi –madem Bourbon kralının casusları Komite'de, neden olmasın?– ve Don Cecé Melisenda, saflıkla, laf sokuşturmalardan ve aldatmacalardan anlamayan, üstelik de utangaç bir adam olarak, şiddetli bir çıkış yaptı: Her birinin ve topluluğun şerefini korumak için, ad vermeleri gerektiğini belirtti; böylece Komite'de casuslar mı var yoksa yalnızca yalancılar mı anlaşılırdı. Ad verilecek diye ödü patlayan piskopos kollarını çarmıha gerilmiş İsa misali iki yana açarak ayaklandı, Latince olarak barış diledi, Tanrı'nın huzurunda Komite üyelerinin ve cümle Castro halkının bütün günahlarını kendisinin üstlendiğini ilan etti; ardından Doktor Alagna'yla yüzleşmekten kaçınarak Don Cecé'ye çattı. –Hiç beklemezdim– dedi –kilisemizin en sevgili evlatları arasında mümtaz bir yer sahibi olan *Cavaliere* Melisenda'nın bu yüce camiaya nifak tohumlarını saçmasını: Bizim görevimiz ise münafıklık otunu söküp atmaya çalışmaktır, ancak böyle yaparsak Castro'nun sevgili halkını besleyecek ve bizim zahmetlerimizin mükâfatı olacak hayırlı mahsulü alabiliriz– ve Don Cecé'nin gözlerinden yaşlar boşandı, suçunun büyüklüğü karşısında ne yapacağını şaşırdı, koşup piskoposun elini öptü, affedilsin diye yalvardı. Doktor Alagna eğlenerek gülümsemekteydi.

Komite bir ulusal muhafız alayı oluşturulmasına karar verdi, siyah kadifeden şık üniformaları, kabzaları gümüş süslemelerle bezeli satrançlı karabinalarıyla genç soylulardan devşirilmiş bir bölük, dinî alaylarda ve törenlerde pek afili görünüyordu; kamu düzenini korumaya gelince, ulusal muhafızlar o işi memnuniyetle eski silahlı muhafızlara bırakıyorlardı, onlar da yasanın yanın-

da yer almayı çıkarlarına uygun bulan hırsızlardan ve katillerden oluştuklarından ötürü, yolları haraca kesen haydutlarla pek güzel anlaşıyorlardı. Jandarmalar yoktu, devrimin ilk havadisini alır almaz toz olmuşlardı; kraliyet hâkimi de onlarla birlikte kayıplara karışmıştı. O yüzden haklarında arama emri çıkarılmış kişiler gizlenip çeteler oluşturdukları kırlardan birer birer ilçeye dönmüşlerdi. Vito Lacruna da dönmüştü, söylendiğine göre deri şeritlerden örülme bir kemeri varmış, öldürmeyi başardığı her kişi için bir bakır düğme ekliyormuş: Kemer artık iki buçuk kilodan fazla çekiyormuş. İlçede pek ortalıkta göründüğü yoktu; öyle sanki geceyi üstünde taşıyormuşcasma, kukuletasının altında gizli, tetikte durur haliyle görenler de ancak gözlerinin akının kaygıyla, vahşice şimşeklenmesinden tanıyorlardı. Ama varlığı bütün ilçede ve bütün evlerde hissediliyordu, akşamları rüzgârın ve denizin uğultusu bir pancurun gıcırdayışında bir kapının çarpışında bir dalın kırılışında dünyanın bütün fenalıklarını ve korkusunu getirirken, onun intikamları ve soygunları anlatılıyordu.

Ve bir akşam köpekler öfkeyle havladı, tehditle uludu; o ulumayı tanırdı babam, bilirdi ki köpekler öyle yaptıklarında bahçede birini görmüş tepesine dikilmişler demekti, en ufak hareketinde üstüne atlamaya hazırdılar. İlkin ışığı söndürdükten sonra, tüfeğini hazır tutarak sessizce kapıyı açtı. Bir ses dedi ki –çek şu köpeklerini yoksa Tanrı yarattı demem basarın ha kurşunu; Vito'yum ben– babam da köpekleri sakinleştirip kapıyı açtı. Vito Lacruna'yı iyi tanıyordu, Vito ona her zaman saygılı davranmıştı; o yüzden şaka yollu şöyle dedi – köpekler köpekliğini yapıyor, ama sen adam gibi kapıdan gelmeliydin.

Vito da şakayla yanıtladı – sen benim doğru yoldan gittiğimi gördün mü hiç? Cümle kapısından gelebilirdim, beni baron çağırdı; hem zaten kasabada benimle uğraşacak ne bir jandarma ne de bir ispiyoncu köpeği kalmış; gel gör ki ters taraflardan gelmekten hoşlanırım ben.

– Seni gördüğüme sevindim – dedi babam çünkü bir şeyler söylemesi gerekiyordu – doğru yolu tutturduğunu görsem daha da fazla sevinirdim, bak ağabey sözü bu; madem yasa seni unutmuş, sen de geçirdiğin hayatı unut gitsin, doğru yola gir, eskisi gibi çalış...

– Carmé – dedi Vito – sen ne sanıyorsun yani, ara sıra bu düşünce benim de aklıma gelmiyor mu? Zaman oluyor şu boşa harcadığım hayatımı günlerce düşünüyorum; hem evimi öyle özlüyorum ki keşke ocağın yanında kedi olsam diyorum. N'eyleyim ki hayatta bazı şeyler vardır tespih tanesi gibidir: İnsan ilk duayı okudu muydu, sonuna kadar sürdürmezse sevabı olmaz. Ben de aldım tespihi elime tutturdum son duaya değin okumak niyetim: Kahrolası kaderin cilvesi işte.

Sesi titriyordu; ardından zoraki bir neşeyle dedi ki – eh, hadi barona gidelim bakalım, eğer aklıma gelen şeyi isteyecekse onu limon gibi sıkıp suyunu çıkarmak isterim.

– Ne geliyor ki aklına? – diye sordu babam.

– Bu mesleğe girmişim ya – dedi Vito – azizim, günah çıkaran papaza döndüm: Günah çıkarıp cennete postalıyorum; hem hepsini kendi mideme indiriyorum, midem de öyle berbat şeylerle doldu ki kokuştu artık.

Bir akşam silahlı muhafızlarla haydutlar arasında cehennemî bir ateş açıldı, ilçenin tam ortalık yerinde, Azize Venera bayramında havai fişekler atılıyor sanırdınız: Ta tansökümüne değin kurşunlar vızıldadı, pencerelere, balkonlara doğru; öğrendiğimize göre ne silahlı muhafızların, ne haydutların burnu bile kanamamış; ancak muhafızlardan biri bayılmış, yirmi dört saat süreyle kazık gibi kaskatı yatmış, Komite'den biri çıktı, kendisine ödül verilmesini önerdi.

Ama her gece tek tek silah sesleri işitiliyordu, sanki gecenin kötücül özünden doğarcasına gerçekdışı; işte onlar hedefini bulan atışlardı. Gece polisi, yani iki devriye ile fenerci kasabayı turlamak yerine Porta Trapani'deki kulübede kalıp nöbetçiye arkadaşlık ederlerdi, tam iskambil oyunun gereği olan dört kişi, silah seslerini işitince ne oldu diye bakmaya giderlerdi ve feneri yakmış, kendi aralarında yüksek sesle konuşarak yürürlerdi, birbirlerini yüreklendirmek içindi ya da ateş edeni usturubuyla tabanları yağlasın diye uyarmak için. Bir an gelirdi, fenerin ışık halesi öldürülmüş yatan kişiyi aydınlatırdı, devriyeler merakla üzerine eğilip kimlik tespiti yapardı, bazen acındıklarını belirtirlerdi, bazen de canı gönülden onaylarlardı, sanki adalet yerini

bulmuş gibi. Sonra tansökümüne değin ölünün başında nöbet tutarlardı.

2 Şubat gecesi saat ikiyi çalalı hayli olmuştu ki, Doktor Alagna'yı böyle öldürdüler: Şehir kulübünden evine dönmekteymiş, güven içinde, yanında feneri taşıyan hizmetkârıyla; bir yan sokağın köşesinden bir el ateş edilmiş, kalbinden vurulmuş; hizmetkâr elinde fenerle kalakalmış, ışık halesi daha geniş olsun diye öyle tutuyormuş, ama ikinci bir el ateş feneri elinden almış, sonradan anlatıyordu düştüğünü bile fark etmemiş fenerin; çığlık çığlığa saygıdeğer kişileri çağırmaya koşmuş, hâlâ şehir kulübündelermiş, saygıdeğer kişiler hep bir ağızdan Don Niccoló Alagna'nın öldüğünü doğrulamış. Ertesi gün görkemli bir cenaze töreni yapıldı; katilin yeteneğinde, bir kurşun kalbe bir kurşun fenere, bütün ilçe Vito Lacruna'yı tanıdı; ama Vito'nun Doktor Alagna gibi birisini öldürme nedenleri üstüne çeşitli varsayımlar ileri sürüldü; babamınki hiç kuşkusuz en doğrusuydu, belki Eczacı Napoli ile piskopos ve başka birkaç kişi de durumu kavradılar; ama dile getirmekten özenle sakındılar.

Vito ilçeye hâkim olmuştu; bir an geldi, Komite'ye dayattı, kendisine beş yüz düka altını vermelerini istiyordu, hem de çil çil: Kendileri bilirdi, yoksa kasabayı ateşe verecekti. Dileğini incelemek üzere yapılan Komite toplantısında karşıt olanlar ağızlarını açmadı, çünkü ağzını açmak görkemli bir cenaze isteğini dile getirmek anlamına gelirdi; Don Cecé Melisenda konuştu, o anda beş para etmeyen vakar ve haysiyet gibi nedenler ileri sürdü ve Don Cecé kendisi de öylesine beş para etmezdi ki, Vito Lacruna isteğine karşı çıktığını haber aldığında onun için bir kurşun harcamazdı. Ödemeyi yapmaktan yana olan baronun verdiği söylev çoğunluğu pek etkiledi: Piskopos dedi ki baronun ağzıyla konuşan sağduyunun ta kendisiymiş ve salt ilke temelinde *Cavaliere* Melisenda'yla aynı fikirde olmakla birlikte, babaca endişe ve ihtimamından ötürü, ödemenin yapılmasından başka tavsiyede bulunamazmış, ahlak ve vakar ilkelerine sadakat övgüdeğer şeymiş kuşkusuz, ama öyle bir an gelirmiş ki Tanrı'nın huzurunda sevaba girmek için öylesi ilkelerden diğer insanların hayrı uğruna feragat etmek gerekirmiş. Böylece Vito beş yüz düka altınını cebine indirdi, bütün bir ay boyunca da

kasabadan uzak kaldı, ama çevre kasabaları onurlandırmaktan geri durmadı; sonra geri dönüp bu kez daha alçakgönüllü bir istekte bulundu, iki yüz düka altını: Komite de bir kez daha bağışlamaya karar verdi; daha sonra öldürüldü, herhalde kendi takımından biri tarafından, cesedini bir samanlıkta buldular, yüzünün yarısını bir *lupara*[54] ateşi yok etmişti. Ama ilçe haydutların tehdidi altında yaşamayı sürdürdü, ta 1849 Nisanına değin, o tarihte verecek çok yüklü bir hesabı olanlar yeniden kırsala sığındılar, gizliden gizliye ipleri ellerinde tutanlar ise kasada kalıp temsilcilik ve aracılık görevini sürdürdüler, tabii *şerefli kişiler* olarak hak ettikleri saygıyı gördüler.

Ben okula bir vakitler babama okuma yazma öğretmiş olan rahibe gidiyordum, iyiden iyiye ihtiyarlamıştı, ama değnek indirmede hâlâ çok çevik davranıyordu; incecik, ıslık çalan bir zeytin dalı kullanıyordu ki vurduğu yerde iz bırakırdı: Yaptığım her yanlışta o darbeler kafama ya da ellerime iniyordu, birkaç ay okula gittikten sonra perişan bir haldeydim, annem akşamları izlere fırçayla sıcak zeytinyağı sürüyordu; derken sıcak zeytinyağı yetersiz kaldı çünkü ellerim yara olmaya başlamıştı, kafamı ve ellerimi bezle sardım: Türklerle savaştan dönen bir gazi gibiydim, arkadaşlarım bana isim taktı, alay ediyorlardı. Buna karşılık Don Paolo Vitale, rahibin adı buydu, değneğe kulağımın dibinde ıslık çaldırmakla yetindi; bazı kez de, belki istemeden, kulaklarıma indiriyordu, öylesine canım yanıyordu ki düşündükçe bile içimden inlemek geliyor. Yine, her şeye karşın Don Paolo'nun iyi bir anısı kalmış bende: Bana öğrettiği o birkaç şey daha ileride öğrendiğim ve yaptığım her şeye iyi bir temel oluşturdu; çünkü bana yalnızca alfabeyi sökmeyi, mektup yazmayı ve hesap yaparken aldatılmamayı öğretmekle kalmadı: Aynı zamanda kitapların doğasıyla ve kendi düşüncelerimle baş başa kalmayı, onlarda inanç bulmayı öğretti.

Kilisesine bitişik, manastır hücresi gibi ufak, çıplak iki odacıkta yaşıyordu, kilisesi de ilçedeki en yoksul ve uzak kiliseydi; onu oraya zaten üstlerinin ve meslektaşlarının beğenmediği önyargısız, özgürlük yanlısı tutumundan ötürü ceza olarak

54 Özellikle mafya mensupları tarafından kullanılan kısa namlulu tüfek (ç. n.)

atamışlardı, sürgündekilerle ve Marsala'daki İngilizlerle ilişkisi vardı, onlardan gazeteler alıyordu, gazetelerde dünyada ve bizde olup bitenler yazılıydı: O da o havadisleri Castro'daki ahbaplarına çeviriyordu. Ama aslında liberal değildi: Özgürlük aşkı yüreğinde halka olan sevgisinden filizleniyordu, halkın özgürlüğü ekmekti, kitap okuyabilmek için savaşım vermek ve okul açmak ona saçma bir şey gibi geliyordu, eczanede toplananlara derdi ki – Siz halka yesin diye basılı kâğıt vermeyi istiyorsunuz, oysa halk ekmek istiyor– liberaller de onu acıyarak dinliyorlardı. Kendisi için olsa İngiliz gazetelerinin verdiği haberleri okumasa da olurdu: Vergilius ve Rahip Meli neyine yetmiyordu; hem sonra Guicciardi'nin Lottini'nin Sansovino'nun[55] meselleri vardı, onları sık sık eski bir kitaptan bana okuyup açıklardı; ama derdi ki aslında Tanrımızın *İncil*'i kendisine yetermiş, Guicciardini'den insanları tanımayı öğrendiği gibi, *İncil*'den de onları sevmeyi öğreniyormuş –ki bu da zor zanaat– derdi – insanları iyice tanıdıktan sonra yine de sevebilmek yani.

Zapzayıftı, ince, soluk yüzünde ağır gözkapaklarının altında hep yoğun, delici bakışlar. İndirdiği değnek darbelerine karşın severdi beni: Değneği eğitim için gerekli bir araç olarak görüyordu, belki de haksız sayılmazdı. Ders bitince bana yetişkin biriymişim gibi davranırdı, iki karışlık topraktan oluşan bahçede yanında alıkoyardı, çiçekleri otları mevsimleri saatleri açıklardı, sonra bitkilere musallat olan illetleri anlatırdı, insanların bedenlerine ve ruhlarına musallat olan illetler gibi. Sahici devrimden de söz ederdi bana, şimdi yaptıkları devrim kendisine ne çalgıyı, ne müziği değiştirmeden orgçuyu değiştirmek gibi geliyormuş: Orgun körüğünü işletmek de hep fukara takımına düşüyormuş. Evinden ender olarak çıktığı, ocak ayında olanlardan sonra da hiç çıkmaz olduğu için bana soruyordu acı bir alayla –neler yapıyor devrimciler? Kitap dağıtımına başladılar mı bari?– ama kendisine gerçekten havadis vermemi beklemiyordu, o sorular da olaylara ve kişilere karşı öfkesini boşaltmasına yarıyordu o

55 Guicciardini: 15.-16. yüzyıllarda yaşamış Floransalı filozof, tarihçi ve siyaset adamı; Lottini: 16. yüzyılda yaşamış bir Toscanalı siyaset adamı, yazar ve piskopos; Sansovino: 15.-16. yüzyıllarda yaşamış Floransalı mimar ve heykeltıraş. (ç.n.)

kadar. – Şayet sahiden devrim olsaydı, o benim söylediğim devrim yani, bütün o Komitede'kiler saklanacak delik arardı: Piskopos, baron ve Eczacı Napoli. Bütün o kibar zevatın en iyisi bile evinde iki çeşit ekmek bulunduruyor: Ailesi için beyaz undan, hizmetkârlar için kara undan. Köpeklerine insanmış gibi davranıyorlar, ama çalışan insanlara köpekten beter davranıyorlar. Bir de kalkıp ileri geri konuşacak yüzleri var: Yok efendim zorbalığı alaşağı etmeliymiş, yok efendim özgürlükmüş...

Komite'de beş altı kişi vardı ki aşk ile şevk ile yenilik peşindeydi; diğer üyeler, inançsızca, hatta neredeyse acıyarak, yenilenme yanlılarının kamu düzenini ve maliyesini yeniden yapılandırma girişimlerini izliyorlar, amansızca hayır diyorlardı, getirilen her yeni öneriye bir kulp takıyor, acınası bir bozguna uğratıyorlardı; öyle ki gelirler azaldıkça azaldı, vergiler toplanamaz oldu, kırsal kesim kanun kaçaklarıyla kaynaşmaya başladı.

Buna karşılık halka eğlence hizmetleri Komite tarafından özenle ve fikir birliğiyle geliştirildi: Nihayet düzenli bir bando mızıka kurulabildi, bando şefine aylık bağlandı, çalgılar ve üniformalar alındı; sonra boyacılar ve bezemeciler çağrılarak, yirmi yıl kadar önce Trapani'deki tiyatro binasının modeline göre yapılmış olan ve o güne değin işlerliğe kavuşamamış belediye tiyatrosunun süslemeleri yüz elli ons dolaylarında harcamayla tamamlandı.

Ocaktan temmuza değin Komite yüz dolayında oturum yaptı, uygulanacağı kesin olan önlemlerden karara bağlayabildiklerinin sayısı onu bulmadı: Ulusal muhafızlarla bando mızıka oluşturulması, tiyatro dekorlarının tamamlanması, kordon boyunun ağaçlandırılması, kamu hizmetine dört yeni memur alınması, ilçe dışındaki bir villada bulunan bir ahşap havan topunun Belediye sarayına görkemli bir geçit töreniyle nakledilmesi, o bağlamda kandan vatandan feragatten ateşten dem vuran söylevler verildi. Bir başka kutlama da piskoposun ulusal muhafız alayını resmen ziyaret edip kutsamasıyla gerçekleştirildi. Derken her yıl olduğu gibi Azize Venera bayramı geldi çattı: Haziran ayı ilçenin ve denizin üzerine parıl parıl bir ateş örtüsü çekti, kasaba bayramla fıkır fıkır kaynıyordu; helvacılar

ile şerbetçilerin bembeyaz barakaları, tezgâhların üzerinde hilal biçimi kesilip sergilenen kıpkırmızı karpuzlar, pırıl pırıl cilalı seramikler güneşi yansıtıyordu; sonra trampetlerin vuruluşu çıngır çıngır sesler kestane fişeklerinin patırtısı.

Bayramdan ötürü rahibeler Cristina'nın yaz tatilini öne almıştı. Zayıflamış, düşünceler içinde geri döndü, yüzü safi göz kalmıştı: Bakışları beni şaşırttı, ökseye tutulmuş bir kuşun çırpınışları misali ara sıra Concettina Hanım'ın çılgınlığı belirip kayboluyordu sanki. Şimdi din konusunda birçok şey öğrenmişti ve cehennemden dem vuruyordu; ben cehenneme falan inanmıyordum, annem yaramazlık ettiğimde –cehenneme gideceksin hem de ayağında pabuçlarınla– derdi ve bu beni biraz kaygılandırırdı, özellikle şu pabuç işinden dolayı, cehenneme kim bilir ne tür bir azap eklediklerini hayal ederdim; bir kez Don Paolo'ya sordum, gülümseyerek şöyle yanıtladı –hem öyle hem değil: Ya efendi gibi davranmayı öğreneceksin ya da yalınayak gezmeye razı olacaksın demektir– bunun üzerine bu cehennem ve pabuç işini dünyada kimsenin yerli yerince bilmediği sonucuna vardım; demek ki hiç düşünmemekte yarar vardı. Oysa Cristina düşüneyim istiyordu, insan cehenneme gitmek durumunda kalırsa alevler arasında mı karlar içinde mi kalsın daha iyi diye tartışmaya kalkışıyordu; güneş yakıp kavurduğundan ötürü ben karı yeğliyordum, bir külâh karın fiyatı iki kuruştu, ben üzerinde yuvarlanacak kadar kar olsun isterdim. Ama ister kar olsun ister ateş, cehennem lafı etmekten hoşlanmıyordum, o yüzden Cristina'nın yanında eskisi kadar rahat değildim, yalnızca okulda öğrettikleri körebe oyununu sevmiştim.

Azize Venera bayramından sonra Komite geceyi gündüze katarak Belediye Meclisi seçimlerinin hazırlıklarını yaptı. Okuma yazması olan ve dilekçe veren bütün yurttaşların seçmenliği kabul edildi; babam dilekçe vermek falan istemiyordu, baron dedi ki oy vermeye gitmemek şahsen ona nezaketsizlik etmek anlamına gelirmiş: Babam da çarnaçar sözüne uydu. Seçmen kütüğüne hepsi hepsi üç yüz yurttaş yazılmıştı, seçilecek üye sayısı ise altmıştı.

Oylama temmuz başında gerçekleşti, tam bir huzur içinde. Meclis üyeliğine on beş rahip, piskoposa bağlı ya da Bourbon'lara sadakati aşikâr yirmi kadar kişi, dindarlıklarıyla tanınan ya da ekonomik bakımdan yine piskoposa bağlı şahıslarının adamı on kadar zanaatçi seçildi; liberalliğe yatkın ya da kesinlikle o yönde duygular taşıyan üyelerin sayısı on beşi geçmezdi. Daha somut ve yerli yerince bir hesapla, Belediye Meclisi şöyle oluşuyordu: Otuz soylu ya da burjuva, beş soylu, on beş rahip, on kişi halktan. Görev atamalarının yapılacağı ilk oturumda, Baron Garziano kırk dokuz lehte on bir çekimser oyla başkan seçildi; öbür görevlere otuz yedi oyla din adamı Mantia, otuz altı oyla Eczacı Napoli, kırk dört oyla Berber Vitanza getirildi; Don Cecé Melisenda elli dokuz oy aldı. Bunlar öyle sonuçlardı ki, siyasal bir anlam vermeye ya da bir çıkar hesabı yapmaya kalkışınca, insan hiçbir şey anlamayabilirdi: Ben kasabayı iyi tanıdığımdan ötürü diyebilirim ki baron soylulardan oy alamamıştı, din adamını rahipler, berberi halktan gelenler tutmamıştı, vb. Don Cecé'nin oybirliğiyle desteklenmesininse bir tek nedeni vardı, açık söylemek gerekirse, Don Cecé hepten önemsiz bir adam sayılıyordu: Tepeden tırnağa hayırseverlik ve dindarlık timsaliydi.

Encümenin çalışmaları Cizvit kilisesine bir geçici yönetici atanmasını kararlaştırmakla başladı[56] –"ibadetin ve halihazırda lağvedilmiş bulunan Cizvit Tarikatı tarafından ifa edilmekte olan vazifelerin ihmale uğramaması maksadıyla"– ve ardından kuraklığın önlenmesi amacıyla üç günlük yağmur duası düzenlenmesi ile Piskoposluk Vakfı'na bin iki yüz ons faizsiz kredi sağlanması kararlaştırıldı – "durum gayri müsait olduğundan mezkûr Yardım Sandığı'nın gelirlerini toplayamaması ve kullanılması hükümetçe yasaklanmış olan kendi kasasından istifade edememesi sebebiyle"

Her üç öneri de liberal grup tarafından ileri sürüldü ve Encümen tarafından oybirliğiyle kabul edildi. Baron Don Cecé Melisenda ile Berber Vitanza coşku içinde koşup verilen kararları piskoposa bildirdiler, gelgelelim piskopos soğukça evet, dedi, Encümen'e teşekkürlerini sunuyordu – ama mutat açıksözlü-

56 Fransız Devrimi'nden esinlenen yeni laik rejim kiliseleri ve mallarını sıkı denetim altına almıştı. (ç. n.)

lüğümle şunu ifade edeyim: Bu ne anlama geliyor, biliyor musunuz? Af buyurun ama domuzu yakalamak için önüne bakla atmak anlamına geliyor.

– Ne baklası? – diye sordu şaşırarak Don Cecé. – Hem hürmette kusur etmeden söylüyorum, ne domuzu? Ekselanslarının affına sığınıyorum, ama ortalıkta ne bakla görüyorum ne domuz.

– Azizim Don Cecé – dedi piskopos –siz dünyayı dümdüz görüyorsunuz, hani şöyle mermer tırabzan misali: Hinlikleri hiç kavrayamıyorsunuz, sizin için her şey toz pembe– ve Latince deyimiyle görünüşü güzel olan nesnelerin içinde gizlenip sürünen kurtçuklardan ve yılanlardan dem vurdu.

– Papaz okulunda öğrendiğim o birazcık Latinceyi unutmamışsam – dedi Don Cecé – ekselansları şu anda yılanlarla kurtçuklardan söz etmekte: ama ben ilkin domuzla baklaların anlamını şöyle bir açıklığa kavuşturmayı isterdim.

– Ne yapacağız biz bu Don Cecé ile? – dedi piskopos, baron ile Vitanza'ya dönerek, şakayla acıma karışığı bir ses tonuyla. – Ne yapacağız bu mübarek adamla? Bari açık seçik söyleyelim düşüncemizi de ileride ona göre davransın. Bakın şimdi: Domuz yani ben kendim...

– Estağfurullah! – diye itiraz etti Don Cecé.

– ... domuz dediğim benim, kesmeyin sözümü, Encümen'in de bugünkü kararlarıyla yaptığı şey önüme bir avuç bakla atmak: Eğer domuz baklalarımızı yerse, diye düşünüyor Encümen'deki bazı dostlarınız, yakaladık gitti demektir onu. Fakat ben de ne diyorum: Domuz baklalarınızı yer yemesine ama asla elinize düşmeyecektir. İşte oldu, azizim Don Cecé, atasözünün bu durumdaki anlamı güzelce açıklanmış oldu.

– Ekselans – dedi Don Cecé – ben bir şeyi anladım mı tam anlarım: siz böyle düşünüyorsanız, ben Kilise'nin itaatkâr bir evladı olarak gereken dersi alırım ve derim ki: İstifa ediyorum, Encümen'den ayrılıyorum, af buyurunuz ayağınızın altındaki toprağı kazan kişilere yardımcı olmayı istemem.

– Ağzınızdan bal damlıyor – dedi piskopos. – Ama mesele şu: Encümen'den siz ayrılırsanız baron ayrılırsa dostumuz Vitanza ayrılırsa ve bütün dinibütün Hıristiyanlar ayrılırsa, mem-

leketin işleri kimlerin eline kalacak söyleyin: Buyurun, söyleyin haydi...

– Mesele bu – dedi baron.

– Ama ben – dedi Don Cecé – aldığım eğitim icabı her şeyi açık seçik görmeyi isterim: Ekselansları benim Encümen'e girmemi istediler, dolayısıyla şehrin ve Sicilya'nın hayrına çalışmakla dinimiz ve Kilise'nin menfaati arasında bir zıtlık bulunmadığına eminim; fakat şimdi Ekselansları zıtlık var diyorsanız, ay aydınlık hesap meydanda, ben de istifa ederim.

– "Yılan misali ihtiyatlı olun" – diye alıntı yaptı piskopos. – Anlıyor musunuz? İhtiyatlı. Hz. İsa konuşuyor, azizim Don Cecé. Siz ise kalkmış şey gibi atılıyorsunuz ortaya... şey gibi...

– ...öküz gibi – dedi Don Cecé kıpkırmızı olmuştu.

– Ben öyle söylemeye asla cesaret edemezdim – dedi piskopos.

– Neden peki? – diye şaştı Don Cecé. – Öküz, evet, boynuzludur, ama o açıdan ben evinden çıkmayan bir rahibe kadar rahatım; hem sonra boynuzlu da olsa boynuzsuz da olsa, iyi bir hayvandır öküz; ama yılan, *İncil*'de olsun olmasın, öyle bir hayvan ki, Ekselanslarının affına sığınarak söylüyorum, iğrendirir beni.

– Nuh'un gemisinde hayvan bırakmadık – dedi piskopos – ama henüz bir örümceği deliğinden çıkarabilmiş değiliz... İşte ağzımdan bir hayvan adı daha çıktı: aman sakın şimdi de örümcek üstüne felsefe yürütmeyin... Gelelim dosdoğru meselemize: Bugüne kadar sizin katolik olarak imanınızdan şüphe etmeme sebep vermediniz, Encümen'de de Kilise'nin haklarını müdafaa etmek için bulunuyorsunuz, o haklar da Devlet'in çıkarlarıyla zıddiyet içinde (evet efendim: Zıddiyette)... Bir misalini vereyim: Hükümet, anlaşıldığı üzere, kiliselerde ve manastırlarda bulunan altın ve gümüşe el konulmasını emrederse; Hükümet böylesine günahkârane bir emir verecek olursa, siz, Kilise'nin en sadık bir evladı olarak ne yapacaksınız?

– Böyle bir şey kulağıma geldi – dedi Don Cecé – aslında rahatsız etti beni; sonra kendi kendime şöyle bir muhasebe yaptım, hata etmiş de olabilirim, ama bana doğru gibi geliyor: Bütün halk, fakiriyle zenginiyle, imanının ve minnetinin ifadesi olarak

mihraplarda ışıldayan altını ve gümüşü bağışlamış bulunuyor; Kilise de halkın anası olarak, sevgisinden ve hayırseverliğinden dolayı, kendisine bağışlanmış olan o hediyeleri evlatlarının hayatını ve hürriyetini kurtarmak maksadıyla geri verir.

– Eh, aferin! – dedi piskopos. Bir mantık yürütüyorsunuz ki yani bu kadar olur! Yengeç gibi geri geri giderek mantık yürütüyorsunuz, cehennemin arkanızda açılan ağızlarını görmüyorsunuz. Devrim yapılalı beri –gülünçleştirmek için sözcüğü sanki bir yerine üç v içeriyormuş gibi bastırarak söylemişti– sizden öyle laflar işitiyorum ki, zatınızı tanıdığım kadar iyi tanımasaydım... Öyle laflar ediyorsunuz ki...

– Hatalı olabilirim – dedi Don Cecé, ama sesi boyun eğmiyordu.

Baron ile Vitanza acıyarak gülümsediler; onca yıllık yakınlıktan sonra Don Cecé'yi tanıdığını, onu nedamete getirip gözlerini yaşartmanın ne kolay olduğunu bildiğini sanan piskopos acı alay ve öfke ile babaca kandırma ve tatlılık arasında gidip gelerek bastırmayı sürdürdü; ne var ki üçü de pek yanılıyordu, çünkü o gün Don Cecé, bütün utangaç ve uysal kişiler gibi, kötü günündeydi, bir sabırsızlık ve öfke ânındaydı. Diyordu ki piskopos – ama aziz *Cavaliere* Melisenda, papaza itiraf edilecek vahamette bir günah işlemektesiniz: Kilise kalkıp devrim yapsın diye düşünüyorsunuz, hem de kendi en üstün, en esas kaidelerini ihmal ederek. Hem sonra Tanrı'nın evinin süsü ve haysiyeti olan her şeyin öylece bir dava uğruna kaldırılıp atılıvereceğini akla getirmek, bir dava ki gayri kanunî bir esasa dayandığı bir yana, Tanrı'nın şanıyla kıyaslandığında, bütün insani davalar gibi hiçbir ehemmiyeti olamaz... Hükümetler gelir geçer, aziz dostum ve fakat Kilise ebediyen kalıcıdır...

– Ekselansları beni aydınlatıyor – diye kabaca onun sözünü kesti Don Cecé –tam da yaraya parmak bastınız: Zararlı olan da bu işte, Kilise'nin kalıcı olması– piskoposun önünde yarım yamalak bir eğildi ve çekip gitti; Don Cecé'nin ardında kapattığı yaldızlı kapıya üç şaşkınlık maskesi bakakaldı.

Geniş bir müşteri kitlesi ayağına gelen Berber Vitanza sayesinde, ertesi gün bütün Castro o çatışmayı haber almıştı, elifi eli-

fine. Don Cecé'yi aramaya giden en meraklı dostları Marsala'ya gitmiş olduğunu öğrendi.

Kiliselerin hazinesine el koyma emri geldi, piskopos birkaç kupa ile şamdan teslim ettirdi, değer biçilmesini istedi ve derhal parasını ödeyerek geri aldı. Don Cecé artık Encümen'e katılmıyor, şehir kulübünde de görünmüyordu; herkes, liberaller dahil, onu kaçık yerine koymaya başlamıştı; piskopos onun zihinsel durumunu özenle herkese soruyor, öylesine dinibütün bir adamın başına aklını kaybetmek gibi korkunç bir felaketin gelmesi karşısında duyduğu üzüntüyü dile getiriyordu; ama çoğunluk Don Cecé'nin ne denli dindar olursa olsun, asla pek aklı başında olmadığı fikrindeydi.

Ama piskopos ile Don Cecé arasındaki çatışma, herkesçe yaşlı soylunun doğasından gelen ya da ani olarak patlak veren çılgınlığı bağlamında değerlendiriliyorsa da, Encümen'de ilkin ayrımına varılmayan, giderek derinleşen ve giderilemez çatlaklara yol açtı. Baron sağda solda kişisel özverisi sayesinde yerinden ayrılmadığını belirtmekteydi ve bunu salt Encümen'deki kimi haddini bilmezlerin bildiğini okumalarını engellemek amacıyla yapıyormuş; oturumlar gitgide canlılık kazanıyor ama sonuçsuz kalıyordu, liberallerin sıralarından rahiplerin ve gericilerin sıralarına sataşmalar yapılıyor, salonda hazır bulunan halk keyifli iniltiler çıkarıyordu. Hepsi denetçilerin atanmasında tükenip kalıyordu: Bayındırlık işlerine sokakların ışıklandırılmasına gümrük harcına gümrüğe simsarlığa denetçiler; kamu yaşantısı baştan başa bir denetim örgüsüne dönüşmekteydi, o kadar ki gümrük harçlarının ve kent aydınlatmasının ihalesi için açılan eksiltmeler boş kalıyordu, hiç kimse ihale kırtasiyesinin sonu gelmez ayrıntılı maddeleriyle başını derde sokmak istemiyordu; havada bir geçicilik duygusu seziliyordu, öylesine bir belirsizlik durumu uzun süremezdi.

Devlete ve belediyeye ait topraklara köylüler ve çobanlar ve en çok da Encümen üyesi soylular tarafından el koyulması en ileri aşamaya varmıştı: Bir soruşturma komisyonu da açılmıştı gerçi; ama komisyon gasp olayının hangi boyutlara vardığını saptayınca akıl ettiği tek çare sembolik bir ücret karşılığı kira

sözleşmelerine bağlamak oldu, soylular sözleşmeleri derhal imzaladı, köylüler ile çobanlarsa o topraklardan sözleşmesiz yararlanmayı yeğledi.

Besin maddelerinin fiyatları baş döndürücü bir hızla yükselmekteydi; kentte ve kırsalda can ve mal güvenliği diye bir şey kalmamıştı; resmî öğretim Encümen'in sürekli olarak pek önem verdiğini bildirmesine karşın nasılsa öyle kaldı. Olumlu yanı liberal grubun sorunların bilincine varmaya başlaması ve çözümlemek için uğraşmasıydı, muhalefet de mücadeleye alışmaktaydı, ilkin belirsiz ve güvensiz olan siyasal ideal yüreklerinde öylesine güç kazanmaktaydı ki özel çıkarlarından bile uzaklaşıyorlardı. Denebilir ki devrim fikri encümen azınlığında tam da olaylar tepki yanında ivme kazanıyorken olgunlaşmaktaydı.

Açlıkla ve cinayet sonucu ölümlerle geçen hüzünlü bir kışın ardından cılız bir ilkbahar geldi. Ekimden sonra terk edilmiş kırlar kötü bir ürün vaat ediyordu. Encümen toplanmaz olmuştu. Piskopos sarayının çevresine barikatlar kurmuştu, pencerelerinde koruma amaçlı şilteler ve tahta levhalar görünüyordu, liberaller açıkça piskoposun aleyhinde konuşuyordu, onu gülünç durumda gösteren karikatürler, alaylı, aşağılayıcı dizeler yayımlıyorlardı, pazar günleri kiliseler Tanrı korkusundan yoksun, halkın çilesinin ve karagaşanın sorumlusu olanlara karşı verilen vaazları dinlemek isteyenlerle dolup taşıyordu; Castro'da hemen herkes eski düzenin geri gelmesini ummaktaydı.

Ve sonunda, 1849 yılının 25 Nisan'ında eski düzenin geri döndüğü havadisi geldi; havadisi ulakla ilk alan piskopos oldu, baronu çağırtıp ona Encümen'de yapması gerekeni belletti; baron Encümen üyesi dostlarını topladı, şehir kulübünden belediyeye doğru yürüdü, peşi sıra mutlulukları ya da en azından ferahlamış oldukları yüzlerinden okunan birtakım kimseler, rahipler soylular ve varlıklı kişiler. Liberaller ise kulüpten ayrılıp evlerine çekildi, ama içlerinden üçü, korkudan beti benzi atmış halde baronu izledi.

Başkanlık kürsüsünün tepesinden, baron son olayları Encümen'e kısaca bildirdikten sonra sözlerini şöyle noktaladı – Tanrı'ya şükür, soytarılığın sonu geldi–. Herkes alkışladı. O nok-

tada salona Don Cecé Melisenda girdi, liberallerin boş sıralarının sonuna oturdu. Baron sekretere hepsini bir solukta, ezberden okurcasına –"Bugün halk arasında dolaşan rivayete binaen Başşehrimizin Prens Satriano'ya bir heyet göndererek biatını arz ettiğini haber alan Yurttaşlık Konseyimiz Senato Sarayı'nın işbu salonunda kendi arzusuyla toplanmış bulunmaktadır. Zikredilen arza münasip cevabı vermek maksadıyla, Başşehrimizin tercihine iştirakle, aynı şekilde muhterem Prens Satriano'ya biatını arz eder"– diye yazdırdı; oturumda bulunanlar kendisini uzun uzun alkışladı, baron temenna ederek ayağa kalktı. Ardından yine –bitti soytarılık– dedi ve Don Cecé, oturduğu yerden istifini bozmaksızın şöyle karşılık verdi – bu biten şey bir soytarılıktıysa, şimdi sizi alkışlamakta olan herkes soytarıdır, zatınız da krallığın baş soytarısısınız demektir.

– Nasıl?.. Nasıl? – diye sıçradı baron, herkesten Don Cecé'ye itiraz sesleri yükseldi. Ama ihtiyar adam, dimdik, kendinden emin, bastonunu ileri doğru uzatarak, sekreterin sırasına doğru ilerledi –bu Meclis'te benim haklarım var ve artık yalnızca hapse atılınama hizmet edecek de olsa, o hakları kullanmak istiyorum; o halde yazın söyleyeceklerimi, derhal imzalayıp gitmek istiyorum– dedi, bakışlarını hepsinin üzerinde gezdirdi ve kararlı bir sesle yazdırdı –"Villamenalı *Cavaliere* Cesare Melisenda Meclis tarafından çoğunlukla alınmış olan Prens Satriano'ya Meclis'in ve Castro kentinin biatını arz etme kararına iştirak etmediğini bildirir; o meyanda, Meclis'in ilk oturumunda oybirliğiyle göklere çıkarmış olduğu hürriyet düsturuna şahsi imanını ilan etmek lüzumunu duyar"– bildirisinin kenarına kayıt defterini imzaladı, uzaklaştı.

– Kaçık herif! – diye bağırdı ardından baron.

Tılsımlı bir değnekle dokunulmuşçasına, kraliyet hâkimi kaymakam jandarmalar ve eski rejimin silahlı muhafızları Castro'da yeniden ortaya çıkıverdi: Hiç ama hiçbir şey olmamış gibi, kim bilir belki de her şeyden, olaylardan ve olaylara adları karışmış kişilerden tümüyle habersizmiş gibi yapmaları yönünde kesin bir emir almışlardı. Sonbahara değin hiçbir misilleme belirtisine rastlanmadı, hatta polisler daha nazik bile görünüyordu,

kaymakam herkese gülücükler dağıtıyordu, şehir kulübünde Eczacı Napoli ile iskambil bile oynuyordu. Derken bir bölük asker geldi ve ulusal muhafızların silahsızlandırılması buyruğu verildi, simgesel düzeyde bir şeydi, ama bölüğün topluca ortada durması ürkütüyordu insanı. Ulusal muhafızlar karabinalarını teslim etti, bir dakika sonra da şehir muhafızı niteliğiyle geri aldılar onları. Tiyatronun alınlığından Trinacria[57] arması kerpetenle söküldü, yerine Bourbonların zambaklı arması baş köşeye yerleştirildi; resmî binaların kapıları üstünde de yeniden zambaklar açtı. Piskopos Belediye'ye karşı dava açmaya kalkıştı, "işbu Belediye'nin Piskoposluk Yardım Sandığı'na ait fonlar üzerinden özel kişilere yarar sağlama hakkını" reddediyordu. Belediye Meclisi hemen bütün kadro yeniden *Decurionato Civico* oldu çıktı: Eksikler yalnızca kaymakamla hâkimin de aklını oynatmasına pek üzüldükleri Don Cecé Melisenda ile Malta'ya kaçmış olan iki liberaldi.

Yani sonuçta bundan iyisi can sağlığı. Bölük neredeyse ayaklarının ucuna basa basa çekip gitti, kırsalda yakalanmış olan on dolaylarında kanun kaçağını da birlikte alıp götürdü; ilçe rahat bir soluk aldı.

Kamu işleri baronun fikrince artık pupa yelken ilerliyordu; ne var ki rüzgârlar aile meselelerinde hep öyle fırtına gibi esiyordu: Concettina Hanım kendisine tek söz yöneltmiyordu, Rosalia dünyanın parasına patlıyordu ve belki de onu aldatmaktaydı, Cristina rahibelerin kolejine dönmeyi istemiyordu, Vincenzino ise tersine rahiplerin okulunda kalıp papaz olmayı kafasına koymuştu. Barones, Cristina'nın direnişini destekliyordu ve Vincenzino'nun yüreğinde doğan kutsal yönelimden ötürü mutluydu, kocasının inadına ikide bir piskoposa gidip oğlunun yöneliminde yüreklendirilip desteklenmesini diliyordu. Baron, hep mütercim aracılığıyla, Concettina Hanım'a diyordu ki –bu oğlunuzun yönelimi hikâyesiyle beni de Don Cecé gibi çıldırdatacaksınız: Günün birinde piskoposa gidip işin aslını faslını söyleyeceğim, bu yönelim maskaralığını onun kafasına siz sok-

57 Trinacria: 1860'ta Napoli geçici hükümetince resmen benimsenmiş olan Sicilya arması. (ç. n.)

tunuz, o zavallı çocukcağızın ruhu elinizde oyuncak oldu– Concettina Hanım da mütercim kullanmayı hiç unutmaksızm, onu zıvanadan çıkarmak için şöyle yanıtlıyordu – barona söyleyin, aman piskoposa sahiden gidip aslını faslını anlatsın, benim de istediğim o zaten, gidip anlatması.

– Kafamda o kadar çok düşünce dolaşıyor ki – diyordu baron – geceleyin, uykumda, beynimde çekirge gibi sıçradıklarını görüyorum, tam uykuya dalacağım, hop, bir düşünce saplanıyor kafama, bir de bakıyorum gözlerim faltaşı gibi açık.

– Günah çekirgeleridir onlar – diye mırıldanıyordu Concettina Hanım.

Vincenzino'nun yönelimi konusunda anne-baba-mütercim olarak yapılan üçlü diyaloglar Cristina'yı tiyatrodaymışçasına eğlendiriyordu: Annesini severdi, babasının hep güç durumda kaldığını gördükçe keyifleniyordu; zaten baronun bir yandan metres tuttuğundan öte yandan bir papazlık yönelimini engellediğinden ötürü cehennemlik olduğunu biliyordu. Bir keresinde Don Paolo Vitale'ye sordum baron sonunda sahiden cehenneme gidecek mi diye, Don Paolo başını iki yana sallayarak dedi ki – cehenneme gitmeyecektir: Son ânında Tanrı Hazretleri ile barış yapmanın yolunu bulur o– gerçekten de daha sonra baron vasiyetinde kiliselere ve hayır işlerine büyük bağışlar yaparak aziz mertebesinde öldü; hem ömrünün son yıllarında cuma sadakası âdetini çıkarmıştı, cuma günü kapısını çalan her yoksula iki para sadaka veriliyordu, kimi kez bir cumada beş lira dağıttığı bile olmuştur.

Ama 1849'da baronun sağlığı turp gibiydi, zaten güçlü kuvvetli adamdı; bol bol yemek yer, içkiyi ölçülü içerdi; av sporunu tutkuyla uyguluyordu, özellikle hasat zamanlarında ata binerek topraklarını dolaşıyordu ve hemen her gün Rosalia'ya bir ziyaret yapmanın yolunu buluyordu. Cehennem kaygısı yoktu; hatta açık söylemek gerekirse arafı belki aklının alabileceğini ama cehennemin ancak cahil halk için uydurulmuş bir masal olduğunu söylerdi: Güruhu dizginleyebilmek amacına hizmet eden bir masal, icat edenin de Dante Alighieri olduğuna inanıyordu –adam memleketinden sürülünce öfkesi beynine vurmuş, cinleri başına sıçramış da milleti korkutayım diye elinden geleni

ardına koymamış– ama Concettina Hanım, Dante'nin aslında hiç okumamış olduğu kitabında tanrısal bir esin bulunduğundan emindi.

Vincenzino ayak diriyor, annesi de onu canla başla destekliyordu; baron yönelimini unutturmak için onu kilit altına alır korkusuyla rahip okulundan tatillerde bile çıkmayı istemiyordu. Mum misali upuzun bembeyaz olmuştu, kafası boynunun üstünde öylesine sallanıyordu ki gövdesinden ayıracak darbeyi bekliyor derdiniz. –Ölmüş bu– diyordu baron –çile doldurtup dua ettirerek posasını çıkarıyorlar, kafasına sokmuşlar aziz olacaksın diye: Azizlik mertebesine tez elden varsın diye perhiz yapıyor. Varacak da oraya... hem de öyle bir varacak ki...– Concettina Hanım ise Vincenzino'nun gelişmekte olduğu düşüncesindeydi, kendi ailesinde herkes gelişme çağında öyle olurmuş, Vincenzino ergenlikte kunt bir beden yapısı edinen Garzianolara çekmemişmiş, aynen Concettina Hanım'ın erkek kardeşlerine babasına dedesine çekmişmiş: Nazik bedenli, nazik duyuşlu kişiler yani; Krallığa kalem erbabı ve din adamları sunmuş olan köklü İspanyol soyluları.

– Sizin soyunuzun incelikleri bana vız gelir tırıs gider – diyordu baron – ben oğlumun ne aziz ne filozof olmasını istiyorum. O sizin Cizvit amcanız gitmiş kendini Çinlilere mi Hintlilere mi ya da her kimeyse çarmıha gerdirmiş de iyi halt etmiş doğrusu; bütün o Latince kitapları yazan o öbür akrabanızdan hiç söz etmeyin, sadece bakınca bile başım dönüyor, Tanrı biliyor ya adam zırdeliymiş: Bir kitabında yazmamış mı her şeyi ortaklaşa kullanmak lazım diye, toprakları hayvanları kadınları?.. Bundan büyük delilik olur mu!.. Her neyse: Ben evladım benim gibi olsun istiyorum, ava çıksın topraklarıyla uğraşsın afiyetle tıka basa yesin ve kadınlardan hoşlansın... Kadın dedik de: Deli falan ama, o akrabanızın kadınları orta malı etmek fikri bayağı iyiymiş... Sizin aileden birinden çıkan en iyi şey...

Artık o kadarı Concettina Hanım için öldürücü darbe sayılırdı: Ayaklarının üstünde fareler yürüyormuş gibi elbiselerini toplar, kaçıp giderdi. Baron bir an keyiflenirdi, sonra suratı asılırdı, galiba fazla ileri gittiğini, Concettina Hanım'ın o öfkeyle kocasından gördüğü aşağılamaları sonunda sarayda büyük nü-

fuz sahibi ağabeyine yetiştireceğini düşünüyor olmalıydı. Çünkü evin dışındayken baron saraydaki o kayınbirederiyle övünüp böbürlenmekten geri durmazdı – kayınbiraderimin bana yazdığına göre kral... kayınbiraderime iki satır yazayım da... şayet kayınbiraderim gönül koyacak olsa bu iş oldu bitti...

1850 Ocak'ında baronun dikkatini aile gailelerinden uzaklaştıran küçük bir olay oldu. Buz gibi masmavi bir gün Castro'nun önünden İngiliz Deniz Kuvvetleri'nin kalabalık bir filotillası geçti: Direkleri renkleri güvertede hareket halinde olan askerler pek güzel seçiliyordu. Bu, Castro'daki liberallere son aylarda Napoli hükümetine karşı kararlı bir tavır koymuş olan İngiliz hükümetinin kesin bir kuvvet gösterisi gibi geldi; İngiliz gazetelerinde Bourbonlar üstüne olumsuz yargılar ve iki hükümet arasındaki fırtınalı ilişkilerden esinlendiği apaçık suçlamalar çıkıyordu. Liberaller ihtiyatsız davrandı, o boy gösterisinden memnuniyetlerini belli ettiler, İngilizler komşu Marsala'da şarap endüstrisinde yaptıklarından ötürü beğenilmekteydiler, dürüst ve özgür insanlar olarak biliniyorlardı, az konuşup güvenli davranıyorlardı: Filotillanın geçtiğini görmeleriyle Bourbon hükümetine karşı savaş değilse bile bir gözdağı verme operasyonu hayal etmeleri bir oldu. Başkalarının yardımını hesaplarken insan pek yanılabilir, İngilizler o uyarı gezisinden yarar sağladı kuşkusuz, Castro'daki liberaller ise hapsi boyladı.

Birkaç ay sonra Castro'ya bir askerî alay geldi, onlarla birlikte elli dolaylarında jandarma, liberallere olan nefreti ve onlara yaptığı zulümlerle Sicilya'da şan almış bir adamın komutasındaydı. Maniscalco'nunkinden[58] sonra teğmen Desimone'nin adı hapis ve ölüm anlamına geliyordu: Çünkü Salvatore Maniscalco'nun sağ kolu, insaf nedir bilmeyen uygulayıcısıydı o. Kendisini gördüğüm günü aynen anımsıyorum, Baron Garziano'nun bahçesindeki bademlerin buruk çiçeklenmesini hisseder gibi oluyorum, demek ki ilkbahar gelmek üzereymiş: Damarları seçilen burnu, domuzsu gözlerinin nesnelere sanki sürünen bakışları, fıçı gibi göbeğinin altında kısa, güvensiz bacakları; üstelik ne-

58 Salvatore Maniscalco, Devrim bastırıldıktan sonra hükümet otoritesini yeniden kurmak göreviyle polis teşkilatının başına getirilmişti. (ç. n.)

şeli biriydi, kahkahalar koparıyor, gülerken baronun omuzuna dostça şaplaklar indiriyordu, kurnazca bir kafadarlık hareketiyle işaretparmağıyla onun göbeğine gıdı gıdı yapıyordu. Baron da gülüyordu, şarap içiyor ve gülüyorlardı; Teğmen Desimone şaraptan başka şey içmiyordu, baron kahve önerdiğinde kahkahayı basmıştı –kahve mi dediniz? Bana kahve vermek istiyorsunuz, ha? Ben kahveye ne ad veririm, biliyor musunuz?– kahveye ne ad verdiğini onun kulağına fısıldadı, baron gülmekten kıvrandı. –Şarap verin bana, Tanrı buyruğudur: Şarap meleklerin içkisidir– ve baron hizmetkâra iki sürahi getirmesini buyurdu, hem 1837 fıçısından olsundu.

Şarap içtikçe baron ile teğmenin samimiyeti artıyordu, Castro'daki düzen düşmanlarından söz ettiler sonra sıra kadınlara geldi, Palermolu kadınlar ile Trapanili kadınlar, baron Trapanililerden yanaydı, Desimone yemin ediyordu ki Palermolular, kuşkusuz açgözlü ve kaprisli olmakla birlikte tanıdığı en ateşli kadınlarmış. Siracusalılar konusunda fikir birliğine vardılar, baron birini tanımıştı, birini de teğmen –ama tam bir hanımefendi, azizim baron, insan parmaklarını yalar... Yunan heykeli gibi...– baron da onayladı – çok iyi söylediniz: Siracusalılar Yunan heykeli... Benim şey ettiğim... anlarsınız ya... heykeldi mübarek, heykel gibi kusursuz: Hem de bana öyle şeyler yapıyordu ki, öyle şeyler...

Akşamüstü, askerlerle jandarmaların oluşturduğu yarım dairenin içinde, San Michele Manastırı'nm duvarına dayanmış, tutuklanmış on bir liberali gördüm: Ellerine zincir vurulmuştu, birbirlerine de zincirlerle bağlıydılar; el fenerlerinin oynak sallantılı sarı ışığı bir Eczacı Napoli'nin bir Don Giuseppe Nicastro'nun yüzlerini gölgeden çıkarıyordu, iyi tanımadığım daha başkaları da vardı; hummalıya benzeyen ya da korkudan taşlaşmış suratlar. Asker dizisinin gerisinde, dışarıda kasaba halkı birikmişti; tutukluları az sonra kurşuna dizecekleri söylentisi yayılmıştı, millet koşup gelmişti, sessizce manastırın önüne akıyordu. Ama Teğmen Desimone'nin canı yalnızca şaka yapmak istemişti, iki saat kadar süre geçince tutukluları jandarma kışlasına gönderdi; yaptığından pek memnun, Garziano Sarayı'na döndü, barona o şakayı anlatacak, güzel bir akşam yemeği yiyecekti.

Bay Gaetano Peruzzo, *Castro Şehrinin Tarihi* başlıklı eserinin 187. sayfasında şöyle belirtir: "1850'deki tevkifatın Monsenyör Calabró tarafından ilham edildiği alenen bellidir, o tertipteki şürekâsı ise kraliyet hâkimi ile şehrin ileri gelen bir şahsiyetidir ki, vatanın hayrından başka, 1860 olaylarında, menfur mazisini affettirecek şekilde, Garibaldi hareketine bütün kuvvetiyle destek vermiş olmasından dolayı adını burada zikretmekten imtina ediyoruz" – ve bütün Castrolular Peruzzo'nun o dile getirmediği adda Baron Garziano'yu apaçık görürler. Peruzzo ek olarak şunu belirtir, piskopos –"o tertibe biz gençlerin fiiliyatından dolayı sürüklenmişti, din işlerine karşı kayıtsızdık, hiçbir dinî merasim ve davete iştirak etmiyorduk: O halde Britanya Kraliyet Donanması'nın geçişi karşısında gösterdiğimiz ufak bir memnuniyet, haklı bir dava kisvesi altında tevkifimize sebep oldu." Bu düşünceleri destekleyen bir olay da var: Tutuklananların aileleri, bağışlanmaları isteğiyle krallık mercilerinden önce piskoposa başvurdular; piskopos da kendisi o önlemin dışında kaldığını ilan etmekle birlikte, tutuklananlar nedamet mektupları yazarlarsa memnuniyet duyacağını ve onlara yardım etmek üzere girişimde bulunucağını ima etmişti. Bazi aileler de ikna olup piskoposa yazmayı kabul etti ve ilgililer hakkındaki dava düşerek yazgıları, piskoposa yazmayı reddedenlerin daha katı olan yazgısından ayrıldı. Her durumda, o on bir kişilik tutuklama Castro'daki bir o kadar aileyi bunalıma sokarak çökertti, koca koca aile servetleri yargıçların avukatların polislerin gardiyanların ve mafya babalarının ellerine aktı (mafya babaları hapishane duvarları arasında siyasal tutuklulara korunma güvencesi verirlerdi); dünya güzeli ve dünya kadar drahoması olan genç kızlar yaşlı yargıçlar ve makam sahipleriyle evlendirilerek harcandı:[59] Castro'nun belleğinde 1850 tutuklularından Don Vito Bonsignore'nin kız kardeşinin Trapani Mahkemesi'nin ihtiyar bir yargıcıyla baş göz edilmesi kaldı: on beş, on altı yaşlarında bir kızcağızdı, ben onu manolya gibi nazik ve el değmeyecek bir çiçek gibi görürdüm. Bizim

59 Sicilyalı gencecik kızların böyle aile çıkarları uğruna harcanışını Sciascia *Şarap Rengi Deniz* kitabında (Çev.: Neyyire Gül Işık, Yapı Kredi Yayınları, 2012) yer alan "Değiş Tokuş" başlıklı öyküsünde anlatır. (ç. n.)

memlekette aile sevgisi haklılık ve yasallık çerçevesini aşarak bütün bunlara kadirdir.

Aradan yıllar geçti: Favignana'nın dehşet saçan mahpushanelerine kapatılmış liberaller açısından mevsimlerin ölçüsü kemiklerindeki ağrılar oldu, muma dönmüş etlerinin içinde sızım sızım sızlayan iskeletler; merhamet dilenmeye daha yatkın olanlar için günlerin ölçüsü yabancı illerin çan sesleriydi, daha yumuşak olan sürgün cezasının saatlerini hüzün ve umutsuzlukla sayan, Castelvetrano ya da Girgenti çanları; daha başkaları da vardı ki sürgün zamanını matbaa cenderelerinin temposuyla ölçtüler, o cenderelerden çıkan manifestolar ve bildiriler, berrak günlerde elleriyle dokunabilecekleri kadar yakın görünen Sicilya'dan kendilerini amansızca ayıran birkaç kulaçlık deniz parçasını aşmak içindi.

Zaman geçerken Baron Garziano'ya daha insaflı davranıyordu; hatta aile içindeki meseleler bile yaşantısına gerekli bir lezzet katan dramatik bir değişim havası getiriyordu. O arada, Rosalia bir erkek evlat dünyaya getirmişti: Concettina Hanım'ın yaşamını büsbütün zehirleyen o olay barona bir delikanlı gözü pekliği vermiş, Vincenzino'nun bir türlü vazgeçmediği yönelimine aldırmaz olmuştu; belki de yüreğinde o yeni evladını resmen tanıma niyeti filizlenmekteydi, diyordu ki, çocuk kendisine öylesine benziyormuş ki hık demiş burnundan düşmüş sanki.

O arada Cristina gitgide güzelleşiyor ve uzaklaşıyordu, artık bahçeye oyun oynamaya da inmez olmuştu, gençliğinin filizlenişinde Concettina Hanım günahın kanat çırptığını sezinliyordu, o yüzden adım atmasına izin vermiyordu. Hemen her zaman onu Concettina Hanım'ın –iş odası– diye adlandırdığı odanın penceresinde gergefinin üstüne eğilmiş görüyordum, parmaklarının altında pırıl pırıl çiçekler açıyordu: Altın saçlarının topuzu narin profilini ağırlaştırıyor, biraz geriye çekiyordu sanki. İçimde ona karşı belli belirsiz bir aşk hissediyordum: Cılız ve boştu, tanesiz bir buğday başağı gibi geliyordu bana; her gün gözlerimin önündeyken bile artık bir anının özündeymiş gibi yaşıyordu gönlümde, anı ve hüzün, ekmek vermeyen hafif ve cılız buğday başağı. Castelvetranolu biriyle söz kesmişler di-

yorlardı, yaşı onunkinin iki katı yakışıklı bir adam, karun gibi zenginmiş; ben bir kez evlendi mi artık kasabadan çekip gideceğini düşündükçe ferahlıyordum; ondan sonra onu bir daha görmeyecektim ve hep öyle pencerede gördüğüm gibi anımsayacaktım, tüy gibi hafif, yeni ay gibi uçucu bir genç kız profili.

Bir alay kitap okuyordum o zamanlar, bahçenin en uzak köşelerine sığınıp okumaya dalıyordum; kitapları okuyup üzerlerinde kafa yormak öyle bir tutkuya dönüşmüştü ki, dalgınlaşmış, bir tuhaf olmuştum; babam sonunda okuduklarının beni zehirlediğini düşünmeye başladı, özdeyişler ve atasözleriyle dolu vaazlar veriyordu bana –ölü bir allâmedense diri bir eşek evlâdır; topal eşek keyfine bakar, aklı evvel gençler Vicaria'ya batar– bu son deyiş yeni icattı, içimde Bourbonlara karşı doğmakta olan nefret duygularına değiniyordu: Çünkü Sicilya'nın aklı evvel gençleri o duyguları besliyordu ve Palermo'daki Vicaria hapishaneleri o gençliğin önemli bölümünü yutmaktaydı.

Kitapların zehirinden kurtarmak için babam bana, herhalde baronun yardımıyla, Wodehouse tesislerinde bir iş buldu, Marsala'da bir şarap imalathaneleri vardı, bizim ilçede de depoları ve büroları bulunuyordu. Gelgelelim iş beni okumaktan uzaklaştırmadı, tersine ilçemizdeki ve Marsala ve Castelvetrano'daki çevrelerde liberal düşünüşlü kişilerle ilişki kurmama yaradı: Dolayısıyla o günden sonra hapishaneye babamın hayal edebileceğinden çok daha yakınlaştım.

Dönem hiç belli olmadan değişmekteydi, o vakitler ben ayrımına varmıyordum, çünkü zamanı sanki önümde duran koskoca bir kayaymış gibi görüyordum ve elimden gelse omuzlayıp ileri doğru iter, kendim de ardından koşardım: Ama şimdi, geçmişe bakıyorum da, 1850-1860 arasındaki on yılın insanların duygularını, hatta olayların çehresini değiştirme yolunda işlediğini görüyorum. 1850 tutuklamalarının ardından Castro'ya yalnızca kendi kalabalık ailesiyle ve kamu yönetimiyle uğraşan bir kaymakam gelmişti bile: İspiyonculara ve imzasız mektuplara kulak asmıyordu, liberal diye bilinen yurttaşlarla görüşüyordu, onları koruyor ve kendilerine zarar verebilecek her durumda uyarıyordu. Ardından aynı duyguları taşıyan bir kraliyet hâkimi geldi, öyle ki polis örgütü kendini boşlukta buldu, çarkın

öbür dişlileriyle uyuşmayan bir dişliydi sanki. Piskopos ile baronun hem hâkimi hem de kaymakamı Castro'dan aldırma yolundaki bütün girişimlerinin boşa gitmesi havanın değiştiğinin belirtisiydi. Tersine, 1854'te piskoposun kendisi Calabria'daki bir kiliseye atandı, dağların arasında bir yere ve söylendiğine göre piskopos öylesine kahırlanmış ki o yüzden ölüp gitti, kilisenin bölgesi kapkara bir yoksulluk içindeymiş ve işitilmedik vahşette haydutlarla doluymuş. Yeni piskopos polisin işlerine pek karışmadı, kendini tümüyle rahip okulunu yenilemeye ve Monsenyör Calabró'nun anlaşılmaz biçimde berbat durumda bıraktığı piskoposluk maliyesini düzene sokmaya verdi.

O zamana değin balıkçısız bir kıyı kasabası olan ve balığı hep Trapani ya da Marsala'dan getirtmiş olan Castro, denize açılmaya başlıyordu: Şimdi akşamüstleri tekneler balığa çıkıyordu; sayıları onu bile bulmazdı, ama ilçeye ehven fiyatla balık sağlamaya yetiyordu. Sonra kasaba tüccarlarınca silahlandırılmış olarak Malta'ya kadar kuru incir ve şarap götüren birkaç yük gemisi de vardı. Tarımda, İngilizlerden gelen talep üzerine, bağlar çevre kırsalını insancıllaştırmış ve kalabalıklaştırmıştı. Asma kütüklerine musallat olan filoksera birkaç yılın ürününe mal oldu; ama bütünüyle ilçenin yaşantısı yenileşmekte, iyileşmekteydi.

Barona bakarsanız, kurulu düzenin ve kralın düşmanlarıyla işbirliği içindeki hâkim ile kaymakamla, kilisenin ve rahip okulunun işlerinden başka şeye karışmayan piskoposla işler gitgide kötüleşiyordu. Teğmen Desimone'nin ziyaretinden Garibaldi'nin gelişine değin, Pisacane'nin sefer birliklerinin[60] yok edilmesinden başka memnuniyet nedeni olmadı – hak ettikleri sonu buldular: Köylülerin yabaları altında geberdiler! O Tanrı düşmanlarına öyle davranmak lazım, yabayla tepelemeli, yabayla. Hem o elebaşlarının adı da neydi öyle: Pisacane,[61] köpek gibi geberdi gitti işte.

60 Carlo Pisacane (1818-1857): Radikal sosyalist fikirli devrimci yurtsever, Risorgimento'nun (İtalya'nın birleşmesini sağlayan hareket) başlıca kahramanlarından biri. Güney İtalya halkını ayaklandırarak ülkeyi Bourbon Hanedanı'nın elinden kurtarmak üzere bir sefer düzenlemişse de yerel halkın ilgisizliği, hatta düşmanca tutumundan ötürü bozguna uğramıştır. (ç. n.)

61 Devrimci liderin soyadında yer alan *cane* sözcüğü "köpek" demektir. (ç. n.)

Tam da Pisacane seferinin yapıldığı yıl, ilkbaharda, Cristina Castelvetranolu Saverio Valenti ile evlenmişti, baron adamı Bourbonların en sadık bendesi sayılıyordu, nitekim Valenti Ailesi Kral Ferdinando'ya hâlâ görev başında bulunan bir bakan ile birkaç yıl önce vefat eden bir vali sağlamıştı. Ama daha sonraları baronun damadı devrimci fikirlere yatkın biri çıktı, ardından, Castelvetrano'da Castro'dakinden daha büyük kargaşa yaratan 1860 yılının 4 Nisan'ındaki başkaldırılara o denli bulaştı ki, daha başka birçoklarıyla birlikte, Trapani hapishanelerine gönderildi.

4 Nisan 1860'ta polislere birkaç sataşma ve birkaç zambaklı arınanın yerinden sökülmesi dışında Castro'da hiçbir şeycik olmadı: Kaymakam ile hâkim de her zaman olduğu gibi şehir kulübünde ve meydanda verilen ateşli söylevleri hiç işitmemiş gibi yaptılar. Devrimin Palermo'da ve diğer merkezlerde başarısızlıkla son erdiği haberi gelince, Castro'da sözleriyle ve hükümet karşıtı davranışlarıyla kendini riske atmış olanlar birkaç günlüğüne ilçeden uzaklaştı. Ben de uzaklaştım, iş nedeniyle Marsala'dan çağrılmış gibi yaptım; Castro'da aleyhimize hiçbir girişim olmadığını haber alınca hemen geri döndüm. Düşüncelerimin ne yönde olduğunu artık öğrenmiş olan baron, Marsala dönüşü bana rastladığında dedi ki –ne yani, yeni bir Kırk Sekiz mi yapmaya niyetlenmiştiniz? Dünyadan habersiz kör gözlü heriflersiniz, sen de bütün diğerleri de, benim damadım olacak o alçak da– ben sesimi çıkarmadım, babamın başını da kendi başımı da derde sokmamak için.

Baronla o karşılaşmanın üzerinden iki üç gün geçmişti ki, kasabanın en yüksek yerinde, bir demircinin atölyesindeydim, onun çekiç darbelerine ara verdiği bir sırada, sessizlik sanki su gibi yayılıyorken, ansızın boğuk ve uzak bir ses geldi kulağıma, sürekli ve tempoluydu, o yüzden İngiliz gemilerinin alışılmış manevralarından biri sandım. Ardından düşündüm, Nisan ayaklanmalarının kentlerde hepten bastırılmış olmadığını dikkate alarak biraz heyecanlanmaya ve işkillenmeye başladım, ilçeye indim, arkadaşlarıma haber verdim, darbeleri daha iyi işitebilmek için birlikte bir tepeye çıktık; sonra içimizden birinin atla Marsala'ya kadar gitmesini kararlaştırdık. Vito Costa gitti, benim yaşımda bir delikanlıydı, sonra Milazzo Çarpışması'nda

öldürülecekti; ama Marsala'ya kadar varmasına gerek kalmamış, yarı yolda Giuseppe Calá'ya rastgelmiş, Marsala'daki dostlar tarafından biz Castrolulara Garibaldi'nin kıyıya çıkarma yaptığı haberini getiriyormuş. Haber bize ulaştığında gece bastırmıştı, meydanda –yaşasın Garibaldi, yaşasın özgürlük– diye haykırdık, milleti toplayıp söylevler verdik. Dünyadaki herkese karşı sevgiyle dolmuştu yüreğim, gözlerimi yaşartan bir mutluluğa boğulmaktaydım.

Gecenin köründe eve döndüğümde kapıyı tıklatıyordum ki, yükseklerde bir pencereden baronun sesi geldi kulağıma, gözlerimi kaldırdım, yüzünü karanlıkta beyaz bir leke gibi seçtim –çıkarma yaptı demek?.. Hepiniz sevinçten uçuyorsunuz, ama yarın aklmız başınıza gelecek, kralın ordusu onu da peşine takılmış bütün o serseri takımını da darmadağın ettiğinde görürsünüz... Ötekinden beter olacak sonu... neydi onun adı?.. hani köpekli bir adı vardı... Yarın görüşürüz, yarın...– pencereyi gürültüyle çarptı.

Oysa ertesi gün baron kıvrım kıvrım kıvranıyordu, diyordu ki –namussuzlar, hepsi namussuz bunların: Amiraller, generaller... namussuz hainler. Nasıl olur da bir avuç haydudu bırakırlar karaya çıksınlar diye? Şöyle yerli yerince dört top mermisi yeterdi hepsini denizin dibine gömmeye. Ama bırakıyorlar ilerlesinler, çok geçmez, burada Castro'da görürüz onları.

Ayın 15'ine değin Garibaldi, Salemi'de kaldı, baron da kralın ordusunun o haydutları durdurmaya hazırlandığı havadisini aldı. Castro'dan birçok genç Gabribaldi'ye katılmak üzere yola çıkmıştı bile, 16'sı sabahı ben de yola düzüldüm, ama Calatafimi Çarpışması'na katılmadım: Bir yükseltiden Garibaldi birliklerinin soluk soluğa saldırıya geçtiklerini gördüm, kunt bir duvara çarpan dalgalar gibi; derken o duvar yıkılmaya başladı, gepgeniş vadiden o insan dalgası borazanın yürek parçalayan çığlığıyla desteklenircesine yukarı doğru tırmanıyordu, lacivert ceketlerle kırmızı gömleklerin karmaşasında yeşil-beyaz-kırmızı bir bayrak gözden kayboldu, yukarı doğru tırmanarak ileri atılan insanlar bir an şaşkınlıkla dağılır gibi oldu, ama yeni bir sıçrayışla soluklandılar sanki. Napolililerin hedeflerini şaşmadan güvenle ateş eden avcı birliklerinin direnişi karşısında Gari-

baldiciler vurularak düşüyordu; fakat Napolililer şimdi geri çekiliyordu, duvar zayıflıyordu, derken bir anda dalganın altında kaybolur gibi oldu, avcılar da geri çekiliyordu, koşuyorlardı ve sonunda Garibaldiciler tepeye ulaştı, bana öyle geldi ki bitkin düşerek yere yığılıyorlardı.

Çarpışma ne kadar sürdü hesaplayamıyorum, her şey belleğimde öylesine karmakarışık ki: Renkler ile silah atışlarından ibaret bir keşmekeş, gözden kaybolan o bayrak, can çekişen borazan sesi. Sonra ölüler, Garibaldici ölüler ile Napolili ölüler ta uzaktan seçiliyordu: Çarpışmanın gürültüsünü güneşin alnında serilmiş yatan o cesetlerin sessizliği izledi, sanki kokuşarak mayalanan bir sessizlik. Ama kazanmıştık, önemli olan da buydu, çarpışma sırasında ağlamıştım, bütün varlığımla Garibaldi'nin saldırı ânındaki görüntüsünü yakalamaya çabalamıştım, ama onu seçemedim, oysa çevremdeki herkes diyordu ki –işte Garibaldi, o işte, bayrağın yanında, daha solda, hani kılıcını havaya kaldırmış– seçemedim çünkü Garibaldi'nin nasıl olduğunu ancak kabataslak biliyordum ve sanmıştım ki çarpışmalar askerlerin sokaklarda yürüdüğü gibi yapılır, komutanları başlarında durur: Oysa çarpışma bir ölüm keşmekeşiydi, düzensizce başka birtakım insanların üstüne atılan adamlar, o insanlar da yine öyle düzensizce direniyorlar, ardından direnemez oluyorlar.

Akşam, buz gibi akşam, yıldızlarla tıklım tıklım dolu, Calatafimi ölülerinin üstüne indi.

Birkaç gün sonra Castro'ya doğru yürüyorduk. Albay Türr yürüyüşümüze ters yönde at koştururken, varmak üzere olduğumuz ilçeden birisini istediğini söyledi, ama hesap yapmasını bilen biri olsunmuş; niçin hesap işlerine yatkın bir kasabalı aradığını tahmin edemeden peşi sıra gittim. Dedi ki koyun bulmak gerekiyormuş, acaba Castro kırsalında koyun bulunur muymuş ve kaç koyun gerekirmiş. Aklıma ânında Fontana Grande çiftliği geldi, Baron Garziano'nun koyunlarını Garibaldicilere yedirmek iyi bir oyun olurdu; albaya kaç koyun gerekiyor, nerede bulacağını iyi biliyorum dedim. Albay dedi ki –işte bunun için hesaptan anlayan birini arıyorum dedim, ben sana aşağı yukarı bin beş yüz porsiyon hazırlamak gerekir diyorum, her biri

dört yüz gramlık olacak; sen şimdi kaç *rotulu*[62] olduğunu hesapla, sonra onu kilograma çevir, ardından kaç koyun ettiğini bul bakalım; ben yalnızca bunu bilmek istiyorum: Kaç koyun–. Yanılmaktan ödüm patlayarak hesabı yaptım, –otuz yedi koyun– dedim, Türr gülümseyerek omuzuma bir şaplak indirdi –aferin, uzaklaşayım deme, sonra bana o koyunları nerede bulacağımızı söyleyeceksin– böylece Garibaldi'ye hayalimden bile geçirememiş olduğum kadar yaklaştım, o arada baronun otuz yedi koyun kaybettiğini öğrendiğinde ne söyleyeceğini düşündükçe keyifleniyordum.

Güneşin alnında yürürken, tozlar terimize karışıyordu, hepimizin kaşları tozdan bembeyaz kesilmişti; ama asker sıralarından türküler yükseliyordu, Venediklilerin ve Liguryalıların aşk türküleri, Sicilyalılar da Franceschiello[63] ile kraliçeyi aşağılayan açık saçık bir türkü söylüyorlardı:

la plummedda bianca
ci muzzica lu pedi
la p... di to' muglieri
a Palermo 'un ci veni cchiú...[64]

1848'den kalma bir türküydü, Kral Ferdinando için yazılmıştı, şimdi Francesco'ya uyarlanıyordu. Türküler sustuğunda rüzgârın kavurucu soluğunda ekinlerin hışırdadığı işitiliyordu, tarlalara dalıp boy atmış başakların arasına yıkılarak uykuya dalmak geliyordu insanın içinden.

Derken Castro göründü uzaktan, apak, güneşin ateşi altında akkor olmuş gibi, hiç görmediğim bir kasabaydı sanki, oysa evlerin arasında içinde büyüdüğüm bahçenin yeşilini, Garziano Sarayı'nı, San Michele Manastırı'nı ve Piskoposluk Sarayı'nı

62 *Rotulu*: Sicilya ağırlık birimi 0,793 kg. (ç. n.)

63 II. Francesco: İki Sicilya Krallığı'nın 1859-1861 yılları arasında hükümdarı. Eşi, Bavyera asıllı Wittelsbach prensesi Mari Sofia, Napoli sarayına hiç uymayan güçlü ve sert karakterinden ötürü halk arasında sevilmezdi. (ç. n.)

64 *"Ak güvercin gelir de*
Ayağımızı gagalar,
Karın denen o...yu
Palermo'dan kovarlar" (ç. n.)

seçiyordum: Bizim yürüyüş kolunun girmekte olduğu yüksek sivri tepeli kapı Trapani Kapısı'ydı işte ve kapının dışında, yolun kenarlarında, insan ve araba öbekleri duruyordu. Ben, Garibaldi ve Türr ve Sirtori ve henüz tanımadığım dört beş subayla birlikte yaya yürüyordum; arkamızdan iki atın bitkin adımlarla çektiği levazım arabası gıcırdayarak geliyordu; yürüyüş kolunu Albay Carini'nin bölüğü tamamlıyordu. Subaylar atlarını bekleşen insanların önünde durdurup indiler; o noktada Baron Garziano'yu gördüm, koyu renk giysiler içinde, göğsünde çörek iriliğinde bir yeşil-beyaz-kırmızı rozet, yüzünde güç zaptedilen bir neşe ifadesi; yanında damadı ve Don Cecé Melisenda duruyordu, şehir kulübünün üyeleri de tam takım oradaydı, benim arkadaşlarım da gelmişti, Castro'daki bir avuç gerçek liberal. Baron hepsinin önünde yer aldığı için Garibaldi elini ona uzattı, baron o eli imanla kendi elleri arasına alıp sıktı, gören de minnetinden ve mutluluğundan ağlamak üzere olduğunu sanırdı.

Ben büyülenmiş gibi kalakalmıştım: Aslında güneşle beynimde vızıldayan yorgunluk, Baron Garziano'nun göğsünde rozetle Garibaldi'nin elini elleri arasına almış içlenmiş görüntüsünü düşe çeviriyordu. Kırbacın sapıyla omuzuma dokununcaya değin babamı fark etmedim: Arabacı yerindeydi, başında hep o yeşilimsi şapkasıyla biçare bir ihtiyar gibi gözüktü gözüme; bana –gel yanıma otur, ölecek haldesin– dedi ama ben Albay Türr'ü gözden kaybetmek istemiyordum, Garibaldi'nin Türr ve baronla birlikte bizim arabaya bindiğini görünce babamın yanına tırmandım. Türr beni fark edince –aferin– dedi –ortadan kaybolayım deme, koyunları bana sen bulacaksın– baron dedi ki –koyun mu arıyorsunuz? Fontana Grande'de, benim çiftliğimde... ne kadar koyun isterseniz var– ve ben kendimi büsbütün bitkin hissettim, düş kırıklığına uğramıştım.

Sonradan babam, benim gidişimin ardından baronun evinde olup biteni anlattı. Gecenin köründe damadı gelmişti: Trapani hapishanesinden kurtarılmıştı, Garibaldi'ye Calatafimi'de katılmıştı, çarpışma zaferle sonuçlanınca Castro'ya kayınpederine haber iletmeye ve onu yeni duruma uyarlamaya koşmuştu. Baron ilkin şiddetle tepki göstermiş, ona hain ve katil demişti, ardından kra-

lm generallerine sayıp dökmüştü, sonra el âlemin maskarası oldu, ihanet gördü diye krala çatmıştı, en sonunda madem işler bu merkezde, kral başının çaresine bakamıyorsa artık herkes kendi başının çaresine baksın –"gemisini kurtaran kaptandır"– yani işler olacağına varsın –her koyun kendi bacağından asılır, ben kendimi kurtarmak için yapacağımı bilirim– ve hemen evin altını üstüne getirmeye başlamış, duvarlardan kralın ve kral ailesinin resimlerini, gravürlerini indirtmiş, yerlerine Kral Ferdinando'nun Sicilya'yı ziyaretini canlandıran bir dizi renkli gravürü, sonra IX. Pius'un bir portresini, bir de Concettina Hanım'ın Napoli'de pek yüksek bir mevkide bulunan ağabeyinin kafası peruklu, göğsü madalyalarla kaplı resmini astırmıştı. Patırtıya uyanan Concettina Hanım sırtında sabahlığı, tepesinde gecelik başlığıyla aşağı inmiş, bu seferberliğin nedenlerini sormuştu. Baron, General Garibaldi'nin Castro'ya gelmekte olduğunu, onu layıkıyle ağırlayabilmek üzere evi hazırlamak gerektiği yanıtını vermişti.

Uykusundan tam ayılamamış Concettina Hanım'ın kavrama yeteneği her zamankinden de zayıfmış, sormuş – general Garibaldi mi? O da kim?

Baron çileden çıkmış – nasıl? General Garibaldi'nin kim olduğundan da mı habersizsiniz? Dünyanın altını üstüne getiren adam işte, bir haftadır ondan başka laf ettiğimiz yok, siz de şimdi gelmiş kim diye soruyorsunuz ha... Nereden geliyorsunuz, aydan mı indiniz?

Concettina Hanım kendini toparlamışmış, damadına dönüp şöyle demiş –kayınpederinizin ne dediğini tekrarlayın bana– baron küfrü basmış, damat demiş ki – General Garibaldi Castro'ya gelmek üzere dedi.

– Ben – demiş Concettina Hanım – General Garibaldi'den söz edildiğini ilk kez işitiyorum, daha bu akşam, yatmaya gitmeden önce, kayınpederiniz bana Garibaldi namlı bir haydudun Castro'ya gelmesi tehlikesinden dem vurmuştu, sorun kendisine acaba Majesteleri Kral Francesco o haydudu generalliğe mi yükseltmiş, galiba böyle bir şey bir kez olmuştu.

Baron bir fıçı barut misali küfürlerle patlamış, sonra damadına karısını ayak altından çeksin diye yalvarmış –yoksa– demiş –onu öldürür ayağımın altından ebediyyen ben uzaklaştırırım–

o arada damadı Concettina Hanım'ı yatağına döndürmeye uğraşırken, babam duvardan IX. Pius'un portresini indirmekteymiş; barones kıyameti koparmış – o portreye el süreyim demeyin.

Baron bağırmış –indirin şunu– ve karısına dönerek – Tanrı korusun, General Garibaldi o portreyi görecek olursa, siz de ben de bu ev de berhava oluruz: adamın Papa ile arası nasıl, bilmiyor musunuz? Kedi-köpek gibiler.

– Kayınpederinize söyleyin – demiş Concettina Hanım ağlayarak – ben söylediği gibi berhava olmaya razıyım ama Papa Hazretleri'nin portresi yerinde kalmalı. Dahası, söyleyin ona, eğer o adam, ister general olsun ister haydut, bu eve ayak atacak olursa, ben deli gibi çığlığı basarım; isterlerse öldürsünler beni, evi de yaksınlar... ama bu eve bir Tanrı düşmanı ayak atamaz.

Baron az kalsın fücceten ölecekmiş, yalvarmış, tehdit etmiş, tatlı sevecenlik sözlerine ağza alınmaz aşağılamalar karıştırmış; demiş ki, ona kalsa köpeklere verilen zehirli köftelerden Garibaldi'ye memnuniyetle verirmiş ama savaşı kazanıyormuş işte o haydut, yapacak bir şey yokmuş; hem sonra evlatları varmış, Vincenzino ile Cristina –siz evlatlarınızın geleceğini, selametini hiç düşünmüyor musunuz?– Sonunda bir uzlaşma sağlanmış: Garibaldi eve kabul edilecekmiş; ama öylesi bir günahın kefareti olarak baron sarayın bitişiğinde bir kilise yaptıracakmış, tümü Concettina Hanım'a özel bir kilise, hem o kiliseyi Garzianoların hanesinin günahlarıyla Tanrı'nın inayeti arasında arabuluculuk yapabilecek bir azize adayacaklarmış. Concettina Hanım yatışmış, elbette ki Aziz Ignazio'yu seçtiğini söylemiş, Doğuda din şehidi mertebesine erişmiş bulunan Cizvit amcasından ötürü kendini çok bağlı hissettiği bir azizmiş.

Böylelikle günümüzde Castro'da, Garibaldi'nin orada geceleldiğini anan bir mermer levhanın yanı başında Aziz Ignazio Kilisesi yükselmektedir.

Bahçede baron sofralar hazırlatmıştı, sürahiler dolusu şarap, çörek ve pandispanya vardı, ağaçların altına dondurma kovaları dizi dizi sıralanmış, dallar kırmızı-beyaz-yeşil bayrakçıklarla donatılmıştı. Baron diyordu ki –sizler, beyler, evimin konuklarısınız, hepiniz birden, evim büyüktür, rahat edersiniz... Castro'da

kaldığınız sürece, sizleri konuk etmek hem şeref, hem zevktir benim için... Neye ihtiyacınız varsa hiç çekinmeden söyleyiniz...– sonra Albay Türr'e dönerek –koyunlar bir saate kalmaz getirilecek, öküzler de... Neyim varsa emrinize amadedir, hepsi mi hepsi– hizmetkârlara buyruk yağdırmak üzere uzaklaştı, Garibaldi'nin subaylarıyla Castro yurttaşları öbek öbek toplaşmışlardı, o da bir kelebek hafifliğiyle gruplar arasında mekik dokuyor, iltifatlar, sevinç lafları saçıyordu. Garibaldi, onu bakışlarıyla izlerken –ah bu Sicilyalılar– dedi – nasıl da gani yürekliler, nasıl da tutkuyla sarılıyorlar el attıkları şeye...

– Bana sorarsanız, generalim, bu adamın bize gösterdiği coşku korkusunun eseri – dedi yürüyüş sırasında levazım saflarında gördüğüm bir delikanlı: Profili kesin çizgili, geniş alınlı, gözlerindeki ifade dikkat ile bezginlik, tatlılık ile soğukluk arasında gidip gelen bir genç – Ben artık Sicilyalılar hakkında kesin kanımı edindim: Bence bu adamın gizleyecek, bağışlatacak pek çok şeyi var; bizden nefret ediyor da olabilir...

– Azizim Nievo[65] – dedi Garibaldi sevecenlikle karışık bir acımayla.

– Evet, generalim – diye sürdürdü delikanlı – yüreği gani olan sizsiniz, hem o kadar cömert ve tutkulusunuz ki bayramlıklarının içine gizlenip bayrak sallayarak bize selam duranların alçaklığını, korkusunu ve nefretini görmüyorsunuz... Savaşı kazanan tarafız da ondan, Calatafimi'de ezilmiş olsaydık, şimdi bizi kutlayan, saraylarını ve şarap mahzenlerini önümüze açan bu efendilerin çoğu adamlarını üstümüze saldırtırdı...

– Azizim Nievo – diye yineledi Garibaldi.

– Bakınız – diye sürdürdü Nievo – bu ancak uçlarda gezen bir halk: Carini gibi Sicilyalılar da var, böyle Sicilyalılar da var... bu baron gibileri yani.

– Carini konusunda anlaştık – dedi Garibaldi. Ama bu biçare baronu neden kalkıp da öbür uca koyduğunuzu anlayamıyorum, bize sarayını ve şarap mahzenlerini açıyor ya işte, yeter de

65 Ippolito Nievo (1831-1861): Risorgimento kahramanlarından, yurtsever yazar ve gazeteci. Garibaldi komutasında Calatafimi çarpışmasına katıldıktan, yani burada anlatılan olaydan kısa süre sonra görevli olarak Palermo'dan Napoli'ye giderken bir deniz kazasında ölmüştür. (ç. n.)

artar bile... ille de kendini bağışlatacak bir nedeni olduğunu, bize nefret beslediğini falan sanmıyorum.

– Öyle çünkü – dedi Nievo – ben az konuşan Sicilyalılara inanıyorum, fazla hareket etmeyen Sicilyalılara, içi içini yiyen ve acı çeken Sicilyalılara, bizi yüzyıllar ötesindeymişçesine yorgun bir el hareketiyle selamlayan yoksullara; Albay Carini de hep öyle suskun ve uzaktır, hüzünle bezginlikle yoğrulmuştur ama her an harekete geçmeye hazırdır: Pek umutlu değilmiş gibi görünen, ama aslında umudun ta kendisi olan bir adam, en iyi Sicilyalıların sessiz kırılgan umudu... öyle bir umut ki, demek istiyorum, kendi kendinden korkuyor sanki, sözlerden korkuyor ve ölümü yanı başında, alışılmış bir şey gibi duyumsuyor... Bu halkı o sustuğu şeylerde tanımak ve sevmek gerek, yüreğinde beslediği ve dile getirmediği sözlerde...

– Şiir bunlar – dedi Sirtori.

– Ah, evet, kuşkusuz – dedi Nievo. – Ancak nesir yapmış olmak için size şöyle diyeceğim, generalim beni bağışlasın, ama bu barondan hoşlanmıyorum ve bu tür Sicilyalılardan hoşlanmıyorum, hani Cri...

Garibaldi kesin bir el hareketiyle durdurdu – biz yine şiire dönelim.

Ama baron geri dönüyordu, peşi sıra dondurma tepsisiyle hizmetkâr geliyordu. Baron tepsiden ilk kupayı alıp önünde eğilerek generale sundu, ardından Türr'e ikram etti, sonra Sirtori'ye; sıra kim olduğunu bilmediği gence geldi, – buyurun, yüzbaşım.

– Ben yüzbaşı değilim – dedi Nievo.

Garibaldi gülerek – bir şairdir o – dedi – savaşa katılmış bir şair: Bizim zaferlerimizi ve Sicilyalıların yüreğini anlatan dizeler yazacak.

– Aman ne güzel – dedi baron, ardından şiire saygısını sunmak istercesine şu dizeleri andı:

Sağdan gelir bir borazan sesi
Soldan yanıt verir ikincisi...[66]

66 19. yüzyıl romantik yazarı Alessandro Manzoni'nin "*Carmagnola Kontu*" trajedisinin çok bilinen dizeleri. (ç. n.)

1848 törenlerinden aklında kalmış iki dizeydi; ama lafı değiştirmek için dedi ki –odanızı hazırlattım, generalim; çıkıp biraz dinlenmek isterseniz, her şey emrinize amade, işte, odanız şurada...– ve bastonunu kaldırıp bir pencereyi gösterdi.

Ben biraz ötede, bir zeytin ağacının gövdesine yaslanmış duruyordum; hareket eden o bastonda, sapının parıltısında sanki zaman bir rüzgâr tulumu gibi açılıp beni içine çekecek gibi oldu; baron iyice coşmuş, kendine güvenle sürdürüyordu – odaların en iyisi, gördüğünüz gibi dört bir yanından güneş alıyor: en önemli konuklarıma ayrılmıştır... Kimler geldi kimler geçti o odadan!.. Orada kim kaldı bilir misiniz?.. Bir tahmin edin bakalım...

– Kim – dedi Garibaldi, soğuk bir sesle.

Ben baronun yüzüne baktım bir an beyninin bozulmuş bir saat misali duruverdiğini gördüm: şimdi gözleri denize düşmüş bir kazazede gibi, umutsuzca çırpınmaktaydı. "İnme inecek – diye düşündüm– fücceten gidiverecek". Oysa kendini toparladı, şöyle dedi – karımın bir hısmı kaldı, biraz garip bir zattı, zeki olmasına zeki, ama garip, bir düşünün şu kalınlıkta kitaplar yazmıştı, üstelik hepsi Latince, dünyanın bütün zenginlikleri orta malı olmalı diyordu, kadınlar dahil.

Hepsi güldü. Baron mendiliyle yüzünü sıvazladı.

(Ertesi gün Garibaldi'nin ordusuyla birlikte yola çıktım, Ponte dell'Ammiraglio'dan Capua'ya değin bütün çarpışmalara katıldım; ardından subay olarak, düzenli orduya girdim, sonra oradan kaçıp yine Garibaldi'nin peşine düştüm, ta Aspromonte'ye kadar. Ama bu bir başka öyküdür.)

*Antimon**

And the cardinal dying and Sicily over the ears
Trouble enough without new lands to be conquered
We signed on and we sailed by the first tide...
A. MAC LEISH, *Conquistador*[67]

* Benim ilçemin kükürt madencileri grizuya *antimon* derler. Kükürt işçileri arasında yaygın bir söylenceye göre bu ad *anti-monaco* (papaz-karşıtı) sözcüğünden gelmektedir; çünkü eski zamanlarda bu maddeyi işleyen ve gerekli ihtiyat önlemlerini almadıklarından ötürü ölenler rahiplermiş. Şunu da ekleyelim: Antimon barutun ve matbaa harflerinin, eski zamanlarda güzellik ürünlerinin bileşiminde bulunan bir elementtir. Bana esinleyici gelen bu nedenlerden ötürü öyküme *"Antimon"* başlığını koydum.

67 *"Kardinal ölüm döşeğindeydi, Sicilya zaten canımıza yetmiş*
Yeni topraklar fethetmek olmasa da derdin sonu yok,
İmzayı basıp gemici yazıldık, sular yükselir yükselmez yelkenleri açtık..."

Çan kulesinden ateş ediyorlardı: Bizim hareketlerimizi izleyen kısa makineli tüfek ateşleri ya da yerli yerince tüfek atışları. Köy bir çıkmaz sokaktan ibaretti, alçak, bembeyaz evler ve dipte kaba saba cephesi kumtaşından, tepesi üç kemerli çan kulesiyle bir kilise. Çan kulesinden ateş ediyorlardı. Köyü tamamen terk etmiş olduklarını düşünerek girmiştik, fakat makinelinin yaylım ateşi ve tüfek atışları daha ilk evlerde bizi yerimize mıhladı. Bölüğümüze köyün öbür yanından, kilisenin ardından dolaşarak girme buyruğu verildi ama kilisenin arkasında kayalık bir yar vardı, hem öylesine sarp, öylesine dimdikti ki testereyle kesilmişe benziyordu, yüzbaşı bizi mezarlıkta konuşlandırmaya karar verdi, yakındaki bir yükseltide, kilisenin damıyla ve çan kulesiyle aynı hizadaydı. Onlar da farkına varır varmaz yaylım ateşiyle gömütleri taramaya başladılar.

Bir saattir bir mezarın çukuru içindeydim, diz üstü, biraz serinlik bulabilmek için suratımı mermere sürtüyordum. Cayır cayır yanan miğferimin içinde kafamın kaynadığını hissediyordum, güneşin alevlerinden hava fırın ağzında gibi titreşiyordu. Sağ yanımda, bir soylu şapelin kemerinin altında, yüzbaşı ile tanıdığım bir gazeteci kapıya çivilenmişçesine dimdik duruyorlardı, en ufak bir kımıldanmada hedef olabilirlerdi. Gözlerimi sola, biraz geriye doğru çevirdiğimde Ventura'nın yüzünün yarısını görüyordum, bütün eylemlerde yan yanaydık, kocaman bir mermer levhanın ardındaydı, üzerinde *"subió al cielo"*[68] sözcükleri upuzun, kocaman yazılmıştı, bir an geldi, gözlerimin önünde ve beynimde hareketlendiler, harfler teker teker bir demircinin örsünden akkor halinde çıkıyordu sanki. Benim için arşa yükselme saati henüz gelmemişti, emindim; hatta nemli toprağın köklere yapıştığı yere inmek daha iyi olurdu. Önüm-

68 İspanyolca klasik mezar taşı yazıtı: "Göğe yükseldi". (ç. n.)

deki mezardan şapelin gölgesine doğru yönelen askerin de arşa yükselmemiş olduğu kesindi, kafası nar gibi dağılmış, zapzayıf bedeni şimdi tulum gibi şişmişti; sıcaklık gölgede kırk dereceyi bulmuştu, yüzbaşı öyle söylüyordu, kendisinin durduğu şapelin gölgesinde.

"Mağribiler geliyor" dedi bana Ventura.

İki büklüm koşarak bize doğru geliyorlardı, tortop olmuşlardı. Çan kulesinden ateşi onların üstüne kaydırdılar, yüzbaşıyla gazeteci başlarını zürafa misali uzattılar, gövdeleri hep öyle şapelin kapısına yapışık: Bir kurşun başlarının hemen üstünde vınladı, gazetecinin monoklu basamağın üstüne düşüp gümüşsü bir tınıyla parça parça oldu, "namussuz kızıllar" dedi, bereket cebinde bir monoklu daha varmış, sarılı bulunduğu pelür kâğıdından çıkardı, gözüne yerleştirdi. Onu tanıyordum, bizim kasabadandı, monoklsuz yaşayamazdı; gençliğinde nasıldı anımsıyorum, 1922'de, kara gömleğiyle, kazık gibi hasır şapkası bileğinden sarkan öküz derisinden kırbacı ve hep öyle monokluyla, arkadaşları alay etmek için "kont" diye seslenirlerdi, bir ihtiyar tefecinin oğluydu; 1922'de, yazın, Emekçiler Odası'nın girişini ateşe vermişti, az kalsın bütün ilçeyi yakacaktı. Ardından çekip gitmişti, gazetecilik yaptığından haberim yoktu, kasabaya en son on yıl önce gelmişti, Belediye tiyatrosunda D'Annunzio üstüne bir konuşma yapmıştı; ben kitapları falan severim, ama konuşmasındaki D'Annunzio hiç hoşuma gitmemişti. Sonra İspanya'da yeniden karşılaşmıştık, kendimi tanıtmıştım, çünkü insan yurtdışındayken bir hemşerisine rastlamak hoş olur, hatta memleketteyken hoşlanmadığından ötürü hiç yanına yaklaşmamış olsan bile: Bir hemşerisine İspanya topraklarında vatani görev yaparken rastlamaktan memnun olduğunu söyledi, "aferin" dedi "şeref duyalım". Hiçbir şey anlamıyordu.

Mağribiler birkaç sorguç yitirmişlerdi, bulunduğum yerden ikisini kolları iki yana açılmış, yüzleri güneşe dönük, yerde yatar görüyordum: *cara al sol*[69] diye başlıyordu Falanj marşı, ölülerin yüzlerini de güneş kavurmaktaydı, marş güneşin alnında yürüyen dirileri anlatmak istiyordu, bana sorarsanız güneşin yeri ecelin armasındaydı. Bizim makineliler de kudurmuşçasına ısırdılar:

69 *"cara al sol"*: Güneşin alnında. (ç. n.)

Mağribilerin gelişi hep yüreklendirici olurdu, en azından onlar tehlikeli görevleri bayrama gider gibi yaptıklarından ötürü.

Çan kulesindekiler olsa olsa iki makineli tüfekle dört adamdı. Bir an geldi çan kulesinden mitralyöz ateşi kesildi, yalnız tüfeklerin tak-bum sesi düzenle sürdü: Bu tak-bum uzak bir yaz gününü getiriyordu aklıma, haydutlar kayalıklardan yola köylülerin üstüne ateş açmıştı, katırlarını bıraksınlar diye: Babam bana açıklamıştı, Avusturya filintalarıymış öyle ses çıkaran; savaşı izleyen yıllardı, kasabamızın yollarında haydutlar kaynaşıyordu. Mağribiler mezarların ardında kıpırdandı, ortaya çıkmaya başladılar: Çan kulesinden yine yaylım ateşi başladı, Mağribiler umursamadı, son yaylım ateşi söndü; son olduğunu anladık, köylünün harman yerinde "çok geçmez rüzgâr değişir, rüzgâr diniyor" dediği gibi. Mitralyözler çan kulesindekilerin işine yaramaz olmuştu.

Bizimkilerden bir devriye mezarlıkta kaldı, öbürleri koşa koşa köyün ilk evlerine döndü. Sokağın iki yanından ateş ederek, evlere yapışmış sürünerek, Mağribiler kiliseye doğru ilerledi; çan kulesinden tüfek atışları geliyordu, Mağribilerden biri yolun taş döşemesine serildi kaldı.

"Yürekli adamlar" dedi gazeteci.

"Cehennem katranına bulanmışlar" dedi Ventura.

Mağribiler merdiven sahanlığına varmışlardı, ancak o zaman fark ettim, kilise memleketimdeki Santa Maria Kilisesi'nin tıpkısıydı. Çan kulesinden başka ateş gelmedi, sonra feryat gibi bir ses işittim, korku içinde ağlamak üzere olan bir çocuğunki gibi.

"Teslim oluyorlar" dedi gazeteci.

Mağribiler basamakların üstüne sindi, tüfekleri kapıya dönük, çevrede sessizliğin büyüdüğünü hissettim. Birileri teslim olduğunda sıtma ateşi sarardı beni, sırtımın ortasında soğuk bıçaklar hissederdim, midemin ağzında bir acı tıkacı, kafamda düşü andıran bir şeyler, bilmecemsi.

Kilisenin kapısı gıcırdayarak açıldı, işçi tulumu giymiş iki kişi çıktı dışarı, biri yaralıydı, yüzü ölümün rengini almıştı; FAI'dendiler,[70] hiçbir kaçış olanağı bulunmadığını ve bunun bi-

70 FAI: *Federación Anarquista Ibérico* (İber Anarşist Federasyonu). (ç. n.)

lincinde olduklarını fark ettiğimde anlamıştım zaten. Hepimiz yaklaştık. Yaralı bir basamağa yığıldı; öbürü miğferini çıkardı, saman rengi saçları yüzüne yağdı, onları toparlamak için yaptığı el hareketinden kadın olduğu apaçık belli oldu, koskocaman gri gözleri vardı. İspanyol albay hemen ona sorular yağdırmaya başladı, çarçabuk yanıtlıyordu ve iki yanıt arasında yaralı arkadaşı için albaya yalvardığı anlaşılıyordu. Gazeteci bize açıklamaktaydı, "dört kişiymişler, ikisi çan kulesinde vurulmuş; kendisi Almanmış..."

Albay gülümseyerek Mağribilere bir şey söyledi, kadın çığlığı bastı, Mağribiler sevinçle bağırarak onu alıp sürüklediler. Gazeteci dedi ki, "kadını onlara armağan etti, onu eğlendirecekler: Burada aradığından fazlasını bulacak demektir", gözü monoklunun ardında haince parlıyordu.

Durmadan inleyen yaralıyı da götürdüler. Ventura ile ben kilisenin merdivenlerine oturduk, tütün ve kâğıt çıkardım, ellerimin titremesinden tütün yere saçılıyordu. Bazı evlerin kapıları açılmaktaydı, iki üç pencerede kırmızısarıkırmızı bayraklar belirdi.

"Uygun bir zamanda menzilime düşerse senin hemşerin olacak o gazetecinin cam gözüne bir kurşun sıkacağım" dedi Ventura.

"O albaya da" dedim.

"Albaya da" dedi "listemde baş köşeye koyuyorum; altı aydır kendi listemi yapıyorum, çok uzamaya başladı, artık karar verip uygulamaya geçmem gerek."

Ventura biraz mafyacıydı, diyordu ki 1915 savaşında babası amcası amcasının bir arkadaşı annesinin bir emmioğlu, yani köyden cepheye gidenlerin tamamı bir hücum sırasında "namussuz" subaylardan ve çavuşlardan kurtulma fırsatı çıktığında hiç duraksamıyorlarmış. Anlattığına bakılırsa, ordu kendi içindeki hısım akraba ateşiyle Avusturyalılarınkinden fazla sayıda subay ve astubay kaybetmişti. Ama ben onun oyununu benimsiyordum, böylece öfkemi boşaltmış oluyordum, içimde duyduğum o korku düğümünü çözmeye yarıyordu. İyi bir silah arkadaşıydı Ventura, anlattıklarını bana moral vermek için söylüyor da olabilirdi; Malaga'dan beri birlikteydik, tehlike anlarında hep yan

yana. "İdamları seyretmekten" hoşlanan bir Calabrialıya sille tokat giriştiği bir gün dost olmuştuk, adam bir an serbest kaldı mı "idamları seyretmeye gidiyorum" diyordu, Azize Rosalia bayramında havai fişekleri seyre gidercesine neşeyle. Ventura ona bir daha kurşuna dizme lafını duyunca içinden kusmak gelen kişilerin dalına basmadan gitmesini söylediydi; Calabrialı tepki gösterip ona süngüyle saldıracak olduydu, Ventura da yumruklarıyla suratını dağıttıydı. Kavganın ardından Ventura'yı bir kadeh şaraba davet ettim, bir saat süreyle pavurya ayıklayıp şarap içtik, Pantelleria şarabı gibi hoş kokulu bir şarap; ancak o zaman İspanya Savaşı'nın ne olduğunu kavramaya başladıydım, çünkü başında ben sanmıştım ki "kızıllar" düzenli bir hükümeti devirmek isteyen isyancılardır, Ventura bana açıkladı ki isyanı yapan İspanyol faşistleriydi, ve kendi başlarına hükümeti devirmeye güçleri yetmiyordu; kalkıp Mussolini'den yardım istemişlerdi, Mussolini de demişti ki "Onca işsizi ne yaparım ben? Kaldırıp İspanya'ya yollarım, olur biter"; hem sonra İspanya'da komünist bir hükümet olduğu da doğru değildi.

"Zaten" dedi Ventura "komünistlerin sana ne zararı var ki? Sana bana ne yaparlar ki? Ne komünizm, ne faşizm benim derdim, anasını satayım, ben Amerika'ya gitmek niyetindeyim."

"Nasıl gideceksin peki Amerika'ya?"

"İspanya'ya o amaçla geldim" dedi "cephenin öbür yanına geçerim, Amerikalılar Cumhuriyet'i destekliyor, yabancı tugaylarda çarpışan Amerikalılar var, bir tugay var, hep Amerikalılardan; cephe değiştiririm, tugaya girerim; beni öldürürlerse, yani sizler beni öldürürseniz..." Bu düşünce aklına apansızın gelmişti, benim ya da bizlerden birinin kendisini öldürebileceği düşüncesi "ama ben bu belada ölüp gitmeyeceğim, Amerika'ya ulaşacağım, birkaç parçam eksik de olsa ulaşacağım... Amerika'da annem var; ağabeyim iki evli kız kardeşim yeğenlerim var... Ben oraya iki yaşındayken gittiydim, annem babamla; sonra babam öldü, ben de Bronx'taki serserilere katıldım: Bir gece bir polis öldürdüler, nasıl olduğunu bile anlamadan olaya karışmış buldum kendimi, ben ateş falan etmemiştim, on beş gün sonra kendimi İtalya'ya giden bir gemide buldum... Daha çocuktum, annem benimle gelmeyi istiyordu, ama kalmaya ikna ettiler: Ünlü

bir avukat benim işi ele alacakmış, beni geri döndürebilmek için, bir de senatör... Anam on yıldır avukatla senatörün peşinde dolaşıyor, ben İtalya'da umutsuz, işsiz güçsüz, dolarları eksik etmediler doğrusu, bekleyip durdum.. Birkaç kez Fransa'ya geçmeyi denedim, her seferinde enselediler... İspanya Savaşı'nı, gönüllü aradıklarını işitir işitmez, memleketin en koyu faşisti kesildim, ilk gidenlerin arasına koydular beni, ama ben faşizmin anasını bellerim, komünizmin de."

Sanırım şarap çenesini düşürmüştü, içini boşaltmak için sırlarını ele veriyordu; aslında beni pek az tanıyordu, öyle konuşmaması gerekirdi; hem sonra o denli sıkı fıkı olmak, üstelik öyle sakıncalı konularda, ürkütüyordu beni. Fakat birkaç gün sonra dedi ki, sırrını kafayı bulduğundan ötürü vermiş değilmiş, bana güvenebileceğini anlamış, insanları tanırmış; ben yine çenesini düşürenin şarap olduğunu düşünüyordum, her zaman yarım şişeyi geçmemesini tembihliyordum.

"Sen" dedi o gün Ventura, şarap bana karşı sıcak duygular esinlemeye başlamıştı bile "Mussolini'nin başından defettiklerinden birisin; işsizin tekisin sen; hani İtalya'da yiyecek ekmeği yok ya, İspanya'da kahraman olur; Duce'nin şanına çılgınlıklar yapar..."

Şimdi, bizim ilçedekinin tıpkısı kilisenin merdivenlerine oturmuş, parmaklarımızın arasında çarpık çurpuk sigaralar sararken, içimden şiddetli bir konuşma ihtiyacı geliyordu, konuşmak, konuşmak, sarhoş gibi: Kendimden memleketten karımdan, çalıştığım kükürt ocağından ve kükürt ocağının ateşinden İspanya'ya kaçışımdan.

İki el tüfek atışı işitildi. "Yaralıyı vurdular" dedi Ventura.

"Bana kalsa bu yüzden seninle birlikte öte yana geçerdim, idamları işitmeyeyim diye, yaralıları boğazladıklarını görmeyeyim diye, şimdi o Alman kadının başına geleni görmeyeyim diye, Mağribileri *tercio*[71] albaylarını çarmıha gerili İsa'ları ve İsa'nın yüreği rozetlerini[72] görmeyeyim diye..."

"O zaman *tercio*nun fedailerini Mağribileri çarmıha geri-

71 *Tercio*: Franco'nun Afrika'dan getirdiği lejyon. (ç. n.)

72 Katolik Navarra bölgesi askerlerinin üniformalarının göğsüne dikili olan ve muska görevi yapan dinî rozet, üzerinde "dur mermi" yazısı bulunuyordu. (ç. n.)

li İsa'ları ve İsa'nın yüreği rozetlerini görmezsin, tamam; ama idamlardan ve bütün öbür şeylerden yakayı kurtarırsın sanma."

Doğru olduğunu biliyordum, yine de dinibütün falanjistlerin ölüm saçan her şeye, toplara ve tanklara yapıştırdıkları çarmıha gerili İsa'ları görmemek, saldırıların yorgunluğunu çıkarmak için tutsakları kurşuna dizen Navarralıların Meryem'i çağırdıklarını işitmemek, çevreyi kutsayan alay papazlarını, biz sıra olmuşken elini kaldırmış Tanrı ve Meryem adına canla başla bizi kışkırtan o rahibi gözden kaybetmek de epey bir kazançmış gibi geliyordu.

"Bizim memlekette" dedim "şimdi Assunta bayramı vardır, Ağustosortası Meryemi der köylüler... burada Ağustosortası Meryemi'nin şerefine köylüleri kurşuna diziyorlar... Köylüler süslenmiş katırlarıyla dinî alaya katılıyor; katırlar çıngıraklarla donatılıyor, her katır buğday dolu yepyeni bir heybe taşıyor, kiliseye varıyorlar, buğdayı boşaltıyorlar, yüzlerce heybe dolusu buğday zamanında yağmur yağdı, çocuk bağırsak kurtlarını döktü, katırın çiftesi köylünün kafasına şöyle bir sürtünüp geçti diye Tanrı'ya minnetlerini göstermek için... Kuşkusuz bir alay çocuk ölüp gidiyor; tamam, buğdaya yarayan bir yağış oldu, ama bademleri don vurdu, zeytinyağı ürünü ise bu yıl bol olmayacak; kimi köylüler katırın çiftesini kafalarının ya da karınların ortasına yedi... Ama iman sahibiyiz ya, yalnızca iyi giden işleri aklımıza getiririz: Dertler Tanrı'dan geliyor değildir, kaderin cilvesidir. İyi bir pazar günü geçiririz, çorba içer, et yeriz; annem Tanrı'ya şükretmeliyiz der, derken babamı antimondan kavrulmuş eve getirirler, annem kahrolası kader yaktı onu der... Anneme göstermek isterdim, burada, İspanya'da Tanrı ile kaderin çehresi hep aynı."

"Ben hiçbir şey bilmek istemiyorum" dedi Ventura "ne Tanrı ne kader; kaderi düşünmek aptallık, karınca yuvasının yanına gidip 'Şuna bir tekme atayım mı atmayayım mı? Atarsam mı kaderin işi olur ilişmezsem mi?' diye düşünmenin aynısı, kaderi kafaya takarsan bir karınca yuvasına bakarken bile aklını oynatabilirsin. Tanrı'ya gelince, durum büsbütün karışık; boş gezdiğim on yıl boyunca Tanrı'yı da düşünecek zamanım oldu, sonunda şuna inandım: Eceldir Tanrı, her insan kendi ecelinin

tanrısını kendi içinde taşır, aynı güve gibi; ama basit bir şey değil bu, öyle zaman olur ki ecel uyku gibi olsun istersin, senden bir şeyler bir düşün içinde asılı kalsın: Senin görüntünü saklayan bir ayna örneğin, ama sen çoktan uzaklardasındır... İşte onun için insanlar kendilerine bir Tanrı yaratırlar. Ama benim umurumda değil, çünkü o anda kendimi terk edilmiş hissederdim, yürümeye başlayan ve bir anda annesinin elinin kendisini tutmaya hazır beklemediğini fark edince yere yuvarlanan bir çocuk gibi: Burada yalnız başıma yürümem gerekirdi, Tanrısız tarafından; eh, bir Tanrım hiç olmamış olsun, daha iyi... Öyle, çünkü kendime bir Tanrı yaratmam gerekseydi, iyi niyetli bir Tanrı olurdu, o da hiç kuşkusuz İspanya'da tek başıma bırakırdı beni... *tercio*nun ve Navarralıların tanrısı iyi niyetli bir Tanrı değil."

"Ben anneme söylerdim" dedim "onun Tanrısının *tercio*dan yana olduğunu."

"Bunun doğru olduğunu söylerdi, belki de şu anda *tercio* ve Navarralılar için *novena* duası ediyordur, papaz kürsüden vaazı basmıştır 'Ağustosortası Meryemi'ne duanızdır bu, Tanrı'ya onun adına ve şanına çarpışmakta olan orduları korusun, onlara kuvvet versin diye yalvarın.'"

"Nefret ediyorum şu İspanyollardan" dedim.

"Nefret ediyorsun, Tanrı'yı battaniye gibi kendi yanlarına çekiyor, seni açıkta bırakıyorlar diye: Senin Tanrının da anneninkinden farkı yok. Ama Cumhuriyet'te Tanrı yok; benim gibi, bunu her zaman bilmiş olanlar var, bir de Falanj Tanrının battaniyesini olduğu gibi kendi yanma çektiğinden ötürü soğuktan titreyenler var."

"Yalnız o değil" dedim "çok acımasız yahu bu İspanyollar."

"Dinle" dedi Ventura "ben Amerika'ya dönmeyi çok arzuladığımdan ötürü İspanya'ya gelmiş, canımı tehlikeye atıyorum: Amerika zengin ve uygar, binbir nimetle dolu; özgürlük var, insan bir hiçken günün birinde Ford gibi zengin olabilir ya da başkan olabilir, neyi diliyorsa onu olabilir. Öyle ama yine de iki masum elektrikli sandalyeye gönderildi; bütün Amerika biliyordu suçsuz olduklarını, yargıçlar biliyordu başkan biliyordu, gazeteleri yazanlar da satanlar da biliyorlardı. Bana sorarsan buradaki

idamlardan da beter bir şey. Ve o ikisi özgür düzenli zengin bir ülkede, yasanın bütün maddelerine uygun biçimde, aynen falanjistlerin burada FAI'cileri ezdiği gibi ölüme hüküm giydiler. Sen Sacco ile Vanzetti'den[73] söz edildiğini hiç duymadın mı?"

"Yo" dedim "hiç duymadım."

Bana Sacco ile Vanzetti olayını anlattı, doğrusu İspanya'nın şaşılacak yanı yoktu.

"Bir de Sicilya'yı düşün" dedi Ventura "kükürt ocağında çalışanları düşün, gündeliğe giden köylüleri düşün; köylülerin kışını, iş yok, evler açıktan sızlanan çocuklarla dolu, albüminden ötürü şişmiş bacaklarıyla evde dolanan kadınlar, yatağın yanı başında eşekle keçi. Benim başıma gelse oynatırım. Şayet köylülerle kükürt işçileri günün birinde kalkıp belediye başkanını, sonra kükürt madeninin sahibi Fascio sekreteri Don Giuseppe Catalanotto'yu, bir de o arazinin sahibi Castro prensini öldürürlerse, bunlar benim memlekette olursa, derken senin memleket de harekete geçerse, şayet Sicilya'nın bütün köylerinde böyle bir rüzgâr esmeye başlarsa, ne olur, bilir misin? Hepsi de faşist olan bütün varlıklılar, papazlarla jandarmalarla polislerle birlik olur köylülerle kükürt işçilerini kurşuna dizmeye başlarlar, köylülerle kükürt işçileri de papazları jandarmaları ve varlıklıları öldürürler; herkes birbirinin boğazına sarılır, ondan sonra da Almanlar gelirler iki bomba sarkıtır, Sicilyalılarda bir daha ayaklanma hevesi diye bir şey kalmaz, varlıklılar da kazanmış olur."

"İspanya'da da öyle oluyor" dedim.

"Bizim sayemizde" dedi Ventura "çünkü İtalyanlar ile Almanlar olmasaydı varlıklılar burada sıçan gibi geberirdi. Biz yok mu biz, Mağribilerden beteriz."

O köyün adını anımsamayı isterdim, kilisenin Aziz Isidoro'ya adanmış olduğu kalmış aklımda; bir köylü azizdi o oysa, köylüler onu nişangâh yapmıştı, gazeteci o kilisede Aziz Isidoro'nun fotoğraflarını çekti, kafası koparılmış korkuluğa benziyordu, kollarını Guadalajara'da kaybetmiş o asker gibi o da

73 Sacco ile Vanzetti ABD'de iki anarşist İtalyan göçmeniydi; silahlı soygun ve öldürme suçlamasıyla 1927'de ölüme hüküm giyerek elektrikli sandalyede idam edildiler. Suçları yeterince kanıtlanmamış olduğundan ötürü, olay dünyanın çeşitli yerlerinde kitle protestoları ve eylemleriyle kınandı. (ç. n.)

kolsuz kalmıştı. O kilisenin merdivenlerine oturmuşken, İspanya ve İtalya üstüne, dünyanın tamamı ve dünyadaki insanlar üstüne nice şeyi kavradım.

Malaga'da, idamları seyre giden Calabrialı diyordu ki "tiyatro gibi oluyor, hanımlar da geliyor, biraz uzakta durup seyrediyorlar, ihtiyar bir teyze var, sedefli dürbünle bakıyor"; o ihtiyar hanım imgesi hayalimi işletmişti, bağnaz ve amansız İspanya'nın simgesiymiş gibi geliyordu. Şimdi aklıma Maria Grazia Hanım geliyordu, bizim sarayının bir müştemilatında oturmamıza izin veriyordu, annem de kiradan kesilmek üzere haftada iki kez sarayın döşemesini ve merdivenlerini siliyordu, Maria Grazia Hanım gözlükle bakıyordu, "merdivenleri üstünkörü silmişsiniz, bezi şu köşede gezdirin, salonu bir daha silin", haftada iki kez annem saraydan öylesine bitkin iniyordu ki, yemek yemeye bile mecali kalmıyordu. Maria Grazia Hanım beni beğenmiyordu, anneme diyordu ki "oğlunuz iyi yetişmiyor, hürmetli değil, bana üstünkörü selam veriyor; varlıklıymış gibi giyiniyor, kim bilir kafasında ne muzır fikirler besliyor, siz ona belletin ki insan Tanrı nerede yarattıysa orada kalmalıdır, büyüklük taslayan fukaranın sonu hep kötü olur", annem de bana diyordu ki "selam ver kadına, benim hatırım için, selamlayıver şunu" ama ben onu selamlamaktan hiç geri durmamıştım ki, beremi çıkarıyor, "iyi akşamlar" diyordum, oysa o "hürmetler ederim efendim" diyeyim istiyordu, o yüzden bana gözlüğünün üstünden bakıyor ve yanıt vermiyordu, beni kurşuna dizseler dürbünle seyretmeye gelirdi.

İspanya'ya gelinceye değin faşizmden hiçbir şey anlamamıştım, benim için yok gibiydi, babam kükürtte çalışmıştı, büyükbabam da öyle, ben de onlar gibi kükürt ocağında çalışıyordum, gazeteleri okuyordum, İtalya büyüktü, saygı görüyordu, imparatorluğu fethetmişti, Mussolini öyle söylevler veriyordu ki dinlemesi bir zevkti. Papazlardan hazzetmiyordum, tarih kitaplarında okuduğum şeylerden ve günah çıkarmalarından ötürü, annemin ya da karımın gidip evde olup biteni, kendi günahlarını, benim günahlarımı, konu komşunun günahlarını papaza anlatmalarından hoşlanmıyordum. Varlıklılar, topraklarının ve maden ocaklarının geliriyle yaşayanlar da sinirime dokunuyordu, pazar günü olup da onları üniformalarıyla görünce Fascio

bir tür adalet uyguluyormuş gibi geliyordu, öyle ya, onları öyle gülünç bir kılığa sokuyor ve kalenin meydanında marş marş yapmaya zorluyordu. Tanrı'ya inanıyordum ayine gidiyordum ve Fascio'ya saygı duyuyordum. Karımı seviyordum, zaten severek evlenmiştim, tek kuruş drahoma almaksızın. Ve kükürt ocağında çalışıyordum, bir hafta gece vardiyasında, ertesi hafta gündüz vardiyasında, ağzımdan tek yakınma sözü çıkmıyordu. Antimondan ödüm patlıyordu, çünkü babam aynı kükürt ocağında kavrulmuştu. En yaşlıların anımsadığına göre, patronların işçilerin güvenliğini hiç dikkate almadan işlettikleri bir kükürt ocağıydı, "felaketler" sık görülüyordu, bir göçük oluyor ya da antimon patlıyordu; göçük altında kalanların ya da kavrulanların aileleri kadere küsüyordu. 1919'da, 1920'de bir aralar "felaketten" sonra hayatta kalan kükürt işçileri kadere küsecek yerde patrona çatmışlardı, grev yapmış, tehditler savurmuşlardı ama grev dönemi sona ermişti, zaten İtalya artık bir düzen ülkesi olmuştu ya, grevin iyi bir şey olduğuna da inanmıyordum.

8 Eylül 1936'da, Çocuk Meryem günüydü, köyümün bütün kırsalında ateşler yakılırdı (sonradan annem dediydi ki "kutsal" bir günmüş, aslında "kutsal" günlerde çalışılmaz), ben gündüz vardiyasındaydım, gündüz vardiyasından ötürü sabahın üçünde yataktan kalkmak zorundaydım, saat üç buçukta evden çıkardım, bir saatlik yolu yayan gitikten sonra saat beşte kuyulara "sarkardım". Annemin ağabeyi Pietro Griffeo Dayım kükürt ocağının yaşlı bir kurduydu, birkaç gündür tembihliyordu "Aman çocuklar, lambaları alçaktan tutun, ocağın halini beğenmiyorum", o gün de aynı tembihi yineledi. Bizim bölgemiz en havasızıydı, tahta iskeleler yoktu; "dolgular" da henüz yapılmamıştı. Soyunduk, havayı çıplak tenimizde ıslak bir çarşaf gibi hissediyorduk. Lambalarımız asetilenliydi, güvenlik lambalarını yönetim bizim bayramlık giysileri sakladığımız gibi saklıyordu, denetime gelen mühendislere "mostralık" olarak: zaten yaşlı kükürtçüler onları istemiyor, "kaderde varsa" diyorlardı "insan güvenlik lambasıyla da ölür", kim bilir niçin hoşlanmıyorlardı da eski asetilen lambalarını yeğliyorlardı.

Kahvaltı ettikten sonra, hemen herkes tuzlu sardalye ile ekmek ve çiğ soğan yiyordu, yeniden işbaşı yaptık. Dayım bir kez

daha tembihledi "Asetilenleri alçaktan tutun" ve bir dakika sonra tünelin dibinden doğru bir ateş kükremesi geldi, sinemada bir filmde açılan bir barajdan su boşaldığını görmüştüm aynen öyle, ateş üstümüze avaz avaz haykırarak geldi; ama bunu ancak şimdi düşünebiliyorum, tam öyle olduğundan da emin değilim, ateşi üstümde görüyordum, hiçbir şey anlamıyordum, dayım "antimon" diye haykırarak beni sürüklüyordu, ben de düşte gibi tabana kuvvet koşuyordum. Kükürt ocağının ağzından canımı dışarı dar attıktan sonra da koştum, yalınayak ve çıplak halde kırlarda koştum ta ki yüreğimin çatlayacak gibi olduğunu hissedene kadar, sonunda kendimi yere attım, çocuk gibi ağlıyor, tir tir titriyordum.

Gece hummaya tutuldum, ateşim yoktu ve uyumuyordum, bana söylenen her söz, kafamda doğan her düşünce, fotoğrafçıların flaşları gibi içimde patlıyordu sanki, flaş sönüyordu mor bir ışık kalıyordu içimde, körlerin içlerinde taşıdıklarını sandığım ışıktı; antimondan hep korkardım çünkü biliyordum ki insanın bağırsaklarını kavurur, babam öyle öldüydü, ya da gözlerini, antimondan kör olmuş birçok kişi tanıyordum.

Ertesi gün kendimi yüz yaşında bir ihtiyar gibi hissediyordum, kükürt ocağına bir daha dönmemeye karar verdim. İspanya'da savaş olduğunu biliyordum, birçokları Afrika savaşma gitmiş, para biriktirerek dönmüştü, benim memleketimden Afrika'da yalnızca bir kişi ölmüştü. Hem sonra gün ışığında ölmek korku vermiyordu (bütün İspanya Savaşı boyunca ölümden korkmadım, ama alev makinelerinin salt düşüncesiyle bile korku terleri döküyordum). Bayramlık elbiselerimi giyip Fascio merkezine gittim. Siyasi sekreter oradaydı, okuldan arkadaşımdı, sonradan ilkokul öğretmeni olmuştu, kendisine okul arkadaşı samimiyetiyle davranırım ve sen derim diye korkınakla birlikte ne de olsa sempatisi vardı bana, ama ben büyük saygıyla konuştum.

Dedim ki "Savaşa gitmek istiyorum, İspanya'ya."

"Aslında" dedi "bir şeyler var, bir gönüllü toplama emri geldi, ama İspanya'ya gidileceği kesin değil..."

"Cehenneme de olsa giderim" dedim.

"Peki, tamam da milis istiyorlar, öncelik milislerin, sen milis teşkilatından değilsin ki."

"Kaydedin beni" dedim.

"Öyle kolay iş değil."

"Faşist sendikalara kayıtlıyım" dedim "Faşist Gençlik üyesiydim, askerlik öncesi eğitimi aldım, sonra askere gittim, döndüğümde beni neden milis yazmadınız bilmiyorum."

"Senin istemen gerekiyordu" dedi.

"İşte şimdi istiyorum: Afrika savaşma katılmadım, ama buna katılmayı istiyorum; hafif piyade eriydim, sağlığım yerindedir, benim gibi birinin savaşa gitme hakkı vardır herhalde; olmazsa ben kendim Duce'ye yazar, gönüllü olarak kabulümü isterim."

İyi bir noktadan tutturmuştum, bir keresinde bir işçi ona vermek istemedikleri bir ödül için Duce'ye yazmıştı, öyle bir gürültü koparmıştı ki siyasi sekreterin hâlâ aklındaydı; ama sonunda işçiden yaptığının acısını çıkarmıştı.

"Bakalım ne yapılabilir" dedi siyasi sekreter "*konsüle* söyleyeyim, bakalım, pazartesi yine gel."

Beni gönüllü kaydettiler. Annemle karım ağlaştılar. Ben yüreğim huzur içinde yola çıktım; kükürt ocağından ödüm patlıyordu, onunla karşılaştırılınca İspanya Savaşı kır gezintisi gibi kalıyordu.

Güzel kentti Cádiz, Trapani'yi andırıyordu, ama evlerin beyazlığından ötürü daha aydınlıktı; Malaga da güzeldi güneşle canlanan o şubat günlerinde, mis gibi güneş şarabı ve konyakla. Kasımdan şubata kadar savaş da iyi geçti, tabancalarını bile çekmeden, eldivenli ellerinde salt kırbaçlarıyla saldırıya geçen subaylarla birlikte *tercio*da olmak güzeldi. Bizim savaşın özü, İspanyolların alkışladıkları o keçi sakallı adammış gibi görünüyordu, subay değildi ama faşizmin kodamanlarından biri olduğuna kuşku yoktu: Kara gömleğinin göğsünde Fascio'nun işaretleriyle Falanj'ın oklu yaylı arınasını taşıyordu, yakışıklı adamdı, at üstünde pek efeler gibi duruyordu; İspanyollar büyük işler başarmış olduğunu söylüyorlardı, sonradan öğrendim ki bir Fransız o adamın yaptığı hunharlıkları anlatmak için koskoca bir kitap yazmış, okumayı isterdim doğrusu.

Malaga'da idam mangalarından söz edildiğini duymaya

başladım, daha sonra Ventura'yla karşılaşınca gözlerim açılmaya başladı. Ama Malagalı İspanyollar bizi alkışlıyorlardı, herkes bir şeyler sunmak, bizimle konuşmak istiyordu, kadınlar gülücükler saçıyorlardı bize. Erkekler "ben sağcıyım" diyorlar ve bizi bir kadeh içmeye çağırıyorlardı, ne demek istediklerini anlamıyordum ben, sağcı olmak bir iltifat ya da İspanyol işi bir selamdır sanıyordum: Ventura açıkladı, meğer faşizm sağcı bir siyasal partiymiş, komünizm ile sosyalizm de solcuymuş. Malagalı İspanyolların hepsi sağcıydı, ben altı yıl sonra ilçemdeki bütün faşistlerin kendilerini solcu ilan ettiğini gördüm. Kente ilişilmemişti, piyasa caddesi kadınlarla dolu, şenlikliydi; ama idam mangası aralıksız çalışıyordu.

Malaga'ya kadar hayatımı tehlikeye attığım söylenemezdi, ancak köylerin, kasabaların çevresinde ufak tefek eylemlere katılmıştım, Malaga'ya geçit resmiyle girmiştim. Sahici savaşı bir ay sonra, adını Guadalajara ilinden alan Madrid Çarpışması'nda hissetmeye başladım. Cehennemî bir anısı kaldı: Dört bir yandan gelen top ateşi ve ekin gibi biçen mitralyöz yaylımından çok, bıçak gibi keskin esen rüzgârla, kardan çamurdan ve hoparlörlerden ötürü. Hoparlörler insanı çıldırtıyordu, sesler başlarımızın üstünde ormandan dallardan çıkıyordu sanki, rüzgârın içinde aynı doğadan, kardanmış gibiydi. Şöyle diyorlardı ağaçlar rüzgâr kar: "Yoldaşlarımız, İtalyan işçileri ve köylüleri, neden bize karşı çarpışıyorsunuz? Sizi aldatmışlar, yuvalarınıza, ailelerinize dönün. Ya da gelin bize katılın, tutsak aldığımız arkadaşlarınız size onlara nasıl kucak açtığımızı anlatacaklardır..." Derken bir başka ses işitiliyordu: "Dinleyin faşist arkadaşlarım; bizi aldatmışlar, ihanet etmişler bize. Kızılların tutsakları kurşuna dizdikleri doğru değil, hem onlar bizden daha iyi silahlılar, karavanaları bizimkinden daha iyi... Generalleri yok dedikleri yalan; gözlerimle gördüm generallerini, beni sorguya onlar çekti... Bu konuşan Pinto, Calogero Pinto..." ve hoparlörden gelen her sese bizim subaylar kulp takıyorlardı: "Yalan bu, Pinto'nun (ya da her ne ad verilmişse) vurulduğunu gördüm, öldü o; künyesini kullanıyorlar." Doğru da olabilirdi, künyeleri kullanıyor olabilirlerdi ama onca subayın hep aynı erin vurulduğunu görmüş olması kuşku uyandırıyordu.

Ventura "Ben gidiyorum, Amerikan tugayının nerede olduğunu anlamaya çalışıyorum, kendimi hemen Amerikalıların arasında bulmak istiyorum" diyordu, yine de gitmiyordu, sanırım işler kötü gittiği sırada çekip gitmeme yükümlülüğünü hissediyordu. 15 Mart'ta devriyeye çıkmıştık, bir an geldi durduk, sessizliğin içinde asılı kalmış, kulak kesilmiş gibi; her birimiz esrarlı bir uyarı almış gibiydik, ama sanırım sahiden bir şey işitmiştik, öyle esrarlı uyarılara inancım yoktur benim. Kıpırdandık ve bir ses "atın silahları" dedi, kukla misali başlarımızı sesin geldiği yere döndürdük, bir yaylım ateşi izledi, havaya ateş ediyorlardı, ses yine "atm silahları, teslim olun" dedi, sözler de ses de İtalyandı, hem öyle sakin ki bizi ahbaplığa çağırır gibi. Teğmen aldandı "şaka etmeyin, biziz" dedi ses de keyifle yanıtladı "elbette sizsiniz, sizi pek güzel tanıyoruz, atm şu silahları", Ventura ani bir hareket yaptı, el bombası ağaçların arasında patladı, parçaları dolu gibi yağdı, kütüklerin ardına yere attık kendimizi, teğmenle bir er ölmüş, yerde yatıyorlardı. Hatlara ulaştığımızda, ufak bir ateşte ısınıyorken, Ventura dedi ki "Dilediğim zaman giderim ama Luigi Ventura'yı salak gibi avlayacak adam daha anasından doğmadı."

Yarısı havaya uçurulmuş bir kulübedeydik, bir köşesi ayaktaydı, İsa'nın doğumunu temsil eden bir kompozisyonun kişilerini yerleştirmek için uygun bir yerdi; yıkılmamış dam parçasının üstünde bir kar örtüsü vardı, o yıkım görüntüsünü yumuşatan karlar çevreyi de kaplıyordu. Ateşin üstüne biraz şarap koymuştuk, kaynasın diye.

Ben dedim ki "İtalyandılar; belki de attığın bomba birisini öldürmüştür."

"Kusura bakma" dedi Ventura "ama arayıp durduğum Amerikalılar da olsaydı, yine atardım o bombayı. Öyle durumlar vardır ki ortada ne İtalya kalır ne Amerika, ne faşizm ne komünizm; bugün öylesi bir gündü işte, bir yanda Luigi Ventura vardı, öbür yanda onu tutsak almaya kalkışan bir herif. Bir keresinde New York'ta bir barda bir kavga çıktıydı, polisler geldiler, kollarımızı yukarı kaldırtıp duvara dayattılar; on dakika süreyle duvara yapışık durdum, bir insanın yüzü öylece duvara dönük, elleri yukarıda durması hoş olmuyor. Şöyle düşündüm:

Bugünden böyle, bana birisi ellerimi yukarı kaldırmamı söyleyecek olursa, ya ben onun canını alırım ya o benim. Biri senin üstüne tüfeğini doğrultmuşken ellerin havada durunca insanda haysiyet diye bir şey kalmıyor. Kurşuna dizilenleri gördükçe de kusacağım geliyor; birisini duvara dayayıp on iki tüfekle birden ateş etmenin de haysiyetli yanı yok. İdamları emredenler şerefsiz, uygulayanlar da öyle, şerefsizler işte: Şerefsiz, yani suratlarında şereften eser yok."

"Öldürmenin onurlu yanı yoktur" dedim.

"Öldürmenin de bir onurlu yanı vardır" dedi Ventura "ama sıcağı sıcağına öldürdüğünde, ya senin canın ya benim canım yani; ya da namussuzları geberttiğinde, alçaklıktan ya da meslekten ispiyonculuk yapanları, bir de kumanda mevkiindeyken rezillik edenleri; onları soğukkanlılıkla da öldürebilirsin, her zaman için onurlu bir iş görmüş olursun."

Bronx'ta bir polisi ya da Sicilya'da Naro kırsalında bir jandarmayı öldürmek, bir subayı arkasından vurmak ona onurlu işler gibi görünüyordu. Böyle bir düşünce biçimi benim için yeni değildi: Kükürt ocağında bizden ve patronlardan ücret alan, bize işi patronlara verimi sağlayan ustabaşılar öyle düşünürlerdi, paralarını ödemeyen kişi onurlarını zedelemiş sayılırdı. Benim nefret ettiğim kişilerdi onlar, Ventura da biraz onlar gibiydi, kükürt ocağında olsa belki ondan da nefret edebilirdim, ama o savaşın ortasında onun onur gerekçeleri yine en iyisi kalıyordu, faşizmin kendi bayraklarına ve bizimkilere mal ettiği insanlık şerefi laflarındansa bunlar insan haysiyetine daha çok yaraşıyordu. Benim için Ventura için bizlerin birçoğu için, anlamaksızın kabullenmiş olduğumuz ve bizi yavaş yavaş düşmanın duygularına ve nedenlerine doğru sürükleyen bir savaşta bayrak falan kalmamıştı: Her birimizin korkmamak teslim olmamak kendi yerini terk etmemek bağlamında kendi kendisine karşı bir yükümlülüğü vardı. Belki de bütün savaşlar böyle yapılıyordur, yani sonuçta salt insan olan bayraksız insanlarla; belki de çarpışan insanlar için savaşlarda İtalya İspanya ya da Rusya yoktur, hatta faşizm komünizm kilise de yoktur: Yalnızca her bir kişinin kendi haysiyeti, hayatını iyi oynama, ölüm oyununu üstlenme vakarıdır. Belki, diyorum çünkü aslında kendi açımdan, altın-

da çarpışacak sahici insancıl bir bayrağım olmasını isterdim doğrusu. Hoparlörlerden bizi saflarımızı terk etmeye çağıran sesler sustuğunda, işçi marşı işitiliyordu: O çağrılar o kardeşlik bildirileri, içime ağır bir sıkıntı salıyordu; gerçek olan şeyler de, hoparlörlerden haykırılıp yayıldığında, bir aldatmaca havasına giriyordu; ama işçi marşı farklı bir duygu uyandırıyordu içimde. Babam 1926'da ölmüştü, öldüğünde ben on altı yaşındaydım, onun yaşantısı ve nasıl öldüğü hiç aklımdan çıkmayan düşüncelerdi. İşçi marşı çınladığında beni elimden tutan babam, marşı çalan bando geliyordu gözümün önüne, sonra fiyonk kravatlı bir adam bir balkona çıkıp konuşuyordu, babam da "çok güzel söylüyor" diyor, alkışlıyordu. Marşı artık kim anımsıyordu ki? Güzel bir melodiydi, sanki bir anda ağır bulutları parçalıyordu, sözleri "özgür bayrağın üstünde geleceğin güneşi parıldamakta" diyordu, gerçekten umut veriyordu insana.

Ama sosyalizm neydi ki? İyi bir bayraktı kuşkusuz, babam "adalet, eşitlik" diyordu ama eğer Tanrı yoksa eşitlik olamazdı ki, eşitlik âlemi noter huzurunda yapılandırılamaz ki, ancak Tanrı huzurunda yapılabilir. Ya da ölümün huzurunda: Hepimiz, her an, kendimize ölümün aynasında baksak. Eşitlik âlemi öylesine haksız olurdu ki, ancak Tanrı adına ya da kendimize ölümün aynasında bakarsak yaşayabiliriz onu. Ama adalet Tanrısız yapılabilir, Tanrının adalet olduğunu hiç düşünmemişimdir, adalet umudumuzdan uzaktır o. Babam adaletle yetinmiyordu, eşitlik de istiyordu; geniş şapkalı, kravatı fiyonklu o büyük avukatlar Tanrı'nın yerindedir sanıyordu, Avukat Ferri ve Avukat Cigna Tanrı'nın yerini tutuyordu.

Gel gör ki sosyalizm de biraz din gibiydi herhalde, içinde binbir şeyin kaynadığı kocaman bir kazan, çorba kendi istediği gibi olsun diye herkes içine bir kemik atıyordu. Benim için yalnızca babamın, onun imanının, nasıl öldüğünün anısıydı, benim de aynı biçimde ölmeme ramak kalmıştı ve Maria Grazia Hanım "babasının çarpık fikirlerini almış" diyordu benim için, oysa benim çarpık olsun düzgün olsun fikrim falan yoktu, yalnız babamın tatlı bir anısı ve ölüş biçiminin verdiği acı; bir de müthiş bir antimon korkusu; birazcık da adalet umudu.

Guadalajara Çarpışması'ndan sonra dediler ki biz isteye is-

teye yenilmişiz, çünkü Madrid cephesinde komünizm bir hastalık gibi aramızda dolaşmaya başlamış; hoparlörlerin kopardığı yaygara ve uçaklardan yağdırılan bildiriler (ama bombalar da yağıyordu ve insan gerçeklerle bombaları aynı anda kabullenebiliyor) birliklerin moralini bozdu sandılar. Ardından anketler yaptılar, aramızdan bazıları yurda geri gönderildi. Hiç unutmuyorum, bir gün bizi sıraya dizdiler, bütün askerlere komuta eden Teruzzi geldi, bizi teftişten geçirdi; birden bir lejyonerin önünde durdu ve sordu "sen neden geldin İspanya'ya?" Lejyoner başladı kekelemeye "bir arkadaşım söyledi, dedi ki 'İspanya'da savaş var, dilekçe ver' dedi... eh, ben de evleneli az olmuştu, babamla ve ağabeyimle ortak bir tarlamız vardı, ben evlenince beni ortakçılıktan çıkardılar, babam dedi ki 'git kendi başına bir ortakçılık bul', ben dedim ki 'ne yani, ortakçılık bulmak öyle çocuk oyuncağı mı? nereden bulayım?'... bereket, arkadaşım geldi de İspanya'da savaş olduğunu söyledi." Teruzzi, er ona bir sırrını açıyormuş gibi bakıyordu, dikkat kesilmiş, düşüncelere dalmıştı; faşizmden önce çavuşmuş diyorlardı, o anda bir çavuş olarak anlıyordu eri, birliklerin komutanı olarak değil, kendi eski biçare haliyle. Ama yanındaki albay ere "salak" dedi ve Teruzzi tek laf etmeden ilerledi, dalgın dalgın lejyonerlerin yüzlerine bakıyordu, sonra yine durup sordu "bir de seni dinleyelim, neden geldin bakalım İspanya'ya?" Ama albay bize salak demesin diye ne söylememiz gerektiğini hepimiz anlamıştık artık, lejyoner tok bir sesle "İtalya'nın şanı ve İspanya'nın kurtuluşu için" dedi, Teruzzi rahat bir soluk aldı, "aferin" dedi, sonra albaya "bu lejyonere bir ödül verelim", gerçekten de yirmi beş peseta verdiler; arkadaşından ve ortakçılıktan dem vuranı ise memleketine göndediler. O şekilde yapılan anket aptalca bir şeydi; albay yalnız başına dönüp bizi sorguya çekti, ağzı laf yapan Ventura parlak bir etki bıraktı, Duce'den, faşist İtalya'dan dinden dem vurdu, bir federal ile bir vaizin toplamı gibiydi; oysa faşizmden de papazlardan da nefret eden biriydi. Her zamanki gibi, faşistler yalan istiyorlardı. Hepimiz, iman dolu bir avuç faşist dışında, İspanya'ya bize ödedikleri ücretten dolayı gitmiştik, ya işsizlikten ya iş koşullarından ötürü çaresiz kaldığımızdan; ama canla başla savaşıyorduk, ölüyorduk da. Kuşkusuz İspanyol köylü ve

maden işçilerinin karşı cephede olmalarından ve falanjistlerin onları kurşuna dizmelerinden dolayı tedirgindik ve sosyalizm hakkında hiçbir şey bilmediğimizden, o müzikle o bayrak içimizde tehlikeli anıları canlandırıyordu, benim aklıma babamı getirdiği gibi.

Guadalajara, yani Madrid Çarpışması, cehennemin ta kendisi oldu: Malaga'nın yumuşak ilkbaharının ardından İspanya'da öylesine şiddetli bir kışla karşılaşılabileceği hiç aklıma gelmezdi. Karla karışık rüzgârdan ötürü dudaklarımız ellerimiz çatlıyordu, sırılsıklamdık çamura batmıştık. Bizim uçaklar ender olarak ortaya çıkıyordu, Cumhuriyet'inkiler tepemizden öyle bir geçiyordu ki, kafarımızı uçurmak ister gibiydiler, insan kafasının yerinden oynadığını hissediyordu; ev kadar tankları vardı, bizimkiler onların yanında sardalye kutusu gibi kalıyordu. *"Madrid es el baluarte del antifascismo"*[74] diye yazımışlardı bütün duvarlara ve gerçekten de öyle olması için büyük bir yiğitlik ve disiplinle çarpışıyorlardı. Malaga'ya değin köylü ve işçi gruplarına karşı çarpışmıştık, hiç düzensiz ihtiyatsız gelip makinelilerimize hedef oluyorlardı ya da kırdaki duvarların ardına damların çan kulelerinin tepesine sinip umutsuzca direniyorlardı; çoğu zaman birer çifteden başka silahları yoktu. Malaga'da milislerin sayısı hayli kabarıktı, on bin tutsak aldıydık, daha iyi direnebilirlerdi, hatta bizi yenebilirlerdi de ama düzen nedir bilmiyorlardı; benim savaş sanatından yana hiçbir bilgim yoktu, yine de saldırılarda olsun geri çekilişlerde olsun öyle sürü gibi hareket etmeleri doğru dürüst bir komutandan yoksun oldukları izlenimini veriyordu. Belki de savaşa babamdaki o eşitlik düşü uğruna atılmışlardı, savaştan eşitlik dünyasının doğmasına olanak sağlayacaklarını sanıyorlardı; hiç subay yoktu herkes subaydı, babam olsa o savaşa atılmaktan zevk alırdı. Oysa savaşta birilerinin komut vermesi gerekir, komutu veren kaz kafalı bile olsa. Ve işte artık durumu kavramışlardı, Madrid'i savunmak üzere disiplinli askerler ve nitelikli subaylar seferber olmuştu, bizim subaylar diyorlardı ki Rusya'dan subaylar gelmiş, disiplini sağlamak için milleti ha bire kurşuna diziyorlarmış; ama ben doğru olduğuna inanmadım, çünkü elimize bir Rus tutsağın geçtiğini

74 Madrid antifaşizmin kalesidir. (ç. n.)

hiç görmedim; Almanlar Amerikalılar Fransızlar gördüm, bir İtalyanın tutsak alındığına da tanık oldum; bir Rusun asla. İşin aslı şu ki olayı kavramışlardı; kötü bir başlangıç yapmışlardı, ama artık savaşı doğru yanından ele alıyorlardı.

Şimdi kalkıp çarpışmayı anladığımı, bozgunu hissettiğimi söyleyecek olsam, aslında ancak on yıl sonra öğrendiğim şeyleri anlatmış olurum; o günlerde generallere büyük bir hayranlıkla doluydum, öyle ya, çamurların içinde, ağaçların arasında, karların rüzgârın ve ateşin ortalık yerinde bütün o insan ve zırhlı araç keşmekeşinde çarpışma hatlarını bulup görüntüsünü çıkarabilmeyi, biz neredeyiz, cumhuriyetçiler nerede anlamayı başarabiliyorlardı. Oysa belki de durumu o denli berraklıkla görüyor değildiler, öyle ya, sonuçta yenildik. Ya da, kendi aramızda söylendiğine göre, General Franco'nun attığı kazığa kurban gitmiştik: Cephenin kendi askerlerinin tuttuğu kısmında cumhuriyetçileri rahat bırakmıştı, Madrid Çarpışması'nı Mussolini'nin askerlerinin kazanması konusunda anlaşma yapılmış gibi. Kesin olan şu ki, İspanyollar bizim yenilgimiz üzerine gizliden gizliye bayram ettiler; bir kahvehanede İspanyollar ile İtalyanlar arasında hır çıktığında, bizi aşağılamak için "Guadalajara" diyorlardı ve kavgaya karışmadığım halde o adı işitince bozuluyordum.

Daha sonra rövanşı aldık: Santander'deki cumhuriyetçi ordu teslimi İtalyanlarla kararlaştırmayı yeğlediğinde, Franco'nun sözünden çok bizim generallerinkine inanıyordu; doğrusu Franco'nun sözüne ben de olsam inanmazdım, ortalıkta Franco'nun bir gençlik resmi dolaşıyordu, Aziz Luis Gonzaga'nın kaytan bıyık bırakmış haline benziyordu, ben kendisini yakından görmüştüm, daha ileri yaşında ve hep öyle daha duasını yeni bitirmiş bir adam havasında; benim memleketteki Don Carmelo Ferraro gibi, Corpus Domini yortusunda dinsel alayda Kutsal Ekmek mahfazasının tepesinde yaldızlı şemsiyeyi tutardı, her gün öğleden sonra kiliseye gidip tespih duasını yönetirdi, ihtiyarlarla kadınların mırıltısı arasında onun güzelim derin sesi yükselirdi, hep gözlerini gökyüzüne kaldırmış yürürdü, sanki gökkubbe gözlerini mıknatıs gibi çekiyordu; aynı zamanda yüksek faizle borç verirdi, elli bin liret karşılığında Baron Fiandaca'nın bir milyondan fazla eden zeytinliğine el

koymuştu, faizle deve yapmıştı onu, yüksek faizle fukaraları da soyup soğana çeviriyordu. Tıpkı Don Carmelo gibi Franco'nun da yüzü dolgun, kırışıksızdı; gözleri de aynen öyle gökkubbenin çağrısına yönelik. Sicilya'daki köyümde nicelerini tanıdığım adamlardan biri olduğuna inandım: Hani öylece mihraptan inmiş gibi görünürler, ama bir insanın elinden gelebilecek her türlü fenalığı yaparlar, hırsızlık eder, cinayete azmettirirler; sonra vasiyetlerinde kiliselere hastanelere büyük bağışlar bırakırlar. Her akşam radyoda konuşan o general daha iyiydi, İspanyollar komedi dinler gibi eğlenirlerdi, adı Queipo de Llano idi, sonra Malaga'da o haltı karıştırdı,[75] zaten o it suratından ve radyoda ettiği edepsizliklerden ne olacağı belliydi. Franco ise sakin ve zarifti, kadife kaplı dua dizliğinden yeni kalkmış adamdı ve duasını dizlerini kadife kaplı bir yere dayayarak yapan birinden hayır beklenemez. Dolayısıyla Santander ordusu İtalyanlara teslim olmayı istedi, İtalyanlar tutsaklara can güvencesi verdi, cumhuriyetçilerin bizi insancıl olarak tanımalarına sevindik. Ne var ki sevincimiz kısa sürdü, Franco dua ettiği dizlikten kalktı ve General Bastico tepemin tasını attırmaya başladı dedi, tabii aynen böyle demedi, öfkesini eminim usturuplu bir biçimde dile getirmiştir; Mussolini'ye bir İtalyan generalinin onun buyruklarını umursamayıp Santander denen o kızıl kentte *limpieza*[76] yapmasını engellemesinin akıl alır şey olmadığını bildirdi, yani bir ıslık çalıp Bastico'yu evine çağırsındı. Mussolini anladı, *temizlik* yapmak gereğini anlamaz olur mu hiç, kendisi de temizliğe özen gösteren biriydi: Bastico çekip gitti ve Falanj, Santander'de de şenlik yapmaya başladı.

Ama adını anımsayamadığım o köyde, San Isidoro Kilisesi'nin merdivenlerine oturduğum sırada, Santander Çarpışması daha yeni başlamıştı, 1937 yılının 15 Ağustos'uydu. Geceleri mumun

75 Gonzalo Queipo de Llano: İspanya İç Savaşı'nda birinci derece rol oynamış generallerden. Ufak birliğiyle, Halk Cephesi'nin kalelerinden biri sayılan Sevilla'da askerî hükümet darbesini yönetmiş ve yalnızca o yörede kısa sürede üç bini aşkın kişiyi öldürtmüştür. Aynı zamanda radyoyu psikolojik savaş aracı olarak kullanmasıyla ve Sevilla radyosunda yaptığı, bayağı ve açık saçık laflarla dolu sohbetleriyle ünlenmiştir. (ç. n.)

76 *Limpieza*: Temizlik. (ç. n.)

çevresinde dönen pervaneler misali Madrid'in çevresinde fır dönüyorduk, hani pervaneler kavrulacaklarını hissedene değin yaklaşırlar da uçuş çemberlerini birazcık genişletirler, derken yeniden yaklaşırlar ve bir esintiyle alev yakalayıverir onları. Madrid de aynı öyleydi. Brunete'den bir esinti geldi, cumhuriyetçiler bize baskın yaptı, generallere beslediğim hayranlık sönüverdi; öyle ya, hani nasıl derler, isteseler bizi uykuda bile bastırabilirlerdi; ezip geçmedilerse o boşluktan ötürü şaşkınlığa uğradıklarındandı, tuzak kurmuşuzdur diye korktular, oysa hiçbir şey yoktu; Brunete kavşağını geçtiler, duraladılar. Onların generali Lister o kez bizim generallere fazla kredi verdi, kendisi eskiden rençpermiş ya, o da benim gibi, generallerin her şeyi gördüklerini düşünüyordu: Madrid cephesinde öylesi bir boşluk bırakmalarında gizli bir hesap vardır diyordu. Pekâlâ da ilerleyebileceğini fark ettiğinde çok geç kalmıştı, kuvvetleri Brunete'yi sarmış, sıkıştırıyordu, içeride bizim askerlerimiz bulunuyordu, ama biz artık daha fazla ilerlemelerini engellemek ve bizimkileri saran çemberi yarmak için karşı saldırıya geçmekteydik. Yarmayı başaramadık, yine de Lister'in kuvvetlerini savunmaya zorladık; iyice yararlanmayı bilemediği o ilk başarısı, on güne kalmadan sıfırlandı. Üstelik yine köylerde temizlik yapılmaya başlanmıştı. Ağustos ortasındaki Meryem yortusunda aldığımız köy Brunete havalisindeydi, galiba bir ırmak vardı diye anımsıyorum, Maqueda diye bir köyden geçtik, dediler ki o topraklardan bir dük bir zamanlar Sicilya'da kral naibi olmuş, Palermo'nun en güzel caddesine o nedenle Maqueda adı verilmiş; ama yanlış anımsıyor da olabilirim, yani Maqueda'dan birkaç gün önce ya da sonra geçmiş de olabiliriz. Neden bilmem, İspanya köylerinin ve kentlerinin berrak bir anısı kalmamış belleğimde, ömrümde gördüğüm en güzel kent olan Sevilla'nın bile. Yer belleğim güçlü değildir zaten, ama İspanya'dakileri daha da az hatırlıyorum, belki de köylerin ta çocukluğumdam beri bildiklerime, kendi köyüme ve komşu köylere pek benzemesindendir, kendi kendime diyordum ki "bu köy Grotte'nin aynı, burada sanki Milocca'dayım, bu meydan da bizim köyün meydanının tıpkısı", Sevilla'dayken de zaman zaman Palermo sokaklarında, Marina Meydanı'nda yürüyormuşum gibi geliyordu. Kırsal da Sicil-

ya'dakine benziyordu: Kıraç, ıssız Kastilya kırı Caltanissetta ile Enna arasına benziyordu, ama büsbütün kıraç, büsbütün ıssızdı; sanki Tanrı Sicilya'yı aşağı postaladıktan sonra panayırlarda rastlanılan, mühendislerin de kullandığı, adına pantograf denilen şu aygıtlardan biriyle bir büyütme oyunu yapmıştı. Hem öyle Kastilya'nın ortalık yerine bir başkent kondurmak da ne biçim bir fikirdi. O çölün ortasında koskocaman güzel bir kent bulunması inanılır şey değildi, serap gibi bir düşünce, susuzluktan ölen birinin kafasında doğan su imgesi misali. Yine de vardı işte Madrid: Geceleyin bizim uçakların çıkardıkları yangınlarla kıpkırmızı parıldıyordu; ancak bir an aklıma geliyordu ki o kentte çocuklar vardı ihtiyarlar vardı, acı çığlıklar koparan kadınlar vardı, sonra binler ve binlerce kişinin oturduğu evler. "Antimon, ateş" diye düşüyordu aklıma, yine de parıltı öylesine uzaktı, sanki hayalden uydurulmuş o kent bize öylesine çok kana, öylesine çok acıya mal oluyordu ki kıpkırmızı ölüm halesine çocukken kırda uzaklarda Aziz Calogero yortusunun havai fişeklerine baktığım gibi bakıyordum genelde; gecenin bağrında uzak, ışıl ışıl bir ölüm oyunuydu, o kadar.

Kastilya'nm ya da Extremadura'nın o ufak kasabası üstüne akşam iniyordu, baştan başa kil, çalılık, yanmış ekin saplarından bir kırsal, ağalığın egemenliğinde, amansız marabaların, hırsız ortakçıların varlığı hissedilen bir kırsal; toprak sahibi soylusu ise Palermo'da, Madrid'de, gelirlerini kadınlarla arabalar uğruna har vurup harman savurmaktadır, köylülerse marabanın düşmanca bakışları altında o killi toprakların üstünde didinip durur; kırsalda yüzüme efil efil hüzün esiyordu; kükürt ocağının ağzından gün yüzüne çıktığımda öyle olurdum, burnuma toprak ve güneş kokusu gelirdi, kendimi tarlaya adama isteği kabarırdı içimde. Son evlerin ötesine ilerledik. Koyu renk giysili bir adam kolunu kaldırarak selamladı bizi "yaşasın İtalya" dedi, Ventura anında *"arriba España"*[77] diye yanıtladı o selamlaşma genellikle hoşuma gidiyordu, selamda karşılaşan İtalya ve İspanya adlarından ötürü.

77 *"Arriba España!"*: Yücel İspanya! (ç. n.)

Adam durdu, *"es magnífico"*[78] dedi.

"Evet" dedi Ventura.

"Mussolini" dedi adam *"nos ha prestado un gran servicio... Es magnífico."*[79]

"Cómo no!"[80] dedi Ventura.

"Una pandilla de asesinos, los rojos"[81] dedi adam.

"Herif dalıma basmaya başlıyor" dedi Ventura, ardından sordu *"por qué?"*[82]

"Qué opinión tiene Usted?"[83] diye sordu adam ani bir kaygıyla.

"Arriba España" dedi Ventura.

Adam bir soluk aldı. *"Falange ama España sobre todas las cosas..."* ve ardından *"Es terrible estar entre cuatro paredes cuando fuera...Los días son largos entre cuatro paredes... Pues, ahora empieza nuestro triunfo..."*[84]

"Como no!" dedi Ventura. *"Ahora limpieza: y hombre profético partido único sindicato vertical..."*[85] İspanyol gazetelerini okuyordu ve birçok şey biliyordu.

"Claro"[86] dedi adam *"España no se aparta de Dios."*

"İspanya Tanrı yolundan uzaklaşmaz" diye çeviri yaptı Ventura ve adama şöyle dedi *"Naturalmente: así es... Manos a la obra, ahora: limpieza."*[87]

"Es magnífico" diye yineledi adam, bir an büyüleyici bir görüntüye kapılmışçasma, ardından elini makineli tüfek gibi oynatarak kafasındakileri biçti *"Falange fusilerá a todos, a todos... Es terrible estar entre cuatro paredes..."*[88]

78 *"es magnífico"*: Muhteşem. (ç. n.)
79 "Mussolini bize büyük bir hizmet etti... Muhteşem bir adam." (ç. n.)
80 "Hem de nasıl!" (ç. n.)
81 "Kızıllar katil çetesi" (ç. n.)
82 "Nedenmiş o?" (ç. n.)
83 "Siz ne fikirdesiniz?" (ç. n.)
84 "Falanj İspanya'yı her şeyden çok seviyor... Dört duvar arasında kalmak korkunç bir şey, oysa dışarıda... dört duvar arasında günler geçmek bilmiyor... Ve işte şimdi bizim zaferimiz başlıyor." (ç. n.)
85 "Şimdi temizlik zamanı: Peygamber adam tek parti dikey sendika." (ç. n.)
86 "Elbette" (ç. n.)
87 "Tabii, öyledir... kolları sıvayın, şimdi temizlik zamanı." (ç. n.)
88 "Falanj hepsini kurşuna dizecek, hepsini... Dört duvar arasında kalmak korkunç bir şey." (ç. n.)

"Arriba Falange" dedi Ventura ona sırtını dönerek.

"Yaşasın Mussolini" diye selamladı adam.

"Bu namussuz" dedi Ventura "ev hapsinde geçirdiği günlerin öcünü almak için İspanya'nın yarısını kurşuna dizmeyi istiyor. Herhalde ya eczacı ya hükümet doktoru ya da başpapazın kardeşidir, bizim memlekette faşizmin kuvvetleri onlardır, saygıdeğer bir şahıs yani."

Kilisenin önündeki meydanda bir iskemlenin üstüne bir radyo koymuşlardı, cızırdıyor, gitar telleri kopuyormuş gibi sesler çıkarıyordu, derken bir ses ilan etti: Her akşamki gibi *"El excelentísimo señor general don Gonzalo Queipo de Llano, gobernador de Andalucía y jefe del glorioso ejército del sur..."* *"la charla"*ya[89] başlıyordu, Ventura dedi ki "Bu herif sapık: İspanyolcada bildiğim bütün kötü lafları ondan öğrendim."

89 "Muhterem generalimiz sayın Don Queipo de Llano, Endülüs valisi ve şanlı Güney Ordusu konutanı..." *Charla*: Sohbet. (ç. n.)

Zaragoza fahişelerle doluydu, hiçbir kentte o kadar çok fahişeyi bir arada görmemiştim, kahvelere sinek gibi üşüşüyorlardı, hiçbir asker fahişesiz kalmıyordu ve binlerce asker vardı Zaragoza'da. Cumhuriyetçiler bombalamaya başladılar mıydı, kahveler ve lokantalar birdenbire manastır yemekhanesine dönüyordu, bütün o kadınlar Pilar Meryemi'ni imdada çağırmaya koyuluyor, duaları art arda sıralıyorlardı, kimileri tespihi eline alıp diz çöküyordu; yarı sarhoş ve şen şakrak bir kadın grubundan acılara garkolmuş bir "Meryem'in kızları" topluluğuna geçivermek bir hoş oluyordu, binbir şeyden oluşan bir hoşluk, teker teker olsa yemeyeceğin, ama hepsi bir araya getirildiğinde her birinin tadını ayırt edemez olduğun çeşitli şeylerden.

Pilar Meryemi Zaragoza'nın koruyucusuydu, Napoléon zamanında mucizeler göstermişti, Aragon alaylarının (faşist alaylar) genel komutanı rütbesiyle ve rütbesinin gereği olan aylık ücret karşılığında koruma görevini yerine getirmekteydi. Sonradan ordu rütbe ve aylık sahibi olan Pilar Meryemi'ni anlattığımda annem haç çıkardı, öylesi bir şeytanlığı onun dalına basmak için ben uydurdum sanmıştı: Öyle ya, Meryem anne kuzularının öldürüldüğü bir savaşa rütbeyle katılsın yok bir de aylık ücret alsın olacak şey miydi; ben ölmüş akrabalarımızın ruhu üstüne yemin ettikten sonra inandı, belki olur dedi: Ama Meryem aylığını kendisi almayacağına göre, kuşkusuz papazın biri gidip alıyordur, o da böylece Aragon birlikleriyle uğraşmıyordur ya da daha iyisi, Aragonluları da Sicilyalı olan beni de İspanya'da savaşanların hepsini de düşünüyor, Tanrı'ya o kıyımı durdursun diye yalvarıyordur.

Zaragoza çarpışma hatlarının birkaç kilometre ötesindeydi, oysa sanki bin mil uzaklıkta gibiydi savaş, kent yalnızca azıcık bombalanıyordu, pek zarar vermeksizin, yakınlarda bir savaş

olduğunu unutmasın diye. Çarpışma hattında nöbetleşiyorduk, bir cephe savaşma dönüşmüştü, mevziler ve mevkiler bir kazanılıyor bir kaybediliyor sonra geri alınıyordu. Belchite'de başımız çok sıkışmıştı, ama eylül ortalarında cephe normal denilen duruma dönmüştü. Yani az kayıp veriyor, az kişi öldürüyorduk. Havalar güzel gidiyordu, bir sağnak gelip geçiyor, ardından aydınlık, duru bir gökyüzü altında kırsal pırıl pırıl, Ebro nehri toprağın canlı bir damarı gibi ortaya çıkıyordu. Lister önümüzdeydi, bir gün şansımız yaver gitti, az kalsın yakalayacak olduk, birtakım eşyası kaldı elimizde, bir de bir maymun, onunmuş diyorlardı, uğur olsun diye yanından ayırmıyormuş ya da oyalanmak için; Lister'in maymunuyla bir fotoğrafım var, hayvanı ona benzeyen bir lejyoner tutuyor, teğmen onu mahsus seçmiş, sonra da bizi çevresine yarım daire şeklinde sıralamıştı, ağzımız kulaklarımızda. Lister cin gibiydi, hep elimizden sıvışıyordu; iyi bir komutandı da. Hiç resmini görmedim, gerçekte nasıldı, rençper miydi yoksa filozof mu bilmiyorum; akıbeti ne oldu bilmek isterdim, hâlâ yaşıyor mu acaba? Yalnız Lister'i değil, o savaşın başka birçok şeyini bilmek isterdim.

Çarpışma hattından Zaragoza'ya döndüğümde gidip hep aynı kadını arıyordum, adı Maria Dolores idi; kocası milislere katılıp gitmişti, kendisi farklı duygular içindeydi, babası katolik partidendi ve kızıllar onu kurşuna dizmişti. Kocasını ölmüştür diye umuyordu, akıbeti ne olursa olsun geri dönmeyeceğinden emindi.

Maria Dolores nefretle dolup taşıyordu, Cumhuriyet için çarpışanların hepsi öldürülsün istiyordu, babasının öcü alınsın diye ve kocasının hayatta kalmayacağından emin olabilmek için; onun gözünde Mussolini kendisini şarap ve politika yüzünden rezilleşmiş bir kocadan kurtarmak ve babasının ölümünün öcünü almak için İspanya Savaşı'na zembille inmiş bir adamdı; Mussolini'ye de zevk olsun diye İtalyanlarla yatıyordu. Ben onun gibi içi nefretle dolu bir İspanyol erkeğiyle dostluk kuramazdım; bir kadınla durum farklıydı, onun yüreğindeki nefret benim için aşkın bir parçasıydı ve başkalarına olan nefreti yüreğinde bana karşı bir aşk uyandırdığından falan değil, düpedüz nefret ettiği için hoşlanıyordum kendisinden,

nefreti büyüye dönüştürmesinden, öyle biraz cadı olmasından hoşlanıyordum. Aşk zevki pek karmaşık bir şey: Kadında karanlık bir lanetleme olduğunda, varlığında hain bir giz merkezi bulunduğunda büsbütün büyüyor o zevk; zevk diyorum, çünkü aşk ondan daha basit ve açık bir olgu. O kadın bana bütün diğerlerinden daha çekici geliyorduysa tek nedeni onun bedeniyle gözleriyle saçlarıyla sesiyle "kanımı kaynatması" değildi, bizim memlekette insan bir kadına karşı konulmaz biçimde kapıldığında böyle derler; aynı zamanda benim vicdanının reddettiği her şeyi şiddetle sevmesiydi. O günlerde karımın beni aldatabileceği, belki de o sırada aldatıyor olduğu düşüncesi artık ilk ayrıldığımız sıralardaki gibi yüreğimi yakmaz olmuştu; bulanıklaşmış ve karmaşık aşkın verdiği çiğ zevk ile o savaşın benim gözümde giderek kazandığı acılı berraklık arasında tuhaf bir denge buluyordum, dünkü yaşantıma umursamazlaşmış, uzaklaşmıştım ondan, beni İspanya'ya sürükleyen o olayların ötesi bana ait değildi sanki: Yoksulluk kükürt ocağı faşizm demek istiyorum. Babamın anısı, onun ölümünün anısı, altmış yaşında romatizma ağrılarıyla zengin evlerine yarım günlüğüne hizmetçiliğe giden anamın hayali kafamdan hiç çıkmıyordu ama yalnızca İspanya'ya onların umuduna, onlara benzeyen, bana benzeyen insanların umuduna karşı savaşmaya geldiğimin korkunç bilincine eriştiğimden ötürü. Oysa karım her geçen gün, kendisinden aldığım her mektupla anlamsızlaşan ve bulanıklaşan bir aşk imgesiydi. Mektupları sudandı, aptalcaydı, sanki savaşmaya değil de yazlığa gitmişim gibi evin ıvır zıvır sorunlarını anlatıyordu: Onun için savaşarak kazandığım paracıkları alabilmek için kuyrukta beklemekten sıkılıyormuş, kimi günler çıldırtıcı bir yalnızlık içinde geçiyormuş, annem gereksiz ya da aşırı saydığı kimi harcamalardan ötürü ona sitem ediyormuş; kendisine diktiği elbiselerden ve karşılaştığı kişilerden dem vuruyordu; bütün bir mektubu bizim kasabanın istasyonundan trenle geçen Mussolini'yi anlatmayla doldurmuştu, onu görmeye gitmiş, pek yakışıklı bir adammış, fotoğraflarındakinden daha hoş, sevimli, güneşten yanmış bir yüzü varmış; hem istasyon öylesine hıncahınç doluymuş ki bir an gelmiş Mussolini *balilla*larla

*piccola italiana*lar[90] kalabalığın baskısıyla trenin tekerleklerinin altına sürüklenecekler diye kaygılanmış bile. Annem ise yazıyordu ki benim için dua ediyormuş, ama öbür ana kuzuları için de, şu savaş çabuk sona ersin diye, sonra hep diyordu ki "Karın benim hakkımda neler yazıyor, bilmiyorum, ama sakın ola onun başına kaynanalık ediyorum sanmayasın, yalnızca tutumlu davransın diyorum o kadar, ona ödedikleri paraları senin nice kahırla hak ettiğini söylüyorum", üstelik annem aslında bir savaşı sürdürmenin, yüreğinde pişmanlık ve utanç taşımanın nemene kahır olduğunu hayal bile edemezdi; onun düşündüğü savaşın kahrıydı, idam mangaları ve bombalardı, her an üstüme çullanabilecek olan eceldi. Annem yazı yazmayı bilmezdi, mektuplarını bir komşusuna yazdırıyordu, o da bir an geliyor, kendiliğinden kasabada olan biteni anlatmaya girişiyordu; annemi iyi tanırdım, savaşta çalışan oğluna Aziz Calogero yortusunun nasıl geçtiğini, çocukların kiliseye başlama töreni için bizim kiliseye piskoposun geldiğini falan anlatmazdı asla.

Aşk evliliği yapmıştım, bizim oralarda aşk kaçamak bakışlardan, tek söz edilmeyen karşılaşmalardan ibarettir; her zaman geçtiğin bir sokak vardır, bir an gelir balkonda güzel bir kız görürsün, belki de daha dün çocuk olan bir kız; o günden sonra sokaktan her geçtiğinde o balkona bakarsın, kız da her gün sana bakar, sonra pazar günü olur, öğle ayinine gidersin, onu görmek için ve kız senin gözünde allanır pullanır, âşık olmuşsundur, o da tutkun gözlerle bakar sana. Ve, seni istediğinin dışında ne düşünüyordur, nasıl yaşıyordur, nelerden hoşlanıyor, nelerden korkuyordur hiç mi hiç bilmezsin, yüreğinin içini, hayatta nelerden mutluluk ya da merhamet duyduğunu bilmezsin. Oysa aşk bir erkekle bir kadının hayatın kahrını, hem özellikle kahrını birlikte göğüslemeyi iyi başardıklarını huzur içinde keşfetmeleridir: Hayatta birlikte olmaları, acıyı birlikte tanımaları ve o tanıma sırasında birbirlerini desteklemeleridir; zevkte de öyle, ama zevk bir andır, ardından bizi çıplak yüreğimizle, birbirimizin yüreğini daha iyi anlamak üzere bırakır. Aşkın anlamı ka-

90 Faşizmin çocuklar için oluşturduğu yavrukurt benzeri kuruluşlar: *balilla*lar erkek çocuklar, *piccola italiana*lar kız çocuklardı. (ç. n.)

famda böyle aydınlanıyordu ve karıma âşık olmadığımı keşfediyordum. O nedenle zevkle tatmin oluyordum, askerlere uygun bir kadın yetiyordu bana, içinde o savaşın kötülüğünü barındıran bir kadın. Susamışçasına arıyordum onu, ama aradan birkaç gün geçip de cepheye dönerken ferahlayarak bırakıyordum onu; *cuarto*sunda[91] benim yerimi başka askerlerin alacağı düşüncesi buruk bir zevk veriyordu, ondaki nefreti, nefretinin karanlık zevkini onlar da hissedeceklerdi.

Ventura bir kadından öbürüne geçiyordu, bir keresinde Maria Dolores ile de birlikte olduydu, beni kahvede bırakıp birlikte gitmişlerdi, biraz üzüldüm; o bir başkasıyla gidiyor diye değil, Ventura benim arkadaşımdı, onun için. Düşünecek olursanız, aptalca bir şeydi. Ventura Zaragoza'da eğleniyordu, savaşı unutma derdindeydi; cephede her geçen gün daha asık suratlı, daha öfkeli oluyordu, kavga çıkarıyor, konuşurken ihtiyatı elden bırakıyordu. Çekip gitme arzusu geçmiş gibiydi.

O sonbaharda Aragon cephelerinde savaş Guadalajara ve Brunete'deki gibi amansız değildi, derken kışla birlikte işler çatallaştı. Ufak tefek eylemler yapıyorduk, kimi kez bizi kuyruğunu ısırmaya çalışan bir köpek misali, topaç gibi koşuşturuyorlar izlenimine kapılıyordum. Bizim komutanlıklar arasında biraz kargaşa vardı galiba, Lister de belki biliyordu bunu. Bir gece, Zaragoza yakınlarında bir çiftlik evinde uyuyorduk, alarm vererek uyandırdılar, düşman süvari alayının bizim hatlara sızdığı, bizim tarafta bulunan bir köyü işgal ettiği haberi yayıldı. Bir saat boyunca yürüdük, karanlık öylesine koyuydu ki bıçakla kesilebilirdi ve her birimizi yoğunlukla sarıp sarmalıyordu, gecenin neminin kemiklerimize işlediğini hissediyorduk. Köpeklerle dolu bir köye vardık, o kadar çok köpek vardı ki bir sürünün ortasında ilerler gibiydik, ısırılma korkusuyla her birimiz "*perro perrito*"[92] diye hayvanlara yaranmaya çalışıyor, cebindeki ekmekten bir parça koparıp atıyordu; karanlığın içinde ekmek parçasını dişleyen çenelerin takırdayışı işitiliyordu, şiddetli bir kemirme sesi, ekmek parçaları kemik gibi sertti herhalde. Durmamızı söylediler: Yakındaki, o yol üzerinde dört beş kilomet-

91 *Cuarto*: Oda. (ç. n.)
92 *perro, perrito*: Köpek, köpecik. (ç. n.)

re ötedeki köy düşman süvari alayının işgal ettiği köydü. Saat üçtü, subaylar tansökümüne değin dinlenebileceğimizi söylediler. Belleğimde karanlıkta o insan ve köpeklerin kımıldanışı, köpeklere öyle seslenip küfredişimiz, köpeklerin ekmekleri kemirişi, hepsi bir düş gibi görünüyor (ama o zaman da öyle görünüyordu).

Mosmor bir şafak söktü, köpekler de bizim gibi esniyordu. İki motosikletli gitti. Yarım saat geçti, derken bir saat, bir türlü geri dönmüyorlardı. Subaylar birbirlerine danıştılar, bir teğmen bizden yana geldi, hep binbaşının yanında bulunan genç bir Sicilyalıydı, bana sempatik gelirdi, "Yirmi er benimle gelsin, bakalım ne oluyor" dedi. İlkin Ventura öne çıktı, ben de onu izledim. Köyü görecek kadar yaklaştığımızda güneş yakmaya başlamıştı bile, İspanya'da da Sicilya'daki gibi bazen yaz güneşinden beter olan güz güneşi. Ortalığa ölüm sessizliği çökmüştü. Milislerin bir köyü ele geçirdikten sonra yatıp uykuya daldıkları oluyordu, yorgunluk ve şarap uykusuna, nöbetçi bile bırakmıyorlardı; biz de onları öylece uykudayken avlıyorduk.

Gel gör ki bizim iki motosikletli geri dönmemişti. Binbir ihtiyatla ilk evlerin arasında ilerledik. Kimsecikler yoktu. Handiyse ayaklarımızın ucuna basarak ufacık bir meydana çıktık, baktık üç dört kocakarıyla bir papaz, ilk ayinin kocakarılarıyla papazı, aynı bizim köylerdeki gibi; köşelerden tüfeklerimizi doğrultmuş çıktığımızı gördüklerinde ödleri patladı. Kendi açımdan, ömrümde papaz gördüğüme hiç o denli sevinmemişimdir; demek oluyordu ki o köyde kızıllar yoktu, olsalar papaz olmazdı. Korkusundan papaz kazık kesilmişti, teğmenin selamına karşılık verebilmesi için bir süre geçti. Teğmen kızılları sordu, çünkü dedi bize köyün kızılların eline düştüğünü söylediler; papaz yerinden sıçradı, içgüdüsel bir davranışla cüppesinin eteğini topladı, hani kadınlarla papazların koşmaya hazırlandıklarında yaptıkları gibi. Onu sakinleştirmek için teğmenin olanca sabrı gerekti, o köyde kızılların sözü bile edilmemiş olduğunu söyledi; ne orada ne çevre köylerde. Peki ya motosikletliler? Papaz onlar hakkında da bilgi veremiyordu. Yeniden yola düşüp ilerledik; birkaç kilometre ötede daha büyücek bir başka köy. Ufak bir konağın önünde iki motosiklet duruyordu, bir de nöbetçi; cümle kapısının üstünde bir tahta lev-

hada "komutanlık" yazıyordu. Teğmen öfkesi burnunda kapıdan içeri daldı, beş dakika sonra yanında bir binbaşıyla çıktı, binbaşı yakınan bir sesle, su katılmadık Sicilya lehçesiyle söyleniyordu: "Evladım ben bu işten hiçbir şey anlamaz oldum. Subaylar olsun erler olsun her biri kendi keyfinde; dün bir teğmen gelmiş ne diyor 'binbaşım, ben gidiyorum', ben diyorum 'ulan nereye gidiyorsun?', 'hastayım işte, gidiyorum, hastaneye gidiyorum' diyor, 'ne hastanesi ulan, sen turp gibisin, benden sağlıklısın, ben sedyelik hastayım, sedyelik', 'fenayım işte, gidiyorum' diyor o. E, şimdi ne yapayım ben yani? Hayatını kaydırmalıyım, aslında bana düşen bu. Bu teğmenin yalnızca bir tanesi; nelerle uğraştığımı hiç söylemiyorum, ne kadar baş belası varsa tekmili burada, sanki teker teker benim için seçmişler, 'bunları binbaşı D'Assunta'ya verelim, sabırtaşıdır, sinirleri sağlamdır' diye, halbuki benim sinirler gerile gerile oldu gitar teli, ibreti âlem için bir tanesini yakalayacağım, canına okuyacağım, hayatını kaydıracağım."

Teğmen sordu "peki ya düşman süvari alayı?"

"Bak evladım, o da başka hikâye. Daha doğrusu hep bir hesap. Burada her şey benim omuzlarımda, her Allahın günü burçlara tırmanıyorum, dürbünle etrafı tarıyorum, hem o da bir şey mi, daha neler yapıyorum, hiçbiri de üstüme vazife değil. Ha, ne diyordum: Dün bu tarafa bakıyorum (papaza rastladığımız köyden yana bir işaret yaptı), bir de ne göreyim, vadide hani bir ırmak var ya, orada birtakım adamlar, kimi atlı kimi yaya, tahta levhalar taşıyorlar, yamacın tepesinden ırmağın kıyısına. Diyorum ki 'ha, beni burada aptal yerine koymak istiyorlar!', hepsini çağırıp sigaya çekiyorum, biri ne dese beğenirsin 'ne yani, şu tahta levhalar meselesi mi? Ben o hareketi iki gündür zaten fark ettim.' Anladın mı, oğlum, iki gündür fark etmiş. Ve ağzını açıp kimselere bir şey söylemiyor, sanki Toledo Caddesi'nde güzel bir kız görmüş de kendine saklıyor; sana diyorum ki kendi dalgasında millet; ne savaşı yahu, Capri'de tatil yapıyorlar sanki. Uzatmayayım: Şifreli mesaj yolluyorum 'düşman süvarisi sızdı'. Şimdi siz geldiniz ya, şıpınişi hesaplarını görürüz..." elini sakalları uzamış suratında gezdirdi, dedi ki "Senin erlerin arasında berber var mı? Benimki, anasını satayım, iki gündür sırra kadem bastı da."

İki motosikletliyi geri gönderdik, öbürleri de bizim yanımıza geldi. Bizim binbaşı dürbünle baktı, devriye çıkarıldı. Sevinçten etekleri zil çalarak döndüler, meğer vadide bir *requeté*[93] süvari birliği ile köprü yapımında çalışan işçiler varmış. Binbaşı D'Assunta güzelce tıraş olmuş, keyfi yerine gelmişti, dedi ki "aman neyse, memnun oldum; beni aptal yerine koymaya kalkışıyorlar diye pek korkmuştum" ve bizim binbaşıya adamlarının başına ne işler açtığını anlatmaya koyuldu, ama aslında dert yanmaktan çok onu eğlendirmek içindi, evlatlarının yaptığı yaramazlıkları anlatan bir babayı andırıyordu, hani afacanlık etmekten geri dursalar aslında üzülecekti. "Bu memlekete geleli bir ay oldu ya, zavallı çocukcağızlar çevreye pek güzel alıştılar, *novia*[94] edindiler, sıcacık yatak taze yumurta da buldular; köyde kendilerini herkese sevdirdiler; beni de seviyorlar, biliyor musunuz, an geliyor tepemin tasını attırıyorlar, ama seviyorlar beni... 'Binbaşım, kendi ellerimle sağdım', al sana güzel bir sürahi süt... 'Binbaşım sıcak sıcak', al sana yumurta... 'Binbaşım, sizin sevdiğiniz *chorizo*,'[95] al sana kol kadar bir sucuk..." Bizim taburun komutanı binbaşı B. (adını unutmuş değilim, ama buraya yazmak istemiyorum, çünkü hakkında daha başka şeyler de anlatmam gerekecek), ona bir buldog köpeği suratıyla bakıyordu, hani üstüne atılıp paralaması an meselesi gibiydi. Binbaşı D'Assunta adamlarının onu nasıl sevgi gösterileriyle sarıp sarmaladığının öyküsünü kesip sordu "ya siz, *chorizo* seviyor musunuz?"

Bardağı taşıran damla oldu bu: Binbaşı B.'nin öfkesi patlak verdi. "Ben" dedi "İspanya'ya *chorizo* yemeye gelmedim, savaşmaya geldim, adam gibi savaşmaya.

"Tabii" dedi Binbaşı D'Assunta "savaşıyoruz elbette, savaşmaz olur muyuz hiç? Savaşıyoruz, ne yani, İspanya'ya Piedigrotta şenliğine[96] mi geldik?.. Belki öyle sizin kadar iyi savaşmıyorumdur, yani savaşmak burada şey demekse... neyse, o konuya girmeyelim. Lafın kısası, ben *chorizo* seviyorum."

93 *Requeté*: İç Savaş'a Franco tarafında katılan Navarra bölgesi askerlerine verilen ad. (ç. n.)

94 *Novia*: Yavuklu. (ç. n.)

95 *Chorizo*: Tipik İspanyol sucuğu. (ç. n.)

96 Napoli'deki Santa Maria di Piedigrotta Kilisesi'nin bayramı her yıl 8 Eylül'de kutlanır, kentin en eski ve en geniş katılımlı şenliklerindendir. (ç. n.)

Binbaşı B. ona faşist selamı verip sırtını döndü.

"Yarın" dedi Ventura "binbaşı D'Assunta ne taze yumurta ne yeni sağılmış süt bulacak; kim bilir hangi cepheye postalarlar onu."

Kamyonlar bizi almaya geldi, gerisingeri Zaragoza'ya döndük.

Kasabamdan Palermo'ya ilk gittiğimde on yaşındaydım, babam hayattaydı, Amerika'ya giden bir kardeşini uğurlamaya gitmiştik Palermo'ya; benim ilk tren yolculuğumdu, tren demiryolcular istasyonlar manzara, hepsi benim için sevinçli bir yenilikti; hem gidişte hem dönüşte ayakta, pencereden bakarak yaptım bütün yolculuğu. O zaman kafamda bir hayal doğdu: Büyüyünce demiryolcu olmak; tren durmadan bir an önce aşağı atlamak, borazanı öttürüp istasyonun adını bağırmak, sonra tren yeniden yola koyuluyorken çevik bir sıçrayışla binivermek. Yolculuğun bir noktasında demiryolcu "Aragona, aktarma var" diye bağırıyordu, Girgenti yönünde devam etmeyecek olanlar valizlerini çıkınlarını yüklenip orada bekleyen bir başka trene geçiyorlardı. Sonradan mahallemde başka çocuklarla oyun oynarken, ben o haykırışı kaderin çağrısıymış gibi kendime saklıyordum, kimi insanların Aragona'nın doğusunda, başkalarının batısında doğmasına ya da yaşamasına karar vermiş olan kaderin. Aragona kasabasını trenden göründüğü haliyle anımsıyorum, istasyona varmadan birkaç dakika önceki haliyle: Bir eksen çevresinde döner gibi, kasabaya tepeden bakan kocaman bir sarayın çevresinde bir yarım tur, kasabanın dibindeki çıplak arazi. Benim kasabadan birkaç kilometrecik ötede bulunan Aragona'ya hiç gitmedim; kasabadan aklımda yalnızca trenle geçerken gördüğüm imge kaldı.

İspanyol Aragon'unda, Girgenti ilindeki köylere benzeyen nice köyleri bulunan bir bölgede, zaman tünelinde kaybolmuş o yolculuk ve sonradan başka çocuklarla oynadığım oyun aklıma geldi ve o haykırış hep düşüncelerimde çınlıyordu "Aragona, aktarma var" hani kimi zaman zihnimizde bir melodi, bir şarkının sözleri çınlar, günlerce kafamıza takılır kalır, değişir ya, öyle işte. Düşünüyordum "aktarma var, hayatımı tren değiştiriyor...

ya da ecel trenine binmek üzereyim... aktarma var: Aragona, aktarma var... aktarma var" ve düşünce bir müzikal saplantıya dönüşüyordu. Sözcüklerin gizine inanırım ben ve de sözcüklerin giderek hayat olabileceklerine, kader olabileceklerine; tıpkı güzelliğe dönüştükleri gibi.

Nice kişi çalışıyor, okuyor, üniversiteler bitiriyor, iyi birer doktor mühendis avukat oluyorlar, devlet memuru milletvekili bakan oluyorlar; o insanlara sormayı isterdim ben "İspanya Savaşı ne mene şeydi, bilir misiniz? Gerçekte ne oldu? Bunu bilmiyorsanız, bugün gözlerinizin önünde olup biteni asla anlamayacaksınız demektir, faşizmden komünizmden dinden imandan, hiç mi hiçbir şey anlamayacaksınız asla; çünkü dünyanın bütün yanlışları ve umutları o savaşta yoğunlaştı; tıpkı bir büyütecin güneş ışınlarını bir noktada toplayıp ateşe verişi gibi, öylece İspanya dünyanın bütün yanlışları ve umutlarıyla tutuştu ve dünya bugün o ateşle çatırdamakta." Ben İspanya'ya gittiğimde okuma yazmayı anca biliyordum, gazeteyi ve *Fransa Krallarının Tarihi*'ni okuyabiliyor, evime mektup yazabiliyordum; şimdi geri dönmüşken artık bir insanın düşünebileceği ve yazabileceği en çetin şeyleri okuyabilirim sanıyorum. Faşizmin neden ölmediğini biliyorum, onun ölümüyle birlikte ölmesi gereken bütün şeyleri de bildiğime eminim, aynı zamanda faşizmin bir daha dirilmemek üzere ölmesi için benim kendi içimde ve diğer bütün insanların içinde neyin ölmesi gerektiğini de bildiğime eminim.

"*Hoy España, mañana el mundo*" diyordu Hitler cumhuriyetçilerin uçaklardan yağdırdıkları propaganda kartlarında; onu bir kolunu İspanya'nın üstüne uzatmış gösteriyorlardı, o uzanmış koldan uçak filoları saçılıyor gibiydi, İspanya toprakları ise ağlayan çocuk kafalarından oluşan bir çelenkti. "Bugün İspanya, yarın dünya" diyordu Hitler ve onların propaganda tarafından uydurulmuş sözler olmadığını hissediyordum; bütün dünya İspanya'ya dönecekti ve İspanya'nın hesabını dürmek oyun sona erdi anlamına gelmiyordu: Mussolini dışında hiç kimse bütün kozlarını İspanya'da oynamaya hevesli değildi. Almanlar yepyeni, şaşmaz savaş araçlarını denemeye sokmuşlardı; oysa biz elimizde ne varsa onu ortaya sürüyorduk, yeni avcı uçakları

ve köhne Avusturya topları, ancak alayın geçit resminde işe yarayacak tanklar ve 1914 yadigârı makineli tüfekler; zavallı askerciklerin ayakları bezlere sarılı, sarmal biçimi dolanmış bantlar, yağmuru yediğinde pişmiş hamura dönen gri-yeşil üniformalar; İki Sicilya'nın biçare askerleri. İşin güzeli, Francocu İspanyollar bile işi o denli ciddiye alışımıza minnettar değildi, *Corpo Truppe Volontarie* (Gönüllü Tümenler Kolordusu) adımızın başharflerinden *"Cuando te vas?"* yani "ne zaman gideceksin?" tümcesini üretmişlerdi, İspanya'da onların keyfini kaçırmak için bulunuyormuşuz gibi; ben onları o yükün altından kendi kendilerine kalkar görmeyi isterdim, papazlar varlıklı kişiler Meryem'in kızları kilise kulübünün çocukları meslekten subaylar ve topu topu birkaç bin *carabineros*[97] ile sivil muhafız, bakalım ne yaparlar görmek isterdim yoksul İspanya'nın kızıl nefreti karşısında. Ya da belki onların yüreğini yakan bizim o sefalete ve o kana tanık olmamızın verdiği eziklik ve utançtı, evinin yoksulluğunu ve aile efradının çılgınlığını dostlarına sergilemek zorunda kalan biri gibi, bizim defolup gitmemizi isteyişlerinde bütün o akla sığmaz İspanyol gururu vardı. Kendi taraflarında gözlemlediklerinden ötürü tedirginlik ve sıkıntı duyduklarını söyleyen, Franco'dan hoşnutsuz olanlar da yok değildi, birçokları "José Antonio[98] olsaydı her şey farklı olurdu" diyordu, José Antonio'nun yokluğunda bu generaller isyanına güvenemiyorlardı *"no es justo que el conde Romanones posea todas las tierras de Guadalajara"*[99] ve Franco'nun Romanones'in bir hektar toprağını bile elinden alamayacağından hüzünle emindiler; İspanya'yı yabancı ordular ve askerlerle paramparça eder olduklarından dolayı utanıyorlardı, Almanlar bombalarıyla kentleri olduğu gibi yerle bir ediyordu, birisinin yürürken bir karınca yuvasını ezip geçtiği gibi ve Mağribiler, İspanyolların komutasında, zamanm-

97 *Carabinero*: Jandarma. (ç. n.)

98 José Antonio Primo de Rivera (1903-1936): Diktatör Primo de Rivera'nın oğlu, avukat ve siyaset adamı. İspanyol Falanj Partisi'nin kurucusu ve lideridir. İç Savaş'ın hemen ilk aylarında, Cumhuriyet'e karşı askerî darbe girişiminden ötürü yargılanarak Alicante cezaevinde kurşuna dizilmiştir. Kişiliği İç Savaş boyunca simgeleşmiş ve Milliyetçi Cephe'de şehit olarak yüceltilmiştir. (ç. n.)

99 "Kont Romanones'in bütün Guadalajara topraklarının sahibi olması bir haksızlıktır." (ç. n.)

da onları geri püskürtmüş olan Hıristiyan İspanya'nın evlatlarından öç almaya geliyordu. Fethedilen bir kentte orospular ile varlıklılar Mağribilerin geçit yaptığını gördüklerinde "*moros, moritos*"[100] diye alkışladıklarında kimi İspanyol askerlerinin suratlarında utanç ve nefret okunuyordu. Biz İtalyanlara gelince, onları çok fazla kişiyi kurşuna diziyorlar diye suçlamamız –galiba bizim komutanlar sürekli protesto ediyorlardı– idamları isteyenleri öfkelendiriyor, istemeyenleri ise utandırıyordu; sonuçta bizim varlığımızdan dolayı sıkıntı duymayan İspanyol yoktu.

Zaragoza'da bütün bu duygular ve hınçlar keskinleşiyordu, belki de fahişelerin varlığındandı, çünkü isterse bir fahişe olsun, bir kadının yanındayken insan kendisi gibi olmayı ister; hem sonra şarap vardı, şarabın bizi sarhoş eden bardaktan önce bağışladığı o gerçek an. Üstelik Zaragoza'da Mağribiler vardı, Almanlar vardı, *requetéler* ve falanjistler vardı, Aragonlu İspanyollar, Endülüslü İspanyollar vardı, hem sonra bizim aramızda da özbeöz faşistler vardı, İspanya'ya faşizm karşıtlarına darbe indirmeye gelmiş kuzeyliler yani, işsiz Sicilyalılara bir Kastilyalının Mağribilere baktığı gözle bakıyordu ve şarap bedene girdikten sonra, yanında bir kadınla her birimiz en kötü ya da en iyi yanımızı ortaya koymaktaydık.

Ben derim ki şayet benim memleketimin bizim deyişimizle en "gariban" yani en cahil, en dünyadan habersiz köylüsünü Aragon cephesindeki savaş hattına götürüp de "bak, sana benzeyen insanlar ne tarafta, onları bulup yanlarına git" deseler, hiç duraksamaksızın Cumhuriyet'in saflarına doğru ilerlerdi: öyle yapardı, çünkü bizim tarafımızda toprağın büyük bölümü işlenmeden duruyordu, cumhuriyetçilerin tarafında ise köylüler top ateşi altında bile tarla sürüyordu. Anlaşıldığına göre Cumhuriyet yönetimi toprağı köylülere dağıtmıştı ve gençler çarpışmaya gitmişken, ihtiyarlar kendi toprak parçalarına öyle bir hırsla bağlanmışlardı ki, top ateşi bile, işlenen toprağın bir anda siper olsun diye kazılacağı düşüncesi bile onları uzaklaştıramıyordu. Berrak sabahlarda, bir tepeden dürbünle baktığımızda cumhuriyetçi hatlarının ötesinde köylüleri görüyorduk, siyah pantolon, mavimsi gömlek, hasır şapka, tek ya da bir çift katırın

100 *moros, moritos*: Mağribiler, aslan Mağribiler. (ç. n.)

çektiği karasabanı sürüyorlardı: Şu haç biçimi karasaban hani, demiri kazmadan iri değildi, bizim köylerde hâlâ kullanılır, yeri şöyle anca bir çizer, toprağın kupkuru kabuğunu anca kaldırır. Ventura'da bir dürbün vardı, öylece durup toprağın sürülüşünü seyrediyordum, savaş aklımdan çıkıyordu, kendimi memleketimin kırsalında sanıyordum. Sonbaharda güzel olur kır, apansız havalanan kekliklerin kanat çırpışı, hafif sisin saydamlığında toprağın esmer, mavimsi belirişi. Aragon tepelik bir arazidir, sis takılır kalır, sisle güneş arasında daha bir güzelleşir tepeler; ama aslında güzel bir arazi değildir, yani öyle herkese hemen güzel gelmez, kendince bir güzelliği vardır, güzelliğini seçebilmek ve sevmek için benzeri bir toprakta doğmuş olmak gerekir.

Cephe kesintili bir hattı, hani general pırpırı gibi; savaşın başından beri büyük çaplı hareket yaşanmamıştı, Belchite Çarpışması da bir yenilik getirmemişti. Cehennemî bir gümbürtü koparan hareketler yapılıyordu, cephe kimbilir ne kadar ileri ya da geri, ta Zaragoza'nın ilk evlerine taşınacak derdiniz; ama hiçbir sonuç vermiyordu, biz önce kızılların olan siperleri işgale gidiyorduk ya da kızıllar bizimkilere doluşuyordu; ardından bir gün önceki siperlere geri dönüyorduk. Bu değiş tokuşa benzer şeyden Ventura memnundu, çünkü cumhuriyetçilerin siperlerinde Amerikan gazeteleri ve kitaplar buluyordu, Amerika'dan gelen her şeye âşıktı.

Bu durum aralık başlarına değin sürdü. Aragon cephesinde bulunmak Zaragoza'nın sunduğu yakın bir kent, dinlenme ve kadın olanaklarının dışında, öyle büyük bir fark sayılmazdı. Bir savaş, aylar boyu yerinde saydığında, tehlike serseri kurşunlara ve devriye çarpışmalarına indirgense de, savaşın tiksintisini, savaşta gerçekten tiksindirici bulduğun şeylerin tiksintisini gırtlağında duyarsın, doktor ağzına öğürten bir araç soktuğu zamanki gibi; toprak çürüyüp gider sanki, bozuk yumurta ve sidik kokar; sanki insanoğlu onları siper kazarken, yürürken toprağın hasta bedenine sızdırmıştır, irinli bir ur misali. Aslında o ölüm kokusu topraktan geliyor değildir: Toprağın içine yuvalanan insandandır, yeniden bir yabanıl hayvana dönüşen ve toprağa inini kazan insandan ve bütün yabanıl hayvanlar gibi kokusu sinmiştir oraya. Bu anlamda sanıyorum ki bir insan için

siper savaşından beter şey yoktur: Kendi yabanıl kokusu içinde yaşamaya zorlanır, yiyeceklerini topraktan kusmuk ve dışkı kokusu yükselirken yutmak zorundadır, ancak yudum yudum içebildiği su bir yalağın salyalı akıntısından damla damla toplanmış gibidir.

Yağdığında damları ve kırsalı kaplayan, şenlendiren kar, her şeye tertemiz çizgiler getiren, ışıklı hatlar çizen kar, memleketimin üstüne indiğinde yüreğe neşe saçan, insanın kendi evinin içinde yaşaması sanki alışılmadık bir lütufmuşçasına yeniden keşfettiren kar, işte o kar siperlerle delik deşik olmuş bir kırsala umutsuzluk çöktürür: Çünkü siperden ona ininin ağzında duran bir tilkinin gözleriyle bakar insanoğlu.

Cumhuriyetçilerin Teruel yönünde başlattıkları saldırı, bana ağır bir bedele mal olmasına karşın, sanırım beni siperlerde geçecek korkunç bir kıştan kutardı: O iki ayı, bir siperin oyuğunda geçirecek olsaydım aklımı oynatırdım herhalde, aralık ve ocak ayları bembeyaz bir ecel âleminde rüzgârın dinmeyen çığlığı oldu.

Teruel, Enna gibi yüksek bir kent ve Enna'dan daha büyük değil. Savaşın başından beri falanjistlerin elinde bulunuyordu, anlaşıldığına göre sivil muhafızlar kızılları kıyımdan geçirmişti, hem yalnız kenttekileri de değil, Cumhuriyet hükümetine sadık kalmış numarası yapan sivil muhafızlara aldanan milisler koşa koşa kenti işgale gelmiş ve sıçan gibi kapana kıstırılmışlardı. Kent Valencia'yı bir saldırı tehdidi altında tutmak için elverişli bir konum sunuyordu ve cumhuriyetçiler kenti Franco'dan söküp almayı kararlaştırdı. Cumhuriyetçi tarafta tuhaf bir savaş oluyordu (ama ben onun içinde bulunmayı isterdim), sanki olayları belirleyen şey sözcüklerdi, dinde ya da şiirde de biraz öyledir ya, sözcükler nesnelere kutsallık ve güzellik verir, ekmek Hz. İsa'nın bedeni kanı ruhu olur, ilkin dalgın gözlerle baktığın bir kır parçası şimdi güzellikler esinler, çünkü üzerinden şiir geçmiştir; tam olarak anlatabiliyor muyum bilmem: Yani demek istiyorum ki duvarlara ya da ilanlara, afişlere yazdıkları bazı cümlelerden ben çoktan kararlaştırılmış bir olayın anlamını çıkarıyordum, hem de bildirdiği eylem daha başlamamışken ve Cumhuriyet'in her askerinin içinde o sözcüklerin bir yazgı ger-

çeği ve güzelliğine kavuştuğunu, kararlılığa ve kuvvete dönüştüğünü düşünüyordum. *"Madrid es el baluarte del antifascismo... Teruel sera hoy nuestro"*[101] bunun gibi cümleler bende bir yazgı etkisi bırakıyordu. Sözler nehir gibi akıyordu, ama bir an geliyor, birkaç sözcük, bir cümle, sanki bir dalganın tepesinde yükseliyor, gerçeğin ya da imanın gücüyle kazılıyordu yüreğimize. *XIX. Ordu Birliği Siyasi Komiseri* bir bildirisinde pek güzel şeyler söylüyordu, Teruel saldırısı başlamıştı ve komiser diyordu ki, *"Que en estas tierras ásperas de Aragón, sea donde florezcan las primicias de nuestra victoria definitiva,"*[102] ama yalnızca öylesine bir laf seliydi, kesin darbeyi indiren sözcükler daha çıplak, daha gerekli sözcüklerdi *"Teruel hoy sera nuestro"*

Diyordum ki 15 Aralık 1937'de cumhuriyetçiler Teruel'e karşı saldırıya girişti. Bizim için sürpriz oldu sayılmaz, bu öyle bir savaştı ki ne bir taraftan, ne öbür taraftan sürpriz geliyordu; bozulmuş peynirin içindeki kurtlar kadar çok sayıda casus kaynaşıyor olmalıydı İspanya'da. Nitekim bizi ayın 15'inden önce harekete geçirmişlerdi bile. Son günlerde, siperde karşımızda anarşist milisler vardı, her gün bize neredeyse bin kurşun yağdıran kişilerdi, hepsi havaya gidiyordu ve hoparlörle önce bize kardeşçe çağrılarda bulunuyorlar, ardından çılgınca bir küçümsemeyi haykırıyorlardı: Sonuç olarak, davet etsek gelip bizimle bir el pişpirik oynamaya hazır kimselerdi; kurşunları başımızın bir karış yukarısında vızıldatmakta ısrar ediyorlardı ise bu, içimizden birini öldürme amacından çok, bir İspanyolun eline bir tüfek verilir verilmez tetiğine basmak için duyduğu karşı durulmaz istekten ötürüydü. Doğrusunu isterseniz, anarşistlerin kesin tercihi el bombalarıydı; tüfek kullanıyorlarsa yalnızca uzaklıktan dolayıydı. En uygunsuz zamanlarda bile ateş etme ya da bir el bombası fırlatma eğilimine kapılarak kanlı başarısızlıklarla son bulan eylemleri sayısızdı, özellikle gece eylemleri, çünkü tüfek atışı ya da bomba patlaması kendilerini cehennemî bir ateşle karşılamamız için bizi tam zamanında uyarıyordu; ama içlerinden birisi sahiden bizi uyarma niyetiyle hareket ediyor da olabilirdi, bütün beşinci kol Francocuları gidip anarşist

101 "Madrid antifaşizmin kalesidir... Teruel bugün bizim olacak." (ç. n.)
102 "Nihai zaferimizin ilk çiçekleri Aragon'un bu çetin topraklarında açsın." (ç. n.)

taburlarına sızıyorlardı, içlerinden biri sabırsızlıktan ya da ihanet nedeniyle bize alarm verirse, sahici anarşistlerin bunu fark etmeyecek kadar çılgın ve akla sığmaz bir cesaret sahibi olmalarından yararlanıyorlardı.

Hoşuma gidiyordu anarşistler, yani sahicileri demek istiyorum. Onlar gibileriyle savaş falan kazanılamazdı, kaybedileceği ise su götürmezdi; varılan sonuca bakarak şöyle bir düşünce edindim: Cumhuriyet'in daha az anarşisti, daha çok komünisti olsaydı, Franco savaşı kazanamazdı; nasıl başkalarıyla haklarında düşündüğümüz her şeyi söyleyerek birlikte yaşamamız mümkün değilse, İspanya Savaşı gibi bir savaşı da nefret edilen her şeyi berhava ederek yürütmek mümkün değildir. Oysa anarşistler çok fazla şeyden nefret ediyordu: Piskoposlardan da Stalincilerden de, azizlerin heykellerinden de kral heykellerinden de, manastırlardan da genelevlerden de; ölümleri sevdikleri şeylerden çok nefret ettiklerinden ötürüydü: Bu yüzden çılgınca bir cesaretleri vardı, fedailiğe susamışlardı, her biri kendini İsa gibi hissediyor, dünyayı kendi kanıyla kurtardığını görmeyi diliyordu. Elbette ki insan kendini çarmıha gerdirmeyi, yalnızca bir kurbanın imgesi olmayı aklına koyduğunda, ne zaman harekete geçmesi, ne zaman durması gerektiğini bildirecek bir subaya ihtiyacı yoktur. Bir anarşist diyorum ya, yanılıyor da olabilirim aslında, çünkü yargım onların eylemlerinden kaynaklanıyor, öğretileri üstüne hiç bilgim yok; bir anarşist diyorum, fırlatılmak ve patlamak üzere yapılmış bir bomba gibi görür kendisini ve bir eylemde insan elindeki bombayı ilk hedefe ya da düşmanın ilk hareketi üstüne fırlatmakta sabırsızlanır ya, anarşist de kendisini nefret ettiği şeylerin üstüne fırlatarak patlamakta sabırsızlanmaktadır. Karşısındaki siperde bulunan bir anarşiste yönelerek açlığınızı bastırmak için elindeki tayını isteyebilirdiniz: Tıpış tıpış gelip size getirebilirdi ya da sizin tüfeğiniz tutukluk yaptığında onunkini isteyebilirdiniz, ama bir an sonra, olanca nefretiyle gelip sizin siperinize saldırırdı, elinde tüfeği olmasa da.

Öyle bir savaşta bile ikiyüzlülük gerekiyordu ve komünistler bundan nasibini almıştı; daha baştan beri ipleri elinde tutan onlar olsaydı, Cumhuriyet'in kiliselerinde işitilen şey *tedeum* olurdu, kurşunlamalar değil, milislerin idam mangalarının

önüne çıkarılmak yerine hiç duraksamadan Cumhuriyet'in zaferi için ayin yapan dünya kadar papaz çıkardı. İspanyol burjuvaları, ayine gitme alışkanlığı olan düzgün burjuvalar köylüleri sırf köylü diye, sırf o nedenle, binlercesini birden öldürüyordu ve dünya bunu görmemek için gözlerini yumuyordu; gel gör ki anarşistlerin darbeleri altında can veren ilk papaz, ateşe verilen ilk kilise dünyayı dehşetle yerinden sıçrattı ve Cumhuriyet'in yazgısını belirledi. Aslına bakarsanız bir papazı sırf papazdır diye öldürmek bir köylüyü sırf köylüdür diye öldürmekten daha haklı bir iştir; bir papaz kendi imanının askeridir, oysa bir köylü yalnızca bir köylüdür. Gel gör ki dünyanın umurunda değildir bu.

Teruel'de piskoposluk makamı vardı, cumhuriyetçiler çevresinde ateş çemberini sıkıştırdığında piskopos kentte bulunuyordu; hayatta kalmayacak olan kadınlar ve çocuklar, askerler ve sivil muhafızlar da vardı; ama bütün Franco İspanya'sı yalnızca piskoposa ağıt yakmaktaydı. Bir an geldi, kızılların onu kurşuna dizmiş olduğu söylentisi yayıldı, ama ben Teruel piskoposunun vefatını aradan bir yıl kadar geçtikten sonra okudum, anarşistler onu Fransa sınırını aşmadan öldürmüşlerdi; bir piskopos bile iki kez ölemeyeceğine göre, cumhuriyetçiler Teruel'i aldıklarında piskoposu öldürmemiş oldukları açıktı.

Bir kasabayı işgal ettiğimizde varlıklı kişiler gizlendikleri sığınaklardan benizleri solmuş, perişan çıkıyordu, papazların cüppeleri üstlerinde askıya asılmış gibiydi, hepsi kaygıdan iğne ipliğe dönmüştü, zenginlerin karılarının korkudan süzülmüş yüzlerinde koskocaman kalıyordu gözleri, varlıklılar ile kadınlar bir boğa güreşine gidecekmiş gibi ortaya çıkıyordu, papazlar fırsattan yararlanmak isteyecek cumhuriyetçilerin günahlarını çıkarmaya hazırdı; bir gün Zaragoza'da Grand Hotel'dekilerin kapıdan dışarı topluca boşaldıklarını gördüm, şık bir eğlenti veriliyor sandım, oysa baktım ki kurşuna dizilecek tutsakların geçişini görmeye gidiyorlarmış meğer: Yüz kadar erkek, urganlarla üçer üçer bağlanmış, çevreleri tüfeklerini doğrultmuş Mağribilerle sarılı, alayın başını elinde uzun namlulu tüfeğiyle bir subay ile tören giysili bir papaz çekiyor; tutsakların arasında çocuklar da vardı, uyurgezer misali tökezleyerek yürüyorlardı,

o korkunç yürüyüşte diğer hükümlülerin kararlı adımları onları zorla çekerek sürüklüyordu; o tür şeyleri gördükçe cumhuriyetçilerin birkaç saatliğine olsun geri dönebilecekleri düşüncesi acı bir avunma oluyordu benim için. Kuşkusuz, Cumhuriyet tarafında olsaydım ve papazlar ile varlıklıların kurşuna dizilmeye götürüldüğünü görseydim, dehşete kapılırdım; gelgelelim öyle bir ölüme benim gibi kişilerin, onların savaşına katılmak için kazmayı sabanı bırakmış kişilerin gittiğini görmek başka şeydi. Bu yüzden cumhuriyetçiler Teruel'i ele geçirse, kendilerini muzaffer ve güvende hisseden o insanları, hınçlarını halktan kişilerden vahşice çıkarmakta olan varlıklılarla sivil muhafızları baskına uğratsalar bana hak yerini buluyor gibi gelecekti. Bir iç savaş ulusların birbirine karşı yürüttükleri bir savaş gibi aptalca bir şey değildir, İtalyanlar İngilizlerle ya da Almanlar Ruslarla çarpışır, Sicilyalı bir kükürt işçisi olan ben gider, İngiliz madenciyi öldürürüm, Rus köylüsü kalkar, Alman köylüsüne ateş eder; bir iç savaş daha mantıklı bir olaydır, bir insan sevdiği kişiler, sevdiği şeyler, istediği şeyler için ve nefret ettiği kişilere ateş etmektedir: Hem kimse hangi yanda olacağını seçerken yanılmaz, yanılanlar yalnızca "barış" diye haykırmaya başlayanlardır. Ve sanıyorum ki, Mussolini'nin onca suçunun arasında bağışlanmayacak olanı, binlerce yoksul İtalyanı yoksul İspanyollara karşı savaşmaya götürmesi olacaktır. Bir iç savaş, onca vahşeti bir yana, bir tür *hora de la verdad*dır,[103] İspanyollar gerçek saati diye boğa güreşinin en can alıcı noktasına derler. Halk örneğin mesleği kamu düzenini sağlamak olan kişileri küçümseyerek "aynasızlar" der, dolayısıyla halkın küçümsemesi haksız ve uygarlığa sığmaz gibi görünür; hele aynasız denilenin dosdoğru halkın içinden çıkıp geldiği düşünülürse büsbütün öyle görünür. Ama iç savaş var ya, bir aynasızın ne olduğunu ve halkın onu neden küçümsediğini hemen ortaya koyar. Kendime çoğu kez sormuşumdur, sivil muhafızlar hangi nedenlerle Franco'dan yana çıkmışlardır diye: Öyle yapmakla Cumhuriyet'e bağlılık yeminlerini bozmakta ve evladı oldukları halka ihanet etmekteydiler; Franco'ya koşulların zorlamasıyla destek verdikleri de düşünülemez, yani üstlerinin korkusundan ya da yalnızca baş

103 *hora de la verdad*: Gerçek saati. (ç. n.)

eğme kaygısından ötürü; öyle ya, Cumhuriyet'ten çarçabuk ve topluca firar ederken canlarını tehlikeye atmışlardı. Tek nedeni ancak şu olabilirdi: Aynasızdılar –içlerinde halkın aynasızlara atfettiği olanca zorbalık ve insafsızlıkla– ve biliyorlardı ki Franco'nun İspanya'sında aynasızlıklarını sürdürebileceklerdi, korku saçabileceklerdi, insanlığın yüzkarası olarak, acımasız yetkenin temsilcisi olarak halkın karşısına dikilebileceklerdi. İspanyollar sivil muhafızların adını anarken "affınıza sığınıyorum" derler, bizim köylülerimizin bedenin kimi kısımlarını ya da iğrenç şeyleri dile getirdiklerinde söyledikleri gibi; bütün İspanyollar değil tabii.

Teruel'de birçok sivil muhafız için (affınıza sığınıyorum) ecel saati çalıyordu ama kendilerine onur verecek tek şey şuydu, savaşta alçaklık etmiyorlardı, onlar da çarpışmayı ve ölmeyi biliyorlardı; zaten bütün savaş boyunca bir tek İspanyolun bile ölmekten korktuğuna tanık olmadım, tutsak düştüklerinde, kaderlerini umursamazlıkla karşılıyorlardı, hatta kimileri bize alaylı bir acımayla bakıyordu; en gençleri, ki o savaşta nice genç vardı, tek başına kalsa ağlayacak gibi görünüyordu ama daha büyüklerinden efelik örneği alıyordu. Ventura diyordu ki İspanyol halkı ölümün karşısında dünyanın en vakarlı halkıdır.

Bir ordu, cumhuriyetçilerin Teruel'e karşı giriştikleri gibi geniş çaplı bir saldırıya atıldığında, yanlarında yer alan düşman ordusuna yapacak pek bir şey kalmıyor, saldırıya hedef olan kuvvetler direnişi sürdürürse o başka. Savaş sanatı konusunda hiç bilgim yoktur, bu belirtmeyi yalnızca Teruel deneyimine dayanarak yapmaktayım çünkü biz, sözün gelişi, bir otomobilin yanında koşan köpek misali, Lister'in tümeninin yanı başındaydık, hani otomobil hızlanır da köpek yetişemeyeceğini anlayıp soluk soluğa yolun kenarında duraklar ya, öyle. Bir haftaya bile varmadan cumhuriyetçiler Teruel'i ele geçirmişlerdi, bizim Lister'e karşı ciddi bir saldırıya geçmemiz için bir hafta gerekti.

İspanya'nın kardan ve rüzgârdan yana Guadalajara'dakinden fazlasını sunabileceğini sanmıyordum, oysa Teruel dolaylarında daha beteri oldu; sanki bedenim camdandı da, rüzgâr beni elmas uçlarla oyuyordu; gözbebeklerimin yakalayabildiği görüntüler de örümcek ağı misali kırıklıydı, sanki ortasına gö-

rünmez bir mermi isabet etmiş bir cam levha üzerindeydiler. Bu duyumlar belki de sesten esinleniyordu, rüzgârın hiç durmadan çıkardığı, camcıların cam keserken çıkardıklarına benzer sesten, kar da adımlarımızın altında camsı çıtırtılar çıkarıyordu, gözlerimiz iğne batırılmışçasına yaşarıyordu.

Lister'in bir buldog misali başında beklediği Concud'da ömrümün en korkunç Noel'ini geçirdim: Bütün barış ve ev imgeleri, gece yarısı ayini mangalın çevresinde iskambil oyunu mutfakta kaynayan hindinin kokusu beyaz masa örtüsünün üstünde portakalların rengi aklıma takılarak savaşın gerçeğiyle çelişiyordu. Top mermileriyle yarısı göçmüş bir ahırdaki kutlamamız hâlâ şıra tadı taşıyan buruk bir şarap ile iki paket Amerikan sigarası oldu. Her birimiz diğerlerinin aynasında kendini görüyordu, uzamış sakallar hummalı gözler sırtta battaniye: Savaşçıdan çok tutsağı andırır haldeydik, aslında kendimizi biraz tutsak da hissediyorduk ve en çok kızılların kazanmasından ve bugün yarın ellerine düşebileceğimizden değildi bu, bizi çarpışmaya zorladıkları savaş yüzünden kendimizi tutsaklık koşullarında hissettiğimizdendi, anlayanlarımız anladıklarından ötürü, anlamayanlarımız anlamadıklarından ötürü; sözün kısası bizim savaşımız değildi bu, ister "asıl Franco'ya karşı savaşmak güzel bir savaş olurdu" diye düşünüyor olalım, ister İspanyolların kendi uyuzlarını kendilerinin kaşıması gerektiğini düşünüyor olalım. O gece farkına vardım ki, savaş her askerde şu ya da bu yoldan, faşizmin gerçek yüzünü ortaya döken düşünceler uyandırmaktaydı: Birçoğu için bir çılgınlığın yüzüydü bu, alçaklarla soytarıların öğütlerine uyarak milyonlarca İtalyanın yazgısını yönlendiren ve kim bilir hangi uçuruma doğru sürüklemekte olan bir adamın çılgınlığı.

Noel ve şarap Ventura'nın mantığını keskinleştiriyordu, diyordu ki, Mussolini'nin çılgınlığı ile o anda Çocuk İsa'nın doğumunu kutlamak için kiliselere akın eden milyonlarca kişininki arasında topu topu bir ip farkı varmış; o ip de birtakım cinfikirlilerin elindeymiş, ipi bir çekiyorlarmış, haydi bakalım İspanya'da savaş patlak veriyormuş. "İsa" diyordu bunun gibi bir ahırda doğmuş: Cinfikirliler gelmiş, ahırın çevresine altın sütunlar dikmiş, tepesine bir altın dam oturtmuş, bir kilise inşa

etmiş; ondan sonra kilisenin yanında kendi saraylarını yükseltmişler, olmuş sana bir kent, cinfikirliler kenti. Kırdan köylü gelmiş, kenti görmüş, bakmış oh pek güzel, "ben burada oturmayı isterim" demiş; cinfikirliler de onu alıp kiliseye götürmüş, ahırı göstermişler, demişler ki "ne yani, senin böyle bir ahırın varken gelip de bir sarayda oturmayı mı istiyorsun? Bak bir kere Hz. İsa nerede doğmayı seçti, seninle eşit olmak için: Sen de kendi ahırını terk edip onu incitmiş olma." Köylü kendi ahırına dönmüş, sonra düşünüp taşınmış "Hz. İsa bir ahırda doğmayı seçtiyse" demiş "belki de insanları ahırda tutmanın doğru olmadığını göstermek içindi"; bunun üzerine saraya varıp demiş ki "şu işleri bir düzeltelim hele, çünkü bana Tanrı'nın buyruğuna uygun değilmiş gibi geliyor." Cinfikirliler öfkelenmiş, demişler ki "madem ille de durumu tartışmak istiyorsun, istediğini hemen yerine getirelim": Ve çağırmışlar Mussolini'yi.

"Mussolini de başlamış copunu konuşturmaya" diye bir Palermolu onun sözünü kesti. "Aynen öyle: Hiç unutmuyorum, bir gün, ben daha on yaşında yoktum, babam eve yüzü gözü paramparça geldi, bütün bir gün boyunca kusup durdu, öleyazdı, o kadar çok hintyağı içirmişlerdi; dedi ki babam 'greve giden demiryolcuları asmalı diyen biriyle tartışmak istedim, o da yandaşlarını çağırdı, hesabımı gördüler.' Böyle işte: Hele bir tartışmayagör, basıyorlar köteği."

"Bırakalım bu lafları" dedi çavuş, sürü sepet çocukları olan bir Napoliliydi, karısıyla kayınpederiyle kaynanasının geçimi de omuzlarındaydı; bütün tabur biliyordu dertlerini "boş verin, bugün Noel, aile bayramı, Noel ile Paskalya aile içinde kutlanır, ailelerimizi düşünelim."

"Düşünecek neyin var ki?" diye takıldı biri. "Bu saatte kayınpederin ile kayınvaliden bayram ediyorlardır, belki de 'bizi geçindirmek için savaşa giden ahmağın şerefine' diyorlardır."

"Sen benim kayınpederim ile kayınvalidemi tanımazsın" dedi çavuş "aklın sıra şaka edeyim diyorsun, benim şimdi kalkmış dalıma basmak için böyle konuşuyorsun, gel gör ki onlar senin söylediğini sahiden düşünüyorlardır, yarın ölüp gidersem de onlara piyango çıkmış olur... Tanrı aşkına, aklıma getirmeyin bunları."

"Sen de kafana takma öyleyse" dedi Ventura "Mussolini'yi düşün, daha iyi, mesela şu anda şu ahırda ortaya çıkıverse ne derdin Mussolini'ye?"

"Derdim ki: Mussolini, sen hepimize bedelsin!"

"Mussolini de sana derdi ki 'aferin, bu ufak savaşta didinmene bak sen, o arada ben bir yenisini hazırlayayım, istersen daha da büyük bir savaş.'"

"Mussolini'nin aklı fikri savaşta zaten" dedi bir Catanialı.

"Yaşasın bizim Ducemiz" dedi Napolili "Duce'nin şahsında imparatorluğun kurucusunu selamlayın."

28 Aralık'ta büyük kuvvetlerle Lister'e saldırdık, saldırı duvara çarpan bir toprak testi misali, Lister'in mevzilerine çarpıp kırıldı; ama haber aldık ki karşı cephede cumhuriyetçiler teslim oluyormuş. Aramızda Teruel'i dürbünle gözetleyerek dolaşan gazeteciler gazetelerine Franco'nun kenti geri aldığını yazmaya koyuldular: İspanya Savaşı bana gazetecilere inanmamayı öğretti, simsarlarınkine benzeyen bir meslek, bir taşlı tarlayı bahçe yapıyorlar, kasaplık beygiri Astolfo'nun küheylanı[104] gibi gösteriyorlar. Teruel 1938'in Ocak ayı sonunda geri alındı, hangi gün tam olarak bilmiyorum, kesin olan şu ki cumhuriyetçiler 18 Ocak'a değin direndi, ayın 18'inden sonra ben Teruel cephesinden ve İspanya Savaşı'ndan sonsuza dek ayrıldım.

Ocak başlarında Ventura cepheye Amerikan tugayının girdiğini haber aldı: Çekip gitme niyetinden söz etmedi, yalnızca Amerikalıların geldiğini söyledi, ben de soru sormadım. Onu en son ayın 15'inde gördüm, dik bir yamacı sürünerek tırmanıyorduk, akşam çökmekteydi, havada, başlarımızın üstünde bir makinelinin mermileri bileyci tekerleğinden saçılan kıvılcımlar gibi patlıyordu, özel mermilerdi. Ventura dedi ki "öldürmez bunlar, ama gözlerini sakın", yanımdaydı, bir an sonra kayboldu, bir daha görmeyecektim onu. Bir gün önce beni alt üst eden bir olay olmuştu da ona duyduğum hayranlık büsbütün artmıştı. Ufak bir keşif hareketi denen şeyi yapmıştık; top ateşinin bütün dallarından yoksun bıraktığı ağaçların arasındaydık, yoğun

104 Şarlman söylencelerindeki oniki soylu şövalyeden biri olan Astolfo'nun Rabicano adlı sihirli atına gönderme. (ç. n.)

bir kar gökten kalburdan dökülürcesine iniyordu, bir cumhuriyetçi asker hayalet misali beliriverdi, tüfeği omuzunda, elleri havaydı, "faşist faşist" diyordu yüzü kaygılı bir gülümsemeyle açılmış. Binbaşı B. ateş etti, askerin yüzündeki gülüş fermuar gibi kapanıverdi, gözlerinde merdivenin tepesindeyken ayağını boşluğa atan birinin ifadesi; dizleri üstüne düştü. Keskin nişancıydı binbaşı B., Tom Mix gibi tabancasını sol eliyle destekleyerek iki el ateş etti; aslında kızıl asker iki adım ötemizdeydi. Sahne bir fotoğraf flaşında gibi olup bitiverdi, on saniyelik bir süre anlayamadan baktık, fotoğraf makinesinin yalnızca görüntüleri yakalayan objektifi gibi: Karların üstüne yüzü koyun devrilmiş yatan o bedenden gözlerimizi ayırıp da aramızda bakıştığımızda, Sicilyalı teğmen, hani bana sempatik gelen, bir an önce binbaşının kurşunlarıyla devrilen kızıl asker gibi dizlerinin üstüne yıkılmaktaydı, yüzünde korku ve tiksinti okunuyordu. Binbaşı B. farkına vardı, gözleriyle yıldırım gibi çarptı, teğmen kendini topladı, karlar yüzüne yağsın diye başını havaya kaldırdı. "Tutsak alma lüksümüz yok" dedi binbaşı; ama teğmenin davranışı sinirine dokunmuştu, belliydi.

Aradan iki saat kadar geçti, devriye iki tutsakla geri geldi; "binbaşı şimdi ateş edecek" diye düşündüm, ama binbaşı silahları elindeyken mi tutsak alındılar diye sordu, çünkü Franco daha Guadalajara zamanından beri silahsız teslim olan kızılların hayatının bağışlanacağına söz vermişti; ama o ikisi ellerinde tüfekle yakalanmışlardı. Binbaşı gözleriyle teğmeni aradı, onun iyiliği için öyle yaptığını, bazı şeylere alışması gerektiğini söylemek ister gibi uzun uzun baktı, tutsakları alıp hesaplarını görmesini, elden geldiğince defnettirmesini söyledi. Teğmen bir an çılgınca bir öfkenin kıyısında durakladı, sonra "başüstüne" diyerek aramızdan dört kişiyi çağırdı, önümüzde tutsaklarla uzaklaştık. Ventura çağrılanlar arasında bulunmuyordu, ama bizimle geldi. Oradan uzaklaşırken biz altı İtalyanın yüreği de tutsaklar kadar korku içindeydi: iki genç çocuktular, öleceklerini anlamışlardı, bağıra bağıra ağlamaktan yorulunca sessizce hıçkıran çocuklar gibi sessizce ağlıyorlardı. Elinde tabanca, tir tir titriyordu teğmen, yüzünden gözyaşı gibi ter damlaları akıyordu, hem bize hem tutsaklara ne yapacağını şaşırmış bakı-

yordu; yüz metre kadar ilerledikten sonra durdu, "burada" dedi durduk, tutsaklar da durdu, birisi sordu *"qué hora es?"*[105] Ventura saatine baktı *"las once y cinco"*[106] dedi, ardından *"más adelante"*[107] dedi, teğmen itaat etti, yeniden yürümeye koyulduk.

Ventura tutsaklara *"calma, nada que temer"*[108] dedi, onlar anlamadan, anlatılmaz bir acıya kapılmış hayvanların gözleriyle baktılar ona.

Bir an geldi, *"alto"*[109] dedi Ventura: bir tepenin ardındaydık, çalılılar karla kaplıydı, teğmenle Ventura bakıştılar, sonra Ventura tutsaklara döndü, dedi ki *"con cuidado: a la izquierda"*[110] sol eliyle sol tarafı işaret etti, gitsinler diye.

Tutsaklar inanamadan, aynı zamanda umutla birbirlerine baktılar, ama yerlerinden kımıldamadılar.

"A vuestras cosas" dedi Ventura *"adiós."*[111]

Çocuklar bakıştılar, anlaştılar, sol yana doğru koşmaya başladılar bir yandan da sürekli dönüp bize bakıyorlardı, biz ise heykel gibi hareketsiz duruyorduk, bir çitin ardında gözden kayboldular. Ventura teğmenin elinden tabancasını aldı, karın üstüne dört el ateş etti, tabancayı ona geri verdi, teğmen mihanikî bir hareketle tabancayı yeniden kılıfına soktu.

"Bir sigara tüttürelim" dedi Ventura.

Ertesi akşam Ventura sırra kadem bastı: Ölü saydılar, "ben vurulduğunu gördüm" diyen biri hep çıkar zaten, ama ben cesetleri bir bir gözden geçirerek aradım onu ve bulamadım. Belki sahiden ölmüştür belki tutsak düşmüştür ya da belki on ikinci tugaya, Amerikalıların tugayına erişebilmiştir; gelgelelim ben sonradan tanıdığım Amerika'da yaşayan bütün Sicilyalılara sordum, hiçbiri bana Ventura'dan bir havadis veremedi. Umarım hayattadır, Bronx'taki akrabalarının arasındadır, gangsterlik yapıyordur ya da bira ve dondurma satıyordur, kendi kendisine ve bana vaat ettiği gibi, umarım hayattadır ve mutludur.

105 "Saat kaç?" (ç. n.)
106 "On biri beş geçiyor." (ç. n.)
107 "Daha ileriye." (ç. n.)
108 "Sakin olun, korkacak bir şey yok." (ç. n.)
109 "Durun." (ç. n.)
110 "Dikkatli olun, sol tarafa." (ç. n.)
111 "Kendi işinize, haydi güle güle." (ç. n.)

18 Ocak'ta bir başka büyük saldırı başlatıldı. İlk ileri atılışımızdan sonra ağaçların arasından, o patır patır özel mermilerle tam bizi hedefleyen bir makineli yüzünden birliğimiz duraklamıştı. Bir ağaç gövdesini siper almıştım, hani devekuşu başını kuma gömer, öylece gizlendiğini sanarmış ya, ben de öyle yapıyordum, başımı korumaya almışken, makinelinin beni avlayabileceğini sanmıyordum, yüzü koyun uzanmıştım ve uyuşan sol elimi siperimden dışarı uzattım. Elimin çevresindeki hava birden kaynar suya dönüştü sandım. Birdenbire kendi elini kanlar içinde görmek, artık ellikten çıkan bir el görmek, insanın kendi kendisinden dışarı fırlaması gibi oluyor; sinema hilelerinde olduğu gibi, hani bir kişi aynaya bakar da kendisi duruyorken aynadaki hayali kımıldar ya, aynı öyle.

Ateş hattının gerisine kadar süründüm. Artık var olmayan parmaklarım alev alev yanıyordu, parmaklarım hâlâ varmış da yanıyormuş gibi hissediyordum. Revirde doktor elimin üzerinde çalışmaya başladı ve hiçbir şey duymaz oldum, herhalde bir an için bayılmışımdır.

Dört gün sonra Valladolid'de hastanedeydim: İspanya Savaşı benim için bitmişti artık.

İspanya Savaşı benim için bitmişti: İspanya'nın karı rüzgârı, siperde çiftliklerde köylerde geçen günler, Fransa yolu ve Ebro çarpışmaları, tutsakların yürek paralayan görüntüsü, kurşuna dizilenlerin kara giysili, sönük gözlü kadınları, sonra büyük otellerdeki kadınlar fahişeler: Benim için hepsi bitmişti artık. Binbaşı B.'yi *tercio* subaylarını sivil muhafızları Mağribileri üniformalarına dikili *Corazondejesús*'larıyla[112] Navarralıları ve o savaşın bütün bayraklarını, bayraklar icat edip de onları bayram olduğunda flamalarla parıldayan bir gemi misali İspanya'nın göğüne yükselten umudu nefreti ve ölümü artık bir daha görmeyecektim. Yine de içimde, düşüncelerimde ve kanımda İspanya Savaşı hâlâ hayattaydı: Ömrümün her ânı bu deneyimle yoğrulmuş olacaktı, bundan böyle yaşantımın kökleri bu deneyime gömülüydü, o karanlık besinde sessizce kımıldanıyorlardı; sol kolum kurumuş bir dala dönmüştü, oysa derinlerde yaşantımın kökleri büyümekteydi.

Ağaç imgesi Valladolid'de hastanedeyken gördüğüm bir düşten kaynaklanıyor: Askerlik muayenesindeki gibi çıplakmışım, yüzü belirsiz bir adam buz gibi ellerle bana dokunuyormuş, kendi kendisine konuşur gibiymiş, ama ben sözlerinden anlıyormuşum ki beni bir ağaç sayıyormuş; ona hayır ben bir insanım demek istiyormuşum, ama sesim boğulup kalıyormuş, sözcüklerin gırtlağımda sabun köpüğü misali sessizce patladıklarını duyuyormuşum; adam sol elime dokunuyormuş, düşte elim yine sağlammış, adam diyormuş ki "bunu kesmek lazım, kuruyup gitmiş, nasıl olsa yeni dalları çıkar ağacın, kök salar..." Ben çıkmayan sesimle haykırıyormuşum elim sağlam diye, dal değil el diye ama her şey kararıyormuş ve o karanlıkta bir buda-

112 *Corazondejesús*: İsa'nın yüreği: Navarralı askerlerin üniformalarına dikilmiş olan muska-rozetler. (ç. n.)

ma makasının şakırtısını işitiyormuşum. O hastane günlerinde bir alay düş görüyordum, elim sağlamdı: Hepsinin de sonunda üstüme bir şey düşüyor, elimi eziyor ya da biri gelip koparıyor ya da kesiyordu, alıp götürürlerken acısına uyanıyordum.

Elimin yokluğu beni pek üzmüyordu, sargıları çözdüklerinde biraz üzüldüm, çünkü sargıların altında ne bileyim sanki hâlâ elim var gibiydi; sonra kesik kol olduğu gibi ortaya çıktı, rengi ve biçimi taze salamı andırıyordu, hani asmak için bağlandığı bir ucu vardır ya öyle, ilk günler umutsuzluğa kapıldım; giyinirken soyunurken umutsuzluktan terler döküyordum, düğmeler, bağcıklar, sargılar, sonra sigara yakmak istediğimde. Aradan birkaç ay geçince umursamaz oldum, sanki tek elle doğmuştum, sigara yakmak istediğim anlar dışında, o anlarda bugün hâlâ umutsuzlanıyorum.

Savaş bedenime cezasını kesmişti. Ancak bir erkek bir vakar imgesi olduğunu anladığında, isterseniz onu ağaç kütüğüne dönüştürün, her yanını kesip koparın, her zaman için Tanrı'nın en büyük şeyi olacaktır. Bir cepheye yeni birlikler gelip de çarpışmaya atıldığında, generallerle gazeteciler der ki "ateşle imtihan edildiler", savaşların hayvanlığını örtmekte kullanılan bir alay görkemli ve ahmakça laftan biridir; ama İspanya Savaşı, o savaşın ateşi benim gözümde gerçekten bir sınav oldu: Yüreğimde bir kurtuluşun damgası; bilinçlenmenin, adaletin damgası.

Valladolid'de, hastane dışında geçirdiğim saatlerde, yalnız başıma Santiago Caddesi'nde dolaşmaya çıkıyor, düşüncelerimin ipini kovalıyordum, Kafe Cantabrico'da oturuyordum ve öylece düşünürken saatler uçup gidiyordu; kimi zaman da yün yumağı gibi karmakarışık oluyorlardı, Tanrı ile din her şeyi arapsaçına çeviriyordu, ipin ucunu bulup da yumağı çözemiyordum. Colegio de San Gregorio'ya[113] gidiyordum, avluya dalıyordum ve düşüncelerimin yumağı çözülüveriyordu, insan elinin uyuma dönüştürdüğü taş ve ışık sözlerden baskın çıkıyordu: Taş dağlardan taşınmış taş olmaktan çıkıyordu, ışık Kastilya kırının üs-

113 Colegio de San Gregorio: 15. yüzyılda Valladolid Üniversitesi'nin Dinbilim Fakültesi olarak inşa edilmiş, bugün Ulusal Heykel Müzesi olarak kullanılan yapı. Avlusu İspanyol-Flaman mimari stilinin en güzel örneklerindendir; ön cephesi görkemli ve karmaşık heykel ve kabartmalarla bezelidir. (ç. n.)

tüne çiğ çiğ çullanan ışık olmaktan çıkıyordu; ben insan yüreğinin dağın taşı gibi olduğu, ışığın ölülerin yüzünü kavurduğu bir dünyadan geliyordum ve fark ediyordum ki insanoğlu, yaşayan yüreğiyle, yürek huzuru için, taşla ışığı uyum içinde bağdaştırabilir, her şeyi kendi üstüne yüceltebilir, düzenleyebilirdi.

San Gregorio'nun cephesi de beni büyülüyordu; İspanya tarihinin bütün simgeleriyle tıklım tıklım doluydu; gerçi ben İspanya tarihi üstüne pek bilgi sahibi değildim, yine de İspanya'nın tarihi ve güzellikleri o cephede yansıyor gibi geliyordu. Valladolid güzel, tarihsel bir kent, orada kalıp yaşayabilirdim; küçük, tarihsel kentleri severim, ömrümü Valladolid gibi, Siena gibi bir kentte tamamlamayı umuyorum: Öyle bir kent ki her taşı insanoğlunun tarihini anlatsın. Ama savaş benim için bitmişti: Vatan hizmetimi yerine getirdiğim "sadakat ve şeref"in, yitirdiğim elimin üzerine hastanenin ve gemiye bindiğim liman komutanlığının damgaları basıldı, gecenin içinde İspanya'dan geriye toprağın ve evlerin son gölgeleri kaldı, buz gibi şubat gecesinde ülke yeniden bir barış toprağı olmuştu sanki. Gemi uzaklaşırken, bir asker acı bir alayla şarkı söylüyordu *"Berrak, huzurlu gecelerinde uyuyan İspanya"*, birkaç yıl öncesinin bir şarkısıydı, şu uğursuzluk getiren şarkılardan biri (laf olsun diye söylüyorum, uğura falan inanmam ben ama tuhaftır, o yıllarda şarkılara konu olan ülkelerde belalar başlıyordu, belki de şarkılar Mussolini'nin kafasına muzır fikirler sokuyordu kim bilir). Karanlıkta, birisi öfkeyle "kes şunu!" diye seslendi.

Hısım akraba eş dost ziyarete geliyordu, elimi yitirdim diye biraz üzüntü gösteriyorlardı, emekli geleceğimden dem vuruyorlardı, aslında başıma daha da beteri gelmediği için Tanrı'ya şükretmem gerektiğini belli ediyorlardı. Soruyorlardı ardından "İspanya nasıl?" diye, duyan da keyif için yolculuğa gitmişim de elimi kazada kaybetmişim sanırdı.

"İspanya korkunç" diye yanıtlıyordum.

Şaşırıp kalıyorlardı. Boğa güreşleri gitar nağmeleri pancurların süslü püslü demirlerinin ardındaki kadınlar yasemin-ler dinî alayların geçidi: İspanya bütün bunlar demek değil miydi?

Oysa bir tek gitarın telinin tımbırdadığını işitmiş değildim, bir boğa güreşinden ilk boğadan sonra çıkmıştım; kadınları ancak barlarda sarhoş görmüştüm; sonra komutanlıkların kapılarında kapkara bir gözyaşı yığını gibi kümelenmiş daha başka kadınlar da görmüştüm; geceleyin yaseminlerin kokusunu içime çekmediğim gibi, yaldızlı günlük kokulu dinî alaylara da rastlamamıştım hiç.

"İyi de, güzel mi İspanya?" diye üsteliyorlardı.

"Sicilya'ya benziyor" diyordum "denize yakın yerleri çok güzel, bağlık bahçelik; iç kesimleri kurak, 'ekmek toprağı', bizim dediğimiz gibi üstelik ekmek de kıt."

"İspanyollar yoksul mu ki?"

"Yoksulları bizden beter yoksul; zenginleri insanı ürkütecek kadar zengin, bir dükün arazisini geçmeye trenle bütün bir gece ister, uçsuz bucaksız ağalık toprakları."

"Vay canına!" diyordu arkadaşlarım. "Burada Mussolini ağalığı kaldırmak için harekete geçti, ağalık topraklarını köylülere dağıtacağım diyor, meydana ilanlar astılar, şöyle koskocaman harflerle yazıyor 'ağalığa hücum' diye".

"Oysa biz İspanya'da ağalık topraklarını köylülere dağıtmayı isteyenlere karşı savaşıyoruz."

"Ne yani, İspanya'da zenginler için mi savaşıyoruz biz?"

"Zenginler için papazlar için tekmil aynasızlar için" diyordum.

"Peki nasıl oluyor bu? Papazlarla aynasızları anladık ama Mussolini zenginleri domuz yerine koyuyor."

"İş lafta kaldıktan sonra dilediğini söyleyebilir" diye açıklıyordum "ama Mussolini hayatta oldukça zenginlerden zırnık kopardığını ne siz göreceksiniz ne de ben."

Anam benim öyle laflar ettiğimi işittikçe gözleriyle ve dudaklarıyla bana sus işareti yapıyordu; baş başa kaldığımızda ihtiyatlı olmamı öğütlüyordu, insanlar gelip de benim çenem açıldığında yüreğinin hopladığını söylüyordu. Pietro Dayım diyordu ki beni tanımaz olmuş, gittiğimde dört sözcüğü art arda sıralamayı bilmezmişim, şimdi ise kaybedilmiş davaların avukatı gibi konuşuyormuşum; deli miymişim neymişim, savaşta bir elimden olduğum yetmemiş, ille de sürgüne göndersinler diye uğraşıyormuşum. Karım bir şeycik demiyordu, biriktirmeyi başardığı on bin liretin yazılı olduğu banka cüzdanı onun gözünde her şeyi karşılamaya yetiyormuş gibiydi, savaşı yitirmiş elsiz kesik koluma bakarken ya da kendisine dokunduğumda duyduğu tiksintiyi; ona dokunduğumda ürperir gibi titreştiğini hissediyordum. Aramızda hiç aşk olmamıştı, birlikte olduğumuz o birkaç ayda yalnızca zevk almıştık: Hep bir köpeğin burnu gibi soğuk olan o çolak kol arzusunu söndürmeye yetiyordu; dokunur dokunmaz yanık rengi alıveren kimi çiçekler misali. Güzel kadındı, kendisine duyduğum arzu alev gibi sarıyordu bedenimi, söner sönmez onsuz yaşantım bomboş kalıyordu, bir karatahtayı paçavrayla sildiğinizde yazılar yok olur gider ya, öyle işte. Daha güzelleşmişti, bedeni olgunlaşmıştı, aşk ânını özenle taklit ediyordu, benden ne denli uzaksa o denli istekliymiş gibi davranıyordu, iyi niyetli bir eşti. Ya da ben ona karşı kötüleşmiştim, bedenimi ve bilincimi değişmiş hissediyordum, ona da hinlik ve özenti atfediyordum; banka cüzdanından ve biriktirdiğimiz o paralarla neler yapılabileceğinden söz ettiğinde heveslenişini ben paragözlülük gibi, paradan başka hiçbir şeyi

sevmeyen bir kadının bayağı neşesi gibi algılıyordum, bana bağladıkları emekli aylığı sayesinde geleceği toz pembe görüyordu; oysa bana acı veriyordu o para, korkunç bir iş yapıp da karşılığını cebine indirmiş bir kiralık katil gibi, otuz paralık ücretini almış Yahuda gibi görüyordum kendimi; savaşta soğukkanlılıkla öldürme zevkine kapıldığım tek anı hatırlıyordum: Cumhuriyetçiler kaçıyordu ve ben yerli yerince ateş ediyordum, vurmayı istediğim koşan adamın bir adım ilerisine nişan alıyordum, vurulan bir adamın yere yıkıldığını görmenin vahşice zevkiydi. O anda öldürme zevki içimde neden öylesine bir şiddetle ve bir o kadar berraklıkla doğmuştu anlayamıyorum; savaş en çok o yüzden vahşice bir şey: Bir an geliyor kendimizi katil olarak buluveriyoruz, bir kadına sahip olma isteği kadar şiddetli bir öldürme isteği. Kırmızı hesap cüzdanındaki parayı işte o katil olduğum an için kazandığımı sanıyordum. Anam belki anlardı, o paranın benim gözümde, vicdanımın karşısında utanç nedeni olduğunu söyleseydim: Benim olmayan bir savaşı benim gibi kişilere karşı yapmış olmaktan, katil olduğum bir andan ötürü; anlamasına anlardı da, onun kafasınca hepsi, benim bugünkü huzurum ve öbür dünyadaki huzurum için aklımdan geçenleri diz çöküp bir papaza anlatıp o paranın birazını Meryem'e bağışlamakla çözümlenebilirdi. Bu din meselesi tedirgin ediyor beni: İnsanın vicdanını kirli bir yatak örtüsünü çamaşırhaneye götürür gibi götürmesi, sonra da yeniden temizlenince uykusunun üstüne örtmesi. Ama karım o vicdan temizleme işini bile anlamıyordu, iştahı ve neşesi yerindeydi, kimilerinin kara kedi gördüğünde uğursuzluğu savuşturmak için belli birtakım işaretler yaptıkları gibi kiliseye gidiyordu, anlama çabasının ve güzellik duygusunun onda varabileceği en ileri nokta tığla tekrarlayabileceği bir motifti. Ondan bir çocuğum olması beni ürküten bir düşünceydi.

O sıralar ben yeni bir oyuncak, karmaşık bir oyuncak edinmiş de onu bir an bile elinden bırakmayan bir çocuk gibiydim. Kendi kendimi ve diğerlerini ve dünyanın meselelerini düşünmeye dalmanın tükenmez bir oyun olduğunu keşfetmiştim, sayıların sonsuz dizisini andırıyordu: Bu keşfin bilincinde olduğumu ve bu korkunç oyuna isteyerek kapıldığımı söyleyemem,

doğal bir olaydı, tarhındayken zorla yaşayan, oradan alınıp da kıra aktarıldığında birden dal budak salmaya başlayan bir bitki gibi. Çocukken, ilkokulda sayı oyunu oynardık: Birden sonra sıfır eklerdik, "on" diye okurduk, bir sıfır daha "yüz" ardından art arda sıfır üstüne sıfır, öğretmenin bile okuyamadığı sayılara ulaşırdık ve sıfır koymayı sürdürürdük: Düşünce de öyle. Ve kendimi ip üstünde oynayan bir cambaz gibi hissediyordum, hani dünyaya bir uçuşun keyfiyle bakar, sonra tersine çevirir dünyayı, kendisi başaşağı döner ve altında ölümü görür, insan kafalarının ve ışıklarının, ölümü çalan trampetin üstünde onu havada tutan yalnızca bir iptir. Uzun lafın kısası, her şeyin iç yüzünü görme tutkusuna kapılmıştım, sanki herkes her şey her olay insanın açıp okuyabileceği bir kitaptı: Hem kitap da bir şeydir, insan onu masanın üstüne koyup bakınakla yetinebilir ya da masa tepeleme doluysa kaldırıp birinin kafasına fırlatmak için kullanabilir ama açıp da okuyacak olursan bir dünya serer önüne; öyleyse neden her şey açılıp okunmasın ve önümüze bir dünya sermesin?

Beni en çok yaralayan, en çok yalnızlaştıran şey herkesin benim başımdan geçen ve halen İspanya'nın yaşamakta olduğu dehşet verici olaylara olan umursamazlığıydı; Aziz Calogero ya da Assunta bayramlarında bir cenazenin peşi sıra yürümek durumunda kalmış biri gibi hissediyordum kendimi; o sırada insanlar şenlik şamata, meydan canlı renklerle dolup taşıyordur: Oysa sen içinde bir ölü bulunan siyah-sarı arabanın ardında yürüyorsundur, yüreğin acıdan kapkarayken bir neşe tünelinin içinden geçiyorsundur, bayrama da eğlenen insanlara da hınç doğar içinde. Başkalarının ilgisizliğinden dolayı yüreği yanarak kabuğuna çekilmek belki de savaştan dönen herkesin başına geliyordur, ta gündelik yaşantı, iş aile arkadaşlar onları yeniden içine çekip alana değin; ama insan İspanya'daki gibi bir savaştan, aynı ateşin kendi evini de yakıp kavuracağının kesin bilinciyle dönmüşken deneyimlerini anıya dönüştürüp alışkanlıkların uykusuna dalmayı beceremiyor, tersine, diğerlerinin de gözü açılsın, diğerleri de bilsin istiyor.

Oysa diğerleri uyumayı istiyordu. Kasabam öylesine yoksul, yoksulluğu içinde öylesine alçaktı ki, herkes hasetle bana "para

sahibi oldun, bundan böyle rahat yaşayabilirsin" diyordu, zenginler bile söylüyordu bunu. Bir elimi yitirmemiş olsaydım kükürt ocağına geri dönerdim; kükürt ocağı da İspanya'ydı, hayvanlar gibi sömürülen insanlar, bir anda parlamaya hazır, pusuda bekleyen ecel ateşi, küfrü ve nefretiyle insan, küfürle nefretin arasında Kutsal Cuma'nın beyaz buğday filizleri misali kırılgan umut. Oysa çolak kolumla boş gezenin boş kalfası olarak ihtiyarlarla sohbete, madencilerin iş çıkışı gevezeliklerine, tek başıma uzun yürüyüşlere sürüklenmeye hükümlüydüm; ihtiyarlarla sonsuza değin konuşabilirdim, eski Fransız şövalyelerinin masallarını anlatıyormuşum gibi dinliyorlardı beni, kan dediğin şey at arabalarının resimlerindeki bir çiğ kırmızıdan ibaretti.

Fascio sekreteri İspanya'ya savaşmaya onun hesabına, onun adına gitmişim gibi bakıyordu bana: Yitirdiğim elden ötürü gururlanıyordu, bizim kasaba benim o elim sayesinde zafer terazisinde ağırlık kazanıyordu. "Bir kahramanlık menkıbesi yazdık" diyordu; verdikleri madalyanın beratını tamamlayan tümceydi bu, beratı bir öğretmene kopya ettirmişti; suluboyayla salkım saçak kurdeleler ve bayraklar arasında süslü püslü bir el yazısıyla, bir hemşerimizin Kutsal Yerler'de elde ettiği hacılık sertifikası ile Habeşistan'da şehit olan birinin resmi arasında çerçevelenmişti: Fascio evinin duvarlarını şehitlerin fotoğrafları sertifikalar ve madalya beratları kaplıyordu, sekreterin çalışma masasının gerisinde Faşizmin On Emri'nden biri çerçevelenmiş olarak asılıydı –"Bir benzin bidonuna bekçilik etmek de vatan hizmetidir"– sekreterin o emri milletin gözüne sokmakta kendince nedenleri vardı, Mussolini benzin bidonuna bekçilik etme işinde ona güvenebilirdi, öyle ya, benzin sonradan satılabilen bir nesnedir. Hemen her gün çağırtıyordu beni sekreter, diyordu ki vatan en vefakâr evlatlarına olan minnet borcunu unutmazmış, sekreter vatanın bana olan minnet borcunu unutmaması için çalışıyormuş, vatanın bana uygun bir iş vermesini istiyormuş, oysa vatanın ödüllendirmesi gereken nice kahraman evladı vardı, hem galiba belleği zayıfçaydı. Sekreter ona savaş olaylarını anlatayım istiyordu, "elektrikli sakal"[114] denilen general

114 General Annibale Bergonzoli dalga dalga gür sakalından ötürü bu lakapla anılırdı; savaşta gösterdiği büyük cesaretten ötürü hayranlık uyandırırdı. (ç. n.)

Bergonzoli'ye meftundu, sanki bir futbolcu ya da boğa güreşçisiydi Bergonzoli. Ben ona Bergonzoli üstüne gazetelerde okuduğum şeyleri anlatıyordum, o sakalını hiç görmemiştim; sonra da yaşamış olduğum en vahşice olayları aktarıyordum, faşizmin üstüne tükürtecek şeylerdi; olanca çıplaklığıyla anlatıyordum hepsini, hiçbir öfke titreşimi katmaksızın. O dinledikçe heyecanı artıyordu. "Eh, öyledir" diyordu "kırsaldan gelenler (köylüler demek istiyordu) kötü bir soydur, iyi davranacak olursan elini ısırırlar... Kükürt işçileri de öyle, senin gibiler de vardır, ama çoğunun karşısında sopayı elden bırakmamak gerekir... İspanya'yı ele geçirmeyi istiyorlardı, ha?. Ama Duce nöbette, komünizm bizim denizimize yaklaşmamalı..."

"Doğrusunu istersen" diyordum ben "İspanya'daki komünistlerin sayısı az; çoğu cumhuriyetçi anarşistler ve sosyalistler."

"Tekmili kızıldır" diyordu sekreter, "tekmili Moskova uşağı. Anarşistler hepsinin en tehlikelisidir, yırtıcı hayvandır hepsi."

Günün birinde beni çağırttı, vatan onun dilekçelerine karşılık vermişti: Beni hatırlamış ve bir okulda hademelik öneriyormuş, yani Devlet'in elinde bulunan hademelik kadrolarından birini, onlar da ortaokul ve liselerdeymiş, ilkokul hademeleri devlet memuru değilmiş: Demek oluyordu ki, sekreter çok üzgünmüş ama kadroma intibak edebilmek için bir kente gitmem gerekiyormuş, yakın bir kent de olabilirmiş aslında...

"Hayır" dedim ben "uzak bir kent olsun daha iyi: Sicilya'nın dışında, büyük bir kent olsun."

"Niçin peki?" diye şaşarak sordu sekreter.

"Yeni şeyler görmek istiyorum" dedim.

Sicilyalı Amcalar, İtalyan edebiyatının en çarpıcı kalemlerinden Leonardo Sciascia'nın renkli dilinden dört hikâyeyi bir araya getiriyor. Neyyire Gül Işık'ın aynı rengi yansıtan çevirisiyle...

"Ve kendimi ip üstünde oynayan bir cambaz gibi hissediyordum, hani dünyaya bir uçuşun keyfiyle bakar, sonra tersine çevirir dünyayı, kendisi başaşağı döner ve altında ölümü görür, insan kafalarının ve ışıklarının, ölümü çalan trampetin üstünde onu havada tutan yalnızca bir iptir. Uzun lafın kısası, her şeyin iç yüzünü görme tutkusuna kapılmıştım, sanki herkes her şey her olay insanın açıp okuyabileceği bir kitaptı: Hem kitap da bir şeydir, insan onu masanın üstüne koyup bakmakla yetinebilir ya da masa tepeleme doluysa kaldırıp birinin kafasına fırlatmak için kullanabilir ama açıp da okuyacak olursan bir dünya serer önüne; öyleyse neden her şey açılıp okunmasın ve önümüze bir dünya sermesin?"

Öyleyse, yalnızca kitapları değil, her şeyi, insanın başına gelen bütün olayları –özellikle de dehşet ve acı verenleri– açıp "okumak" gerekir...

Kapak resmi: Remigio Legat,
Giuseppe Garibaldi Calitafimi Çarpışması'nda, 1860, ayrıntı.